

УНИВЕРЗИТЕТ "СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ"
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ИНСТИТУТ ЗА ПСИХОЛОГИЈА

ПСИХОЛОШКИТЕ ОСОБИНИ НА СТУДЕНТИТЕ КОИ СЕ
ПОДГОТВУВААТ ЗА НАСТАВНИЦИ

-докторска дисертација-

Handwritten signature: Ruzhica Keramichieva

Кандидат:
Мирослава Николоска

Ментор:
Проф. Д-р Ружица Керамичиева

Скопје, 1996

СОДРЖИНА

	Стр.
УВОД	1
I ТЕОРИСКИ ДЕЛ	5
ПРИСТАП КОН ПРОБЛЕМОТ	5
Важноста од проучувањето на личноста на наставникот	5
Преглед на истражувањата на личноста на наставникот	7
ТЕОРИСКИ КОНСТРУКТИ И ТЕОРИИ РЕЛЕВАНТНИ ЗА ОВА ИСТРАЖУВАЊЕ	22
МОРАЛЕН РАЗВОЈ	22
Истражувањата на моралот во психологијата	22
Когнитивно-развојни теории на моралноста	26
Пијажеовата теорија на морален развој	26
Колберговата теорија на морален развој	32
Теоријата на морален развој на Џ. Рест	44
ЕМПАТИЈА	50
Хофмановата теорија на развој на емпатијата	56
САМООСТВАРУВАЊЕ	66
Основни постулати на хуманистичката психологија	66
Теории на самоостварувањето	71
Теоријата на самоостварување на А. Маслов	71
Теорија на личност која потполно функционира (потполно функционална личност) на К. Роџерс	80
Теоријата на функционирање (настојување) на проприумот - теорија на зрела личност на Г. Олпорт	84
ЦРТИ НА ЛИЧНОСТ	88
Црти и некои слични поими	89
Кателовата теорија на изворни црти на личност	90
II ПРИСТАП КОН ИСТРАЖУВАЊЕТО	96
ПРОБЛЕМ И ЦЕЛИ	96
ХИПОТЕЗИ	98
ВАРИЈАБЛИ И НИВНИ ИНДИКАТОРИ	99
III МЕТОДОЛОГИЈА	116
ИСПИТАНИЦИ	116
ПОСТАПКА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	125
ИНСТРУМЕНТИ	126
ОБРАБОТКА НА ПОДАТОЦИТЕ	139

IV РЕЗУЛТАТИ И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА	142
УВОД	142
ОСНОВНИ СТАТИСТИЧКИ ПОКАЗАТЕЛИ	143
ПОВРЗАНОСТ НА ПСИХОЛОШКИТЕ ОСОБИНИ (матрица на интеркорелации)	143
РАЗВИЕНОСТ И РАЗЛИКИ ВО ОСОБИНИТЕ НА ЛИЧНОСТА (Z скорови и ANOVA)	152
Развиеност на особините на личноста	164
Разлики во особините на личноста	162
Разлики во психолошките особини помеѓу групите со ниска и висока емпатија, принципиелно морално судење, отвореност на системот на верувања и интелектуална ориентација (диференцијална анализа)	181
ФАКТОРСКА СТРУКТУРА НА ПСИХОЛОШИТЕ ОСОБИНИ (Факторска анализа)	196
Структура на психолошките особини на сите студенти	196
Структура на психолошките особини на студентите од Филозофскиот факултет	208
Структура на психолошките особини на студентите од Филолошки факултет	213
Структура на психолошките особини на студентите од Природноматематичкиот факултет	218
Структура на психолошките особини на студентите од Факултетот за музичка уметност.....	224
Структура на психолошките особини на студентите од Факултетот за физичка култура	229
Структура на психолошките особини на студентите од Педагошките академии	235
ЛИНЕАРНА КОМБИНАЦИЈА НА ПСИХОЛОШКИТЕ ОСОБИНИ ШТО ВРШАТ РАЗЛИКУВАЊЕ ПОМЕЃУ СТУДЕНТИТЕ ОД ОДДЕЛНИ ФАКУЛТЕТИ (Дискриминантна анализа)	241
V ЗАКЛУЧНИ РАЗГЛЕДУВАЊА	249
VI ЛИТЕРАТУРА	259
VII ПРИЛОЗИ	281

УВОД

Историјата на учителската професија е стара колку што е стара историјата на училиштето. Таа започнала некаде околу 3000-та година пред нашата ера, во земјите на блискиот исток, Персија и Египет, за што сведочат археолошки наоди.

Во своето неколкуиљадно постоење, под влијание на промените во општествените системи, училиштето постојано се менувало, се менувале неговите цели и задачи, а паралелно со тие промени се структурирала и реструктурирала и учителската професија.

Така, функцијата на наставникот, од онаа првобитната, во Египет и Персија, описменување на идните државни службеници и свештеници, па преку раководење со процесот на стекнување на знаења, умеења и навики во традиционалното училиште, се проширува и на функцијата воспитување кое се определува како "свесно и намерно, плански и систематски организирано влијание на развојот на личноста на ученикот, а спрема определени воспитни цели и задачи" (Peašipović, 1984, стр. 161), за да сè повеќе во современото училиште наставникот добива нови, бројни, различни улоги како дополнување на оние што се однесуваат на

едукативниот процес. Наставникот е пријател, човек од доверба, советник, оној кој го помага развојот на личноста. Така наставникот, покрај едукативната (да образува и воспитува), почнува да добива уште една нова функција која може да се нарече помагачка или терапевтска. Со оваа улога наставникот се става во функција на психодинамиката на ученикот и е подготвен на место да обликува, како што до сега се свикаше најчесто воспитувањето, да го поттикнува максималниот развој на потенцијалите на секое дете. Ваквиот учител може да придонесе училиштето, кое е составен дел од животот на секое дете и еден од најважните агенци на неговиот ментален и психосоцијален развој, да стане навистина место во кое ќе ги помине најубавите години од својот живот исполнети со среќа и радост, а не да го доживува како неминовна непријатност која мора да се прифати, па и да се преживее. Учителот, кој ја превзема функцијата на советник и помагач на развојот, мора да поседува и некои други особини во споредба со традиционалниот учител, како што се креативност, емпатичност, самоостварување, морална автономија.

Ние, за да се вклопиме во тековите на новото училиште, мора да имаме и нов тип на наставник. Тоа значи дека мора да се обрне поголемо внимание на ¹процесот на едукација на наставници, но и на ²процесот на селекција на кандидатите за наставничките факултети. Долгогодишната стихижност во уписната политика на универзитетот, општествената деградираност на наставничката професија, доведоа дури и до негативна селекција на кандидати за овие факултети, што стана јавна тајна. Доминантната идеологија, во името на еднаквите права за сите, не дозволуваше селекција на идните наставници, но на истата идеологија не и пречеше да се прави строга селекција за некои други професии (полиција, војска...).

Крајно е време да се почне со селекција на идниот наставнички кадар, поготово ако се знае дека сите оние што ќе

го завршат школувањето во овој век, ќе бидат наставници во 21 век.

Овој труд, една емпиријска експлоративна студија на психолошките особини на идните наставници - прв во нашата земја - треба да даде увид во психолошката структура на идните наставници и да даде иницијатива за изготвување на критериуми за нивна селекција.

Исто така, овој труд треба да даде одговор и на прашањето колку манифестните особини на идните наставници се поклопуваат со особините коишто во литературата се наведуваат како значајни особини на успешен наставник.

Сознанијата за степенот на развиеноста и меѓусебната поврзаност на одделни особини на личноста кај идните наставници ќе имаат теориски придонес во теоријата на личноста и теоријата на моралниот развој.

Со оглед на тоа што во истражувањето ќе се применат досега кај нас некористени инструменти, овој труд има и практичен придонес.

Трудот е поделен во седум дела.

Во првиот - Теориски дел - се дава преглед на истражувањата на личноста на наставникот и се разгледуваат основните теориски конструкти и теории релевантни за ова истражување.

Така, се разгледуваат конструктите "морален развој", "емпатија", "самоостварување", "црти на личност", како и теориите на морален развој на Пијаже, Колберг и Рест, Хогановата теорија на емпатија, теориите на самоостварување на Маслоу, Роџерс и Олпорт и Кателовата теорија на изворни црти на личност.

Во вториот дел - Пристап кон истражувањето - се дефинира проблемот на истражувањето, целите на истражувањето, хипотезите и се операционализираат варијаблите.

Во третиот дел - Методологија на истражувањето - се дава опис на примерокот, опис на постапката на истражувањето, опис на инструментите и опис на начинот на обработка на податоците.

Во четвртиот дел - Резултати и интерпретација - се изнесуваат добиените резултати на истражувањето и истите се интерпретираат.

Во петтиот дел - Заклучни разгледувања - се даваат заклучоците и импликациите кои произлегуваат од истражувањето.

Во шестиот дел е наведена литературата.

Во седмиот дел се дадени прилозите.

I ТЕОРИСКИ ДЕЛ

ПРИСТАП КОН ПРОБЛЕМОТ

ВАЖНОСТА ОД ПРОУЧУВАЊЕТО НА ЛИЧНОСТА НА НАСТАВНИКОТ

Без оглед на тоа кои и какви се целите на училиштето, личноста на наставникот претставува еден од најзначајните фактори во едукативниот процес. Резултатите од работата во голема мера зависат од особините на наставникот. Од неговите особини зависи социјално - емоционалната клима во одделението и интерперсоналните односи, квалитетот на контактот што го воспоставува со учениците. Наставникот е модел за идентификација, па според тоа врз развојот на особините на личноста на ученикот влијаат особините на наставникот. Методите на работа и резултатите од работата на наставникот, во голема мера зависат од особините на личноста на наставникот за што сведочат и емпириски истражувања (Mitchell, 1965; Sandven, 1969; Tarpey, 1965). Затоа Бернард (Bernard, 1972), врз основа на бројни експериментални и опсервациони студии со право заклучува дека "учениците го учат школскиот материјал, но го учат и она што самите наставници се

- ги опсервираат нивните вредности, ги рефлектираат нивните расположенија, го имитираат нивното однесување...".

Значи, за да ја изврши успешно својата комплексна задача во едукативниот процес, наставникот треба да поседува одредени способности, знаења, црти на личноста, систем на вредности, автономна моралност и мотивација за работа. Со други зборови, квалитетот на едукативниот процес, во голема мерка зависи од квалитетот на наставничкиот кадар. Во контекстот на радикалните општествени промени кои настапија кај нас во последните години, со што се создадоа предуслови за воспоставување на ново, идеолошки неутрално, слободно, креативно, научно засновано и приспособено не само на потребите на општеството туку и на потребите на детето, училиште, проблемот на квалитетот на наставникот е уште поактуелен.

За особините на наставникот расправале бројни филозофи, педагози, психолози и други заинтересирани истражувачи. Значи, за особините кои ги поседува или треба да ги поседува успешен наставник, може да се расправа од разни аспекти (филозофски, педагошки, социолошки, психолошки, етички). Така се развила цела теориска дисциплина, педегологија, која ги разгледува општите и специфични својства, општите и специфични особини на наставникот (Milijević, 1987, стр. 482).

Во историјата на педагогијата, како последица на дидактичкиот империјализам, долго време доминирало гледиштето дека основен услов за успех во наставата е добра дидактичка метода, односно, дека за успешно извршување на наставничката професија не се потребни одредени особини и способности. Со отфрлањето на теоријата за "универзална наставна метода", а најмногу благодарение на екстензивниот развој и големиот број на емпириски истражувања од областа на психологијата, почнува да се

обрнува се поголемо внимание на личноста на наставникот како на еден од основните субјекти во едукативниот процес.

ПРЕГЛЕД НА ИСТРАЖУВАЊАТА НА ЛИЧНОСТА НА НАСТАВНИКОТ

Ако се направи анализа на литературата што се занимава со проблемот на личноста на наставникот, може да се констатира дека постојат две групи на студии.

Спекулативни теориски студии на личноста на наставникот. Во првата, најбројна група, спаѓаат спекулативните теориски студии кои имаат аксиолошки карактер и настојуваат по дедуктивен пат да ги утврдат пожелните особини на наставникот од гледиште на претходно прифатени вредности. Во оваа група спаѓаат расправите на старокинеските, античките и римските филозофи, расправите на бројни педагози (Русо, Коменски и др.) и расправите на многу современици. Така кинескиот филозоф и учител Конфучи уште во периодот пред новата ера наведува три особини кои треба да ги има добриот учител. Тие се: мудрост, човечност и сила. Античкиот писател и филозоф Плутарх како основна особина на добар наставник ја наведува филантропијата. Римските филозофи Сенека, Квинтилијан како карактеристики на добар учител ги наведуваат стрпливоста и образованието.

И во подоцнежните периоди филозофите, педагозите, писателите не се откажале од пропишувањето на карактеристиките на добриот учител. Така на пример Ла Сал во втората половина на 17 в. дава листа од 13 недостатоци во работата и однесувањето на наставникот. Тоа се: мрзливост, пристрасност, нестабилност, гнев, брзање, осветољубивост, претерана молчаливост и др. Во 19 век, Дистервег, наречен "учител на германските учители", бара од учителот да е енергичен, одлучен и да се одликува со педагошки ентузијазам (според Реџепаѓиќ, 1987, стр. 375).

По првата светска војна во Германија се повеќе се истакнува важноста на наставникот. Доринг (1925) дава прва типологија на наставници изведена по пример на Шпрангеровата типологија на вредносни ориентации (според Милијевиќ, 1987).

Милијевиќ (1987) истакнува дека битни својства на добар учител се одговорност за развојот на ученикот, разбирање на битието на ученикот, стрпливост, тактичност, толерантност, уважување на личноста на ученикот и полна доверба во неговите потенцијални креативни сили, динамичност, живост на духот, стручност.

Биондиќ (1988) давајќи модел на учител по мерка на ученикот ги наведува следните особини: креативност, емпатија, еманципација и теориски вредности, способност да се разговара со сите за се и аргументирано.

Редепагиќ (1987) наведува дека добриот наставник треба да ја познава својата потесна струка, да е хуманистички ориентиран, самоиницијативен и креативен, да има позитивни морални чувства и особини и богат внатрешен живот, да е доследен, дружељубив и праведен.

Значи, изнесените аксиолошки расправи за особините на добар наставник - до кои се доаѓа по дедуктивен пат - потенцираат повеќе особини како на пример стрпливост, тактичност, толерантност, уважување на личноста на ученикот, доследност, креативност и други. Меѓутоа, овие студии немаат емпириска заснованост, особините за кои се расправа не се операционално дефинирани и често имаат повеќе значења.

Емпириски истражувања на личноста на наставникот. Овие истражувања можт да се групираат во две групи.

Во првата група студии спаѓаат истражувања кои имаат емпириска основа, но чија методологија е доста сомнителна. Во

овие студии, пожелните својства на наставникот се бараат врз основа на различни податоци чии извор директно зависи од прифатените начелни претпоставки за односот помеѓу особините на наставникот и ефикасноста во работата. Една варијанта на овие студии се истражувањата во кои како основен критериум за успешноста на наставникот се зема мислењето на учениците, на наставниците - колеги или на претпоставените (директорот). Основен недостаток на овие истражувања е субјективноста на податоците. Јасно е дека само во случај кога сите извори би дале исти информации би можело да се заклучи за важноста на тие особини. Но и покрај недостатоците, во литературата се среќава голем број на вакви истражувања во кои основен извор на податоци за особините на добар наставник се учениците. Логиката учениците да бидат критериум на проценката е што тие најдобро чувствуваат кој наставник најдобро ги задоволува нивните потреби.

Вити (Witty, 1947), анализирјки 12000 ученички слободни состави на тема "Каков наставник сакам" ги добил следните карактеристики на добар наставник:

✓ - разбирање на ученикот, другарски став и смисла за соработка;

✓ - љубезност и внимателност кон своите ученици, добар соработник;

✓ - демократско однесување, стрпливост;

✓ - разноврсни интересирања;

✓ - пријатна надворешност и однесување;

✓ - непристрасност;

✓ - развиена смисла за хумор;

✓ - непоколебливост во однесувањето;

✓ - заинтересираност за ученичките проблеми;

✓ - отвореност на духот и племенитост;

✓ - честа употреба на позитивни признанија и пофалби;

✓ - особени знаења и компетентност во својот предмет (според Blair et al., 1962, стр. 33).

✓ Огризавиќ (според Milijević, 1987, стр. 484) анкетитајќи ги учениците во средните училишта за добрите особини на наставникот и неговиот авторитет дошол до следните податоци:

- 94,46% од учениците од наставникот бараат, праведен, другарски, пријателски, срдечен, родителски и хуман однос.

- 91,85% од учениците како важни за авторитетот на наставникот го истакнуваат праведното и објективно оценување.

- 76,01% од испитаниците ја истакнуваат стручната подготовка на наставникот и

- 43,89% ја наведуваат научната и идејната насоченост.

✓ Вукановиќ (1983) врз основа на анализата на есеј тестот "Како го замислувам добриот наставник" утврдил:

- 62,82% од испитаниците сметаат дека особините на личноста се најважни еден наставник да биде добар.

- 10,62% од испитаниците, пак, сметаат дека најважни за добар наставник се неговите постапки.

- 9,8% од учениците како најважен го сметаат односот на наставникот кон ученикот.

- 7,32% од испитаниците за најважен го сметаат изгледот на наставникот.

- 0,58% знаењата на наставникот и

- 0,28% формалната школска квалификација.

✓ Милијевиќ (1987) во своето истражување барал од наставниците (305) да проценат која од понудените 20 особини е најважна за успешна соработка на наставникот со учениците и ги добил следните рангови:

1.) работлив, 2.) праведен, 3.) доследен, 4.) совесен, 5.) одлучен, 6.) отворен, 7.) смирен, 8.) уреден, 9.) мирољубив, 10.) ведар, 11.) сериозен, 12.) духовит, 13.) има смисол за шега, 14.) попустлив, 15.)

строг, 16. чувствителен, 17. скржав, 18. колеблив, 19. лут и 20. нервозен.

W Харт (Hart, 1934) анализираше 10000 мислења на гимназијалци за позитивните особини на нивните наставници и добил ранг на 10 особини.

1. сака да им помага на учениците, 2. весел и со добро расположение, 3. има другарски однос кон учениците, 4. се интересира за учениците и ги разбира, 5. ги стимулира интересирањата на учениците, 6. има контрола над одделението, 7. избегнува сарказам и подсмевање, 8. има пријатен изглед, 9. непристрасен, 10. уреден (спорд Bernard, 1965, стр. 470).

Слични резултати се добиени од страна на други американски автори. Во трудовите на Бакстер (Baxter, 1941), Кајлхакер (Keilhacker, 1948), Хоманс (Homans, 1961) постои согласност дека учениците повеќе ги ценат својствата на наставниците како личности, а помалку својствата кои се специфични за нивната работа како наставници (спорд Bernard, 1965).

Возраста и образованието се значајни фактори при процена на важноста на одделни особини. Учениците од средношколска возраст повеќе ги истакнуваат педагошките особини на своите наставници, а потоа моралните и стручните.

W Горѓевиќ (1970), анализирајќи ги одговорите на учениците за пожелните особини на наставникот, истите ги класифицира во 4 категории. Првата категорија на одговори се однесува на личноста на наставникот, втората категорија на ставот на наставникот кон ученикот, третата категорија на наставникот како предавач и четвртата категорија на одговори се однесува на особините на наставникот како оценувач.

Учениците најмногу го истакнуваат наставникот како личност па после како предавач и оценувач. И во ова истражување

постарите ученици обрнуваат повеќе внимание на стручните и педагошки квалитети на наставникот.

Лазик (1956), исто така, нашла дека возраста е значајна варијабла која влијае врз проценувањето на особините на добар наставник.

Слични резултати добиле Фулгоси и Лазик (1966).

Според Болнов (Vollnow, 1964) учениците од своите наставници очекуваат "меѓучовечко ангажирање", како слушатели и советувачи или помошници за лични проблеми, партнери во интеракцијата при решавање на проблемите до кои доаѓаат во училиштето. Ваквото ангажирање на наставникот бара: спремност за разговор, разбирање за проблемите на ученикот, отвореност према учениците, партнерски однос во комуникацијата, отвореност, спремност за самоконтрола и за жртвување на дел од своето слободно време.

Сирс (Sears, 1965), Розеншајн (Rosenshine, 1971) како посебно значајни ги одделуваат топлината и разбирањето од една страна и имагинативноста и поттикнувачката активност на наставниците од друга страна. Овие особини на наставникот имаат позитивно влијание особено на помладиите ученици. Наставниците со овие особини се неавторитарни и имаат развиена емпатија (според Ђорђевиќ, 1985, стр. 64).

За значајноста на таа комуникација зборуваат и наодите на клиничката психологија за постоење на позитивна корелација помеѓу нивото на успешна комуникација и позитивната промена кај лицата што бараат помош.

Во студијата со професори од колеџ, Дојл (Doyle, 1969) нашол дека позитивното чувство за себе, идентификацијата со други, отвореноста кон искуства и самоприфаќањето и прифаќањето на другите е високо поврзано со успешноста во предавањето, проценета од претпоставените, колегите и студентите.

Ашер (Usher, 1966) во слична студија нашол значајна поврзаност само помеѓу поимот за себе и ефикасноста на наставникот проценета од страна на студентите. Процените од претпоставените покажале извесна корелација но таа не била значајна.

Вонк (Vonk, 1970) соопштил дека успешноста на наставниците проценета од учениците корелирала со позитивното самоприфаќање, со идентификацијата со другите и со отвореноста кон нови искуства.

Истражувањата од оваа група, општо земено, имаат одредена емпириска основа но истовремено избилуваат со методолошки недостатоци. На пример, изворот на информации за особините на успешниот наставник е субјективен заради што се добивани неконзистентни податоци а и наведените особини не се операционално дефинирани и немаат прецизно значење. Понатаму, во еден помал број на истражувања од оваа група изворот на проценката на успешноста на наставникот е субјективен (ученици, колеги, претпоставени) но особините се испитуваат со објективни мерни инструменти. Заради тоа, за овие истражувања може да се каже дека имаат извесна методолошка вредност но не ги задоволуваат до крај барањата што треба да ги исполни едно емпириско истражување.

Во *втора* група на емпириски студии спаѓаат истражувања кои имаат *голема методолошка вредност* и во нив се испитува поврзаноста на одредени особини на личноста на наставникот и успехот во работата.

Рајанс (Ryans, 1970) со факторско аналитичка обработка на податоци, добиени со опсервација на наставниците во одделението, одделил три базични фактора кои го карактеризираат успешниот наставник фактор Хо (димензија на топлина, разбирање, пријателство, наспроти резервираност, егоцентричност.

рестриктивност), фактор Y_0 (димензија на одговорност, деловност, систематичност, наспроти одбегнување на одговорност, немарност, непланско однесување, и фактор Z_0 (димензија на стимулативност, поттикнувачко однесување од страна на наставникот, имагинативност, ентузијазам, наспроти тупост и рутина во однесувањето).

Филипс и сор. (Phillips, 1985) ја испитувале поврзаноста на особините на личноста на наставникот мерени со Кателовиот тест 16 PF и нивното однесување на часовите по физичкото образование. Тие нашле дека висок скор на изворните црти *сомничавосѝ* (фактор L+), *силен суѝер еѝо* (фактор G+), *имаѝинаѝивносѝ* (фактор M+), *радикализам* (фактор Q1+), *ниска ерѝичка ѝензија* (фактор Q4-) се значајно поврзани со начините на однесувања на наставниците. Наставниците со високи скорови на овие црти имаат поголеми знаења, се пофлексибилни, даваат посоодветни упатства и повеќе обезбедуваат позитивен фидбек. Наставниците кои имаат високи скорови на цртата *сомничавосѝ*, *имаѝинаѝивносѝ* покажуваат тенденција на нивните ученици да им обезбедат повеќе време за задачата што требало да ја завршт и поквалитетна вежба. Конечно, учениците на наставниците кои имале висок скор на цртите независност, сомничавост и имагинативност, биле поуспешни од учениците на наставници што имале ниски скорови на тие црти. Од ова може да се заклучи дека наставниците кои се успешни во наставата по физичко воспитание, ги посеудваат цртите *силен суѝер еѝо* (фактор G+), *сомничавосѝ* (фактор L+), *имаѝинаѝивносѝ* (фактор M+), *радикализам* (фактор Q1+).

Метсон (Mattson, 1974) нашол корелација помеѓу изворната црта *силен суѝер еѝо* (фактор G+) и ефикасноста на наставниците во пониските одделенија на гимназиите, но не и кај наставниците од повисоките одделенија од тие школи. Исто така тој соопштува значајна корелација помеѓу ефикасноста во работата и изворната црта *ѝлашливосѝ* (фактор H-) кај наставниците по јазици и

уметност, додека таква корелација не е најдена кај наставниците по математика и по општествени науки.

Гудвин (Goodwin, 1978) соопштува поврзаност помеѓу изворните црти *иремсија* (фактор I+), *афектоимија* (фактор A+), *интелигенција* (фактор B+), *радикализам* (фактор Q1+) од една страна и ефикасноста во работата од друга страна.

Парик (Parikh et al. 1984) утврдил поврзаност помеѓу успешноста во работата и цртите доминантност, екстраверзија, емоционална стабилност, флексибилност, чесност.

Моески (Moesky, 1967) нашол слични резултати кога го користел тестот 16 PF како предиктор на наставната ефикасност кај наставниците од индустриски дизајн (industrial arts).

Вапаленски (Vopalensky, 1982) го испитувал влијанието на личноста на учителот врз формирањето на личноста на ученикот. Нашол дека учители кои го стимулираат менталниот и интелектуалниот развој на учениците имаат самоверба, смисла за работа во група, спонтаност, емоционална стабилност. Инхибирачкиот учител покажува склоност кон неуротицизам, параноидни тенденции, авторитарност и има висока мотивација за работа, чувство на вина, висока самоконтрола. Може да се каже дека суштински црти на наставникот кој го помага развојот на учениците се: имагинативност (M+), силен его (C+), безгрижност (F+). Суштински црти на наставникот кој го инхибира развојот на учениците се: висока самоконтрола (Q3+), недоверба (L+), невротичизам, реалистичност (I+).

Блек и Филипс. (Black & Phillips, 1982) во едно истражување во кое опишале програм за развивање на емпатички вештини и способности кај студенти идни учители нашле дека студентите кои имале висок скор на скалата на авторитарност покажале помало напредување во нивното емпатичко разбирање, од колку студентите со низок скор на скалата на авторитарност.

Харви и сор. (Harvey et al., 1968) и Хант (Hunt, 1976) нашле врска меѓу нивото на морален развој и однесувањето на учителите. Учителите кои имале висока мерка на скалата на морален развој биле пофлексибилни, покажувале поголемо разбирање за потребите на учениците од колку учителите што имале низок скор на овој тест.

Витерел (Witherell, 1978) ја истражувал корелацијата помеѓу разбирањето на односите и правилата во одделението и зрелоста на личноста. Констатирал дека учителите со повисоко его ниво имале пошироко разбирање на едукативниот процес, обрнувале поголемо внимание на емоционалните потреби на учениците и поголема вредност му давале на социјалните интеракции во одделението.

Џонсон (Johnston, 1986) нашол позитивна корелација помеѓу разбирањето на работните проблеми и нивото на морален развој мерен со DIT (тест "Морални дилеми"). Способноста да се разберат професионалните проблеми е поврзана со способноста да се завземе перспективата на другите луѓе. Разликата во разбирањето е поврзана со мерката на когнитивната комплексност, моралниот и его развојот.

Џонсон и Лубомудров (Johnston & Lubomudrov, 1987) го испитувале нивото на морален развој на учителите и нивното разбирање на правилата што владеат во одделението, сопствената улога и улогата на нивните ученици во одделението и нашле дека учителите кои имале висок скор на DIT биле по демократични во толкувањето на правилата што владееле во одделението. За учителите со висок скор на DIT, правилата првенствено служеле како инструмент за одржување на стабилен социјален ред во одделението, како непходност за да се осигураат правата на секоја единка, но и правата на групата како целина. Овие учители настојувале да ги избалансираат групните и индивидуалните права и правеле разлика меѓу правилата и учителот; непочитувањето на

правилата не го доживувале како непочитување на себе. Учителите со низок скор верувале дека правилата доаѓаат од некој авторитет и почитувањето на правилата од страна на учениците се поврзува со почитувањето на нивниот авторитет како наставници.

Морган (Morgan, 1984) нашол висока корелација помеѓу нивото на емпатија и мерките на POI (Инвентар на лична ориентација). Учителите што имале високо ниво на емпатија покажале поголема способност да ги изразат чувствата низ однесувањето. Тие се слободни и спонтани. Нивното чувство на самоприфатеност не е претерано ни во една насока односно тие не покажуваат екстремно високо нити екстремно ниско самоприфаќање. Тие ги прифаќаат своите чувства на лутење и агресија, но тие не се активираат лесно. Со другите луѓе лесно воспоставуваат топли односи.

Бројните истражувања за условите кои го олеснуваат моралниот развој (Kohlberg, 1969; Turiel, 1969) покажуваат дека спремноста на наставникот да се ангажира околу моралниот развој на учениците во голема мерка зависи од тоа да ли самиот наставник го постигнал пост-конвенционалното ниво на морален развој (Kohlberg, 1971).

Саливен и соработниците (Sullivan et. al., 1975) исто така наведува дека е важно учителите да бидат на пост - конвенционално (принципиелно) ниво на морален развој за да можат да стимулираат повисоко ниво на морално судење кај своите ученици.

Отвореноста на системот на верување и самопочитувањето се предуслови учителите успешно да се ангажираат во моралното воспитување на учениците. Кохран (Cochrane, 1975) смета дека ако учителите не ги поседуваат овие две особини не ќе можат да создадат слободна атмосфера која што е неопходна за истражување на начините за постигнување на внатрешна насоченост и лична

одговорност. Ваквата атмосфера, во која ученикот е стимулиран да учествува во дискусии за различни патишта на акција, е силно поврзана со моралниот напредок кај децата (Holstein, 1968).

Херш и Паолито (Hersh & Paolitto, 1978) и Хоган (1975) сметаат дека способноста за емпатија е неопходен предуслов за моралниот развој. Тие емпатијата ја дефинираат како способност за превземање на социјална улога или способност да се ставиш на местото на другиот и да го гледаш светот низ негови очи.

Моралниот развој е само еден аспект на личноста. Истражувањата денес настојуваат да одговорат на повеќе проблеми што се поврзани со нивото на моралниот развој и со другите корелати на личноста (Rest, 1979). Да ли определени црти на личноста се карактеристични за определена фаза на моралниот развој? Колку се поврзани моралниот развој и менталното здравје. Да ли може да се подобри предвидувањето на однесувањето со комбинирање на информации за моралниот развој, нивото на самоостварување и другите особини на личност?

Во некои студии се истражува врската помеѓу самопочитувањето и подложноста на персуазија. Ова прашање е важно поради улогата на автономното мислење во напредокот кон пост - конвенционалното (принципиелното) ниво на морално мислење.

Учителите што имале позитивно самоприфаќање и чувство на лична адекватност, биле поуспешни во наставата, соопштуваат Гарви и Хатфилд (Garvey, 1970; Hatfield, 1961). До слични наоди дошол и Пасмор (Passmore, 1970). Тој нашол дека успехот во предавањето е значајно поврзан со самоприфаќањето.

Гудинг (Gooding, 1964) нашол дека успешните учители имаат внатрешен а не надворешен систем на референција; се доживуваат себе си како способни а не како неспособни; им даваат слобода

на учениците место да ги контролираат; имаат внатрешна а не надворешна мотивација.

Сидман (Seidman, 1969) нашол дека учителите со висок степен на самоприфаќање, поради нивното позитивно чувство кон себе, во нивната работа во одделението се помалку насочувачки и контролирачки во споредба со учителите со ниско ниво на самоприфаќање.

Џанове (Janove, 1970) нашол дека поимот за себе негативно корелира со степенот на догматизам мерен со Рокичевата D скала.

Релевантни се и оние студии кои проучуваат како однесувањето и нивото на самоприфаќање и самопочит на некои значајни личности влијае врз моралниот развој. Најголем број од тие истражувања се задржуваат на родителите како на значајни личности.

Хан и други (Naan et al., 1968) го испитувале односот на родителите кон нивните деца и нивото на морален развој кај тие деца, студенти од колеџ. Студентите кои се наоѓале на предконвенционалното ниво на морален развој биле занемарувани, изложувани на притисок и им се попуштало со намера да се зголеми нивната зависност. Студентите кои се наоѓале на конвенционално ниво на морален развој потекнувале од семејства во кои некритичкото прифаќање на исправноста на конвенциите било имплицитно правило на живот и во кои биле изложени на јасни конзистентни правила. Родителите на студентите кои се наоѓаат на постконвенционално ниво (принципоелно ниво) на морален развој, го охрабрувале сопственото мислење на своите деца, и инсистирале на нивното сопствено право и интегритет исто толку колку и на правата и на интегритетот на другите и им овозможувале да развијат автономно чувство за себе.

Селман (Selman, 1976) забележува дека врската помеѓу интелектуалниот и моралниот развој може да се најде во

способноста на единката да завзема бројни различни погледи во интеракцијата помеѓу себе и другите.

Гримли (Grimley, 1973) наведува дека академската успешност и социоекономскиот статус се значајни фактори во моралното судење.

Ерлич и Ли (Erlich & Lee, 1969) нашле дека лицата со затворен систем на верувања (догматични) во споредба со лицата со отворен систем на верувања (недогматични) се помалку способни да стекнат нови верувања (beliefs) и да ги сменат старите. Корн и Гиден (Corn, Gidden, 1964) нашле дека колку е личноста подогматична толку е понетолерантна, понефлексибилна и понезрела. Вачиано, Штраус и Хочман (Vacchiano, Strauss, Hochman, 1969) утврдиле дека колку личноста е подогматична, толку потешко може да направи дискриминација помеѓу примената информација и изворот на таа информација. Таа го меша правиот авторитет со авторитетот заснован на статус. Рокич (Rokeach, 1968), пак утврдил дека високо догматичните личности не ги вреднуваат високо вредностите "еднаквост", "слобода", "широки погледи". За нив вредностите "спасување од грев" (salvation), "социјално признание" и "послушност" имаат висока вредност. Мекалаф (McCullough, 1969) нашол корелација помеѓу нивото на морално судење и отвореноста - затвореноста на системот на верувања. Испитаниците кои се наоѓале на фаза 5 од моралното судење (според Колберг) имале многу поотворен систем на верувања од субјектите кои биле на пониските фази.

Стоиљковиќ и Досковиќ (1989) го испитувале нивото на моралното мислење кај студентите на Педагошките Академии и нашле дека застапеноста на принципиелното мислење (пост-конвенционално ниво) на овие студенти е на ниво на резултатите на американските истражувања. Интересни се нивните наоди кога се анализира нивото на образование на родителите и нивото на интелигенција на студентите од една страна и нивното ниво на морално мислење од друга страна. Тие нашле дека образованието

на родителите не е од поголемо значење за принципиелното морално мислење доколку интелигенцијата на испитаниците е над просекот на групата. Доколку пак интелигенцијата на испитаниците е под просекот на групата, формалното образование на родителите добива поголемо значење.

Брковиќ и Нешиќ (1986) ја испитувале интелигенцијата и општата информираност на студентите на наставничките факултети и утврдиле дека постојат значајни разлики во нивото на интелектуалните способности кај студентите од различни факултети. Највисоки интелектуални способности имале студентите од филозофскиот, природно математичкиот факултет и од музичката академија а најниски студентите од Педагошките Академии.

Вучиќ (1986) испитувајќи ги особините на личност невротизам, екстраверзија-интроверзија на студентите на наставничките факултети, утврдила дека тие се приближно исто изразени како и кај англиските студенти на наставнички факултети.

Значи, од изложеното до сега може да се констатира дека се вршени бројни обиди - помалку или повеќе успешни - да се утврди поврзаноста помеѓу одредени особини на личноста и успешноста на наставникот.

Истражувањата од оваа група се најважни и тие се методолошки најзасновани. Во нив се користени објективни мерни инструменти како за процена на личноста така и за процена на ефикасноста на работата на наставникот.

Меѓутоа, она што недостасува во психолошката литература се комплексни истражувања со кои би се утврдила психолошката структура на наставниците, односно взаимниот однос и влијание на бројни психолошки варијабли врз успешноста на наставникот.

ТЕОРИСКИ КОНСТРУКТИ И ТЕОРИИ РЕЛЕВАНТНИ ЗА ОВА ИСТРАЖУВАЊЕ

МОРАЛЕН РАЗВОЈ

Истражувањата на моралот во психологијата

Теориските и емпириските интересирања за моралните проблеми во психологијата почнуваат во дваесетите години на овој век, иако Мек Дугал уште 1908 година рекол дека "Основниот проблем на социјалната психологија е морализацијата на еднката од страна на општеството". Но веќе од триесеттите години ова интересирање потполно згаснува, за да во средината на педесеттите години повторно се разбуди и во седумдесеттите доживее права експлозија, што резултира во бројни истражувања.

Во периодот помеѓу дваесеттите и триесеттите години постои голема заинтересираност, и теориска и практична, за воспитувањето на карактерот, односно за моралното воспитување. Во истражувањата од овој период се опсервира однесувањето и од него се заклучува за моралните вредности и обратно, врз основа на вредностите се прават обиди за предвидување на однесувањето. Всушност во овие истражувања постоела голема практична заинтересираност за "добро однесување" на децата и младите, а основна претпоставка била дека однесувањето на извесен начин е одредно со знаењето за она што е добро а што лошо и верување во некои морални закони кои владеат во општеството. Според тоа, знаењето за тоа што е добро, е пресудно за усвојување и прифаќање на моралните вредности а моралното воспитување се сваќа како објаснување на конвенционалниот кодекс, советување како тој кодекс да се прифати и планирање на групните и индивидуалните активности во кои би се манифестирале доблестите изразени со овие кодекси. Проценката на резултатите од ваквата постапка на морално воспитување се засновала на тестирањето на

порастот на моралното знаење и зголемувањето на чесноста мерена со тестови во ситуации на морално искушение. Резултатите на овие први тестирања биле многу разочарувачки. Најголем број од програмите на воспитувањето на карактерот не довеле до значајни промени во моралното однесување мерено со тестовите. Со други зборови, малите промени во моралното знаење не биле следени со промени во моралното однесување.

Најпознато истражување од овој период е истражувањето на Хартшорн и соработниците. Како главни заклучоци на ова истражување (според Миочиновиќ, 1988, стр. 8) се наведуваат:

1. Корелациите помеѓу различни тестови се ниско позитивни или околу нулата, па така врз основа на мамење во една ситуација било тешко да се предвиди мамењето во друга ситуација;
2. Испитаниците не можеле да се поделат во две групи, "чесни" и "нечесни", што значи дека најголем број од испитаниците мамеле умерено, а мал број мамел во скоро сите ситуации, односно не мамел во ниедна.
3. Тенденцијата да не се лаже зависи од веројатноста да се открие лажењето и напорот кој треба да се вложи во лажењето. Деца кои лажеле во опасни ситуации лажеле и во помалку опасни, и се чини дека оние кои лажеле помалку биле само попретпазливи а не и почесни.

Овој и сличните наоди придонесле да се рашири верувањето во ситуационата специфичност и непостоење на едноставна црта на чесност, со што се заклучило дека проучувањето на моралното однесување е само губење на време, затоа што моралните црти не постојат како организиран внатрешен ентитет.

Во исто тоа време но на друго место, во Европа, е објавен трудот на Жан Пијаже "Моралното судење на детето" (1932) кој останува потполно незабележен. Пијаже за разлика од своите современици од онаа страна на океанот, кои се занимавале со

проучувањето на моралното однесување и содржините на моралното мислење и верување, моралните вредности ги проучува како субјективни феномени по себе, а не како вербални предиктори на моралното однесување како што тогаш се правело.

Причините трудот на Пијаже да остане незабележан се бројни. Како прво тоа е несомнено силната позитивистичка и бихевиористичка ориентација од почетокот на овој век која влијаела да им се затвори вратата на психолозите пред областа на моралот, па со моралните и "внатрешните" вредности се занимава само длабинската психологија. Поаѓајќи од ставот на бихевиористите дека може да се испитува само она што е подложно на операционално дефинирање, мерење и експериментирање, јасно е дека моралните проблеми не можат да бидат предмет на научно интересирање. Од друга страна, пак, се сметало дека моралното однесување може да се објасни со помош на основните закони на човечкото однесување откриени во проучувањето на учењето. Моралниот развој е сваќан како еден аспект на социјализацијата по пат на учење за кого важат истите закони како и за секое друго учење. Со оглед на тоа што моралното учење се учи со истиот вид на процеси како што се учи и секое друго однесување, јасно е дека посебно проучување на основните закони на учење во областа на моралноста не би придонеле за зголемување на нашето знаење.

Како второ, оние психолози кои не ја сваќале моралноста како социјализација по пат на учење, биле под влијание на Фројдовото сваќање дека моралното мислење не е автономен, рационален процес, туку е производ на несвесни сили. Совеќта е под контрола на несвесниот и силниот супер его.

Ако се има во предвид оваа духовна атмосфера јасно е зошто трудот на Пијаже морал да остане незабележан. Како што еден психолог забележал, тој бил "триесет години пред своето време".

По затишје од дваесет години, во педесеттите години, полека почнува да се обновува интересирањето за моралниот развој. Ова будење на интересирањето е делумно последица на настаните од II светска војна кои јасно покажале дека постои разлика помеѓу внатрешниот морален развој и надворешната социјализација и дека очигледната прилагоденост на групата не може да се изедначи со моралната зрелост.

Првите истражувања од овој период се поттикнати од Фројдовото учење за идентификацијата и интернализацијата на супер егото. За разлика од истражувањата од првиот период, кога доминираат прашањата за исправноста на моралните вредности, сега вниманието се насочува на емоционалната и мотивационата страна на моралноста, односно на чувството на вина кое се јавува кај една личност по извршувањето на некое лошо дело и за прв пат се зборува за улогата на вон моралните фактори во моралноста.

Во почетокот на шеесеттите години Лоренс Колберг го оживува делото на Пијаже. Тој ја прифаќа тезата на Пијаже дека моралниот развој првенствено е когнитивен процес и затоа моралното расудување мора да биде главен предмет на истражување. Активното мислење е "главна организирачка страна на моралноста" а морално лице е она лице кое во ситуации на морален конфликт независно морално суди и самостојно ги формулира и толкува правилата. Трудот на Колберг собрал голем број следбеници и по некои проценки, кога се работи за моралниот развој, когнитивно - развојната теорија е водечка теорија. Според некој наводи 3/4 од истражувањата извршени во последните десетина години се во духот на оваа теорија.

Испитувањето на нивото на моралниот развојот во ова истражување ќе биде извршено во рамките на когнитивно развојната теорија.

Когнитивно - развојни теории на моралноста

Пијажеовата теорија на морален развој. Проучувањето на моралниот развој од страна на Пијаже претставува обид да се примени сваќањето за развојот на когнитивните структури на областа на моралното судење. Испитувајќи го моралното судење на децата од различни возрасти и класифицирајќи ги нивните одговори спрема степенот на зрелоста тој дошол до својата теорија на моралниот развој. Пијаже исклучиво ја користи клиничката метода, односно, на децата им давал парови на приказни за лица кои направиле разни прекршоци, и од испитаниците барал да кажат зошто опишаните постапки се лоши, и која постапка е полоша. Приказните биле така смислени да мотивацијата, намерите и последиците варираше, додека природата на однесувањето останувала релативно константна. Исто така тој ги проучувал и ставовите на децата, од различна возраст, кон потеклото, оправданоста и можноста правилата за играње на џамлии да се применат. Користејќи ги овие две постапки тој открил две широки фази на моралното мислење: фаза на морална хетерономија, морален реализам или објективна одговорност како различно ја нарекуваат и фаза на морална автономија. Пијаже вели: "Изгледа дека кај детето постојат две издвоени моралности... Прв од овие процеси е процесот на морална присила кој доведува до хетерономија, а последица е моралниот реализам. Другиот е соработка која води до автономија". (според Миочинович, 1988, стр.19).

Во првата фаза на хетерономна моралност општествените односи ги карактеризира присила и еднонасочно почитување на возрасните и верување дека правилата се свети и непрекршиви. За

оваа фаза е карактеристичен тн. *морален реализам*. Пијаже со овој термин го означува тежнението на детето да смета дека должностите и вредностите припишани на тие должности се своеродни и се независни од духот и се наметнуваат без оглед на околностите во кои единката се наоѓа" (според Миочиновиќ, 1988, стр.19).

Фазата на морална автономија пак ја карактеризира взаемно почитување и соработка и верување дека правилата настанале со заеднички договор.

Фазата на хетеромомна моралност има повеќе специфичности.

Како прво, моралноста во ова фаза е моралноста на авторитетот и должноста; да се биде добар значи да се биде послушен, а добро е она што авторитетот го наредува. Правилата се одсекогаш такви какви што се сега, тие не можат да се менуваат, ниту нешто може да им се додава, а секој обид да се сменат се доживува како престап.

Втора карактеристика на овој тип на моралност е почитувањето на словото пред духот на законот. Од овде потекнува акцентот на казнувањето кое треба да предизвика каење. Колку казнувањето е построго толку е по правично. За оваа фаза е специфично и верувањето во иманентната правда, односно верување дека кршењето на правилата следи со казна која произлегува од самите нешта.

Трета битна карактеристика на хетерономната фаза на моралност е објективното сваќање на одговорноста. Тоа значи дека при проценувањето на постапките се води сметка само за нивните физички последици а не и за намерите на извршителот.

Моралното судење во оваа фаза е ограничено, според Пијаже, поради два когнитивни недостатоци а тоа се егоцентризмот - неспособноста да се прави разлика помеѓу сопственото гледиште и

гедиштето на другите и реализмот - неспособност да се разликуваат субјективните и објективните аспекти на сопственото искуство. Овие две "когнитивни ограничувања" се причина да се мешаат моралните правила со физичките закони и правилата да се сваќаат како фиксирани, вечни нешта а не како инструменти на човековите цели и вредности. Покрај оваа когнитивна незрелост постои и детското хетерономно почитување на возрасните. Почитувањето на правилата е изведено од почитувањето на авторитетот кој се наметнува.

Некои од наброените карактеристики на хетерономната моралност како објективната одговорност, апсолутизмот на вредностите, верувањето во иманентната правда, хетерономно сваќање на должноста пред се го одразуваат когнитивниот развој, па според тоа ги одредуваат генините димензии на развој кои правилно се зголемуваат со возраста без оглед на националноста, општествената класа или вероисповеста. Специфичните културни фактори можат само да ги забрзаат или забават овие развојни тенденции но не и да ги предизвикаат. Другите карактеристики, пак, као верување во светоста и непроменливоста на правилата, колективната одговорност и правото на одмазда повеќе се последица на општествено-емоционалните односи.

Иако Пијаже истакнува дека моралниот релизам е спонтан развојна тенденција тој сепак истакнува дека него го обликуваат дисциплинските постапки на родителите. Тој вели: "Во онаа мерка во која родителите не успеваат да ја сватат ситуацијата и се разлутуваат зависно од направената штета, во таа мерка детето ќе го прифати овој начин на гледање на работите и буквално ќе применува така наметнати правила, дури и кога се само имплицитни" (според Поповиќ и Миочиновиќ, 1977, стр. 48.). Оние пак, родители кои водат сметка за намерите на сторителот на прекршокот многу рано постигнуваат резултати па може да се случи околу 6-7 година да се јави субјективната одговорност.

Пијаже смета дека родителите можат да придонесат на патот кон моралната автономија со тоа што ќе поставуваат пред децата што е можно помалку барања чии причини тие не можат да ги сватат, поради што се склони да ги стават на ист план како и физичките појави (на пример барањето за миење на раце пред јадење и сл.). Родителите и воопшто воспитувачите кои даваат општи наредби не објаснувајќи зошто некои активности во извесни околности се дозволени, а во други не, или кои со децата заедно не ги анализираат можните последици на одреден избор го продолжуваат егоцентризмот на детето. Ако родителите и воспитувачите се спремни да се одрекнат од традиционалната улога на оној чии авторитет е неприкосновен и настојат да воспостават равноправен однос со своите деца, ако се спремни да се придржуваат кон истите правила кои ги наметнуваат на своите деца и ги прифатат своите обврски во односите со децата можат да придонесат во развојот на зрелата моралност. Акцентот во процесот на развојот на моралноста треба да се става на семејството и училиштето како на група која заеднички носи правила за заедничко живеење, група во која сите членови се заинтересирани за нивно одржување и сите подеднакво се погодени од нивното кршење. Зошто една постапка што ќе ја направи едно дете (на пример истури млеко) има потешки последици и предизвикува поголемо лутење, отколку ако таа постапка ја изврши некој возрасен. За да се поттикне развојот на зрела моралност неопходно е со детето мирно да се расправа за негативните последици на некоја постапка за целата група со што се поттикнува развојот на емпатија и ставање на туѓо место што е неопходно за развојот на зрелата моралност. Како што самиот Пијаже вели "за да се надминат сите траги на моралниот реализам, потребно е воспитувачот да се стави на нивото на детето и да му пружи чувство на еднаквост нагласувајќи ги сопствените обврски и недостатоци. Кога станува збор за неспретност и неуредност (раскревање на играчки, лична хигиена итд.), односно

на сите оние разноврсни обврски кои се од второстепено значење за моралната теорија, но се од исклучителна важност во секојдневниот живот (околу девет десетини од сите наредби упатени на децата се однесуваат на овие прашања), вниманието може да се насочи на сопствените потреби, тешкотии, заблуди и да се укаже на нивните последици, така да се создаде атмосфера на взаемна помош и разбирање. На тој начин, детето нема да биде во системот на наредби кои бараат ритуалистичка и надворешна послушност, туку во системот на социјални односи во кои секој од своја страна чини сè да се придржува кон истите обврски и тоа да го прави поради чувство на взаемно почитување" (Миочиновиќ, 1988, стр. 22). Од сето досега кажано јасно е дека моралниот реализам е делумно последица на самата природа на детскиот когнитивен развој, а делумно и на воспитните постапки.

Во оваа фаза на хетерономна моралност моралните вредности потекнуваат од надвор, тие се наметнати како хетерономни императиви. Но, според Пијаже, моралноста во оваа фаза е ориентирана надвор само во когнитивна смисла (стандардите со кои детето се согласува се надворешни заповеди или притисоци), а не и во мотивативна смисла (детето се согласува поради почитувањето кое го чувствува кон родителите и воспитувачите а не затоа што се чувствува приморано против својата волја). Ова е една од точките во која Пијаже се разликува од Колберг, според кого моралноста од овој период е ориентирана на надвор и во едниот и во другиот смисол.

Некаде околу десеттата година настапува позрелиот тип на моралност кој како основен белег ја има реципрочноста - возвратноста. Сега да си добар не значи да си послушен туку да си праведен. Еднонасочното почитување на семоќните возрасни му отстапува место на взаемното почитување и соработка. И токму оваа разлика помеѓу присилата и соработката е една од најважните точки во теоријата на моралното судење на Пијаже. Како што

вели Пијаже "автономијата се јавува дури со возвратноста, кога взаемното почитување е доволно силно за да единката чувствува во себе желба со другите да постапува така како што би сакала со незе да се постапува" (според Миочиновиќ, 1988, стр. 23).

Ова взаемно почитување доведува до нови облици на морални чувства различни од почетната послушност. Се јавува трансформација во сваќањето на правилата. Тие не се повеќе непроменети, свети апсолути, наметнати од некој надворешен авторитет. Правилата сега се сваќаат како закони кои се последица на взамен пристанок, кои мора да се почитуваат ако сакаме да бидеме лојални, но кои можат да се менуваат, под услов да се придобие општото мислење на своја страна. Значи, соработката раѓа возвратност. Правилата стануваат повеќе внатрешни. "Разумот и демократијата ја заменуваат традицијата на возрасните и нивниот притисок; прогресот кон автономијата станува не само можен, туку скоро автоматски процес" вели Пијаже (според Поповиќ и Миочиновиќ, 1977, стр. 49). Постепено почнува да се води сметка за мотивите и за намерите на извршителот на постапката, а не само за последиците. Објективната одговорност ја заменува субјективната.

Како посебно значаен исход на взаемното почитување и соработка е чувството на правда.

Преминот кон фазата на морална автономија представува специфичен исход на пошироки развојни промени во детските когнитивни структури. Преминот на оваа фаза го овозможува оддалечувањето од интеракциите засновани на авторитет и насочувањето кон се поголема слобода во интеракциите со врсниците, во чија основа е взаемноста и возвратноста.

Од сето ова јасно е дека Пијаже моралниот развој го сваќа како исход на активен процес кој го опфаќа развојот на когнитивните капацитети, но и изложувањето на детето на нови

облици на општествено искуство кои обезбедуваат основа за нови ставови према авторитетот и зголемување на детската способност за ставање на туѓо место. Без тоа, според Пијаже, нема зрела моралност. Тоа пак значи дека до вистински морален развој може да дојде само ако детето се најде во атмосфера на разбирање, внимание, почитување и љубов, ако моделите на неговото однесување и самите се исправни личности и доколку дозволуваат соработка и разговор на рамна нога и критика во името на разумот.

Колберговата теорија на морален развој. Колберг работејќи на својата докторска дисертација во која сакал да ги рedefинира и валидира Пијажеовите фази на морален развој, започнува нова фаза во проучувањето на моралното судење, при што ги проширил и ги рedefинирал оригиналните наоди на Пијаже.

Колберг од Пијаже ја прифаќа неговата метода и неговото учење за фазите на развојот. Според него моралниот развој е процес на реструктурирање на универзалните човечки тенденции емпатија (грижа за доброто на другите) и правда (грижа за еднаквост и возвратност), на се поадекватен начин. Универзално во моралното мислење се облиците, елементите и проблемите.

Колберг ја користи "клиничката метода" на испитување на Пијаже, со тоа што околностите опишани во неговите приказни се многу посложени. Во десет приказни опишани се десет различни околности на кои што им е заедничко тоа дека субјектот е ставен пред избор на две културно прифатливи или неприфатливи алтернативи. Во овие околности послушното прифаќање на општествените правила и наредби на авторитетот биле во судир со човечките потреби или добробитта на другите луѓе. Преку низата поставени прашања во врска со одлуката треба да се открие процесот на мислење кој е во основата на таквиот одговор. Ова значи дека Колберг се средоточува на начинот на резонирање во

врска со поставената дилема, односно на тоа зошто нешто се смета за исправно, а не на содржината, односно на она во што некој верува или избира како исправно. Колберг истакнува дека мора да се прави разлика помеѓу структурата на моралното судење и содржината на моралното судење. Изборот на определеното решение на дилемата ја чини содржината на моралното судење. Резонирањето, пак, за тоа зошто треба да се постапи на избраниот начин ја определува структурата на моралното судење. Две индивидуи на различна фаза можат да имаат слични вредности, но начинот на кој тие размислуваат за тие вредности може квалитативно да се разликува. Едната индивидуа може да го цени пријателството затоа што пријателот чува стража додека таа краде а другата затоа што пријателот према нејзе чувствува наклоност и сочувствува со нејзините проблеми. Накратко, моралните фази се структури на моралното судење или морално резонирање. Изборот на одреденото решение на дилемата ја чини содржината на моралното судење во одредена ситуација, додека резонирањето за тоа ја одредува структурата на моралното судење. Ова резонирање е во врска со десет морални вредности кои Колберг верува постојат во сите култури. Тоа се: казна, сопственост, улоги и наклоност, улоги и авторитет, закон, живот, слобода, дистрибутивна правда, вистина и секс. Моралниот избор, всушност, го означува изборот помеѓу две или повеќе од овие вредности кои се во конфликт во одредени ситуации. Според тоа, фазата или структурата на моралното судење на една индивидуа одредува што таа смета за вредно и зошто тоа го смета за вредно.

Анализирајќи ги одговорите на испитаниците на различни возрасти и различни култури Колберг нашол дека Пијажеовата двофазна теорија на моралниот развој не може да ги опфати сите овие одговори. Затоа тој ја поставил теоријата на три нивоа односно шест фази во развојот на моралноста. Мора да се напомене дека од самиот почеток под влијание на неочекувани

лонгитудинални наоди описот на фазите и системот на скорување на одговорите се менувани. Овде ќе биде изнесена најновата верзија на развојниот редослед (според, Миочиновиќ, 1988, стр. 46-50).

I Ниво - Предконвенционално ниво

На ова ниво моралните вредности почиваат во навидум надворешните физички настани, лоши постапки или во навидум физичките потреби, а не во индивидуите или стандардите. На ова ниво во толкувањето на правилата личноста ги зема предвид или физичките или хедонистичките последици на своите постапки (казна, награда, услуга), или физичката сила на оној кој го наметнува правилото. Накратко, на ова ниво контролата на однесувањето е надворешна во два смисла: стандардите се изедначуваат со надворешните барања или притисоци; основен мотив е да се избегне казна, да се добие награда.

Ова ниво е поделено во две фази.

фаза 1. хетерономна моралност

Содржина на фазата:

Како добро и исправно се смета слепо придржување кон правилата или авторитетот, одбегнување на казна и физичка повреда.

А) Добро и исправно е да се избегнува кршењето на правилата затоа што тоа доведува до казнување: исправна се смета послушност заради послушност и одбегнување да се нанесат физички повреди на луѓето или имотот.

Б) Причините да се направи добро дело потекнуваат од виша сила на авторитетот и заради одбегнување на казна.

Општествена перспектива:

Егоцентрична позиција. Не се води сметка за интересите на другите нити се признава дека тие интереси се разликуваат од сопствените. Постапките се проценуваат во врска со физичките последици а не во врска со психолошките интереси на другите. Се меша перспективата на авторитетното лице со сопствената перспектива.

Фаза 2: Фаза на индивидуализам и инструментална цел и размена.

Содржина на фазата:

Добро и исправно е да се служи на сопствените потреби и потребите на другите и да се направи чесна спогодба во смисла на конкретна размена.

А) Исправно и добро е да се придржуваш кон правилата ако тие доведуваат до остварување на нечии непосредни цели. Исправно е да се задоволуваат сопствените потреби и интереси и да им се дозволи на другите да го направат истото. Исправно е она што е правично, односно она што е еднаква размена, спогодба, договор.

Б) Причините исправно да се постапи е служење на сопствените потреби и интереси во светот во кој мора да се прифати дека и другите луѓе имаат свои интереси.

Општествена перспектива:

Конкретна индивидуалистичка перспектива. Сопствените интереси и погледи се одделуваат од интересите и сваќањата на авторитетот и другите луѓе. Единката е свесна дека сите имаат свои интереси и дека тие се во конфликт. Конфликтните индивидуални интереси се интегрираат, односно се поврзуваат со помош на инструментална размена на услуги, со помош на инструментална потреба за други и за добра волја на другите и со помош на правичноста, дефинирана како еднаквост на индивидуалните интереси на сите луѓе.

II Ниво - Конвенционално ниво

Фаза 3: Фаза на взаемни меѓусебни очекувања, односи и меѓусебно согласување.

Содржина на фазите:

А) Исправно е да се живее во согласност со она што блиските го очекуваат или што луѓето воопшто очекуваат од некого во одредена улога на син, сестра, пријател идр. Важно е да се "биде добар", што значи да се имаат добри мотиви, да се покаже грижа за други. Ова пак значи одржување на добри односи како што се доверба, лојалност, почитување и благодарност.

Б) Причините за вршење на добро дело се: 1. да се биде добар во сопствените очи и очите на другите; 2. да се грижиш за другите и 3. да се ставиш на туѓо место.

Општествена перспектива:

Перспектива на единка во однос со други единки. Свест за заеднички чувства, договор и очекувања на кои им се дава предност над индивидуалните интереси. Различните погледи се усогласуваат со помош на ставање на место на другиот. Сеуште не се води сметка за перспективниот генерализиран "систем".

Фаза 4: Фаза на ојшћесћивен сисћем и совесћ

Содржина на фазата:

За добро и исправно се смета да ја вршиш сопствената должност во општеството, да го подржуваш општествениот ред и добробитта на општеството или групата.

А) Исправно е да се исполнуваат сопствените должности на кои една единка се согласила. Треба да се придржуваш кон законот освен во екстремните случаи кога тие се спротивставуваат со другите фиксирани општествени должности. Исто така се смета дека е исправно да се придонесува за општеството, групата или институцијата.

Б) Причини за извршување на исправното дело се: одржување на институцијата како целина и самоопочитување заради извршувањето на сопствените обврски.

Општествена перспектива на фазата:

Се разликува општественото гледиште од меѓусебната спогодба или мотив. Се завзема позиција на системот кој дефинира улоги и правила. Индивидуалните односи се разгледуваат врз основа на нивното место во системот.

Преодно ниво

На ова ниво постојат три преодни фази:

4 (5) *Обврска сћрема сојсћивенаћћа совесћ*. Свест за релативноста на различните општествени стандарди; затоа единката се управува според личните морални вредности или совест. "Совеста", меѓутоа ја сочинуваат интернализирани општествени стандарди од фазата 4. Должност на поединецот е да ја следи својата совест. Може да постои објективен надворешен морален закон кој ја изразува суштината на општествената моралност.

4 1/2 *Избороћ е личен и субјекћивен*. Се заснива на емоции и хедонизам повеќе одколку на совест, затоа што совеста се смета арбитрарна и релативна, како и термините "должност", "морална исправност",

Handwritten notes in the top right corner, including the word "Ниво" and some illegible scribbles.

5 (4) Одлуката е лична и субјективна освен ако е во сиропивносѝ со ѝраватиа на друѓиѝе. Моралноста е арбитрарна и релативна затоа што единката има право на слободен избор. Меѓутоа, правата се ограничени со слични права на другите единки.

Преодна општествена перспектива:

Субјективна и "вон општеството". Единката се поставува над сопственото општество и се смета себе си за единка која донесува одлуки без воопштена обврска или договор со општеството. Човекот може да ги бира обврските кои се дефинирани од страна на одделно општество, но не поседува начела за таков избор.

III Ниво - Постконвенционално ниво

Одлуките настануваат од правото, вредностите или начелата со кои се или можат да бидат согласни сите членови на едно општество и чија примена би била правична и благотворна.

Фаза 5: Фаза на оѝшѝесѝвен доѓовор или корисѝ или индивидуални ѝрава.

Содржина на фазата:

За исправни се сметаат подржувањето на основните права, вредности или законски договори на општеството дури и кога се тие во конфликт со конкретните правила и закони на групата.

А) Исправно е да си свесен за фактот дека луѓето имаат различни вредности и погледи и дека најголем број вредности и правила се релативни и важат за одредена група. Меѓутоа, обично треба да се придржуваме кон овие "релативни" правила во интерес на праведноста и затоа што тие претставуваат општествен договор. Некои нерелативни вредности и права како живот и слобода мора да се почитуваат во секое општество без оглед на мислењето на мнозинството.

Б) Причините за вршење на добро дело се следните: единката на оваа фаза смета дека е обврзана да се покори на законот затоа што склопила општествен договор да се донесуваат и да се почитуваат законите за добро на сите и за да ги заштити како сопствените права така и правата на другите. Лицата кои се наоѓаат на оваа фаза сметаат дека семејството, пријателството,

довербата и работните обврски исто така претставуваат договор на кој со слободна воља се согласиле. Се води сметка законите и должностите да се засновуваат на рационална пресметка на севкупната корист "најголемо добро за најголем број".

Општествена перспектива на фазата:

Перспектива на рационална единка која е свесна дека вредностите и правата се поважни од приврзаноста кон општествените договори и општеството. Овие перспективи се интегрираат со помош на формалните механизми на согласност, договор, објективна непристрасност. Се земаат предвид и "моралното" и "легалното" гледиште, се признава дека тие понекогаш се во конфликт, но се уште постои тешкотија да се интегрираат.

Фаза 6: Фаза на универзални етички начела

Содржина на фазите:

Единката која се наоѓа на оваа фаза се раководи од универзалните етички начела на кои треба да се придржуваат сите луѓе.

А) Исправно е раководење од етичките начела кои единката сама ги избрала. Посебните закони и општествени договори обично се добри затоа што почиваат на такви начела. Кога законот ги крши овие начела единката делува во согласност со начелата. Овие начела се универзалните начела на правда, еднаквост на човечките права и почитување на достоинството на човечките суштества како одделни единици. Овие вредности не само што се почитуваат туку на нив се засновуваат и посебните одлуки.

Б) Причини да се направи добро, исправно дело се во тоа што единката на оваа фаза ја разбира вредноста на тие начела и се придржува кон нив.

Над-општествена перспектива на фазата:

Се завзема "морално гледиште" од кое се изведуваат општествените договори или се засновуваат на нив. Секоја рационална единка ја сваќа природата на моралноста или основните морални премиси на почитување на другите лица како цели а не како сретства.

Самиот Колберг вели дека еден начин да се разберат овие три нивоа на морален развој е за нив да се размислува како за три различни типа на однос помеѓу Јас и општествените правила и

очекувања. I-то ниво ја претставува предконвенционалната личност за која правилата и очекувањата се нешто надвор од неа; II-то ниво е конвенционална личност кај која Јас е изедначено со правилата и очекувањата на другите, особено на оние кои доаѓаат од авторитетот, и III-то ниво ја претставува постконвенционалната личност, која го диференцира своето Јас од правилата и очекувањата на другите и своите вредности ги определува со помош на начелата кои сама ги избрала (според Миочиновиќ, 1988, стр. 50).

Фазите на моралното мислење се хиерархиски организирани структурни целини со непроменлив редослед на јавување. Фазите имаат три основни одлики:

а) фазите се "структурални целини", односно, организација или структура која ги обединува различните одговори. Секоја фаза претставува различна организација на мислењето, а не само низа на специфични уверувања или ставови кон посебна ситуација. Централниот поим кој ја определува фазата се одразува во многубројните постапки па затоа постои знатна доследност во нивоата на одговори на една личност. Така некој кој е на фаза б во "когнитивниот" аспект, најверојатно ќе биде и во фазата б од "мотивативниот" аспект на моралното судење. Затоа Колберг на едно место вели: "може да се каже дека постои општ фактор на зрелост на моралното судење или г фактор на моралните фази" (според Поповиќ и Миочиновиќ, 1977, стр. 64). Но истовремено тој смета дека детето не се наоѓа исклучиво на една фаза од моралното судење и затоа е подобро да се зборува за доминантна фаза на моралното мислење.

б) Фазите претставуваат хиерархиски интеграции. Преминувањето на нова фаза не значи само додавање на ново на предходните фази, туку пред се реорганизација која ја заменува помалку развиената фаза.

в) Фазите се јавуваат во секвенци. Секоја единка мора да оди чекор по чекор низ секоја фаза. Фазите не можат да се прескокнуваат и не може да се оди по различен редослед. Редоследот на фазите е константен, додека возраста на која се јавува фазата не е фиксирана и во голема мерка зависи од средината која може да го забрза или забави развојот. Оваа непроменливост, константност и универзалност на фазите зборува во прилог на сваќањето дека моралниот развој не е само работа на учење на вербални вредности и правила, туку одразува нешто универзално во развојот што ќе се јави во сите култури (Kohlberg, 1970, стр. 171).

Важен дел на Колберговата теорија е и учењето за правдата. Според него од овој поим се изведува севкупното морално мислење. Моралноста во крајна линија според него е правда, односно возвратност помеѓу единката и другите индивидуи во нејзината средина. Да потсетиме, моралниот развој тој го сваќа како реструктуирање на универзалните тенденции на емпатија (грижа за добробитта на други) и правда (водење на сметка за еднаквост и возвратност) (Kohlberg, 1971). Кога зборува за правдата како основно морално начело Колберг вели: "психолошки, водење на грижа за добробитта на другите (емпатија) и за правдата, присутни се при самото раѓање на моралноста и на секоја од следните фази добиваат подиференциран, поинтегриран и поуниверзален облик" (Kohlberg, 1970, стр. 220). Значи, водење на сметка за правдата е белег на секоја фаза од моралното мислење, но на разни фази различно се толкува. Во првата фаза правдата се одредува како моќ да се добие корист и избегне повреда. Во фазата 2 правдата се толкува во термините на добро. Во фазата 3 кога љубовта и довербата се најважни, правдата се одредува како взаемно очекување помеѓу луѓето. Во фазата 4 со оглед на тоа што се резонира во термини на општествени очекувања правдата се меша со правилата. Во фазата 5 легалниот аспект на правдата се

одделува од авторитетот. Во последната фаза, фаза 6, правдата се определува како највисоко општествено добро и дури во оваа фаза делува начелото на правда и почитување. На највисоко место на моралниот развој Колберг ја става универзалната правда и вели: "И баш како што Пијаже тврди дека логиката претставува идеална рамнотежа на мисловните операции, така правдата претставува идеална рамнотежа на општествените меѓуодноси, со возвратност и реверзибилност како битен услов за логичка и морална рамнотежа" (според, Поповиќ и Миочиновиќ, 1977, стр. 71).

Каква е врската помеѓу моралните и когнитивните фази?

Според сваќањето на Пијаже за структуралниот паралелизам, кое Колберг во потполност го прифаќа, типовите на мислење и типовите на вреднување се шеми кои имаат низа општи својства кои претставуваат сукцесивни облици на психолошката рамнотежа. Развојните тенденции во моралното судење имаат формално - структурална основа паралелна со основата на когнитивниот развој, односно рамнотежата на афективните и интерперсоналните шеми (правда и правичност) вклучува исти основни когнитивни карактеристики како и рамнотежата на когнитивните шеми. Меѓутоа ова не значи дека моралните фази се когнитивни и дека претставуваат проста примена на логиката на моралните проблеми, туку само дека моралниот развој има основна когнитивно - структурална компонента. Од ова јасно произлегува дека развојот на логичкото и критичкото мислење не е доволен услов за развој на моралното мислење, туку е само неопходен услов кој мора да предходи на развојот на моралното расудување. Затоа може да се случи едно лице да биде на определена фаза на логичко мислење, но не и на паралелна фаза во моралното мислење, но спротивното е невозможно. И како што самот Колберг вели "едно лице може да биде теоретски физичар но моралното мислење не мора да му биде на принципиелно ниво." Но како што кажавме, бидејќи формалните операции се предуслов за принципиелната моралност,

лице кое се наоѓа на шестата фаза од моралното мислење мора да е способно за формално - логичко мислење. Овој однос го потврдуват и бројни истражувања. Кан, Лангер и Колберг (според Миочиновиќ, 1988, стр. 62) нашле дека 60% од испитаниците постари од 16 години го достигнале нивото на формално - логичко мислење, но само 10% од испитаниците постари од 16 години биле на нивото на принципиелна моралност, но сите 10% биле, способни за формално - логичко мислење.

Колберг наведува две причини зошто логичките фази се нужен но не и доволен услов за јавување на нова морална фаза и зашто моралното судење го надминува логичкото судење. Прво, моралното судење бара ставање на туѓо место, односно завземање на точка на гледиште на друго лице кое е сватено како субјект и координирање на овие точки на гледиште, додека логичкото резонирање бара координирање на разни точки на гледање врз објектот. Второ, урамнотеженото морално судење го вклучува начелото на правда или правичност кое воспоставува рамнотежа во моралниот конфликт на тој начин што на секој учесник му го дава она што му припаѓа во согласност со стандардите кои би ги прифатиле сите како непристрасни и правични (Kohlberg, 1973, 70). Ставањето на туѓо место е мост помеѓу логичките, когнитивни фази и фазите на моралното расудување.

Од ова јасно следи, како што вели Ликон (според Миочиновиќ, 1988, стр. 64), дека важна педагошка импликација на Колберговото учење е дека моралот поставува поголеми барања од логиката и за тоа треба да водат сметка сите кои се занимаваат со воспитувањето и образованието на младите: "Да се направат учениците поснаодливи и попроникливи автоматски не значи да се направат и поморални" вели тој.

Колберг и соработниците наведуваат шест врсти на искуство или услови кои го поттикнуваат моралното мислење.

1. Учество во ситуации во кои се охрабрува гледањето на нештата од аспект на друг, односно учество во сите оние ситуации во кои се поттикнува развојот на способноста за емпатија со друго лице. Моралниот конфликт не може да се свати ако лицето не е во состојба да се стави на туѓо место, затоа што во тој случај не е во состојба да свати дека постои конфликт.

2. Поттикнување на логичкото мислење, како што се рационално аргументирање и разгледување на алтернативи. Ова е важно, како што е веќе речено, поради фактот што определена фаза на морално резонирање не може да се достигне ако не е достигната определена фаза на логичко резонирање.

3. Единката мора одговорно да донесува одлуки и со тие одлуки да влијае на светот.

4. Изложување на морални конфликти и противречности како единката би станала свесна за недоследностите на своето резонирање и на тој начин би се поттикнувала да ги разреши тие противречности, што најчесто доведува до реорганизирање на мислењето и до премин на повисока фаза на морално судење.

5. Изнесување на мислења од следната повисока фаза од онаа на која единката се наоѓа. На тој начин се нуди нова морална структура со која се прекинува нерамнотежата предизвикана со моралниот конфликт и се воспоставува повисоко ниво на рамнотежа.

6. Учествување во праведна општествена средина во која секојдневните меѓусебни односи ги карактеризира взаемното почитување. Ако односите во една општествена институција почиваат на принципот на моќ на авторитетот а не на принципот на правда и ако единката не може на демократска основа да учествува во одлучувањето, моралниот развој ќе биде забавен или фиксиран на постоечката фаза (Kohlberg, 1975, 4, стр. 243-246).

Бројни лонгитудинални и кроскултурни истражувања ги потврдуваат наодите на Колберг за развојниот след на шесте фази во развојот на моралното судење (Kuhn, 1976; Holstein, 1976; White, Bushnell & Regnemer, 1978; Kohlberg & Turiel, 1971).

Теоријата на морален развој на Џ. Рест. Еден од најзначајните следбеници и соработници на Колберг секако е Џејмс Рест кој во седумдесеттите години почнува од Колберговите морални дилеми и нуди 12 можности, воглавно по две за секој од Колберговите фази, како основа за донесување на одлуката како да се постапи во дилемата. Тој бара од испитаникот да ја оцени важноста на секоја од 12 можности при донесувањето на одлуката. На овој начин Рест го решил проблемот со скорувањето и постигнал објективност во мерењето, што е една од основните проблеми на Колберговата скала на моралното судење. Врз основа на бројните истражувања со овој инструмент, Рест донекаде го модификувал Колберговото сваќање за секвенцијалноста на моралниот развој. Рест предлага покомплексен модел на развој. Според него погрешно е да се зборува дека некој се наоѓа на определена фаза од моралниот развој, како што Колберг ја означува доминантно застапената фаза на морално расудување, односно онаа на која единката има 50% и повеќе одговори. Според Рест не може да се каже дека една единка "има" или "нема" определена фаза затоа што определена организација на мислењето не е работа на "сè или ништо". туку се работи за тоа "во кој степен и по кои услови единката манифестира различни типови на организација на мислењето" (Rest, 1979, стр. 63). Затоа некој може да има и помалку од 50% од одговорите на нивото на својата "главна" фаза и движењето чекор по чекор низ фазите не е задолжително.

Рест смета дека ни една современа теорија на моралниот развој не може ништо корисно да каже за сите аспекти туку само

за некоја компонента. Затоа треба да се надмине разгледувањето на одделни морални димензии и да се настојува да се "свати моралната личност". Но мора одма да се нагласи дека неговото сваќање никако не е конечен одговор туку само навестување во која насока понатаму треба да одат теориските разгледувања и емпириските истражувања.

Класичната поделба на морално однесување, морални емоции и морално мислење според Рест била може би корисна за означување на различни насоки на истражување. Но неодржива е од повеќе причини.

1. Овие три подобласти на моралноста не претставуваат емпириски кластери. Во исражувањата не е најдено дека разни облици на морално однесување се меѓусебно повеќе поврзани одколку што се поврзани мислењето и однесувањето.

2. Оваа трослојна поделба (однесување, емоци и мислење) не дава теориски јасни единици на анализа, затоа што нема чиста когниција без афект, нити чист афект без когниција.

3. Бројни истражувања укажуваат дека односите когниција и афект и когниција и однесување се разновидни. Во новата шема за поделба на истражувањата на моралниот развој која ја предлага Рест основна појдовна точка е прашањето "што треба да претпоставиме дека се одиграло во главата на лицето кое се однесувало морално во една ситуација?" (Rest, 1983, стр. 25).

Од ова јасно се гледа дека Рест е заинтересиран како за однесувањето така и за она што го предизвикало. Тој разработува четири "конституенти" или внатрешни процеси кои произведуваат морално однесување и ги доведува во врска со срединските фактори кои влијаат на овие четири процеси.

. Четириите главни компоненти односно процеси одговорни за моралното однесување се:

1. Толкување на ситуацијата и идентификување на моралниот проблем, при што се вклучени емпатијата - ставање на туѓо место, согледување на последиците од сопственото дело по сите вмешани лица;

2. Пронаоѓање на решение што треба да се направи во определена ситуација во согласност со моралните идеали. Овде се вклучени моралното судење, поимите на правда и правичност и примена на општествено - моралните норми;

3. Правење на избор помеѓу моралните и вонморалните вредности за да се донесе одлука што да се направи во конкретна ситуација. Овде се вклучени процесите на донесување на одлука, моделите на вредносна интеграција, одбрамбените механизми;

4. Спроведување во дело и остварување на планираната морална акција. Вклучени се "его силата" и процесите на саморегулација.

Недостатоците во секоја од овие компоненти можат да имаат за последица неморално однесување на единката. Само тогаш кога сите четири компоненти се развиени и делуваат хармонично може да се очекува морално однесување. Затоа Рест моралниот развој го сваќа како напредување во сите овие компоненти, односно како развој на сите четири процеси.

На функционирањето на секој од овие четири процеси влијаат бројни ситуациони фактори. На првиот процес влијаат на пример недоволната јасност на нечии потреби, намери и акции; времето дозволено за размислување и толкување на ситуацијата; степенот на опасност и подложност на притисок и др. На вториот процес влијае сè она што делува на примената на посебни општествени норми или морални принципи; предходните ветувања и др. На третиот процес влијаат фактори кои ги побудуваат вонморалните мотиви, фактори кои влијаат на проценката на добивката и

вложениот труд и др. На четвртиот процес влијае она што физички го спречува човекот да го спроведе во дело моралниот план, когнитивната трансформација на целта; тешкотии во исто време да се спроведе повеќе од еден план.

Влијанието на овие фактори може да биде такво да "преоптеретеноста" на едниот процес доведе до смалување на делотворноста на другиот.

Едно од својствата на овој модел на Рест е спротивставувањето на сваќањето дека моралното однесување е производ на еден единствен процес. Тој вели "теориите на моралност кои почиваат на една варијабла се неодржливи исто како и теориите на личност кои се потпираат на една варијабла" (Rest, 1983, стр. 27).

Второ, компонентите претставуваат процеси вклучени во предизвикување на моралната акција, а не општите црти на луѓето. Процесите се главни единици на анализа во откривањето како во одредена ситуација дошло до одреден правец во акцијата.

Трето, моделот не е производ на филозофска спекулација, туку е поврзан со постоечките истражувања и обезбедува рамка за нивно групирање и поврзување. Во табелата Рест дава преглед на истражувањата класифицирани според тоа со која компонента се поврзани и за која даваат корисни објаснувања (Rest, 1983, стр. 27).

Табела 1. Внатрешни процеси кои произведуваат однесување

Компонента 1

Главни функции на процесот: При толкување на ситуацијата се води сметка за последиците на сопствените постапки за добробит на другите луѓе.

Истражувања: Стаубовите истражувања за реакциите на ненадејна опасност; истражувања на "социјална когниција", Селманови истражувања за развој на способноста за ставање на туѓе место; Хофмановите истражувања на емпатијата.

Когнитивно-афективни интеракции: Изведувања на заклучоци за последиците на акциите по други и чувство на емпатија, одвратност и сл. кон другите.

Компонента 2

Главни функции на процесот: формулирање каква насока моралната акција треба да има; идентификување на моралните идеи во одредена ситуација.

Испражувања: Дамановите истражувања на "позитивната правда", истражувања за социјалните норми - норми на општествена одговорност, норми на еднаквост, норми на реципроцитет.

Когнитивно-афективни интеракции: Во изградбата на системот на морално значење вклучени се апстрактно логичките аспекти и аспекти на вреднување на ставовите; моралните идеали се составени од когнитивни и афективни елементи.

Компонента 3

Главни функции на процесот: Правење на избор помеѓу идеалите на натпреварувачките вредносни исходи во чија што согласност ќе се делува; донесување на одлука дали ќе се направи обид да се остварат сопствените идеали или нема да се направи таков обид.

Испражувања: Модели на донесување на одлука и фактори кои влијаат на одлучувањето; теории на морална мотивација - Аронфрид, Бандура, Колберг, Хофман.

Когнитивно-афективни интеракции: Пресметување на релативната корисност на различните цели: расположението влијае на погледите; одбрамбено искривување на перцепцијата; одлука донесена под влијание на емпатијата; социјалното разбирање го мотивира изборот на целите.

Компонента 4

Главни функции на процесот: Спроведување во дело на она што се имало намера да се направи.

Испражувања: истражувањата на егосилата и саморегулацијата.

Когнитивно-афективни интеракции: истрајноста на задачата е под влијание на когнитивните трансформации на целите.

Да резимираме, според Рест моралното однесување е манифестација и резултат на четири внатрешни когнитивно -

~~афективни~~ процеси. Само кога би ги поседувале информациите за сите четири внатрешни процеси за едно лице во одредена ситуација би можеле да го предвидиме нејзиното однесување. Но како што тој вели, досега во ни едно истражување не се испитани сите четири компоненти и признава дека тоа е многу тешко да се направи.

Поаѓајќи од сето досега кажано, во ова истражување ќе се обидеме да опфатиме две компоненти од моралниот развој, компонентата 1 и компонентата 2, односно ќе ја испитаме способноста на ставање на туѓо место и способноста за морално резонирање. Мислиме дека можеме да дадеме и прилог кон испитувањето на 4. компонента со оглед на тоа што истражувањето на нивото на самоостварување најверојатно ги вклучува во себе его силата и саморегулацијата.

Во тој контекст на наредните страници ќе се разгледаат конструктите емпатија и самоостварување како и Хофмановата теорија на емпатија и теориите на самоостварување на хуманистички ориентираните психолози Маслов, Роџерс и Олпорт.

ЕМПАТИЈА

Терминот емпатија е пренесен во психологијата од естетиката на 19 век. Прв го вовел германецот Роберт Фишер (R. Vischer, 1873), и со него сакал да го објасни механизмот на процесот со кој луѓето определени предмети прифаќаат како убави (според Wispe, 1987).

Во психологијата поимот *емпатија* прв го употребил германскиот психолог Томас Липс, на крајот од минатиот век, за да го опише процесот на естетската перцепција. Тој го користи терминот "Einführung" (уживување) и го дефинира како способност на единката да ги доживее чувствата на друго лице. Првобитно терминот го користи во областа на естетиката, поточно естетската перцепција за да го објасни процесот на проекција на човечките емоции и ставови во неживи предмети и облици, а подоцна да објасни како настанува сваќањето на свеста на други индивидуи. Според Липс набљудувачот автоматски перцепира друго лице незначително менувајќи го држењето на телото и изразот на лицето (мимикрија). На овој начин тој создава во себе внатрешни кинестетички знаци кои, низ аферентниот фидбек, придонесуваат да се разбере и доживее иста емоција како и лицето кое се набљудува. Важно е да се забележи дека според ова сваќање внатрешните органски процеси не се предизвикани од ситуацијата во која се наоѓа единката, туку знаците ја најавуваат афективната состојба на другото лице (Wispe, 1987, стр. 21).

Претставувајќи ги делата на Липс во САД, американскиот психолог Едвард Тиченер 1909 година го преведува на англиски "Einführung" со грчкиот неологизам емпатија (empathia што значи "во" и pathos што значи "патење или страст").

Под влијанието на Липс голем број на психолози и психоаналитичари во триесеттите години на веков емпатијата ја сметале, пред се, потенцијал за емоционална приемчивост. Така за Фројд емпатијата е "механизам што ни овозможува да завземеме став према менталниот живот на друга единка", додека, Фенихел вели дека емпатијата вклучува во себе идентификација со друга единка, како и свест за нејзините чувства по изедначувањето со неа; на тој начин свеста за чувствата на објектот на идентификацијата станува можна".

Стотланд со соработниците сметаат дека при процесот на емпатиско доживување "набљудувачот ја препознава емоционалната состојба на другата единка и потоа субјективно и физиолошки реагира на забележената емоционална состојба" (според Radovanović, 1993, стр. 11-50).

Иако уште во 1934 година Џорџ Мид емпатијата ја определува како "способност за ставање на туѓо место", со што имплицира дека емпатичката способност е во основа на социјалната интелигенција, односно механизам на социјална кохезија и когниција, дури кон крајот на четиресеттите години од веков доаѓа до поместување на акцентот од чувства кон способност за разбирање на туѓите емоции. Котрел и Дајмонд 1949 година први операционално ја дефинираат емпатијата како способност да се разбере светот од точка на гледање на друга единка на тој начин што единката "во мечтите се пренесува себе си во мислењето, чувствата и однесувањето на другата единка" (според Deutch & Mandle, 1975). Од оваа дефиниција јасно следи дека емпатијата не подразбира желба да се биде друга единка или пак да се има емоционална врска со неа. Овде јасно постои разлика помеѓу јас и друга единка, и што е исто важно се нагласува дека единката разбира како некој друг се чувствува, но при тоа останува неутрална и емоционално неангажирана.

Социолозите од почетокот на овој век во рамките на новата наука му дават нова содржина на поимот емпатија и со тоа го завршуваат тростројното значење во кое овој ентитет и до денеска ќе ги одржи своите појмовни и манифестни рамки: телесно (најчесто мускулни реакции, бидејќи преовладува гледиштето дека моторната мимикрија може да биде механизам на побудување на емпатискиот процес); субјективно (афективни и когнитивни психички процеси), социјално (интерперсонална комуникација). Но социолозите сакајќи да објаснат како единката се социјализира и стопува со општество го воведуваат поимот "симпатија" што значи "делење на било кое чувство кое може да се пренесе и нема специфични импликации на сожалување" (според Радовановиќ, 1993, стр. 13.) со што доаѓа до извесна појмовна конфузија.

Оваа појмовна конфузија резултира со неправеење на разлика помеѓу емпатијата и симпатијата и синонимно користење на овие два термини. Виспе (Wispe, 1968) јасно покажал дека тоа се два различни поима кои означуваат различни појави. Емпатијата е идентификација со туѓите чувства, а симпатија напоредност на чувствата кога набљудуваме туѓа ситуација или преживуваме по повод неа, притоа не губејќи го чувството на јасна одделеност на сопственото "јас" од објектот на набљудување.

За да се избегне грешката на "проекција", односно припишување на сопствените емоции на објектот на емпатија на место афективно доживување на неговите, или "етикетираање", односно користење на објективното однесување за да се даде назив на сопствените реакции, и за да на емпатиското искуство му се придаде извесна димензија на објективност се воведува "како да" механизам кој на емпатискиот субјект треба да му овозможи извесна критичка дистанца во однос на објектот со кој моментално се идентификува.

Во овој контекст Родерс вели дека емпатија е "да се почувствува клиентовиот внатрешен свет на интимни, лични значења како да е наш сопствен, а да никогаш не го изгубиме "како да" квалитетот (според Радовановиќ, 1993, стр. 15). Оваа можеби најчесто наведена дефиниција во специфичната појмовна рамка на терапијата и советувањето опстанала дури и без доволно емпириски проверливи објаснувања за законитостите на процесот на спојувањето со објектот, резонирањето на туѓите емоции, одвојувањето на "јас" на набљудувачот. Но сите оние кои сакале таквиот пристап да го операционализираат со цел на изработка на мерни и истражувачки инструменти, морале некако бихевиорално да го конкретизираат пред се "како да" механизмот. Тоа го направиле претворувајќи го во димензија на комуникационо однесување, односно изразување на емпатискиот процес на набљудувачот, кој најчесто е насочен кон оној врз основа на чии експресији на доживување набљудувачот и ја започнал својата емпатија.

Оваа линија на проучување на емпатијата што ја поставил Виспе доведува до тоа да емпатијата се јавува како категорија во сите проучувања на алтруизмот или просоцијалното однесување и моралниот развој и воспитување.

Почетните разлики во сваќањето на емпатијата се задржани се до денеска, па затоа сите, колку и да се разновидни, дефиниции на емпатијата можат да се сведат на две групи.

Првата група ја сочинуваат дефинициите кои ја одредуваат емпатијата како когнитивна реакција, односно како свест за чувствата, мислењата, намерите, самопроцените на другите индивидуи, при што самиот набљудувач останува неутрален и ладен. Во овие дефиниции, всушност, емпатијата се сведува на когнитивно толкување на емоционалната состојба на другите единки. Јавувањето на било каков афект кај набљудувачот како резултат на емоционалната состојба на другата единка, е само епифеномен на

когницијата. Според овие дефиниции, препознавањето на емоцијата и способноста за ставање на туѓо место се предуслови на емпатијата, а намалувањето на егоцентризмот и зголемувањето на способноста за децентрација се тесно поврзани со емпатиската способност. Карактеристична за оваа група дефиниции на емпатијата е дефиницијата на Брок (Brooke) според која емпатијата е "когнитивна способност за разбирање на афективната (а понекогаш и на когнитивната) состојба на друга единка (според Миочиновиќ, 1991, стр. 362).

Ваквото гледање на емпатијата кое имплицира на диспозиција да се прифати широка морална перспектива, да се завземе "моралната точка на гледање", станува важна алка во истражувањето на моралниот развој. Со завземањето на "моралната точка на гледање", единката ги разгледува последиците на нејзините акции за добробит на другите (Hogan, 1969, стр. 307-316). Желбата и способноста да се ставиш себе си на местото на друга единка и да го модифицираш сопственото однесување како резултат на тоа, е без сомнение еден важен аспект на моралниот раст. Емпатијата односно развојот на способноста за "ставање на туѓо место" е еден од предусловите на моралниот развој и според Колберг. За Колберг емпатијата значи а) дека единката е свесна дека постојат други луѓе кои личат на неа но кои имаат различни сваќања, желби и погледи на свет и б) дека е во состојба да го набљудува сопственото однесување од точка на гледиште на другите единки и нивниот интерес.

Другата група на дефиниции емпатијата ја определуваат како афективна реакција, односно како посредно доживување на истите емоции како некоја друга индивидуа. Барнет емпатијата ја одредува како "посредно доживување на емоции кое е во согласност, но не мора нужно да биде идентично со емоциите на другата единка". За Ајзенберг (Eisenberg) емпатијата е "афективна реакција која потекнува од емоционалната состојба или услови на некоја друга

единка и која е во согласност со емоционалните состојби и услови на таа друга единка" (според Миочиновиќ, 1991, стр. 362). Она што е заедничко за сите дефиниции од оваа група покрај тоа што емпатијата ја сметаат за афективна реакција е и тоа што споделувањето на афектите со некоја друга единка се смета за главна компонента која подоцна го мотивира алтруистичкото однесување. Се прифаќа и когнитивната компонента на емпатијата но нејзе не и се придава големо значење.

Во конечното споредување разликата може да се сведе на прашање на свесно односно несвесно користење на истиот механизам, но со друга цел, односно не веќе само заради доживувањето на убаво и анимистичката проекција на сопствените чувства, туку заради разбирање, односно сознавање на другиот и на оние негови внатрешни содржини кои можат да се подведат под доста широка категорија на "улога" што набљудувачот ја превзема.

Хогановата (Hogan, 1969) дефиниција која ќе биде користена во овој труд ја определува емпатијата како "склоност да се ставиме на туѓо место и као последица на тоа да го модифицираме своето однесување", ја избегнува когнитивно афективната дилема и со општоста на својата формулација за последична модификација на однесувањето остава можност и за димензиите комуникативност и сознавање со помош на емпатиски процес. Ова е една од првите дефиниции на емпатијата како диспозициона вријабла, со која се воведува и мерлива црта на емпатичност.

Покрај несогласностите околу тоа дали емпатијата е афективна или когнитивна реакција, или и едно и друго, несогласности постојат и околу тоа дали е тоа реакција на ситуацијата во која се наоѓа една индивидуа, реакција на експресивните знаци на нејзината емоционална состојба или и едното и другото. Постои несогласност и околу тоа кои процеси ја објаснуваат емпатијата, на пример, дали разбирањето на чувствата

на другите се постигнува со афективно слагање, ставање на туѓо место, со проекција или со идентификација. Се сложуваме со оние автори (Миочиновиќ, Хоган, Хофман) дека ако когнитивните процеси одредуваат како ќе се доживее и наједноставна емоција, тогаш одредувањето на емпатијата као афективна, односно когнитивна реакција може да биде вештачко. Како што вели Хофман, способноста за доживување на посреден начин на истите емоции као и некое друго лице зависи од степенот во кој единката е способна когнитивно да заклучи каква е афективната состојба на тоа друго лице, баш како што на посреден начин разбудениот афект во нејзе, го осмислува афектот забележан кај другото лице" (Hoffman, 1978, стр. 601).

Наспроти големиот број на расправи за природата на емпатијата, за тоа дали е таа когнитивна или афективна реакција и дали е вродена или стекната, постои мал број на теориски објаснувања како таа настанува и како се развива. Една од причините за ова најверојатно произлегува од фактот што најголем број од сваќањата и истражувањата на емпатија потекнува од теоријата на социјално учење која подразбира дека емпатиските реакции како и сите други форми на учење, се стекнати со помош на процесите на поткрепување и имитација кои практично во текот на целиот живот остануваат исти. Јасно е дека во ваквиот пристап развојната теорија не е неопходна. Единствено Мартин Хофман дал заокружена теорија на развојот на емпатијата.

Хофманова теорија на развој на емпатијата

Хофман емпатијата ја определува како "неволно а понекогаш и силно доживување на емоционалната состојба на друго лице" (Hoffman, 1978, стр. 609). Всушност емпатијата се определува со помош на предизвикување на афект кај набљудувачот кој не е

реакција на сопствената ситуација туку е посредна реакција на ситуацијата во која се наоѓа друго лице. Во основата на ваквото определување на емпатијата е Хофманото сваќање дека луѓето имаат вродена способност да ги доживуваат емоционалните состојби на другите луѓе, а не само емоционалните состојби предизвикани со ситуацијата во која самите се наоѓаат. Ова, како што тој вели, покажува дека "сме создадени на таков начин да нашите сопствени чувства на непријатност често не зависат од нашата лична неволја туку од неволјата на некое друго лице". Со вака сватената и определена емпатија, акцентот се става на процесот на будење на емпатијата. Тоа е процес со кој единката афективно реагира на друга единка така да ги доживува истите афекти како и таа друга единка. Во овој теориски модел емпатијата, иако првенствено афективна реакција, има и когнитивна и мотивативна компонента. Овде накратко ќе бидат прикажани сите три компонентти како и нивната синтеза во текот на развојот.

Афективна компонента. Според Хофман вродената способност за емпатиско реагирање, односно посредно доживување на емоциите на другите, односно будењето на емпатија може да се предизвика на четири начина: 1. со рефлексен плач, 2. со условување, 3. со моторна мимикрија, 4. со ставање на туѓо место. Овие четири начина на будење на емпатијата се разликуваат по степенот на перцептивната и когнитивна ангажираност, типот на дразбата кој го предизвикува афектот (фацијална, симболичка и ситуациона) и по големината и видот на неопходното предходно искуство.

1. *Рефлексен плач*

Според Хофман луѓето се родени со способност да реагираат на емпатиски начин. Ако се прифати како точно дека голем број на емоции кај луѓето се вродени, тогаш е можно, смета тој, дека и реакциите на манифестирање на тие емоции да се вродени. Во прилог на ова тврдење ги наведува наодите на истражувачите дека новороденчиња стари 36 часа многу почесто плачеле кога им бил

пуштан детски плач, одколку кога им се пуштани други јаки звуци. Овој рефлексен плач е предходница на емпатијата, но Хоган нагласува дека тоа не е права емпатиска реакција, затоа што и недостасува когнитивна компонента.

2. Условување

Овој вид на будење на емпатија се јавува по рефлексниот плач и бара извесен степен на перцептивна дискриминација и може да се сведе на четири типа на условување.

а) *Класично условување.* Во согласност со најпростиот модел на условување ако набљудувачот доживува непријатност во исто време кога непријатност доживува и некое друго лице, тогаш знаците на афективната состојба на другото лице стануваат условни дразби и предизвикуваат иста афективна состојба со набљудувачот.

б) *Емоционално условување.* По оваа варијанта на условување емпатијата се развива во раното детство кога преку физички контакт на бебето му се пренесува афективната состојба на мајката или лицето што го негува, на пример, кога мајката која го држи бебето во раце доживува болка или друго непријатно чувство, телото се згрчува и бебето преку физичкиот контакт ја доживува истата непријатна состојба. Исто така изразот на лицето или извиците кои ја придружуваат болката и непријатноста можат да бидат условни дразби кои предизвикуваат непријатност кај бебето.

в) *Директно поврзување.* Оваа е поширока варијанта на класичното условување. Знаците на болка или непријатност кои доаѓаат од некое друго лице или од ситуацијата во која тоа лице се наоѓа, будат асоцијации поврзани со поранешните доживувања на болка и непријатност на набљудувачот и како последица на тоа се јавува емпатиска афективна реакција. Во овој модел не е потребно директно спарување на афектот кај набљудувачот и другото лице. Единствено е потребно набљудувачот во минатото да доживеал иста емоција. Знаците кои ја одразуваат емоцијата на друго лице во

непосредната ситуација и кои имаат заеднички елементи со минатото на набљудувачот, можат во него да предизвикаат иста емоција. Овој модел се разликува од предходните два што не е ограничен на раното детство или на непријатноста предизвикана со пренесување на физичката тензија. Затоа е ова поширок механизам од првите два и дозволува емпатиската реакција да се јави во многу поголем број на ситуации (Hoffman, 1979, стр. 231).

г) *Симболичка асоцијација*. Оваа четврта варијанта на моделот на условување е фактички проширување на третата варијанта. Овде врската помеѓу афективната состојба на едно лице и емпатиската реакција на набљудувачот е посредувана симболички. Со јазичниот и со когнитивниот развој единката почнува да реагира не само на физичките и експресивните својства на дразбата туку и на нивното значење. Емпатијата, според тоа може да се предизвика не само со директните знаци на афективната состојба на друго лице, туку и со вербалниот опис на она што му се случило, со описот на неговите чувства, па дури и со вербален опис на неговите доживувања, кои ги дава трето лице.

3. *Моторна мимикрија*

Хофман поаѓа од учењето на Томас Липс дека набљудувачот автоматски имитира друго лице незнатно менувајќи го држењето на телото и изразот на лицето (објективна мимикрија) и на тој начин во себе создава внатрешни кинестетички знаци кои, низ аферентната повратна спрега, придонесуваат да се разбере и доживее иста емоција како и лицето кое се набљудува. Значи, емпатијата може да се јави као последица на изоморфна, најверојатно ненаучена реакција на "моторна мимикрија" на манифестирање на емоции на друго лице (според Миочиновиќ, 1988, стр. 90).

Од развојно гледиште условувањето и мимикријата се несвесни и поставуваат мали барања во когнитивен поглед. Доволно е лицето да биде способно да забележи разлики и да открие

релевантни знаци на лицето (мимикрија) на повреденото лице или ситуација (условување) во која тоа лице се наоѓа. Штом овие знаци ќе се откријат емпатиската реакција практично следи автоматски.

4. *Сџавање на место на друго лице*

Способноста на едно лице да замисли како би се чувствувало кога дразбите кои делуваат на друго лице би делувале на него или со други зборови неговата способност да се стави на туѓо место, доведува до емпатиска реакција затоа што буди асоцијации со стварните настани од сопственото минато во кои единката доживеала определена емоција. Овој процес на будење на емпатија има заедничко со симболичката асоцијација (четврт тип на условување), само што во овој случај условната дразба е замислување себе си на местото на друг. Во овој случај условувањето е резултат на когнитивно реструктуирање (она што им се случува на другите се перцепира како да се случува на самиот себе), па, според тоа, е подложно на свесна контрола.

Сите наведени форми на будење на емпатија поставуваат пред набљудувачот различни барања. Рефлексниот плач на новороденчето практично не поставува никакви барања. Мимикријата бара способност за забележување на различни изрази на лицето и предходен развој на различни аферентни неурални патишта, но е релативно некогнитивен процес. Условувањето дозволува поголем број на можности од мимикријата. Опфаќа едноставен облик на емпатиско поттикнување кој е посредуван преку начинот како се постапува со негувањето на бебето. Од друга страна емпатијата може да се разбуди и по вербален пат или со некоја друга форма на симболичка медијација и на тој начин во текот на животот човекот посредно доживува се посложени емоции. Симболички посредуваниот афект поставува поголеми когнитивни барања од непосредното поттикнување, затоа што бара од лицето да реагира на значењето на дразбите а не на нивните физички својства.

Ставањето на туѓо место бара повисоко ниво на когнитивно функционирање од условувањето, затоа што лицето мора и да ја регистрира дразбата на која е изложено и да ја реконструира во својата имагинација. Од развојна гледна точка ставањето на место на друг претставува најголем поттик во буђењето на емпатијата (Hoffman, 1979, стр. 237).

Овие форми на буђење на емпатијата се разликуваат како по степенот на когнитивната ангажираност така и по степенот до кој се под свесна контрола на набљудувачот. Примитивните форми на буђење на емпатија, рефлексниот плач, непосредното условување и раната мимикрија се во голема мерка несвесни. Кога единката е изложена на афективни знаци и притоа постојат конституционални предуслови и минато искуство најчесто се јавува емпатија. Емпатијата пак, предизвикана со симболичко условување и ставање на место на друг, е многу повеќе под влијание на свесната контрола.

Врз основа на сето речено може да се заклучи дека редоследот на јавување на емпатијата е следен: а) рефлексен плач; б) условување предизвикано со непосредните постапки на оној што го негува детето; в) мимикрија; г) условување со непосредните афективни знаци или со ситуацијата во која друго лице се наоѓа; д) симболички посредувано условување и е) ставање на местото на друго лице.

Хофман за разлика од Пијаже и Колберг не мисли дека овој редослед значи дека секоја од подоцнежните фази бара постоење на сите предходни. Со исклучок на првите две кои делуваат во најраното детство сите останати можат да делуваат во текот на целиот живот. Дури и сите форми на предизвикување на емпатија за кои едно лице е кадро можат да делуваат во една ситуација. Затоа Хофман смета дека секое поттикнување на емпатијата има две компоненти: а) несвесна, заснована воглавно на условувањето и

мимикријата, која може доста добро да ја објасни присилната природа на емпатиската реакција, на што укажува фактот дека без оглед на возраста и користените мерки на емпатија, е најдено дека мнозинството на субјекти реагираат емпатиски, б) когнитивна компонента, заснована воглавно на тенденцијата за ставање на туѓо место, многу посвесна и под влијание на предходната социјализација, која може да одигра значајна улога во тоа дали во одредена ситуација ќе се манифестира оваа тенденција (Hoffman, 1979, стр. 237).

Мотивативна компонента на емпатијата. Мотивативната компонента на емпатијата проистекнува од фактот што емпатиската непријатност го побудува мотивот за давање на помош на други лица кои се во неволја. На прашањето, кое со право му го поставуваат на Хофман, зошто емпатиската непријатност доведува до давање на помош на лица кои се во неволја, кога е по логично да се претпостави дека во таква ситуација ќе се пробуди егоистичниот мотив и би било поприродно лицето да сака да побегне од изворот на непријатност и да води сметка за себе, а не да вложува напор и да се излага на опасност за да помогне на друг, тој одговара дека лицето најлесно се ослободува од емпатиската непријатност ако се ослободи од нејзиниот извор, односно од непријатноста и болката што ја доживува другото лице. А тоа најдобро ќе го постигне ако на лицето во неволја му пружи помош.

Когнитивна компонента на емпатијата. Со оглед на тоа што емпатијата е реакција на чувствата на друго лице или на ситуација во која тоа лице се наоѓа, зрелата емпатиска реакција мора да вклучува свест за фактот дека изворот на личниот афект е нешто што му се случува на друго лице како и свест за тоа што тоа друго лице чувствува. Според тоа, доживувањето на емпатијата зависи од когнитивното ниво на лицето, односно од развојот на свеста за другите како независни и одделени ентитети како и од

способноста на единката да ги препознае и разбере туѓите чувства. Постојат четири развојни нивоа на поимање на други лица.

1. На првото ниво, во текот на првата година од животот, бебето не е кадро да ги направи разликите помеѓу себе и другите.

2. На второто ниво (крај на втората година) детето станува свено за другите како за физички ентитети независни од него.

3. На третото ниво (во текот на втората и третата година) детето станува свесно дека другите имаат сопствени чувства и мисли кои се независни од неговите.

4. На четвртото ниво (помеѓу шестата и деветтата година) детето станува свесно дека другите луѓе поседуваат личен идентитет и животно искуство кои ја надминуваат непосредната ситуација.

Синтеза на афективната и когнитивната компонента на емпатијата. Од синтезата на когнитивното поимање на други и емпатискиот афект настанува и се развива емпатијата. Постојат четири фази во развојот на емпатијата.

1. *Глобална емпатија*. Во оваа фаза карактеристична за првата година од животот, кога не постои јасна разлика помеѓу себе и другите, знаци на болка и непријатност кои доаѓаат од други лица предизвикуваат глобална реакција на емпатиска непријатност.

2. *"Егоцентрична" емпатија*. Премиот на ова ниво на емпатиска реакција означува квалитативна промена во чувствата. Се јавува способноста за разликување на себе од другите. Сега, кога детето ќе се соочи со лице кое доживува болка, и понатаму чувствува емпатиска непријатност но, благодарение на новостечената когнитивна способност, знае дека болката ја доживува друг. Но, на ова ниво, се уште не е во состојба да ги разликува своите внатрешни состојби од состојбите на другите и затоа претпоставува дека се исти као и неговите.

3. *Емпатија со чувствувања на другиите луѓе.* На ова ниво детето покрај свеста дека луѓето се физички издвоени ентитети станува свесно дека мислењата и чувствата на другите луѓе можат да се разликуваат од сопствените и дека тие други луѓе ги гледаат и толкуват настаните во согласност со своите потреби.

4. *Емпатија со општите нејоволна положба на другиите луѓе.* Со развојот на поимањето на себе и другите како единки кои имаат историја и идентитет, детето станува способно да ги замисли општите животни услови да другото лице, и да се чувствува лошо ако знае дека тоа лице трајно се наоѓа во нејоволна ситуација. Ова ниво според тоа претставува синтеза на емпатиската непријатност и менталното претставување на општата нејоволна положба во која се наоѓа другото лице.

* *

*

Важноста на испитувањето на емпатијата не треба посебно да се објаснува. Пред се затоа што е очигледно дека, поготово со учениците од пониските одделенија, емпатиската комуникација е често информативно побогата и поверодостојна од вербалната, но и затоа што таа е неопходен фактор на професионалната и личната комуникациска опременост на наставникот без оглед на возраста на ученикот, како и значаен катализатор во насоката на личното и професионално давање на помош, а наставничката професија покрај образовната и воспитна ја има и оваа функција.

Ако се имаат на ум петте основни задачи на таканареченото "емоционално воспитување" кое го заговара современата педагогија (според Радовановиќ, 1993, стр. 46),

1. Унапредување на емоционалната приемчивост (оддалечување од егоцентричниот страв и од раководење според принципот на непосредно задоволство);

2. Охрабрување на спонтаноста (непосредно и самопоуздано реагирање во која рамка сопствените навики на однесување се доживуваат како автентичен израз на сопственото "јас");

3. Негување на социјани чувства (чувство на припадност и учествување во заедништвото, способност на идентификување со групната волја и чувства);

4. Унапредување на самоприфаќањето (уважување на сопствените чувства и спремност од нив и со помош на нив нешто да се научи затоа што и тие се наши водичи кон и низ реалноста);

5. Поттикнување на самонадминувањето (развивање на спонтана психичка отвореност за се она што е надвор од човековото тесно "јас").

тогаш е јасно дека и нашите како сегашни така и идни наставници и самите треба да се "емоционално воспитани", за да можат на своите ученици да им послужат било како експлицитни инструктори било како имплицитни модели за пожелни афективни црти и навики, за да бидат зрели и ефикасни како професионални креатори на нивното ментално здравје.

САМООТВАРУВАЊЕ

Поимот самоотваравање се користи во хуманистички ориентираната психологија за да се означи инхерентната потреба на личноста да ги реализира сите свои потенцијали да стане повеќе од она што во дадениот момент е. Затоа за разбирањето на овој конструкт мораат да се знаат основните постулати на хуманистичката психологија.

Основни постулати на хуманистичката психологија

Првата скромна најава на хуманистичката психологија му се припишува на Маслов (Maslow) со неговиот "нацрт" од 1954 година во кој се опишуваат интерсирањата за научно проучување на дотогаш оспорувани и превидувани појави како: креативност, самоотваравање, љубов, повисоки вредности, автономија итн. Името *хуманистичка психологија* е озваничено 1962 год. кога е формирано Американско здружение за хуманистичка психологија (ААНР). Она што ги обединувало психолозите собрани околу ова здружение била потребата за едно ново гледање на човекот и намерата да ја проучуваат потполната и здрава личност. Јасно е дека спомнатата година само се собрала група на истомисленици, а новото гледање на човекот е нагласувано многу порано во делата на Олпорт, Анцел, Билер, Роџерс, Маслов, Левин, егзистенцијалистите, феноменолозите а некои сметаат и во некои делови на теориите на Јунг, Адлер и Пијаже.

Во 1963 год. Американското здружение за хуманистичка психологија ја одредува хуманистичката психологија како: "ориентација кон целата психологија, повеќе од колку одделна

област или школа. Таа се залага за почитување на единката, уважување на различните пристапи, отвореност према прифатливите методи; се интересира за проучување на нови видови на човечкото однесување. *'Третиата сила'*, како уште ја нарекуваат хуманистичката психологија, се интересира за она за што нема место во постоечките теории и системи - љубов, креативност, јас, настанување, самоостварување, спонтаност, Битие, автономија одговорност и сл." (според Поповиќ, во Maslov, 1982, стр. 31).

Самото име *третиата сила* најверојатно го дал Маслов, за да се спротивстави на бихевиоризмот и психоанализата, двете други сили во психологијата, пред се заради несогласување на хуманистите со нивното гледање на човекот и на самата наука.

Хуманистичката концепција на човековата природа радикално се разликува од психоаналитичката и бихевиористичката. Хуманистите не ја прифаќаат психоаналитичката теорија според која човековата природа е лоша и деструктивна, базирана на вродени нагони и инстинкти, според кои не се разликува од животните, како и бихевиористичкиот модел на празен организам. Но хуманистички ориентираните психолози не ги отфрлаат техниките на бихевиоризмот и психоанализата. Во тој смисол Маслов пишува: "Условниот рефлекс е вид на учење. Слободните асоцијации од Фројдовиот кауч се вид на комуникација, но механичката наука е претесна да даде опфатна филозофија, а Фројд ни ја дава болната половина на психологијата која мора да се дополни со здравата половина" (Maslow, 1972 c). Или, на друго место во едно интервју вели: "Хуманистичката психологија која јас ја изградувам ... е поширок филозофски, теориски и методолошки склоп кој ја вклучува целата позитивистичка психологија, не ја отфрла" (според Поповиќ, во Maslov, 1982, стр. 12).

Основните "постулати" на хуманистичката психологија можат да се резимираат во неколку точки:

- Личноста претставува една целина (принцип на холизам). Тоа значи дека човекот е повеќе од збир на делови. Човековата суштина е целовита и тоа е неговиот интегритет. Таа внатрешна, генина целина е присутна (во форма на зачеток) од самото раѓање, тоа е нашето Јас.

Поаѓајќи од оваа внатрешна целина некои автори како Олпорт, Маслов и Родерс зборуваат за стремез кон единство, обединетост од што проистекнало учењето за самоостварување, самопотпоплнување, самодовршување како процеси со чие посретство луѓето настојуваат да ги остварат неусовршените потенцијали, да станат повеќе од што се во дадениот момент.

- Човекот е свесно суштество. Свесното доживување е прв и основен податок во проучувањето. Ова не значи дека сите видови на доживување се достапни до свеста туку само дека "свесноста е есенцијален дел на човековото битие" како што вели Бугентал (според Поповиќ, во Maslov, 1982, стр. 35).

- Човекот е слободно суштество. И покрај границите и дometите кои ги одредува наследството од една страна и средината од друга, човечкото суштество може да задржи "есенцијална слобода и автономија". Човекот е одговорен за себе и може да управува со својот развој. Од ова начело на слобода произлегува хуманистичкото гледање на човекот како на неотуѓено, самоодредено и одговорно суштество.

- Човековата природа е единствена и посебна, несводлива на нагони, инстинкти, рани фиксациии како што произлегува од психоанализата нити на некој "епифеномен" како што произлегува од бихевиоризмот. Овој антиредукционизам на хуманистичката психологија може јасно да се илустрира со зборовите на Маслов дека психоанализата "великодушността ја објаснува како реакциона формација против шкртоста која е долу длабоко и е несвесна" (Maslov, 1974), и со зборовите на Олпорт "ако условниот рефлекс

е основен модел. каде ќе ја сместиме насмевката на субјектот кој се чувствува смешно додека ја гледа својата патела како реагира на чеканот" (Allport, 1968).

- Специфичната човекова природа се изразува со посредство на постојаните соодноси со својата општествена средина. "Човекот го има своето битие во хуманата средина". Мислењето дека хуманистичките психолози ја запоставуваат човековата афилијативност доаѓа одтаму што тие врската на единката со општеството не ја гледаат "надвор", туку во единката.

- "Човекот е битие на намера". Тој има определени цели, систем на вредности, интенции и тоа е она што му овозможува проактивност.

- Човекот не е статичко суштество. Тој е во постојан процес на менување, настанување, кој е вкоренет во неговата природа. Личноста е она што актуелно е и прави, како себе си се доживува, но воедно и она што ќе биде, што може да стане. Ова е, како што велат хуманистите, "декларација на независноста на Јас". Но, од ова произлегува дека личноста во дадениот момент не може потполно да се определи.

Резимирајќи го сето досега кажано може да се заклучи дека хуманистичката психологија спротивставувајќи им се на постоечките модели на личност кој ги даваат психоанализата (модел на инфант, модел на болен) и бихевиоризмот (модел на глушец, машина, S-R) нуди еден нов модел на човек, модел на интенција, или егзистенцијалистички и хуманитички модел кои свесниот, постојано менлив субјект го ставаат во центарот на сопственото живеење. Така видениот човек не е дело на своето минато ниту на слепите ирационални сили; не е ни дело на надворешните притисоци, дразби, туку е променливо суштество кое постојано се менува, усовршува и влијае на промените во својата средина. Здравјето и зрелоста се постигаат со самоостварување на инхерентните, природни

можности и над сè со остварување на "натуралистичкиот систем на вредности", кој ги опфаќа повисоките В вредности, а главниот израз на таквото самоостварување се наоѓа во врвните доживувања (Поповиќ, во Maslov, 1982 стр. 41).

Несомнено дека централен поим на хуманистичката психологија е самоостварувањето. Во таа смисла Маслов пишува: "Изгледа како да постои единствена ултимативна вредност за човечкиот род, далечна цел кон која сите луѓе тежат. Таа се нарекува различно: самоостварување, самореализација, интеграција, психолошко здравје, индивидуација, автономија, креативност, продуктивност, но сите се сложуваат дека таа овозможува да се реализираат потенцијалите на личноста односно, таа да стане потполно човечка, да стане сè што личноста може да биде" (Maslow, 1968, стр. 153).

Моделот на самоостварување го нагласува верувањето на хуманистички ориентираните психолози во спонтаноста, сензитивноста, имажинативноста, самодовербата на личноста, прифаќањето на себе и другите безусловно, како и верувањето во поседување на еден хуманистички систем на вредности.

Самоостварувањето е една од варијаблите во нашето истражување. Колку е нивото на самоостварување, ментално здравје, ментална зрелост, или потполно функционирање - терминологија која покрива иста содржина - важно за идните наставници се чини не треба посебно да се објаснува. Доволно е ако само се има на ум дека наставничката професија освен образовна и воспитна има и терапевтската улога, пред се во очувувањето на менталното здравје на децата и олеснување на нивниот процес на раст и развој. Јасно е дека наставници кои стојат ниско на процесот на самоостварување се пречка, да не кажам и опасност, за менталното здравје на децата.

На наредните страници ќе бидат прикажани теоријата на самоостварување на Маслов, но и теориите на Родерс и Олпорт

затоа што сите три теории и покрај определени разлики, пред се во термилошки поглед, даваат слика на здрава зрела личност. Мадди (Maddi, 1976) овие три теории ги класифицира како теории кои го застапуват моделот на исполнување со тоа што теориите на Маслов и Роџерс се верзија на остварување а теоријата на Олпорт перфекционистичка верзија.

Теории на самоостварување

Теоријата на самоостварување на Абрахам Маслов. Своите истражувања на самоостварувањето Маслов ги започнува како личен напор да разбере двајца свои учители Рут Бенедикт и Макс Вертхајмер и како што самиот вели тие негови истражувања почнале како "преднаучни или ненаучни активности". Но, тој со олеснување забележува: "Моето проучување на самоостварените се покажа многу добро . . . На крај на краиштата, тоа беше голема игра на среќа, тврдоглаво придржување до интуитвното уверување и опирање на некои основни канони на научниот метод и на филозофско критичкото расудување" (Maslov, 1982, стр. 55).

За да се разбере подобро Масловата теорија на самоостварување, потребно е да се знаат неговите основни филозофско-антрополошки претпоставки за природата на човекот, како и неговата теорија на мотивација и метамотивација.

Основните филозофско - антрополошки претпоставки кои лежат во основата на теоријата на самоостварување можат накратко да се сумираат во неколку точки:

- Секое човечко суштество поседува релативно стабилна, отпорна на промени, инхерентна, генетички заснована внатрешна

суштина која е со еден дел заедничка за целиот вид, а со другиот дел идиосинкратична.

- Оваа човечка суштина е добра или во најлош случај неутрална.

- Оваа специфична човечка инстинктивна природа е слаба, нежна и неотпорна на притисоците на општеството и културата и многу често може да биде надвлееана од нивните погубни влијанија.

- Оваа човечка природа и покрај тоа што тешко се забележува, присутна е кај сите човечки суштества и врши силен притисок да се оствари (Maslow, 1968. стр. 191).

Самиот факт што се припаѓа на човечката врста претставува ipso facto право да се стане потполно човечко суштество, те. да се остварат сите можни човечки потенцијали. Меѓутоа, да се биде човечко суштество - во смисла да се биде роден као член на човечкиот вид - мора да се дефинира и во термини да се стане човечко суштество (Maslov, 1982. стр. 52). Во таа смисла бебето е само потенцијално човечко суштество кое во општеството, културата и семејството мора да израсне во потполно човечко суштество.

Маслов разликува две групи на потреби и мотиви кои се вродени, инстинктивни; дел од човековата природа. Тоа се мотивите за одржување на животот или мотиви на недостаток - дефициенција (**D** мотиви) и мотиви на раст и развој, мотиви на Битието (**B** мотиви) или мета мотиви.

Во основата на мотивите на недостаток (**D** мотивите) спаѓаат оние потреби кои се неопходни за биолошкиот опстанок. Тие се хиерархиски организирани според својата сила. Колку е нивното место во хиерархијата пониско толку е нивното задоволување, остварување, побитно за опстанокот. Најголема вредност за биолошкиот опстанок имаа потребите од дното на хиерархијата

физиолошките потреби и потребата за сигурност. Јавувањето на овие мотиви ја зголемува тензијата во организмот, предизвикуваат непријатност и бара нивно безусловно задоволување. Според Маслов основен критериум за разликување на овие основни **D** потреби е што:

1. нивното отсуство (непостоење) предизвикува болест,
2. нивното присуство (постоење) ја спречува болеста,
3. нивното задоволување ја лекува болеста,
4. во ситуација на слободен избор, прво се задоволуваат овие

D мотиви и

5. тие се неактивни кај здравите луѓе, односно функционирањето на здравите не е под влијание на овие **D** мотиви. Значи овие мотиви се поврзани со вродената тенденција да се задоволат потребите кои овозможуваат физичко и психолошко преживување.

Метапотребите, мотивите на раст или мотивите на Битието (**V** мотивите) се поврзани со основната вродена тенденција за самоостварување, тенденција личноста да стане она што може да стане. Значи самоостварувањето е највисока крајна цел, односно највисок мотив, мета мотив кој покренува на активност не за преживување туку за хумано живеење. Така самоостварувањето станува за Маслов единствен критериум и извор на вредностите. Се што му помага на самоостварувањето станува вредност, се што го попречува не е вредност. Така метапотребите стануваат основни и вродени вредности на Битието (**V** вредности).

Изведувајќи ги **V** потребите од човековата биолошка природа Маслов воедно ја решава дихотомијата помеѓу повисокото и пониското, рационалното и ирационалното. Маслов пишува: "нашиот духовен живот е дел на нашиот биолошки живот. Тој е највисок дел но сепак само дел на биолошкиот живот" (Maslow, 1972 с, стр. 324). Затоа еден од предусловите за што поголема

метамотивираност е адекватното задоволување на пониските потреби, **D** потреби или **D** вредности.

Метапотребите се основни движечки сили за најголемиот број луѓе, но тие се воедно и особини со кои можат да се опишат личностите кои го достигнале нивото на самоостварување. Маслов нашол 14 такви карактеристики или како тој ги нарекува вредности на битието (**B** вредности) со кои можат да се опишат самоостварените личности. Тоа се: Совршенство, Целовитост, Потполност, Правда, Живост, Богатство, Едноставност, Убавина, Единственост, Неусиленост, Разиграност, Вистина, Самодоволност, Добрина. Овие метапотреби односно **B** вредности не се хиерархиски организирани, взаемно се поврзани така да секоја од овие вредности може да биде дефинирана со сите останати вредности. Доколку се зборува за хиерархиска организација на **B** потребите тоа е можно само на индивидуално ниво и таа индивидуална хиерархија е резултат на конституционалните разлики и моменталните потреби.

Овие **B** потреби даваат основа за поимање на единството на светот и општата човечка универзалност. Тие се атрибути, дефинирачки карактеристики на најдлабоката, најосновната, најинтринсичка човекова природа. Тие се дел на човечката бит. Тие се инхерентни во организмот "баш како што е потребата за љубов и витамин, **D** инхерентна во организмот" (Maslov, 1974, стр. 190). Овие потреби или вредности на Битието не се внесени од надвор, туку се генетички засновани и Маслов искрено верува дека "физиологијата и неврологијата еден ден ќе најдат биохемиска и невролошка основа на **B** вредностите.

Задоволувањето на **D** потребите е потребен но не и доволен услов за јавување на метапотребите или **B** потребите, што Маслов јасно го кажува во еден разговор со Фрик: "Има луѓе кои се во ... убави... околности да сите потреби им се задоволени но сепак

Брџа за критичност, норми, вредности
а не јолвоае брџа. вредности
моделн.

-75-

имаат некоја врста на патологија на вредностите. Односно, можно е да си сакан, почитуван, а сепак да се чувствува циник, нихилист, и да чувствува дека ништо не е вредно на трудот, што е бесмислица" (според Поповиќ, во Maslov, 1982, стр. 18). За постигање на самоостварувањето, односно задоволување на **В** потребите потребно е 1 креативно живеење, 2 солидно образование, 3 отсуство на социјален притисок, 4 врвно искуство, 5 несебична љубов, 6 разбирање без предрасуди... "човекот мора да биде искрен кон својата природа, кон себе".

Еден начин да се сознаат овие потреби е свртување во себе, откривање на она што е личноста биолошки, темпераментално, конституционално, откривање на она што е некој како припадник на видот со примена на "интроспективната биологија" или "биолошката Феноменологија" која подразбира "да ги затворите очите, да ја стивнете бучавата, исклучите мислите, оставите настрана сите работи, поправо олабавување на еден Таоистички и рецептивен начин" (Maslov, 1974, стр. 90). Ова никако не значи дека единката е затворена кон она што ја окружува и дека не ги прифаќа туѓите доживувања и искуства од други извори. Маслов јасно вели дека зрелата личност ја користи "мудроста на организмот" слично како животните и децата, но се разликува од нив затоа што тоа го прави со знаење. Таа е свесна дека ако си верува себе си, нејзините чувства и интуиција ќе бидат почувствителни и поточни во предвидувањето на новите доживувања и создавање вредносни модели.

Важно е да се напомене дека кога **В** потребите еднаш ќе се воспостават тие стануваат автономни и не зависат од задоволувањето на **D** потребите. Со ова може да се објаснат случаите на оние луѓе кои се посветени на остварувањето на некој повисоки потреби (**В** потреби) при што често нивните пониски потреби (**D** потреби) остануваат незадоволени.

Гам не е тоу ако
е модел?

1..

Потребите на Битието (В потребите) спаѓаат во врвните доживувања кои се добри и пожелни, затоа што никогаш не се доживуваат како лоши и непријатни, а тензијата која тие ја создаваат е пријатна тензија.

Проучувајќи го својот примерок на самоостварени личности Маслов утврдил постоење на извесни заеднички карактеристики со кои можат да се опишат сите кои го достигнале нивото на самоостварување и тоа се, смета Маслов, карактеристики со кои може да се дефинира менталното здравје и менталната зрелост. Тие карактеристики се:

1. Успешна перцепција на реалноста и полагоден однос со неа. Самоостварените луѓе точно ја оценуваат ситуацијата и луѓето. Тие не се чувствуваат загрозувани и исплашени од непознатото, по што се разликуваат од просечните луѓе. Напротив, често непознатото ги привлекува повеќе од познатото. Кај нив не постои погубна потреба за извесност, сигурност, одреденост и ред како кај незрелите (Maslov, 1982, стр. 199).

2. Прифаќање на себе, другите и светот онакви какви се. Тие ја познаваат човечката природа и природата воопшто. Ги прифаќаат биолошките потреби и природните процеси без гадење и срам, но ги ценат и "повисоките" особини кои помагаат во издигањето на човековата природа.

3. Спонтаност, едноставност, природност. Овие луѓе се однесуваат спонтано, природно и едноставно, што не значи дека се неконвенционални во однесувањето. Како што вели Маслов, нивната конвенционалност не е површинска туку е суштинска и потекнува од самата нивна природа. Тие ги прифаќаат конвенциите несакајќи да ги повредат луѓето околу себе. Но, тие не дозволуваат конвенцијата да ги спречи да го направат она што сметаат дека е важно или основно.

4.) Средоточеност на проблемот. Самоостварените личности се во состојба да се сконцентрираат на проблемот надвор од себе, а не да бидат преокупирани со самите себе.

5.) Потреба за издвоеност и приватност. Повеќе од колку просечните луѓе имаат потреба за издвоеност и приватност. Нивните пријателства и нивната врзаност за семејството не се карактеризираат со претерана приврзаност, наметливост и посесивност.

6.) Автономија; независност од културата и средината во која живеат. Постојаниот раст и развој на самоостварените не зависат од културата и средината и другите луѓе туку од нивните сопствени потенцијали и можности.

7.) Свежина во доживувањето на луѓето и предметите. "Тие ја поседуваат способноста повторно и повторно, свежо и наивно, со длабоко почитување, пријатност, восхитување па дури и екстаза, да ги уважуваат основните животни добра, макар и колку тие доживувања за другите луѓе можат да бидат изветвени" (Maslov, 1982, стр. 205).

8.) Мистични доживувања; врвни доживувања. Врвното доживување е природно доживување и треба да се одвои од било какво повикување на теологијата или надприродните сили, смета Маслов. Врвното доживување значи... "чувство дека пред очите се отвараат безгранични видици, чувство дека во исто време се станува и помокен и побеспомошен од кога и да било порано, чувство на огромна екстаза, восхитеност и стравопочитување, губење на чувство на сместеност во времето и просторот и конечно, увереност дека се случило нешто исклучително важно и драгоцено, така да овие доживувања преобразуваат и даваат сила дури и во секојдневниот живот" (Maslov, 1982, стр. 207).

9.) Gemeinschaftsgefühl (чувство за заедништво). Самоостварените луѓе имаат едно основно чувство на симпатија, разбирање, љубов кон луѓето. Тие се длабоко поврзани со човечкиот вид како целина.

10.) Длабоки односи со мал број на луѓе. Кај самоостварените личности како дополнување на особината "издвоеност" се среќава способност за необично блиска лична приврзаност со помалку или повеќе заборавување на сопственото јас.

11.) Демократска структура на карактерот. Самоостварените личности чувствуваат "почитување кон секое човечко суштество затоа што е тоа човечка единка" (Maslov, 1982, стр. 210).

12.) Способност за разликување на сретствата од целите. Самоостварените личности не покажуваат ни најмало сомневање во разликувањето на доброто и лошото во секојдневниот живот. Кај самоостварените не постои мешање на сретствата со целите. Тие одлучно одат кон целите за кои сами чувствуваат дека се добри.

13.) Филозофска, пријателска смисла за хумор. Хуморот на самоостварените не е агресивен, не се потпира врз нечија инфериорност, неспретност или глупост. "Нивниот хумор е поблизок до филозофијата одколку до било што друго" (Maslov, 1982, стр. 212). Нивниот хумор се однесува на луѓето воопшто.

14.) Креативност. Сите самоостварени испитаници на Маслов без исклучок поседувале извесна снага и индивидуалност, тие ставаат свој печат на се што работат, било да се научници, писатели или домаќинки.

15.) Отпорност на културните влијанија и надминување на културата. Иако самоостварените по надворешните манифестации не се разликуваат од останатите луѓе, тие задржуваат одредена дистанца и одвоеност од културата во која живеат. Го прифаќаат фактот дека културните конвенции се менуваат бавно и дека треба да се

биде стрплив. Овие луѓе се автономни. Тие се управуваат според законите на сопствениот карактер, а не според општествените правила.

Но ова никако не значи дека самоостварените луѓе немаат никакви недостатоци. Тие не се совршени, нагласува Маслоу, такви не постојат. Тие се несовршени суштества. И тие можат да бидат досадни, раздразливи, мрзоволни, себични, лути или потштени. Но тие состојби кај нив се поретки и не го попречуваат нивниот полн развој.

Со оглед на тоа што самоостварувањето кај најголем број луѓе е еден процес а не крајна состојба, јасно е да кај нив вредностите на Битието (**В** вредностите) се само метапотреби (**В** потреби) кои вршат силен притусок да се остварат.

Најверојатно поради фактот, што само мал број луѓе ја достигнале, според Маслоу, состојбата на самоостварување тој поимот самоостварување го ограничува на повозрасните додека за помладите го користи терминот "добро - израснување - кон - самоостварување" (Maslov, 1982, стр. 54). Тој вели: "Мој впечаток е дека здравите момчиња и девојки уште израснуваат, тие се љубезни и полни со љубов, незлобни, кришум пријатни и човекољубиви (но многу срамежливи заради тоа), потајно полни со наклоност кон постарите кои тоа го заслужуваат. Младите се несигурни во себе, не се уште формирани, неспокојни се заради својата подредена положба во однос на своите врсници (нивните лични мислења и вкусови се почесни, поискрени, повеќе мета мотивирани, те, тие имаат повеќе доблести од просечно лице). Скришно, во себе тие се чувствуваат непријатно поради суровоста, злобата и духот на толпата, кој така често се среќава кај младите луѓе" (Maslov, 1982, стр. 54).

Воспитните импликации на Масловоото учење за самоостварување се јасни. Секој човек треба сам во себе да го

открие своето вистинско Јас, како основ на идиосинкразијата и да настојува тој природен потенцијал да го развие, затоа што во најдлабоките делови на Јас не се крие зло. Затоа тој во својата последна статија препорачува новото воспитување да не ги наведува децата на натпреварување, туку да ги наведува да се откријат себе си; да им се помогне да изградат сопствен идентитет, односно тој самиот да израсне, а не да им се накалемува туѓ. Децата треба да бидат свесни за себе и своите афекти, да ги усвојат сопствените претстави и предвербални одлуки (Maslow, 1979).

Ова поставува нови барања и пред воспитувачите. Тие не се веќе само модели за идентификација чии вредносен систем се повторува, туку се модели ослободители кои го олеснуваат сознавањето на самите себе. Механизмот на идентификација не се покренува од мотивот на страв туку од топли чувства.

Теоријата на личност која потполно функционира (потполно функционирачка личност) на Карл Роџерс. Теоријата на самоостварување на Карл Роџерс (K. Rogers) има многу допирни точки со теоријата на самоостварување на Маслов што не треба да чуди ако се има предвид дека и двајцата припаѓаат на хуманистичката ориентација која собира теоретичари кои покрај разноврсноста на погледите имаат заедничка, поинаква филозофија на психологијата и гледање на природата на човекот, кое се разликува од гледањето на психоанализата и бихевиоризмот.

За Роџерс човекот во својата суштина е конструктивно, позитивно суштество кое тежи кон постигање на самоостварување. Тој смета дека човечкиот организам поседува природна склоност за развој во насока на диференцијација, кооперација, самоодговорност, зрелост и збогатување. Во тој организам не постојат внатрешни деструктивни нагони туку природен раст кон здрава, самоостварена и самореализирана личност (Fulgosi, 1981). Човекот е целисходно суштество кое има одредени цели кон кои тежи во својот развој.

"Организмот има една основна тенденција и настојување, а тоа е да ги оствари, одржи и ги засили своите доживувања" (Holl & Lindzey, 1970 стр. 530). Овој став почива на претпоставката дека организмот е чист монистички динамички систем во кој еден нагон го објаснува целото однесување.

Слично како и за Маслов и за Роџерс основна тенденција на секој човек е да ги оствари своите потенцијали. Тоа значи дека во луѓето постои притисок кој води во насока на настанување на она што се тие по својата природа. Тенденцијата за самоостварување претставува "внатрешна тенденција на организмот да ги развива сите свои капацитети на начин кој ќе служи на одржувањето или засилувањето на личноста" (според Fulgosi, 1981, стр. 284). Сите потенцијали се во функција на одржување и збогатување на животот. Оваа тенденција за остварување е вкоренета во биолошката природа на човекот, таа е биолошки факт, а не психолошка тенденција. На едно основно органско ниво таа го вклучува одржувањето на организмот преку задоволување на неговите основни потреби како потребата за кислород, вода, храна. Но на повисоко ниво таа овозможува раст и зајакнување на организмот, обезбедува развој, диференцијација, регенерација и постојано функционирање на организмот. Тоа претставува покренувачка сила за постигање на поголема автономија, независност, самодоверба, збогатување на искуствата и креативност на единката. Слично како и кај Маслов, остварувањето е критериум за проценка на определено искуство. Вреднувањето на определено искуство Роџерс го нарекува организмички процес на вреднување. Врз основа на овој процес се она што се перцепира како корисно и придонесува за одржување и засилување на единката се вреднува позитивно. Затоа може да се каже дека се што го овозможува самоостварувањето претставува вредност. Друга сличност со концептот на Маслов е во тоа што оваа тенденција нема за цел редуција на тензијата туку зголемување на тензијата.

Оваа тенденција за остварување е својствена не само за човекот, туку за сите живи суштества. Таа е биолошки притисок да се исполни генетичкиот белег, без оглед на тешкотиите кои ги создава околината. Ако тенденцијата за остварување е карактеристична потреба за сите живи суштества и не доведува до редуција туку до зголемување на тензијата потребата за самоостварување е исклучиво човечка потреба, која може да се нарече психолошка форма на тенденцијата за остварување. Во тенденцијата за самоостварување е вклучено и Јас. "Тоа е тенденција, притисок човекот да се однесува и развива во склад со сопствената свест за тоа што е тој" (Maddi, 1976, стр. 87).

Накратко теоријата на остварување на Роцерс може да се сумира во неколку точки:

1. Во секој организам постои генетски детерминирана потреба на секој жив организам да ги оствари или развие сите свои потенцијали на начин кој служи да се одржи и унапреди животот.
2. Оваа универзална потреба кај човекот еволуира во потреба за самоостварување, односно остварување на своето Јас, концепт кој е психолошка манифестација на првата потреба. Но додека внатрешните потенцијали се генетички детерминирани Јас концептот е социјално детерминиран.
3. За да се актуализираат сите потенцијали личноста треба да ги почитува и вреднува сите свои манифестации, да биде свесна скоро за се што треба да се знае за себе и флексибилна и отворена за нови искуства. Така се станува потполно функционирачка личност.

Кои се карактеристиките на самоостварените или потполно функционирачките личности?

Прво тоа е отвореност кон искуството. Роцерс вели дека кај личноста отворена кон своето искуство "секоја дразба - било да потекнува од организмот или од околината - може слободно да се

пренесе низ нервниот систем без да биде пореметена од било кои одбрамбени механизми" (Maddi, 1976). Потполно функционирачките личности се свесни за сите свои чувства, не ги потиснуваат и делуваат во согласност со нив.

Втора карактеристика е егзистенцијално живеење (existential living). Ваквото егзистенцијално живеење вклучува неодреден квалитет на полно живеење во секој момент. Субјективното доживување на ваквото живеење е дека секој момент од животот е нов и различен од она што било. Егзистенцијалното живеење подразбира 1 флексибилност, 2 адаптивност, 3 спонтаност, 4 толерантност, 5 индуктивно мислење. Потполно функционирачките личности структурата на своето искуство или доживување ја откриваат во самиот процес на живеење.

Третата карактеристика на потполно функционирачката личност е организмичко верување (доверба). Оваа карактеристика доаѓа посебно до израз во ситуации на донесување на одлука. Личноста која потполно функционира го слуша само своето организмичко искуство или организмичко доживување како единствен валиден извор на податоци врз основа на кои може да се донесе одлука. Слично како со мудроста на организмот на Маслов.

Четврта карактеристика на личноста која потполно функционира е слобода на доживувањето. Здравата или потполно функционирачката личност е слободна да го избере начинот на живеење и да живее според него. Но мора да се има предвид дека тоа е доживеана а не вистинска слобода, затоа што ни Родерс не порекнува дека однесувањето е под силно влијание како на билошката структура така и на минатото искуство и соцјалната средина.

Последната, петта карактеристика на полно функционирачката личност е креативноста. Луѓето кои потполно функционираат создават нови идеи, дела и проекти. Тие креативно се

приспособуваат кон изменетите услови на околината, што значи дека креативно ја менуваат таа околина. Слично како Маслов и Роџерс смета дека овие личности иако се припадници на општеството не се конформисти и негови затвореници.

Наспроти оваа личност која добро функционира стои дезорганизираната личност, која е така организирана да нејзиниот поим за себе не е во согласност со нејзините организмички искуства. Таа према сопственото искуство се однесува дефанзивно, и не им овозможува на многу од своите сетилни и органски доживувања пристап до свеста.

Роџерс како и Маслов верува дека добар живот не е фиксна состојба на среќа, задоволство, редукција на тензија, приспособеност. Добар живот е насоченост а не крајна состојба. "Тоа е процес на движење во насока која човечкиот организам ја избира тогаш кога има внатрешна слобода да тргне во било која насока" (според Fulgosi, 1981, стр. 291).

Теоријата на функционирање (настојување) на проприумот - теорија на зрела личност на Гордон Олпорт. Олпорт (Allport) слично како Маслов и Роџерс во центарот на своите теоретски разгледувања ја има здравата зрела личност која е во постојан процес на развивање, настанување. Но додека кај Маслов и Роџерс тој развој претставува остварување на генетички детерминираните природни потенцијали, остварување на она што е дадено при самото раѓање, кај Олпорт тој развој поприма перфекционистички облик како вели Мадди (Maddi, 1976) затоа што тој развој е воден не од она што генетички е детерминирано како добро туку од некој далечни цели и идеали, интенции без оглед на тоа дали тие содржини ги изразуваат генетичките способности или неспособности.

Според Олпорт основна тенденција на единката е да функционира на начин на кој се изразува сопственото јас, односно на кој се остваруваат настојувањата или функциите на проприумот.

Олпорт поимот проприум го дефинира како "сопствено јас, она што се доживува како топло и централно, како важно" (Allport, 1968, стр. 4). Проприумот е позитивен, креативен, кон раст насочен и покренувачки квалитет во човечката природа. Олпортовиот поим на проприум има слично значење како егото во психоаналитичката теорија или Јас во теоријата на Роџерс.

Проприумот се изразува преку одредени функции или настојувања - проприумски функции. Овие функции не се вродени и се развиваат постепено по одреден редослед:

- ✓ *Телесно јас.* Тоа е чувство за сопственото тело, доказ на сопствената егзистенција. Во текот на целиот живот тоа чувство е централно место на свеста за себе - самосвеста.
- ✓ *Чувство на сопствениот иденитет.* Способност да се прави разлика помеѓу себе и останатиот свест.
- ✓ *Самостојување.* Способност за вреднување на самиот себе.
- ✓ *Проширување, експанзија на сопственото јас.* Сè она што е блиско и драго станува дел од личноста. "Човек е она што сака".
- ✓ *Слика за себе.* Функција на проприумот која овозможува развој на свеста за тоа кави сме но и какви сакаме да бидеме.
- ✓ *Доживување на себе како рационално суштество.* Свест дека користењето на сопствените способности води до решавање на реалните проблеми.
- ✓ *Тежнение за настанување.* Оваа функција на проприумот се развива најдоцна и дава белег на целиот живот на личноста. Правецот на настанување на личноста е одреден од целите кои единката си ги поставува, интенциите кои ги има пред себе. Тие цели и тие настојувања и го даваат на единката чувството на целисходност. Тоа чувство на целисходност е јадро на функционирањето и настојувањето на проприумот. "Овие функции на проприумот и го даваат на личноста единството, но тоа единство

никогаш не е единство на исполнување, одмор или намалување на тензијата. Всушност, мерка на нашата интелектуална зрелост е, како тоа го велат некои филозофи, нашата способност се помалку и помалку да се чувствуваме задоволни од нашите одговори на се подобро и подобро решените проблеми" (Allport, 1955, стр. 36). Значи функционирањето или настојувањето на проприумот е проактивно, свртено кон иднината и психолошкото здравје.

Напоредно со овие тенденции на функционирање на проприумот постојат други тенденции, слични на Масловите **D** потреби за биолошко и психолошко преживување, кои Олпорт ги нарекува опортунистички тенденции или опортунистичко функционирање. Задоволувањето на овие тенденции води до редукција на тензијата, слично како и задоволувањето на **D** потребите.

Телесното јас е единствен аспект на проприумот кој е биолошки детерминиран во природата на човекот. Останатите функции на проприумот се неинстинктивни, свесни, рационални процеси кои го насочуваат животот кон проакција, ориентација на иднината и избор. Овие проприумски функции или настојувања се јавуваат кај сите луѓе. Нивниот развојот води до се поголема интеграција која Олпорт ја нарекува психолошка зрелост. Психолошката зрелост е резултат на историјата на изразувањето на функциите, настојувањата на проприумот.

Потполното изразување на настојувањата на проприумот води кон психолошка зрелост.

Олпорт смета дека шест мерила за психолошка зрелост, колку дава тој, "изгледа прават прилична рамнотежа помеѓу премногу чувствителните и премногу грубите динстинкции" (Olport, 1969). Тие шест мерила се:

1. Проширување на чувството за себе. Зрелите личности не се само окупирани и врзани за себе туку се способни за

партиципација во многу активности со други луѓе од поблиската и подалечната околина.

2. Топол однос со другите. Нивните интерперсонални односи се карактеризираат со интимност, сочувствителност и емпатичност.

3. Емоционална сигурност и задоволство со самиот себе - самоприфаќање. Зрелите личности се прифаќаат себе си такви какви што се. Фрустрационо се толерантни и слободно ги изразуваат своите чувства кон другите. Се чувствуваат безбедни и незагрозени како од сопствените емоции така и од туѓите.

4. Реални перцепции, умеѐња и посветеност на задачите. Зрелите личности се во близок контакт со она што го нарекуваме "стварност" вели Олпорт (Olport, 1969, стр. 375). Тие ги разликуваат своите желби од реалноста и нештата ги гледаат онакви какви што се, а не онакви какви што би сакале да бидат. Тие поседуваат соодветни умеѐња за решавање на конкретните објективни проблеми. Тие тежат кон цели кои лично ги сметаат вредни и кои се реалистички, и им се посветуваат со сета преданост.

5. Самообјективизација во форма на увид и хумор. Зрелите личности се способни самите себе да се проучуваат. Така стануваат способни да прават разлика помеѓу себе онакви какви се, од себе какви сакат да бидат. Хуморот е важна компонента на таквата способност за увид. Тој овозможува да се прифати сопствената несовршеност.

6. Обединувачка филозофија на животот, која вклучува посебна вредносна ориентација, диференциран религиозен сентимент и персонализирана свест, што се му дава смисол на животот.

Зрелоста за Олпорт слично како и самоостварувањето кај Маслов не е само една крајна состојба туку е и еден постојан процес на настанување кој е воден од настојувањата на проприумот.

ЦРТИ НА ЛИЧНОСТ

Во психологијата на личноста долго се трагало по единиците на структурата на личноста, односно по оние единици со кои најдобро може да се опише и да се објасни личноста.

Долго време за основни единици на описот на личноста се сметале типовите. Сигурно најстара е Хипократовата типологија, од пред околу 2000 години, на четири типа на темперамент: колеричен, сангвиничен, меланхоличен и флегматичен. Од поновите автори доста прифатено и употребувано е Јунговото разликување на екстравертни и интровертни личности, како и типологијата на К. Хорнај која луѓето ги разликува според тежнението кон светот (кон другите), против светот и од светот.

Меѓутоа, денеска во психологијата на личноста е сепак општо прифатено дека основни структурални единици на личноста се цртите. Цртите, пак, најчесто се одредуваат како широк систем на слични тенденции на однесување кои постојат во одделните лица. Во речникот на психолошките поими, Инглиш и Инглиш (Ingliš i Ingliš, 1972, стр. 66) цртата ја дефинираат како "трајна диспозиција или особина на едно лице која ја објаснува неговата релативна доследност и неговото емоционално, темпераментално и социјалното однесување". Кател цртата ја одредува како "сразмерно трајна и широка тендеција за одговор" (Katel, 1978, стр. 60). Олпорт цртата ја дефинира како "една невролошка структура која има својство многу дразби да направи функционално автономни и да започне и да води еквивалентни облици на адаптивно и експресивно однесување" (Olport, 1969, стр. 445). Значи, цртите се оние аспекти на личноста во поглед на кои може да се врши споредување на единките.

Црти и некои слични поими

Црти и навиките. Поимот навика најчесто се употребува за означување на еден тесен и ограничен тип на детерминирачки тенденции како на пример навика да се мијат забите, да се мијат рацете и тн. Цртата е многу повоопштена од навиките и се јавува преку интеграција на многубројни специфични навиките кои имаат исто општо адаптивно значење за единката. Само тогаш кога ќе постои поим или слика за себе ќе може да настане спојување на навиките под еден повисок степен на организација. Ако се вратиме на горниот пример, автоматската навика на миење на заби се вклопува во еден поширок систем на навиките кои имаат исто општо адаптивно значење за единката и станува црта на лична хигиена.

Цртата се разликува од навиката и по варијабилноста во нејзиното изразување. Цртата чини единката толку да го модифицира своето однесување со цел да ја зачува таа црта што ќе биде спремна да прекрши и некои од навиките.

Навиката ја активираат идентични дразби, додека цртата ја активираат еквивалентни дразби. "Еквивалентноста" бара единката да го перцепира општиот смисол во низата на дразби на кои реагира.

Црти и ставови. Иако понекогаш е тешко да се разликува цртата од ставот сепак постојат две основни разлики помеѓу овие два поими.

- Ставот секогаш има предмет на кој се однесува. Цртата е пак многу по општа. Таа претставува повисок степен на интеграција во споредба со ставот.

- Ставовите се најчесто за или *iproшив* нешто, тие се позитивни или негативни, со што чинат лицето да приоѓа или да се оддалечува од некој објект додека тоа не е случај со цртата.

Во овој труд меѓу останатите испитувани варијабли ќе бидат испитувани и 16 црти на личност кои се утврдени со мултиваријантните и факторски истражувања на Р. Кател. Зато на следните страници по детално ќе биде прикажана теоријата на црти на овој автор.

Кателовата теорија на изворни црти на личност

Ако откривањето на несвесниот дел на личноста од страна на Фројд претставува една револуција во психологијата, тогаш несомнено, залагањето на Кател мерењето, кое што туку фатило корени во областа на способностите, да го примени во областа на личноста, поконкретно неговиот предлог и настојување факторската анализа да се користи и за податоците кои се однесуваат на личноста, област во која според оцената на Кател владееле "хаос и полумистична Фројдова систематизација" (според Поповиќ во Katel, 1978, стр. 18), претставува втора револуција во психологијата на личноста.

Основната појдовна замисла на Кател е дека личноста не може да се прикаже само со една црта или димензија, туку со поголем број а тоа е можно само во хиперпростор.

Кател е прв кој човековата личност ја претставува со положбата на неговите особини во "психолошкиот простор" а не во рамнина со помош на некој профил.

Мултидимензионалноста на личноста во хиперпросторот Кател ја претставува со општа формула:

$$R_{ij} = b_{jA_i} + b_{jB_i} + \dots + b_{jK_i} + b_{jS_j}$$

каде :

R_{ij} е кое било однесување,

$b_{jk}K$ е коефициент на валидност на варијаблите на личност кој покажува колку однесувањето е заситено со факторите на личност,

b_{jS_j} е коефициент на факторите од ситуацијата и покажува во кој степен тие го детерминираат однесувањето.

Во раните триесетти години Кател храбро докажува дека логички не може да се види ни еден друг метод со кој може објективно да се открие внатрешната обединувачка структура и функција на личноста освен со факторска анализа.

Суштината на Кателовото учење за цртите на личност може да се изрази најкратко на следниот начин: ако некои податоци за однесувањето "одат заедно" односно корелираат, тоа никако не е случајно. Однесувањето врши некоја функција, тоа претставува извесна функционална единица за која е одговорна некоја внатрешна структура или изворна црта. Значи врз основа на однесувањето се заклучува за нешто што стои зад него, за некоја, како вели и самиот автор, "природна" единствена структура на личноста која е одговорна за одделни облици на однесувањето, за неговата постојаност и складност. Однесувањето пак може објективно да се мери.

Кател разликува две основни категории на црти на личност: *површински* и *изворни*.

Површинските црти се манифестираат во однесувањето во различни ситуации и што е најважно тие се врзани за тие ситуации. Затоа нивното значење е повеќе ситуационо а помалку генерално.

Изворните црти пак се одговорни за доследноста и конзистентноста на однесувањето и тогаш кога ситуациите се различни. Основната Кателова мисла е дека со помош на факторската анализа можат да се откријат изворните црти на личност.

Кател поаѓајќи од податоци со различна епистемиолошка вредност (L податоци добиени врз основа на процени од други лица - кои се со најниска вредност, Q податоци добиени од прашалници - кои се со средна вредност и T податоци од објективни тестови - кои се со највисока епистемиолошка вредност) и користејќи мултиваријантен експеримент и факторска анализа доаѓа до основните структурални единици на личноста, фактори кои не се ништо друго до фенотипски претставници на изворните црти - генотипот кој лежи зад тие фактори.

Факторите се објективно одредени, но зад нив се наоѓа одреден "природен елемент" во вид на функционална единица која е според Кател, логички еквивалент на елемент во физичкиот свет (Kattel, 1978, стр. 55). Овие внатрешни елементи се невидливи и за нив се заклучува врз основа на факторите кои се изолирани со мерење на однесувањето. Овие елементи се всушност заклучените изворни црти кои Кател ги дефинира како: "Една единствена конфигурација во однесувањето во таа смисла да кога еден дел е присутен во извесен степен, може да се заклучи дека лицето ќе манифестира во извесен степен и други делови" (Kattel, 1978, стр. 375). Значи факторската анализа одделува фактор кој психолошки најдобро се карактеризира како изворна црта, која, како вели Кател, дејствува како извор на набљудуваното однесување (Kattel,

1978, стр. 67). Но како што Кател нагласува не може секое забележливо однесување да се идентификува со изворна црта дури и кога тие високо корелираат, затоа што се случува за високата корелација да е одговорен низ на влијанија, а не само еден. Во тој случај се зборува за "површинска црта".

Овие издвоени фактори на личност го сочинуваат првото ниво во структурата на личноста.

Кател со соработниците врз основа на примена на бројни мерни инструменти на различна популација и користејќи го методот на факторска анализа утврдиле постоење на 21 фактор на личност врз основа на користење на објективни тестови и 19 фактори врз основа на L и Q податоци. Во најновата верзија на својата теорија Кател овие фактори или изворни црти ги означува со ознаките UI (универзален индекс на фактор на личност). Тие UI имаат ознака од 1 до 19, при што ги задржува и старите ознаки на цртите со абецеден редослед (A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, Q1, Q2, Q3, Q4).

Подвргнувајќи ги на факторска анализа факторите од прв ред Кател доаѓа до фактори од втор ред во структурата на личноста. Нив тој ги нарекува изворни особини на личноста од втор ред, односно типови или димензии на личноста.

Во ова истражување се испитуваат 16 изворни црти - фактори на личност од прв ред утврдени со прашалникот 16 PF. Деталниот опис на факторите, односно цртите на личност ќе биде даден во вториот дел од трудот кој се однесува на дефиницијата на варајаблите користени во истражувањето.

Со оглед на тоа што во истражувањето се користат фактори од прв ред нешто повеќе ќе се задржиме на уште некои карактеристики на изворните црти.

Кател разликува три модалитета на изворните црти од прв ред:

- *црти на способносии,*
- *црти на темперамент и*
- *динамички црти.*

Цртиите на способносии се манифестираат во начинот на одговор во сложени околности, кога на единката и е јасно кои цели сака да оствари во тие околности.

Цртиите на темперамент се обично, смета Кател, стилистички, во таа смисла што се однесуваат на темпото, обликот, истрајноста, а опфаќаат голема разноврсност на специфични одговори.

Динамичкиите црти пак се однесуваат на мотивацијата и интересирањата (Katel, 1978, стр. 60).

Кател прави разлика помеѓу конституционалните црти и црти кои се под влијание на срединските влијанија. Користејќи мултипла апстрактна анализа на варијанса (M. A. V. A.) Кател се обидува да го утврди учеството на средината и наследството во формирањето на изворните црти. M.A.V.A. овозможува да се утврдат односите на индивидуалните разлики во поглед на некоја изворна црта која е поврзана со наследните разлики, како и односот на разликите кои се во врска со срединските варијации). Генетската компонента на изворните црти изразена во проценти е следната: A=0,50; B=0,75; C=0,40; E=0,25; F=0,60; G=0,40; H=0,40; I=0,60; L=0,55; M=0,40; N=0,25; O=0,25; Q1=0,10; Q2=0,25; Q3=0,40 и Q4=0,10.

Од овие резултати следи дека цртите C, E, G, H, M, N, O, Q1, Q2, Q3 и Q4 се подложни на влијанието на надворешните фактори пред се на факторите на социјалната средина.

Односот на факторите на наследство и средина подложен е на одредени законитости:

- Влијанието на средината во развојот на цртите на личност е поголемо во раниот период на животот од колку подоцна.

- Постои дисконтинуиран развој на когнитивните способности и емоционалното учење.

- Постои тенденција кон социјален просек. Ова значи дека социјалната средина различно влијае на индивидуално различни генетички потенцијали, настојувајќи сите нејзини членови да ги приближи до некој социјален стандард.

- Срединските фактори имаат поголемо учество во формирањето на специфичните модели на однесување, од колку во формирањето на општите особини.

Во контекстот на Кателовата теорија на црти на личност значајно е Кателовото толкување на интеграцијата на цртите на личност. Личноста на секој поединец може да биде прикажана и може да се предвиди нејзиното однесување со помош на равенката на спецификација. Во таа равенка однесувањето, на единката (R) се изразува како функција на ситуацијата во која единката се наоѓа односно ситуационите индекси s_1, \dots, s_n и изворните црти T_1, \dots, T_n .

$$R = s_1 T_1 + s_2 T_2 + s_3 T_3 + \dots + s_n T_n.$$

Ако некоја изворна црта е истакната а ситуацијата погодна, производот sT ќе биде голем. Ако цртата е неистакната или е спротивна (застапен е негативниот пол) производот sT ќе биде мал или негативен.

Во оваа равенка на спецификација мултипликативно се поврзани димензиите на личност и димензиите на ситуацијата што овозможува успешна предикција на однесувањето и селекција за одредени занимања.

II ПРИСТАП КОН ИСТРАЖУВАЊЕТО

ПРОБЛЕМ И ЦЕЛИ

Од прегледот на истражувањата што се однесуваат на поврзаноста на особините на личноста и ефикасноста во работата на наставниците, може да се види дека одредени особини на личноста се јавуваат како значајни за успешна работа на наставникот. Тоа се особините емпатија, принципиелно морално мислење, самоприфаќање и самопочитување, отвореност на системот на верувања, емоционална стабилност, развиена општа и социјална интелигенција, како и некои изворни црти.

Поаѓајќи од наодите на овие истражувања, во кои е испитувана поврзаноста на една до две варијабли на личноста на наставникот со успехот во работата, корисно ќе биде да се утврди да ли студентите на наставничките факултети ги поседуваат особините коишто во психолошката литература се спомнати како важни за успешна работа на наставник, во кој степен тие се развиени и каква е нивната взаемна поврзаност и структура.

Според тоа, проблем на ова истражување е да се утврди ¹
структурата на психолошките особини на идните наставници -
студенти на наставничките факултети, ситејеној на нивната
развиеност и нивната взаемна поврзаност. 2

Со истражувањето ќе се настојува да се постигнат следните цели: #

1. да се утврди меѓусебниот однос на особините на личноста кај студентите од наставничките факултети;

✓ 2. да се утврди изразеноста (психолошки профил) на особините на личност на студентите од одделни наставнички факултети;

✓ 3. да се утврди дали постои разлика во психолошките особини кај студентите од одделни наставнички факултети;

4. да се утврди дали постои разлика во особините на личноста помеѓу студентите со различно ниво на емпатија;

5. да се утврди дали постои разлика во особините на личноста помеѓу студентите со различно ниво на морален развој;

6. да се утврди дали постои разлика во особините на личноста помеѓу студентите со различно ниво на отвореност на системот на верувања (догматизам);

7. да се утврди дали постои разлика во особините на личноста помеѓу студентите со различно ниво на диспозицијата за интелектуално вклучување;

1. 8. да се утврди структурата на особините на личноста на студентите кои се спремаат за наставници како целина и одделно по факултети;

9. да се утврди линеарна комбинација на психолошките особини што прават разлика помеѓу студентите од различни факултети.

ХИПОТЕЗИ

1. Постои меѓусебна поврзаност на особините на личноста кај студентите од наставничките факултети.
2. Студентите од одделни наставнички факултети можат да се опишат со специфична група на особини (психолошки профил).
3. Постојат разлики во психолошките особини кај студентите од наставничките факултети во зависност од видот на факултетот.
4. Постојат разлики во особините на личност помеѓу студентите со различно ниво на емпатија.
5. Постојат разлики во особините на личност помеѓу студентите со различно ниво на морален развој.
6. Постојат разлики во особините на личност помеѓу студентите со различно ниво на отвореност на системот на верувања.
7. Постојат разлики во особините на личност помеѓу студентите со различно ниво на диспозиција за интелектуално вклучување.
8. Постои одреден број на фактори со кои може да се објасни структурата на личност на студентите кои се спремаат за наставници.
9. Постојат линеарни комбинации на психолошки особини коишто прават разлика помеѓу студентите од различни наставнички факултети.

ВАРИЈАБЛИ И НИВНИ ИНДИКАТОРИ

Поаѓајќи од фактот дека личноста е една жива динамичка целина, единство на сознајните, емоционално - мотивациските процеси и однесувањето, како и плод на постојаната интеракција со своите претходни "наталожени" доживувања и барања на средината, и настојувајќи да се запази принципот на холизам во проучувањето на личноста, а имајќи го на ум проблемот и поставените хипотези, ќе се студираат следните варијабли:

✓ Самоосвистување - тенденцијата да се биде во постојан развој, да се умее да се искористат сопствените потенцијали во функција на побогато, пофункционално живеење и со поголемо разбирање на лугето и светот од просечните луѓе. Оваа варијабла е операционализирана преку постигањето на 12 скали на Инвентарот на лична ориентација (POI) на Шострам (Shostrom, 1980).

- *Временска компетенција* ((TC)-) способност да се живее во сегашноста наспроти оптеретеноста со минатото или иднината.

Висок скор е индикатор на временска компетентност. Низок скор е индикатор на временска некомпетентност.

- *Внатрешна насоченост* (OI) - способност за раководење од внатрешните принципи и внатрешната мотивација во однесувањето наспроти потпирањето врз влијанието на различни надворешни групи.

Висок скор е индикатор на внатрешна насоченост. Низок скор е индикатор на надворешна насоченост.

- *Вредности на самоосвистувањето* (SAV) - афирмација на примарните вредности на самоосвистувањето на личноста.

Висок скор индицира живеење со вредностите на самоосвистувањето на личноста, а низок скор укажува на отфрлање на вредностите на самоосвистувањето на личноста.

- *Егзистенцијалносѝ* (EX) - способност за флексибилна примена на вредностите и принципите во сопствениот живот, адекватно реагирање без ригидно придржување кон принципите и нормите.

Висок скор укажува на флексибилност во примената на вредностите. Низок скор укажува на ригидно и компулзивно придржување кон вредностите.

- *Осетливосѝ за сопствениите потреби и чувства* (feeling reactivity) (FR) - способност да се распознаат сопствените потреби и чувства.

Висок скор укажува на осетливост на сопствените потреби и чувства. Низок скор укажува на неосетливост на сопствените потреби и чувства.,

- *Спонтаносѝ* (S) - способност за спонтано реагирање во ситуаци; слобода или спремност да се биде она што си.

Висок скор е индикатор на спонтаност. Низок скор е индикатор на неспонтаност.

- *Самопочитување* (self-regard) (SR) - способност на прифаќање на самиот себе поради сопствената сила како личност.

Висок скор е индикатор на способноста за самопочитување. Низок скор покажува ниско самопочитување.

- *Самоприфатеносѝ* (SA) - способност за прифаќање на самиот себе си и покрај своите недостатоци.

Визок скор е индикатор на способноста да се прифатат сопствените слабости. Низок скор индицира страв од изразување на чувствата низ однесувањето.

- *Природа на човекоѝ* (NC) - способност за конструктивно гледање на човековата природа.

Висок скор индицира гледање на човекот како во основа добар. Лицата со повисок скор можат да ја разрешат дихотомијата

добро - лошо, маскулино - феминино, себично - несебично, духовно - чулно во природата на човекот. Низок скор значи дека на човековата природа се гледа како на базично лоша и лицата со низок скор не се способни да ги разрешат противречностите во природата.

- *Синерџичноси* (SY) - способност да се гледа на спротивностите како на смисловно поврзани целини, да се надминат спротивностите.

Висок скор индицира способност да се видат спротивностите на животот како смисловно поврзани. Низок скор значи дека лицето ги гледа спротивностите во животот како антагонистички.

- *Прифаќање на агресивноста* (AG) - способност за прифаќање на сопствената агресивност, наспроти нејзино негирање, потиснување.

Висок скор укажува на способноста да се прифати сопствената лутина и агресија како нешто природно. Низок скор индицира негирање на такви агресивни чувства.

- *Способност за интимен контакт* (CC) - способност за развивање на присни врски со другите луѓе, неоптоварени со очекувања и обврски.

Висок скор укажува на способноста лесно да се воспостави контакт со другите луѓе. Низок скор укажува на тешкотии за воспоставување на топли меѓучовечки врски.

Социјална (бихевиорална) интелигенција (BI2, BI4) - способност за постапување со луѓето; способност за препознавање, односно сваќање на мислите, чувствата и намерите на другите луѓе кои се манифестираат во нивното однесување.

Оваа варијабла е операционализирана преку скоровите на две скали од Гилфордовиот и О'Саливениот (Guilford & O'Sullivan) тест за мерење на социјалната интелигенција. Тоа се скалите:

Социјален превод (Social Translations - BI2) - способност да се препознаат промените во социјалното значење, како на пример знаењето дека слични изрази можат да имаат различно значење во различни контексти.

Предвидување на стрипови (Cartoon Predictions - BI4) - способност да се предвидат социјалните последици на одреден настан.

Висок скор е индикатор на висока, а низок скор на ниска социјална интелигенција.

Морален развој - процес на интернализација на вредности на една индивидуа, наспроти вредностите кои се прифаќаат затоа што се наметнати од надворешен авторитет. Нивото на морален развој е операционализирано преку постигањата на тестот DIT (Defining Issues test), од Рест (Rest, 1972). Моралниот развој е изразен низ три фази.

Пред конвенционалната фаза е одредена со DIT скор на ниво 1 и 2 (PSC02). Ова ниво укажува на придржување на културните правила на добро и лошо, исправно и погрешно, кое се интерпретира во термини или на физички или на хедонистички последици на една акција (казна, награда, размена на услуги) или во термини на физичка моќ на оној кој ги пропишува правилата. Моралните вредности се сместени во надворешните, квазифизичките настани или квазифизичките потреби а не во процесите и стандардите.

Конвенционалната фаза е одредена со DIT скорот на 3 и 4 ниво (PSC034), укажува на прифаќање на очекувањата кои доаѓаат од одредени луѓе, семејството, групата или нацијата. Вредностите не се прифаќаат само поради конформизам туку поради лојалност.

Посп-конвенционалната фаза (принципиелна фаза) е детерминирана со P скорот (PSC0P) на DIT кој ги опфаќа нивоата

5 и 6. Оваа фаза ја означува способноста на единката да ги дефинира моралните вредности и принципи, кои имаат вредност и примена независно од авторитетот на групата.

Емпатија (EM) - способност за пренесување во доживувањата, чувствата и мислите на другите луѓе и сваќање на светот и реалноста од нивни позиции, односно способност да завземе "широка морална перспектива". Оваа варијабла е операционализирана преку постигнувањата на Хогановата скала за емпатија (Hogan, 1969).

Висок скор е индикатор на емпатија.

Отвореност на системот на верувања (DG) - *догматизам* степен до кој личноста може да перцепира, проценува и реагира на релевантните информации примени од надворешниот свет според своите сопствени внатрешни мерила неоптоварени од ирелевантни фактори на ситуацијата кои произлегуваат било од самата личност било од надворешниот свет. "Системот" е затворен до степен до кој постои изолација на верувања, високо несогласување во степенот на диференцијација помеѓу системот на верувања и неверувања и мала диференцијација во системот на верувања.

Оваа варијабла е операционализирана преку постигнувањето на Рокичевата Скала на догматизам. Рокич догматизмот го дефинира како: (а) релативно затворена когнитивна организација на верувања и неверувања во врска со реалноста, (б) организирана околу еден централен низ на верувања за апсолутниот авторитет, кој за возврат в) обезбедува рамка за шеми на нетолеранција и ограничена толеранција кон други" (Rokeach, 1954, стр. 195). Ваквата дефиниција го поврзува догматизмот со изворот на информацијата, повеќе од колку со легитимната употреба на сила. И конечно, Рокич го гледа догматизмот како комплексно организирана форма на отпорност кон промените. Догматизмот, како тој го сваќа, не се однесува само на еден затворен систем на мислење и верување, но

исто така и на отфрлање на идеите и луѓето кои се доживуваат како закана на тој затворен систем. Затоа скалата на догматизам, поради начинот на кој Рокич го дефинира отворениот и затворениот ум служи и како општа мерка на авторитаризмот и општата нетолерантност.

Рокичевата скала на догматизам е така конструирана што низок скор постигнат на оваа скала е индикатор на отвореност на системот на верување, односно на низок догматизам. Лицата со низок скор на оваа скала се во состојба да ги поврзат своите одделни системи на верување еден со друг, и притоа истовремено да го проценуваат секој од нив.

Спред тоа, висок скор е индикатор на затвореност на системот на верување, односно на догматизам. Лицата со висок скор прифаќаат или отфрлаат одредени верувања преvasходно врз основа на авторитет. Тие ги изолираат одделните субсистеми на верувања еден од друг и имаат тешкотии во примањето и инкорпорирањето на надворешните информации кои се во конфликт со сопствената перцепција.

Анксиозност (AL) - операционализирана преку постигнувањето на скалата "Ниво на анксиозност" (AL) од 'Омнибус инвентарот на личност' на Хеист и Јанг (Heist & Young, 1962).

Висок скор е индикатор на ниско ниво на анксиозност, односно на непостоење на чувства или симптоми на анксиозност загриженост и нервоза.

Низок скор е индикатор на висока анксиозност; односно укажува на тешкотии во прилагодувањето на социјалната средина, како и на лошо мислење за себе.

Автономија (AU) - либерални и неавторитарни мислења и потреба за независност. Вријаблата е операционализирана преку постигањата на скалата на "Автономија" (AU) на "Омнибус инвентарот на личност" (OPI) на Хеист и Јанг (Heist & Young, 1962).

Високиот скор укажува на автономија, тенденција да се биде независен од авторитетот како што е традиционално наметнат од социјалните институции. Лицата со развиена автономија се спротивставуваат на кршењето на индивидуалните права и се толерантни на гледишта поинакви од сопствените; настојуваат да бидат реалистични, интелектуално и политички либерални, и помалку осудуваат во споредба со оние со низок скор.

Религиска ориентација (RO) - степен на прифатеност на конвенционалните религиски верувања и религиска пракса. Варијаблата е операционализирана преку постигањата на скалата "религиска ориентација" (RO) од "Омнибус инвентарот на личност" (OPI) на Хеист и Јанг (Heist & Jung, 1962).

Високиот скор укажува на ниска религиска ориентација, на скептицизам во конвенционалните религиски верувања и религиска пракса и отфрлање, на многу од нив, посебно оние кои се ортодоксни или фундаменталистички по природа.

Скоровите околу аритметичката средина укажуваат на умерени религиски верувања и активности.

Низок скор пак укажува на силно придржување на Јудо-Христијанските верувања, конзерватизам и често отфрлање на другите погледи. Нискиот скор укажува на религиска ориентација.

Изворни црти - операционализирани преку постигањата на Кателовиот тест 16 PF.

Сајзотимија (воздржаност) - *афектотимија* (срдечност, топлина) (A). Оваа изворна црта е димензија на темпераментот која во најголема мерка перидонесува за разлики меѓу луѓето. Цртата е биполарна.

Негативниот пол на цртата ја означува сајзотимијата (A-) која се манифестира во реакции на критизерство, сомничавост, затвореност, крутост, воздржаност во односите со другите луѓе.

Позитивниот пол на цртата афектотимија (A+) се

манифестира преку постојаност во изразување на емоциите без циклични скокови и падови, внимателност, доверба во луѓето, срдечност, прилагодливост.

Оваа изворна црта е "херидитарно детерминирана" и е поврзана со телесната конституција. Цртата е повеќе изразена кај жените, а поврзана е и со некои занимања, на пример, наставниците се над просекот на оваа црта, што значи се наклонети кон афектотимија.

Низок скор на инструментот индицира сајзотимија а висок афектотимија.

Ниска интелејџенција - висока интелејџенција (В). Изворна црта на личноста која се манифестира само во способностите, односно при решавањето на логички проблеми како и во начинот на реагирање во сложени ситуации, особено кога на единката и е јасно која цел сака да оствари во конкретната ситуација. Цртата е биполарна.

Негативниот пол (В-) означува ниска интелигенција а позитивниот (В+) висока интелигенција.

Цртата настанува под влијанието на искуството и заемното дејство на мотивацијата и помнењето.

Висок скор индицира висока интелигенција, низок скор ниска интелигенција.

Слабо еѓо - силно еѓо (С). Изворна црта која ја одредува стабилноста на манифестирањето на емоциите и внатрешните импулси. И оваа црта е биполарна.

Негативниот пол на цртата ја означува слабоста на еѓо (С-) која се манифестира со интензивни и лабилни емоции, низок праг на фрустрациона толеранција, нереалистичко гледање на проблемите и невротични реакции.

Позитивниот пол на цртата го означува силното еѓо (С+) и се манифестира преку емоционална урамнотеженост и стабилност, висока фрустрациона толеранција, реалистичко решавање на

емоционалните проблеми. Со други зборови (C+) значи способност за усогласување на биолошката природа и барањата на социјалната средина а да притоа не се наруши биолошкиот интегритет. Оваа изворна црта има функција на интеграција на биолошкиот и социјалниот дел на личноста. Според Кател "значењето на оваа изворна црта го потпира психоаналитичкиот поим его", за што се доказ негативните корелации на факторот (C+) со анксиозноста и невротизмот.

Низок нумерички скор е индикатор на "слабо его" (C-), а висок скор индикатор на "силно его".

Субмисивност - доминација (E). Оваа изворна црта е динамичка диспозиција која во мерењата се јавува со два пола доминантност (E+) и субмисивност (E-).

Негативниот пол, субмисивност (потчинување) (E-) се манифестира преку потчинетост, несигурност, попусливост, благост, послушност, скромност и повлеченост, понизност.

Позитивниот пол (E+), доминантност (наметливост), се манифестира преку самосигурност, независност, себеистакнување, па и тврдоглавост и агресивност.

Цртата е одредена со конституционите фактори но е и под влијание на срединските услови.

Низок скор е индикатор на субмисивност, а повисок на доминација.

Десургенција (загриженост, трезвеност) - сургенција (безгрижност, лакомисленост) (F).

Негативниот пол на цртата (F-) десургенција се карактеризира со пречувствителност и интроспективност, загриженост, срамежливост, сериозност, урамнотеженост и воздржаност.

Позитивниот пол на оваа изворна црта (F+) сургенција, се карактеризира со безгрижност, веселост, енергичност, духовитост, зборливост, површност, острината, оригиналност, ентузијазам, љубопитност.

Нивото на оваа изворна црта одреден е претежно со срединските влијанија.

Низок скор укажува на десургенција, а висок на сургенција.

✓ *Слабо сујер еџо - силно сујер еџо (G)*. Оваа изворна црта е "категорички императив" кој му дава постојаност на надличните цели и идеали и наметнува силна самоконтрола. Условена е во голема мера од срединските услови. Сличноста на фројдовиот супер его и кателовиот G фактор е во тоа што и двата имаат внатрешен систем на забрани кои се во врска со моралното однесување. Меѓутоа содржинските сличности не значат дека тие и формално се поклопуваат. G факторот не е систем на забрани и налози и казнувачки функции во нас како што е случај со психоаналитичкиот поим на супер его. Тој повеќе се карактеризира со особините: морална и физичка храброст, истрајност, одговорност, точност, работливост. Што е најважно, оваа изворна црта ја нема таа врска со чувството на вина какво што го има психоаналитичкиот поим на супер его (Роровиќ, 1977, стр. 650).

Негативниот пол (G-) слаб супер его се карактеризира со незрелост, немарност, избегнување на општествените обврски, површност, непостојаност.

Позитивниот пол (G+), силен супер его, се карактеризира со истрајност во остварувањето на целите и идеалите, совест и морал.

И оваа изворна црта е во голема мера одредена со влијанието на средината.

Низок скор индицира слаб супер его, висок скор индицира силен супер его.

✓ *Трекција (плашливост) - ѝармија (храброст) (H)*. Оваа изворна црта е димензија на темпераментот и е во најголем степен одредена генетички.

Физиолошката основа на "трекцискиот темперамент", односно негативниот пол (H-) ја чини доминацијата на функциите на симпатичкиот нервен систем над парасимпатичкиот. Цртата се

манифестира преку лесно вознемирување, плашливост, срамежливост, чувство на помала вредност, побавен говор, тешкотии во изразувањето, обзир према авторитетот, повлекување во себе и често непријателски став према околината, избегнување на занимања кои бараат контакт со луѓето, совесност, одговорност и чувство на вина.

"Пармијскиот темперамент", односно позитивниот пол на оваа изворна црта (Н+) физиолошки е детерминиран со доминантност на парасимпатичкиот нервен систем над симпатичкиот, додека на манифестно ниво пармијата се манифестира низ спонтаност, социјална смиреност, зборливост.

Високиот резултат на тестот е индикатор на пармија, а низок резултат индикатор на трекција.

✓ *Харија* (hard realism - реалистичност, острост) - *премсија* (protected emotional sensitivity - нереалистичност, благост) (I). Оваа изворна црта е динамичко мотивационен модалитет, односно динамичка диспозиција за одреден облик на однесување.

Негативниот пол (I-) харија се карактеризира со острина, цврстина, непотчинување на други и водење сметка првенствено за себе, реалистични погледи, љубопитност, често циничност, самодоволност, емоционална зрелост, самостојност.

Позитивниот пол на оваа црта (I+) се карактеризира со незрелост и исклучување од светот, па и бегство од реалноста со имагинарни активности. Исто така, "премсијските личности" се карактеризираат и со неодлучност, одбегнување на одговорност, инфантилна раздразливост и емоционална нестабилност, немање смисол за реалност и практични проблеми, самосожалување и потчинување на други.

Оваа изворна црта е, главно, одредена со срединските влијанија и тоа најмногу од начинот на однесувањето на родителите кон децата.

Висок скор е индикатор на харија, а низок скор индикатор на премсија.

✓ *Алаксија* (доверба) - *iproшeнзија* (сомничавост) (L). Оваа изворна црта е конституционално одредена. Според Кател поради извесна конституционална сензитивност кон чувството на вина или подложност на анксиозност, односно заради регресијата на либидото и конфликтите човекот доживува тензија од која што се ослободува со механизмот на проекција.

Негативниот пол (L-) алаксија (*inner relaxation*) се карактеризира со отсуство на недоверба, приспособливост, спремност за соработка со други, поради што лицата со цртата (L-) се добри членови на тим.

Позитивниот пол на цртата (L+) протензија (називот доаѓа од кратенката проекција на тензија) се манифестира во агресивни реакции, недоверба, тврдоглавост, сомневање, самоувереност, супериорност, надменост, љубомора и неподобност за групни активности.

Висок скор е индикатор на протензија, а низок скор на алаксија

✓ *Праксернија* (практичност) - *ауџија* (имагинативност) (M). Оваа изворна црта има потекло во темпераментот или како Кател вели "ја одредуваат некои автономни, биохемиски фактори". Цртата изразува конституционален капацитет на личноста да се изолира, дисоцира од светот на стварноста, или со него да биде во цврста взаемна поврзаност.

Негативниот пол на цртата (M-) праксернија се карактеризира со отвореност кон надворешниот свет и практичните проблеми. Лицата кои се наоѓаат на негативниот пол се карактеризираат со конвенционалност, практичност, логичност, контролираност и отсуство на имагинација.

Основни карактеристики на позитивниот пол на оваа црта (M+) се субјективност и запоставување на надворешниот свет, со

еден збор аутизам. Основни карактеристики на лицата со висок скор на аутиа се преокупираност со сопствените мисли и идеи, склоност светот да се гледа и толкува во склад со сопстврните желби и чувства. Овие лица ги запоставуваат практичните проблеми, нерадо ги менуваат своите замисли и намери дури и кога ќе се соочат со сериозни опречни факти и докази. Овие лица живеат во свој затворен внатрешен свет и ги запоставуваат барањата на средината.

Висок скор е индикатор на аутија а низок на праксернија.

✓ *Простодушност - остроумност (N)*. Половите на оваа изворна црта ги одделуваат луѓето кои "јасно мислат", реалистички гледаат кон светот и сврсисходно се однесуваат од луѓето кои се смушени и го ставаат "сентиментот над интелектот".

Засега не може да се одговори дали цртата е резултат на конституцијата или срединските влијанија.

Негативниот пол (N-) простодушност, неизвештаченост, Отвореност се карактеризира со спонтаност, природност, сентименталност. (N-) лицата воспоставуваат добри односи со средината иако не се способни да ги предвидуваат потребите, барањата и очекувањата на средината, тие "чувствуваат со срцето", се неизвештачени, едноставни и неспретни. За нас е важно да се нагласи дека овој пол има врска со занимањата кои бараат трпеливост, особено спрема туѓите чувства.

Позитивниот пол на оваа црта (N+) се карактеризира со остроумност, лукавост, пресметливост, егзактност, равнодушност, угладеност, префинетост но без внесување на чувства.

Висок скор е индикатор на остроумност а низок на простодушност.

✓ *Спокојство - чувство на вина (O)*. Во основата на овој фактор лежи динамичка црта на личност чии позитивен пол (O+), склоност кон чувство на вина, се манифестира преку загриженост.

депресија, вознемиреност, склоност кон размислување, кутливост, повлеченост, осаменост, претерана совесност, одсуство на амбиции.

Негативниот пол (O-), спокојство, се манифестира со самодоверба, ведрина, храброст, приспособеност, безгрижност во толкава мерка да почнува да смета на другите членови на групата и предизвикува недоверба и антипатија.

Позитивниот пол (O+), чувство на вина се карактеризира со повлеченост, молчаливост, чувство на неприфатеност во групата, претерана совесност.

Потеклото на оваа црта се уште не е утврдено.

Висок тестовен резултат индицира чувство на вина, низок резултат спокојство.

✓ *Конзервативизам - радикализам (Q1)*. Оваа изворна црта на личност посебно се манифестира во областа на идеите. Нејзиното потекло не е доволно познато.

Негативниот пол (Q1-) се карактеризира со нетрпеливост во неволјите и тешкотиите, избегнување на напори и неспособност за соочување со проблемите, почитување на општоприфатените идеи и начела, отпор на промени и новини. Лицата кои се карактеризираат со негативен пол на оваа црта го прифаќаат она што е познато и се придржуваат до него дури и кога постојат изгледи дека промената би била корисна.

Позитивниот пол (Q1+) се карактеризира со независност во мислењето, критичност, заинтересираност за интелектуални проблеми, склоност кон експериментирање, скептичност, проверување на нови и стари идеи.

Висок скор е индикатор на радикализам, низок индикатор на конзерватизам.

✓ *Зависноста од други - самодоволноста (Q2)*. Потеклото и на оваа изворна црта не е утврдено.

Луѓето кои се наоѓаат на негативниот пол од оваа црта се зависни од средината, од мислењето и наклоноста на другите луѓе.

Поради зависноста од другите, сакаат да работат во заедница, се несамостојни и неодлучни како во мислењето така и во социјалните односи. Според тоа не станува збор за вистински дружељубиви луѓе, туку за луѓе кои имаат потреба по секоја цена да си обезбедат поддршка на средината.

Лицата кои се наоѓаат на позитивниот пол на оваа црта, самодоволност (Q2+), се карактеризираат со "одење по свој пат", самостојно одлучуваат и преземаат акции на своја рака. Тие не ги прифаќаат туѓите влијанија затоа што искуството им покажало дека проблемите најдобро ги решаваат сами. Со еден збор тоа се интелектуално и емоционално зрели луѓе, доволни сами на себе и затоа не се зависни од други.

Висок скор е индикатор на самодоволност, а низок скор индикатор на зависност.

✓ *Недисциплинираност* (слаб јас сентимент) - *самоконтрола* (силен јас сентимент) (Q3). Во основата на оваа црта е ставот према поимот за себе, спрема своето јас. Според Кател (Q3) го изразува степенот до кој единката ги "усвојува и вложува своите интересирања во идеалниот сентимент на самопочитување".

Негативниот пол се манифестира со отсуство на самоконтрола во однесувањето, недостаток на обзир према другите, неприлагоденост особено во афективната свера.

Позитивниот пол на оваа црта (Q3+) "силен јас сентимент" или "контролиран и интегриран поим за себе" се манифестира во контрола на желби, чувства, обзир спрема другите и почитување на самите себе, самонадзор, усвојување на етички стандарди и водење сметка за другите. Високите скорови на (Q3) ги одделуваат водачите како и лицата за сите оние активности кои бараат организација, објективност, урамнотеженост и одлучност.

Висок скор е индикатор на силен јас сентимент, а низок скор индикатор на слабо интегриран јас сентимент.

Ниска ергичка тензија - висока ергичка тензија (Q4).

Негативниот пол на цртата (Q4-), ниска ергичка тензија, опуштеност, се карактеризира со опуштеност, нефрустрираност, спокојство, самозадоволство. Понекогаш самозадоволството и опуштеноста ја смалуваат ефикасноста кај лицата со (Q4-) цртата.

Позитивниот пол (Q4+), висока ергичка тензија, се манифестира преку анксиозност, напнатост, неспокојство, раздразливост, вознемиреност. Кател наведува дека изворната црта (Q4) е особено висока кај лицата со пореметувања на карактерот, кај лицата со хронични физички оштетувања и кај психотичарите.

Висок скор е индикатор на висока ергичка тензија а низок скор на ниска ергичка тензија.

Општа интелигенција (DOMINO) - операционализирана преку постигањата на тестот D - 48. Висок скор е индикатор на висока а низок на ниска интелигенција.

Диспозиција за интелектуално вклучување (TITOESCO) - степен до кој единката преферира интелектуални наспроти неинтелектуални интересирања и вредности, спремност и подготвеност за вистинско и интензивно интелектуално вклучување.

Оваа варијабла е операционализирана преку скоровите на 4 субскали на "Омнибус инвентар на личност" (OPI) на Хеист и Јанг (Heist & Joung, 1962). Тие се:

1 - **Мисловна интроверзија (TI)** - отвореност односно затвореност на интересирањата и идеите во различни области како литература, уметност, филозофија, наклонетост - ненаклонетост кон мисловни и академски активности.

Висок скор е индикатор на мисловна интроверзија која се манифестира преку преферирањето на мисловни и академски активности. Личностите со висок скор покажуваат интересирања за различни идеи и области како што се литература, уметност и филозофија. На нивното мислење помалку влијаат непосредните

услови и ситуации и општо прифатените идеи, отколку на мислењето на лицата со мисловна екстраверзија (низок скор).

✓ - *Теориска оријентација* (TO) - преференција за бавење со теориски содржини и проблеми и за користење на научни методи во мислењето, како и интересирање за наука и научни активности.

Висок скор е индикатор на теориска оријентација. Тој укажува на преференција на теориски содржини и проблеми и на употреба на научни методи во мислењето. Личностите со висок скор се логични, аналитични и критични во нивниот пристап кон проблемите и ситуациите.

Низок скор е индикатор на отсуство на теориска оријентација.

- *Естетичизам* (Es) - интересирање за уметнички содржини и активности, како и сензитивност во реакциите на естетски дразби.

Висок скор е индикатор на естетицизам.

✓ - *Комплексносѝ* (Co) - експериментална и флексибилна оријентација наспроти еден фиксиран начин на гледање и организација на феномените.

Висок скор укажува на комплексност. Луѓето со висок скор сакаат нови ситуации и идеи и преферираат решавање на комплексни проблеми и уживаат во нејасностите и спротивностите.

Композитниот скор на сите четири скали го дава индексот на диспозицијата за интелектуално вклучување.

III. МЕТОДОЛОГИЈА

ИСПИТАНИЦИ

Во согласност со поставениот проблем на истражувањето и со неговите цели, примерок во ова истражување беа 360 редовни студенти (290 женски и 70 машки) кои доброволно го прифатија учеството во истражувањето, запишани на Природноматематички факултет (41 субјекти), Филозофски факултет (78 субјекти), Филолошки факултет (43), Факултет за музичка уметност (12), факултетот за физичка култура (33 студенти) како и 153 студенти запишани на групата за одделенска настава на Педагошките академии во Скопје (58), Битола (54) и Штип (41).

Некои од карактеристиките на примерокот ќе бидат прикажани во Табела 2. Во оваа табела во првиот ред се дадени фреквенциите а во вториот ред односниот процент, пресметан по редови.

Табела 2. Некои карактеристики на примерокот

а) Структура на испитаниците според полот и факултетот

Факултет	Машки	Женски	Total
Филозофски	23 29.5	55 70.5	78 21.7
Филолошк	5 11.6	38 88.4	43 11.9
ПМФ	3 7.3	38 92.7	41 11.4
ФМУ	7 58.3	5 41.7	12 3.3
ФФК	23 69.7	10 30.3	33 9.2
ПА	9 5.9	144 94.1	153 42.5
Total	70 19.4	290 80.6	360 100.0

Од табелата а може да се види дека најголем број од студентите на наставничките факултети се од женски пол (80,6%). Ако се погледа структурата на машките и женските субјекти по факултети, тогаш може да се констатира дека најмногу студенти од женски пол има на Педагошките академии (94,1%) и на Природноматематичкиот факултет (92,7%). Студенти од машки пол претежно се наоѓаат на Факултетот за физичка култура (69,7%) и на Факултетот за музичка уметност (58,3%).

Структурата на испитаниците според местото на постојано живеење е прикажана во Табела б.

б) Структура на испитаниците според местото на постојано живеење

Факултет	Град преку 50000	Град	Село	Total
Филозофски	50 64.1	24 30.8	4 5.1	78 21.7
Филолошки	22 51.2	15 34.9	6 14.0	43 11.9
ПМФ	20 48.8	20 48.8	1 2.4	41 11.4
ФМУ	3 25.0	9 75.0		12 3.3
ФФК	17 51.5	16 48.5		33 9.2
ПА	58 37.9	77 50.3	18 11.8	153 42.5
Total	170 47.2	161 44.7	29 8.1	360 100.0

Од Табела б се гледа дека дури 91,9% од испитаниците потекнуваат од градска средина (47,2% од град преку 50000 жители и 44,7% од град помал од 50000 жители). Најголем број од студентите од Филозофскиот факултет, Филолошкиот факултет и Факултетот за физичка култура живеат во градови со повеќе од 50000 жители. Ни еден студент од Факултетот за музичка уметност и Факултетот за физичка култура не живее во село.

в) Структурата на испитаниците според занимањето на таткото

Факултет	Служ- беник	Работ- ник	Земјо- делец	Приват- ник	Невра- ботен	Пензи- онер	Нема татко	Total
Филозофски	40 51.3	24 30.8	2 2.6	2 2.6	1 1.3	9 11.5	-	78 21.7
Филолошки	21 48.8	16 37.2	1 2.3	1 2.3		4 9.3		43 11.9
ПМФ	21 51.2	15 36.6	1 2.4	1 2.4		3 7.3		41 11.4
ФМУ	10 83.3	1 8.3				1 8.3		12 3.3
ФФК	21 63.6	10 30.3		1 3.0		1 3.0		33 9.2
ПА	79 51.6	56 36.6		1 .7	2 1.3	8 5.2	7 4.6	153 42.5
Total	192 53.3	122 33.9	4 1.1	6 1.7	3 1.9	26 7.2	7 1.9	360 100.0

г) Структура на испитаниците според занимањето на мајката

	Служ- беник	Работ- ник	Приват- ник	Невра- ботена	Дома- ќинка	Пензи- онер	Нема мајка	Total
Филозофски	35 44.9	24 30.8			13 16.7	5 6.4	1 1.3	78 21.7
Филолошки	19 44.2	10 23.3			14 32.6			43 11.9
ПМФ	16 39.0	16 39.0			8 19.5	1 2.4		41 11.4
ФМУ	6 50.0	3 25.0			1 8.3	1 8.3	1 8.3	12 3.3
ФФК	19 57.6	8 24.2			6 18.2			33 9.2
ПА	65 42.5	53 34.6	1 .7	4 2.6	19 12.4	8 5.2	3 2.0	153 42.5
Total	160 44.4	114 31.7	1 .3	4 1.1	61 16.9	15 4.2	5 1.4	360 100.0

Што се однесува до занимањето на родителите најголем број од испитаниците потекнува од службенички семејства (во 53,3% случаи таткото е службеник, а во 44,4% мајката). Нешто помал е бројот на испитаниците кои потекнуваат од работничко семејство

(33,9% од испитаниците имаат татко работник и 31,7% мајка работничка).

д) Структура на испитаниците според образованието на таткото

Факултет	Основно	Средно	Вишо	Високо	Без одг.	Total
Филозофски	10 12.8	43 55.1	13 16.7	12 15.4		78 21.7
Филолошки	7 16.3	22 51.2	6 14.0	8 18.6		43 11.9
ПМФ	4 9.8	23 56.1	7 17.1	7 17.1		41 11.4
ФМУ	1 8.3	3 25.0	4 33.3	4 33.3		12 3.3
ФФК	1 3.0	12 36.4	9 27.3	11 33.3		33 9.2
ПА	14 9.2	69 45.1	42 27.5	22 14.4	6 3.9	153 42.5
Total	37 10.3	172 47.8	81 22.5	64 17.8	6 1.7	360 100.0

ѓ) Структура на испитаниците според образованието на мајката

Факултет	Основно	Средно	Вишо	Високо	Без одг.	Total
Филозофски	20 25.6	40 51.3	10 12.8	7 9.0	1 1.3	78 21.7
Филолошки	15 34.9	15 34.9	6 14.0	7 16.3		43 11.9
ПМФ	12 29.3	20 48.8	5 12.2	4 9.8		41 11.4
ФМУ	2 16.7	7 58.3		2 16.7	1 8.3	12 3.3
ФФК	4 12.1	19 57.6	7 21.2	3 9.1		33 9.2
ПА	36 23.5	75 49.0	29 19.0	10 6.5	3 2.0	153 42.5
Total	89 24.7	176 48.9	57 15.8	33 9.2	5 1.4	360 100.0

Скоро половина од испитаниците потекнуваат од семејства во кои родителите имаат завршено средно образование (47,8% татковци и 48,9% мајки).

е) Што влијаело за определување на овие студии

Факултет	Личен избор	Семејство	Другари	Професори	Не успеав на друг факултет	Случајно	Total
Филозофски	64 82.1			1 1.3	6 7.7	7 9.0	78 21.7
Филолошки	39 90.7				2 4.7	2 4.7	43 11.9
ПМФ	33 80.5	1 2.4			5 12.2	2 4.9	41 11.4
ФМУ	12 100.0						12 3.3
ФФК	32 97.0				1 3.0		33 9.2
ПА	38 90.2	4 2.6	1 .7		3 2.0	7 4.6	153 42.5
Total	318 88.3	5 1.4	1 .3	1 .3	17 4.7	18 5.0	360 100.0

Изборот на факултет, односно идната професија, е резултат на личен избор за 88.3% од испитаниците. Интересно е дека сите студенти од ФМУ изјавиле дека изборот на факултет е нивен лична одлука. Само еден студент од ПМФ го избрал факултетот под влијание на родителите, еден од Филозофски под влијание на професорите од средно и еден студент од ПА под влијание на другарите. Иако само со 5,0% и 4,7% случајниот избор и неуспехот на друг факултет се на второ и трето место по бројноста на одговорите.

ж) Структура на испитаниците според успехот во средното образование

Факултет	Одличен	Многу добар	Добар	Total
Филозофски	53 67.9	21 26.9	4 5.1	78 21.7
Филолошки	38 88.4	4 9.3	1 2.3	43 11.9
ПМФ	36 87.8	5 12.2		41 11.4
ФМУ	9 75.0	3 25.0		12 3.3
ФФК	20 60.6	11 33.3	2 6.1	33 9.2
ПА	116 75.8	34 22.2	3 2.0	153 42.5
Total	272 75.6	78 21.7	10 2.8	360 100.0

Средното образование со одличен успех го завршиле 75,6% од испитаниците. Ако се погледа по факултети најголем процент на студенти кои со одличен успех го завршиле средното училиште има на Филолошкиот факултет и на Природноматематичкиот факултетот.

з) Структура на испитаниците според проценетиот успех врз основа на добиените оценки во текот на студирањето

Факултет	Слаб	Задоволителен	Солиден	Total
Филозофски	5 6.4	40 51.3	33 42.3	78 21.7
Филолошки	2 4.7	21 48.8	20 46.5	43 11.9
ПМФ	1 2.4	29 70.7	11 26.8	41 11.4
ФМУ		7 58.3	5 41.7	12 3.3
ФФК	1 3.0	24 72.7	8 24.2	33 9.2
ПА	3 2.0	93 60.8	57 37.3	153 42.5
Total	12 3.3	214 59.4	134 37.2	360 100.0

Најголем број на студенти 59,4% според добиените оценки во текот на студирањето својот успех го проценуваат како задоволителен, потоа како солиден (37.2%) и како слаб (3.3%). Слична е состојбата и ако се анализираат студентите одделно по факултети. Треба да се забележи дека ни еден студент од ФМУ нема одговор во категоријата "слаб" успех.

s) Структура на испитаниците според процената на успехот врз основа на знаењата стекнати на студии

Факултет	Слаб	Задоволителен	Солиден	Total
Филозофски	4 5.1	43 55.1	31 39.7	78 21.7
Филолошки	2 4.7	22 51.2	19 44.2	43 11.9
ПМФ	1 2.4	27 69.5	13 31.7	41 11.4
ФМУ	0 0	7 58.3	5 41.7	12 3.3
ФФК		16 48.5	17 51.5	33 9.2
ПА	2 1.3	64 41.8	87 56.9	153 42.5
Total	9 2.5	179 49.7	172 47.8	360 100.0

Врз основа на процената на успехот според стекнатите знаења, може да се констатира дека поголем е бројот на студенти кои го проценуваат своето знаење како задоволително (49,7%) наспроти оние кои го проценуваат како солидно (47,8%). Резултатите по факултети се слични. Само кај студентите од ФФК процентот на студенти кои сметаат дека нивното знаење е солидно е поголем (51,5% наспроти 48,5%).

- и) Структура на испитаниците според успехот во средното образование и проценетиот успех врз основа на добиените оценки во текот на студирањето

Успех	Слаб	Задоволителен	Солиден	Total
Одличен	5 1.8	152 55.9	115 42.3	272 75.6
Мн. добар	5 6.4	55 70.5	18 23.1	78 21.7
Добар	2 20.0	7 70.0	1 10.0	10 2.8
Total	12 3.3	214 59.4	134 37.2	360 100.0

Од оваа табела се гледа дека без оглед со каков успех го завршиле своето средно училиште најголем процент од студентите смета дека на студиите постигаат задоволителен успех (59,4%). Меѓутоа ако се анализираат категориите "одличен", "многу добар" и "добар", тогаш следи дека 55,9% од одличните, успехот на студии го проценуваат како задоволителен, додека 70,5% од многу добрите и 70,0% од оние со добар успех го проценуваат успехот на студии како "задоволителен".

- ј) Структура на испитаниците според проценетиот успех врз основа на добиените оценки и стекнатите знаења во текот на студирањето

Оцени	Знаења			Total
	Слаб	Задоволителен	Солиден	
Слаб	2 16.7	8 66.7	2 16.7	12 3.3
Задоволителен	5 2.3	139 65.0	70 32.7	214 59.4
Солиден	2 1.5	32 23.9	100 74.6	134 37.2
Total	9 2.5	179 49.7	172 47.8	360 100.0

Ако се спореди процената на успехот според знаењата и според добиените оценки се гледа дека една категорија на студенти смета дека не постои согласност помеѓу нивните знаења и добиени оценки. Имено, 66.7% од студентите кои според добиените оценки се проценуваат како слаби по успех, сметаат дека сподед стекнатите знаења постигнуваат задоволителен успех. Ова може да значи дека тие студенти сметат дека се потценети во оценувањето.

Врз основа на овие резултати може да се заклучи дека најголем број на студенти од наставничките факултети се од женски пол. За мнозинството од нив изборот на факултетот и идното занимање е резултат на лична одлука. Воглавно потекнуваат од градски службенички и работнички семејства со средношколско ниво на образование. Средното училиште најголем број го завршиле со одличен успех, но не и толкав број продолжува со солиден успех во студирањето. Што се однесува до односот помеѓу стекнатите знаења и добиените оценки на испитите една категорија студенти, оние со слаби оценки, смета дека има полоши оценки од знаења.

ПОСТАПКА НА ИСТРАЖУВАЊТО

Истражувањето е извршено во летниот семестар (март, април и мај) во учебната 1993/94 година. Студентите беа информирани за целта на ова истражување и замолени да земат учество во него. Исто така нагласено им е дека индивидуалните резултати се професионална тајна но, дека доколку сака, секој посебно во одредени термини може да добие интерпретација на сопствените постигања. Испитувањето е вршено групно по факултети така да студентите работат во познати услови на часови кои ги отстапија одредени наставници. Со оглед на големиот број мерни инструменти испитувањето е вршено во неколку наврати при што осипувањето

беше минимално, што може да укажува на мотивираноста на испитаниците за учество во истражувањето.

ИНСТРУМЕНТИ

За прибирање на податоците со кои се реализираат поставените цели и провераат хипотезите се користени следните инструменти:

Домино 48 (D-48)

Тестот D-48 ја мери општата интелектуална способност, односно генералниот фактор G. D-48 е една од варијантите на тестот домино конструиран во 1943 година за потребите на британската армија од страна на Ансти (Ansthey).

Тестот содржи 44 задачи. Задачите се распоредени според тежината. Секоја задача се состои од неколку домина кои се поредени по некој принцип. Испитаникот треба да го открие принципот по кој домината се поредени.

Тестот е временски ограничен и може да се применува групно и индивидуално. Секое точно решение носи еден поен. Објективноста на тестот е висока. Задачите се составени така да присилуваат на еднозначен одговор. Оценувањето со употреба на шаблон исклучува секаква субјективност.

Релијабилноста на тестот утврдена со тест-ретест методот изнесува 0,68 (Упутство за група тестова, 1965).

Тест на социјална (бихевиорална) интелигенција (BI2 и BI4)

Тестовите на социјална или бихевиорална интелигенција иницијално се конструирани од Гилфорд и Осаливен (Guilford & O'Sullivan) да ја мерат претпоставената способност според моделот на Гилфорд за структурата на интелигенцијата. Овој модел претпоставува 30 различни начини да се биде социјално интелигентен. Почетните истражувања биле сконцентрирани на 6 од

претпоставените способности. Овие претпоставени фактори се способностите да се сознаат или разберат бихевиорални единици, класи, релации, системи, трансформации и импликации. Сите тие опфаќаат аспекти од она што се наречува социјална осетливост, емпатија, перцепција на лице, "женска интуиција", "невербална осетливост" и социјална когниција. Првобитно биле развиени 23 тестови со намера да се мерат 6 претпоставени способности. Четири од најсупешните тестови се објавени и покриваат четири фактори на социјалната интелигенција. Тоа се тестовите: групирање на изрази (Grouping Expressions), цртежи што недостасуваат (Missing Cartoons), социјални преводи (Social Translations) и предвидување на стрипови (Cartoon Predictions).

За испитување на социјалната интелигенција во ова истражување се користени два од четирите теста на социјална интелигенција, предвидување на стрипови (Cartoon Predictions -BI4) и социјални преводи (Social Translations - BI2).

Тестот 'предвидувања на стрипови' (Cartoon predictions -BI4) ја мери способноста да се предвидат социјалните последици, односно да се предвидат мислите, реакциите, желбите на човекот прикажан во конкретна ситуација. Од испитаникот се бара да избере една од трите слики кои прикажуваат што најверојатно ќе следи по еден цртеж на кој што е претставена една социјална ситуација. Тестот се состои од 30 задачи, поделени во два дела по 15 задачи. Времето на работа е ограничено на 8 минути. Секој точен одговор носи еден поен.

Тестот 'социјални преводи' (Social Translations -BI2) дава мерка на 'когницијата на бихевиоралните промени', односно на способноста да се препознаат промени во социјалното значење, како што е, на пример, способноста да се сфати дека слични изрази можат да имаат различни значења во различни контексти. Лице што поседува ваква способност треба да е во состојба изразите и ситуациите да

ги интерпретира успешно. Тестот се состои од вербални изрази помеѓу две лица во определен, дефиниран однос (шеф-секретарка, мајка-дете). Испитаникот треба да избере еден од три пара на лица кај кои односните изрази ќе имаат различно значење. Тестот се состои од 24 задачи поделени во два дела и времето на работа е ограничено на 5 минути. Секој точен одговор носи еден поен.

Внатрешната релијабилност на тестот според О'Саливен изнесува 0,70 за предвидување на стрипови и 0,84 за социјален превод (O'Sullivan & Guilford, 1976).

Омнибус инвентар на личност (Omnibus Personality Inventory) - OPI

За испитување на варијаблата "диспозиција за интелектуално вклучување", автономија, религиска ориентација и анксиозност користени се субскали од Омнибус инвентарот на личност (OPI) форма F чии автори се Хеист и Јанг (Heist & Young). Инструментот е конструиран во 1962 година со цел да се проценат ставови, вредности и интересирања, релевантни за областа на нормалните его функционирања и интелектуалните активности. Тестот содржи 14 скали кои ги мерат спомнатите области.

Во ова истражување се користени скалите кои што се однесуваат на интелектуалната активност, односно скалите кои проценуваат интересирања во областа на идеите и апстракциите, ниво на теориската ориентација и естетски интересирања како и степенот на независност во мислењето и степенот на прифатеност на религиските верувања и пракса. Исто така е користена и скалата која го мери нивото на анксиозност.

Скалите кои што се однесуваат на доменот на интелектуалната оријентација се вклучени затоа што е оценето дека таа област е значајна за идните наставници.

Областа на интелектуалната оријентација ја покриваат 4 скали. Тоа се скалите:

- 1 - Мисловна интроверзија (TI) - има 43 ајтеми - и го мери степенот на интересирања за мисловни и академски активности;
- 2 - Теориска ориентација (TO) - има 33 ајтеми - и го мери интересот или ориентацијата кон бавење со теориски проблеми.
- 3 - Естетичизам (Es) - има 24 ајтеми - и го мери степенот на интересирања во областа на уметноста;
- 4 - Комплексност (Co) - има 32 ајтеми - и го мери начинот на приод кон проблемите (флексибилен наспроти крут приод кон проблемот).

Композитниот скор на овие четири скали го дава индексот на диспозицијата за интелектуало вклучување.

- Автономија (Au) - има 43 ајтеми - и го мери степенот на либералното неавторитарно мислење и потребата за независност.

- Религиска ориентација (RO) - има 26 ајтеми - и го мери степенот на прифатеност на религиозните верувања и религиозната пракса.

- Ниво на анксиозност (AL) - има 20 ајтеми - и го мери нивото на анксиозност.

Испитаниците требаше да заокружат одговор во зависност од тоа да ли се сложуваат или не се сложуваат со тврдењето.

Релијабилноста изразена преку внатрешната конзистентност се движи од 0.76 за скалата (CO) до 0.86 за скалите (AU) и (RO). Тест-ретест вредностите се поголеми од 0.85 (Heist & Younge, 1968).

Тест Морални Дилеми (Defining Issues Test) - DIT

Овој тест го конструирал Рест (Rest) во 1972 година. Теориската основа на тестот ја чини Колберговата когнитивно-развојна теорија на моралноста. Тестот се состои од 6 приказни, избрани по углед на Колберг, кои опфаќаат препознавање,

разбирање и преференција на одредени начини на решавање на морални дилеми. Како основа за донесување на одлука што главниот херој треба да направи, понудени се 12 можности, по две за секоја од "Колберговите" фази на морален развој. Од испитаникот се бара да го оцени степенот на важност на секоја од тие можности при донесувањето на одлука за тоа како треба да се постапи во одредена ситуација, а неговите определувања повлекуваат определен број на поени. На тој начин Рест го решил проблемот на оценување и скорување на одговорите и постигнал објективност во мерењето. Во основата на ваквиот начин на оценување е претпоставката дека развојното ниво на испитаникот влијае на тоа како ќе ја дефинира моралната дилема и кој ајтем ќе оцени како клучен или помалку важен за решавање на моралната дилема и за донесување на одлуката за начинот на постапување.

DIT дава повеќе мерки, но најкорисна е така наречениот **P** (PSCOP) скор, кој претставува сума на скоровите постигнати на постконвенционалното (принципиелно) ниво. **P** скорот се добива со собирање на скоровите од стадиумите 5A, 5B и 6 и се изразува процентуално. Овие поделби (стадиум 5A, 5B и 6) одговараат на Колберговата ориентација "на општествен договор", "моралност на интуитивниот хуманизам" и "моралност определена со принципи на идеална општествена соработка" (Rest, 1979). **P** скорот се интерпретира како "релативна важност која субјектот ја дава на принципиелните морални разгледувања при донесувањето на одлуката за моралната дилема" (Rest, 1979).

Исто така користени се и скоровите **2 (PSCO2)** (предконвенционално морално мислење), **3, 4 (PSCO34)** (конвенционално морално мислење) као и **A (PSCOA)** скорот кој индицира една "анти - естаблишмент" ориентација, една позиција која ги осудува традиционалниот и постоечки социјален поредок за

недоследност и корупција која резултира во експлоатација на сиромашните.

Постојат и две мерки на поузданост на одговорите на секој испитаник. Една од нив е **М скорот**. **М** ајтемите се напишани така да звучат бомбасто но немаат никакво значење. Овие ајтеми не се индикатори на ниедна фаза од моралното мислење, туку укажуваат на тенденцијата на испитаникот да ги бира исказите поради нивната претенциозност а не поради нивното значење. Сиров **М** скор поголем од 8 индицира неупотреблив прашалник.

Другата мерка е "**проверка на конзистентноста**". Овде се споредува субјектовата проценка (направена на горната лева страна на страницата) со неговото рангирање (четирите ранга наведени на дното на листот по ред на важноста). На пр. ако субјектот некој ајтем процени како најважен тогаш при рангирањето на ајтемите (четири ранга наведени на дното на листот) тој ајтем треба да биде рангиран "прв". Прашалникот е неупотреблив ако постои инконзистентност кај повеќе од 2 приказни или ако во една приказна има повеќе од 8 инконзистентности.

Релијабилноста на тестот е во границите на стандардите вообичаени за психолошките мерни инструменти. Давидсон и Робин (Davison & Robbins, 1978) соопштиле тест - ретест релијабилност од $r = 0.70$ и коефициент на внатрешна хомогеност (кронбахов алфа коефициент) од $r = 0.86$ (Rest, 1986, стр. 51).

Скала на емпатија (ЕМ)

Автор на оваа скала е Хоган (Hogan, 1969). Нејзината основа е мултидимензионалната теорија на морален развој.

Скалата е конструирана 1969 и ја мери способноста да се "ставиш во положба на другите", да се прифати широка морална перспектива, да се завземе "морална точка на гледање", односно да се гледаат работите од позиција на другите.

Хогановата скала на емпатичност е една од најпоузданите мерни инструменти во оваа област и работена е врз основа на опис на "високо емпатични единки" кои со "Блокови на Q картички" дале 14 непсихолози и 9 психолози со висок степен на сложување ($r=0.86$, со корекција дури $r=0.93$). Ова го навело Хоган да заклучи дека "овие наоди укажуваат дека луѓето имаат едно заедничко сваќање на социјалното значење на емпатијата", и дека станува збор за "релативно изразена општествена појава, која што во своето искуство ја препознаваат и психолози" (Hogan, 1969, стр. 307- 316).

Тестот користен во ова истражување се состои од 62 ајтеми. Некои ајтеми (31) се земени од Калифорнискиот инвентар на личност (CPI), 25 ајтеми од Минесота мултифазичниот инвентар на личност (MMPI), а останатите 6 ајтеми произлегуваат од различни експериментални форми за тестирање користени во истражувањата на универзитетот Беркли (Berkeley).

Тест-ретест релијабилност на примерок од 50 студенти, по двомесечен интервел, изнесува 0,84. Со примена на Кудер-Ричардсоновиот коефициент, на скоровите на 100 воени старешини добиен е коефициент 0,71 (Hogan, 1969, стр. 311).

Во едно истражување извршено кај нас, се соопштува коефициент на релијабилност од 0,75 добиен со методот на интерајтем конзистентност и од 0,64 добиен со методот тест-ретест (Крстанова, стр. 28).

Инвентар на лична ориентација (Personal Orientation Inventory) - POI

Инструментот е наменет за испитување на тенденциите за самоостварување и негов автор е Шострам (Shostrom, 1980). Во основа на инструментот е теоријата на А. Маслов за самоостварување на личноста како основна човекова потреба и цел. POI содржи 150 ајтеми во форма од две тврдења. Ајтемите ги изразуваат вредностите и однесувањата што се сметаат важни во

развојот на самоостварената личност. Од испитаниците се бара да го изберат она тврдење од парот на тврдења кое најдобро ги опишува. Тестот се состои од 2 главни и од 10 помошни скали.

- Скалата "Временска компетентност" (Тс) има 23 ајтема и го мери односот помеѓу временската компетентност и временската некомпетентност, односно го отсликува степенот до кој една личност живее во сегашноста наспроти минатото, оптеретена со чувство на вина, жалење, омраза, и наспроти иднината, оптеретена со идеализирани цели, планови, очекувања или страхувања.

- Скалата "Внатрешна насоченост" (ОИ) има 127 ајтеми и го мери степенот до кој реакциите на индивидуата се насочени кон себе или кон другите.

- Скалата "Вредности на самоостварувањето" (SAV) има 26 ајтеми и ја мери прифатеноста на примарните вредности на самоостварените личности.

- Скалата "Егзистенцијалност" (Ех) има 32 ајтеми и ја мери способноста за реагирање без ригидно придржување кон принципите.

Овие две скали (SAV) и (Ех) се комплементарни, се интерпретираат како целина и даваат слика за доменот на вредностите и вреднувањето.

- Скалата "Реактивност на чувствата" (Fr) има 23 ајтеми и ја мери спремноста да се прифатат сопствените потреби и чувства.

- Скалата "Спонтаност" (S) има 18 ајтеми и ја мери спремноста да се реагира спонтано односно да се биде она што си.

Овие две скали (Fr) и (S) се исто така комплементарни и ја одразуваат областа на чувствата.

- Скалата "Самопочитување" (Sr) има 16 ајтеми и го мери степенот до кој една личност се цени самата себе заради сопствената вредност или силината на својата личност.

- Скалата "Самоприфаќање" (Sa) има 26 ајтеми. Оваа скала го мери степенот до кој личноста се прифаќа себе си и покрај сопствените слабости и недостатоци.

Овие две скали ја одразуваат областа на самоперцепцијата.

- Скалата "Природа на човекот" (Nc) има 16 ајтеми и го мери степенот на конструктивно гледање на човековата природа.

- Скалата "Синергија" (Sy) има 9 ајтеми. Ја мери способноста да се гледа на спротивностите како на смисловно поврзани целини, способност да се надминат спротивностите.

Овие два скали се комплементарни и ја одразуваат областа на свесноста (awareness).

- Скалата "Прифаќање на агесијата" (Ag) има 25 ајтеми. Оваа скала ја мери способноста за прифаќање на сопствената агесија наспроти негирање и потиснување на истата.

- Скалата "Спремност за интимен контакт" (Cc) има 14 ајтеми. Ја мери способноста за развивање на блиски, интимни врски со другите луѓе, неоптоварени со очекувања и обврски.

Овие две скали се комплементарни и ја одразуваат областа на интерперсоналната осетливост.

Скоровите добиени на 12-те скали, го изразуваат степенот на самоостварување. Се смета дека скоровите на самоостварената личност се сместени помеѓу T стандардни скорови 50 и 60. Оние лица чии профил оди над T скоровите 60 и 70 се смета дека сакаат да се прикажат во социјално пожелно светло (Shostrom, 1980).

Клаветер и Могар (Klavetter & Mogar, според Shostrom, 1980, стр. 33) соопштуваат тест-ретест релијабилност која изнесува 0.71 за скалата "Временска компетенција" (TC) односно 0.77 за скалата "Внатрешна насоченост" (OI). Тест-ретест коефициентост за останатите субскали се движи од 0.82 за скалата

"Егзистенцијализам" (EX) до 0.52 за скалата "прифаќање на агресија" (AG).

Скала на догматизам (D- скала)

Во 1960 година Рокич (Rokeach) ја развил Скалата на догматизам - D скалата како инструмент за мерење на генералниот авторитаризам преку разлики во тоа да ли постои отворен или затворен систем на верувања. D скалата, слично како и Калифорниската F скала, ја мери авторитарноста, но авторитарноста која ја мери D скалата е помалку политички или социјално ориентирана во споредба со калифорниската F скала. D скалата минала низ 5 изданија. Првобитната скала содржела 89 ајтеми. Поминувајќи низ четири сукцесивни ревизии релијабилноста на ајтемите е подобрена. Во ова истражување, користена е формата E, последната верзија. Скалата содржи 40 од најдобрите ајтеми од предходните скали.

Од испитаниците се бара на шестостепена скала од Ликертов тип да проценат секое од 40-те тврдења (најмногу се сложувам, многу се сложувам, се сложувам, најмногу не се сложувам, многу не се сложувам, не се сложувам) од +3 до -3. Тврдењата (ајтемите) содржат различни верувања и убедувања како за политичкиот живот така и за себе. Сите овие ајтеми се во една насока, со позитивна конотација кон догматизмот. Рокич не користи реверзибилни ајтеми затоа што смета дека и лицата со висок догматизам и оние со низок ќе се сложат со ајтемите формулирани во демократска насока.

Колку постигнатиот скор е повисок толку е догматизмот повисок. За сите тврдења сложувањето се оценува како затвореност а несложувањето како отвореност на системот на верувања. Теорискиот опсег на скоровите е од 40 до 280. Скоровите +3 до -3 се заменети со конвертираните скорови во опсегот 'се сложувам' - 'не се сложувам'. Овие скорови се добиваат така што се додава 4

(константа) на секој ајтем од скалата и така претворувајќи го опсегот за секој ајтем од 1 до 7. Сите скорови се собираат и се добива еден скор на скалата. Ако некој ајтем е пропуштен се дава скор 4.

Пар-непар релијабилноста на скалата според наводите на Рокич (Rokeach, 1960) за студенти се движи од 0,70 до 0,91 со медијана 0,74. Тест ретест релијабилноста изнесува 0,71 за универзитетски студенти за 6 месечен интервал. Хју и Амидон (Hough & Amidon, 1965) нашле релијабилност 0,86 кога субјекти биле студенти на наставнички курсеви. Тие нашле дека начинот на одговарање 'се сложувам', 'не се сложувам' е исто толку поуздан колку и првобитната шестостепена скала. За примерок од 351 наставник, алфа коефициентот изнесувал 0.86 на формата Е.

Тест 16 фактори на личност (16PF)

Автор на прашалникот е Кател (Catell). Теориската основа на инструментот ја чини кателовиот факторски модел на личност. Користејќи ја факторската анализа Кател утврдил постоење на 16 "функционално независни" и психолошки осмислени црти на личност. Постојат неколку паралелни форми на прашалникот наменети за различни возрасти и различни образовни нивоа (форма А, В, С, D, Е, F). Во ова истражување е користена формата А од 1962 година.

Прашалникот содржи 16 скали од кои една (В) служи за процена на когнитивна особина а останатите за процена на конативно-мотивациони и емоционални особини на личноста.

Во Табела 3 се дадени називите на скалите, бројот на максималните скорови и подрачјето на личноста на кое се однесуваат.

Табела 3. Називи на скалите, бројот на максималните скорови и подрачјето на личноста на кое се однесуваат

Р. б.	Име на скалата	Ознака	Мах	Подрачје
1.	Сајзотимија (воздржаност) Афектотимија (топлина)	A- A+	20	Претежно <u>конативно</u>
2.	Ниска интелигенција Висока интелигенција	B- B+	13	Претежно <u>когнитивно</u>
3.	Слабо его Силно его	C- C+	26	Претежно <u>емоционално</u>
4.	Субмисивност Доминанција	E- E+	26	Претежно <u>конативно</u>
5.	Десургенција (загриженост) Сургенција (безгрижност)	F- F+	26	Претежно <u>конативно</u>
6.	Слабо супер его Силно супер его	G- G+	20	Претежно <u>конативно</u>
7.	Трексија (плашливост) Пармија (храброст)	H- H+	26	Претежно <u>емоционално</u>
8.	Харија (реалистичност) Премсија (нереалистичност)	I- I+	20	Претежно <u>емоционално</u>
9.	Алаксија (доверба) Протензија (сомничавост)	L- L+	20	Претежно <u>емоционално</u>
10.	Праксернија (практичност) Аутија (имагинативност)	M- M+	26	Претежно <u>емоционално</u>
11.	Простодушност Остроумност	N- N+	20	Претежно <u>емоционално</u>
12.	Спокојство Чувство на вина	O- O+	26	Претежно <u>емоционално</u>
13.	Конзерватизам Радикализам	Q1- Q1+	20	Претежно <u>конативно</u>
14.	Зависност од други Самодоволност	Q2- Q2+	20	Претежно <u>конативно</u>
15.	Недисциплинираност Самоконтрола	Q3- Q3+	20	Претежно <u>емоционално</u>

16.	Ниска ергичка тензија	Q4-	26	Претежно емоционално
	Висока ергичка тензија	Q4+		

Прашалникот има 187 ајтеми, а секоја скала е дефинирана со по 10-13 ајтеми. Секој ајтем е даден во форма на тврдење со три одговори. Неконвенционалните имиња на скалите се последица на Кателовата потреба да ги избегне постоечките стереотипни имиња за одделни видови на однесување. Сите скали се биполарни со тоа што нискиот резултат го означува негативниот пол, а високиот резултат "позитивниот пол". Мора да се напомене дека ознаките "негативен" и "позитивен" не содржат вредносна конотација.

Кател наведува коефициент на тест-ретест релијабилност - што е сосема задоволително ако се има на ум дека цртите на личност не се статични, туку се во постојано менување - кој се движи од 0,62 за скалата Q3 па до 0,91 за скалата G.

Одлука за користење на овој инструмент донесена е пред се затоа што во неговата основа лежи теорија и методологија која подразбира холистички пристап во проучувањето на личноста, а со инструментот се испитуваат особини на нормална личност, за кои се претпоставува дека се релевантни за наставничката професија и што не е помалку значајно, сите изворни црти кои се мерат со овој инструмент имаат динамичка компонентна па можат да се сватат и како елементи на динамиката на личноста.

Прашалник за прибирање на општи податоци

За потребите на ова истражување е конструиран посебен прашалник со кој се прибираат општи податоци за испитаниците како на пр: податоци за идентификација на испитаникот, податоци за пол, социјален статус, успех во студирањето, мотив за избор на студиите и др.

ОБРАБОТКА НА ПОДАТОЦИТЕ

За обработка на податоците добиени во ова истражување ќе се користат повеќе статистички методи. Всушност, ќе се извршат повеќе статистички анализи.

Најнапред, ќе се изврши дескриптивна статистичка анализа на варијаблите. Во посебна табела ќе се прикаже аритметичката средина, стандардното отстапување, највисокиот и најнискиот скор за секоја варијабла.

За утврдување на меѓусебниот однос на варијаблите ќе се изврши корелациона анализа, при што ќе се пресметаат корелации помеѓу сите варијабли. Корелациите помеѓу варијаблите ќе се прикажат во вид на матрица на интеркорелации која што ќе има 1.00 во дијагоналата.

Со цел да се утврди да ли подгрупите се разликуваат во поседувањето на психолошките особини, ќе се користи еднонасочна анализа на варијансата. За секоја ваква анализа ќе се прикаже резиме од анализата. Разликата помеѓу конкретните аритметички средини ќе се утврди со новиот Данканов тест, со Шефевовиот тест и со Кеулс Нојмановиот тест.

За да се утврди степенот на изразеност на психолошките особини (психолошки профил) кај секоја подгрупа, пресметан е z скорот.

За утврдување на структурата на психолошките особини ќе се користи анализата на главните компоненти (факторска анализа). Со оваа анализа ќе се екстрахираат фактори кои што ќе ја објаснат вкупната варијанса. Како критериум за запирање на екстракцијата ќе се користи тн "Каисер критериум" (Weiss, 1976) и "scree" тестот.

По "Кајзер" критериумот екстракција на фактори се врши се додека 'еиген' вредноста е поголема од 1.00. Процентот со кој што секој фактор учествува во објаснувањето на вкупната варијанса ќе биде прикажан во посебна табела.

Со "scree" тестот, графички се прикажува односот помеѓу секој фактор и процентот на варијанса што тој објаснува. Кога графички ќе се прикаже тој однос, ќе се забележи дека кривата нагло паѓа до извесен број на фактори а потоа стрмината на кривата се ублажува. Се смета (Norušis, 1985) дека треба да се земе оној број на фактори кај кој што настанува промена во падот на кривата. "Scree" плотот дава поинтерпретабилни фактори.

Со цел екстрахираните фактори да добијат психолошко значење и да бидат интерпретабилни, добиените математички матрици за учество на секоја варијабла во формирањето на факторот ќе се подвргнат на ротација. Матриците се ротирани по VARIMAX критериумот. Ротираниите матрици ќе бидат посебно прикажани.

Всушност, факторска анализа е извршена повеќе пати. Со цел да се утврди факторската структура на психолошките својства за сите субјекти, факторска анализа е се извршена на податоците добиени на целата мостра. Понатаму, со цел да се утврди таа структура на релевантните подгрупи, е извршена факторска анализа на податоците добиени за секоја подгрупа.

Со цел да се утврди начинот на комбинирање на варијаблите така да разликата помеѓу субјектите максимално дојде до израз, е извршена дискриминантна анализа. Таа откри значајни извори на дискриминација, тн. дискриминантни функции. Тие ќе бидат прикажани во вид на матрица која ќе ја содржи корелацијата помеѓу варијаблата и дискриминантните функции, а исто така се прикажани и стандардизираниите дискриминантни коефициенти. Процентот на варијансата што објаснува секој дискриминантен

фактор е прикажан во посебна табела. Дискриминантните канонски функции се подвргнати на униваријантна анализа на варијанса а со цел да се покаже да ли подгрупите се разликуваат на таа дискриминантна функција. Конечно, подгрупите се оценети на ниво на групни центроиди.

IV РЕЗУЛТАТИ И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА

УВОД

Поаѓајќи од основниот проблем на ова истражување, да се утврди структурата на психолошките особини на студентите што се подготвуваат за наставници, како и од конкретно поставените цели и хипотези, резултатите се прикажани во неколку дела.

Во првиот дел се прикажани основните статистички показатели за испитуваните варијабли кои се основа за сите понатамошни анализи.

Во вториот дел е прикажан меѓусебниот однос на психолошките особини на студентите кои се подготвуваат за наставници.

Во третиот дел е прикажана развиеноста и разликите во развиеноста на психолошките особини. Во овој дел се прикажани и резултатите од тн. диференцијалната анализа.

Во четвртиот дел е прикажана структурата на личноста на идните наставници како целина и по факултети посебно.

Конечно е прикажана линеарната комбинација на варијаблите што прават разлика помеѓу студентите од различни факултети.

ОСНОВНИ СТАТИСТИЧКИ ПОКАЗАТЕЛИ

Резултатите од дескриптивната статистичка анализа во која се пресметани аритметичките средини, стандардните отстапувања, минималните и максималните вредности за сите испитувани варијабли за сите испитаници и посебно по факултети прикажани се во Прилог (Табели од 1-7).

Овие основни статистички показатели ја сочинуваат основата за понатамошна статистичка обработка и ќе бидат посебно дискутирани на соодветни места во текстот.

ПОВРЗАНОСТ НА ПСИХОЛОШКИТЕ ОСОБИНИ

(Матрица на интеркорелации)

Поврзаноста на испитуваните психолошките особини може да се согледа од матрицата на интеркорелации. Таа е прикажана во Табела 4. Од корелационата матрица на варијаблите, се гледа дека постојат значајни корелации помеѓу голем број на варијабли.

На наредните страници ќе се интерпретираат најкарактеристичните корелации.

Табела 4. Матрица на интеркорелации

Correlations:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	TC	OI	SAV	EX	FR	S	SR	SA	NC	SY	AG
1 TC	1.0000	.3975**	.3424**	.3855**	.1656**	.2772**	.3599**	.3317**	.1229*	.2412**	.0631
2 OI	.3975**	1.0000	.6170**	.6937**	.6091**	.6269**	.5025**	.5836**	.2657**	.3526**	.5479**
3 SAV	.3424**	.6170**	1.0000	.2989**	.3569**	.4820**	.4634**	.1688**	.3800**	.5739**	.3070**
4 EX	.3855**	.6937**	.2989**	1.0000	.3005**	.3906**	.2375**	.4550**	.0675	.3532**	.3349**
5 FR	.1656**	.6091**	.3569**	.3005**	1.0000	.4628**	.1381*	.1904**	.0351	.1977**	.5373**
6 S	.2772**	.6269**	.4820**	.3906**	.4628**	1.0000	.3646**	.2465**	.0778	.2871**	.3474**
7 SR	.3599**	.5025**	.4634**	.2375**	.1381*	.3646**	1.0000	.0782	.2688**	.1382*	.1464**
8 SA	.3317**	.5836**	.1688**	.4550**	.1904**	.2465**	.0782	1.0000	-0.0365	1.0000	.3368**
9 NC	.1229*	.2657**	.3800**	.0675	.0351	.0778	.2688**	-0.0365	1.0000	.0804	.3368**
10 SY	.2412**	.3526**	.5739**	.3532**	.1977**	.2871**	.1382*	.0804	.3368**	1.0000	.2231**
11 AG	.0631	.5479**	.3070**	.3349**	.5373**	.3474**	.1464**	.3304**	-0.0851	.2231**	1.0000
12 CC	.4351**	.7185**	.3453**	.6230**	.4939**	.4731**	.3637**	.3574**	.0719	.2352**	.4310**
13 BI4	.1980**	.1293*	.1220	.1043	.1059	.1331*	.0257	.0710	.0052	.1458*	.0825
14 BI2	.0996	.0347	.0620	.0882	.1353*	-0.0435	-0.0820	-0.0118	.0236	.0864	.0675
15 PSCO2	-0.0674	-0.0230	-0.0511	.0328	.0405	-0.0621	-0.0540	.0318	-0.0931	-0.0752	.0394
16 PSCO34	-0.0297	-0.1096	-0.0752	-0.1166	-0.1120	-0.1076	-0.0251	-0.0313	.0248	-0.1702**	-0.1814**
17 PSCOA	-0.0347	.0485	-0.0634	.0711	.0267	.0453	-0.0597	.0616	-0.0586	.0302	.0723
18 PSCOP	.1100	.1250*	.1395*	.0987	.0915	.1154	.0806	.0233	.0721	.2088**	.1399*
19 EM	.1912**	.1177	.1898**	.0638	.0913	.0924	.1740**	-0.0187	.1877**	.2439**	-0.0290
20 DG	-0.2836**	-0.1356*	-0.1026	-0.1489*	-0.0602	-0.0431	-0.0913	-0.1155	-0.0119	-0.1296*	-0.0129
21 AL	.4554**	.3014**	.1969**	.2740**	.0215	.2632**	.4198**	.1419*	.1503*	.0879	-0.0550
22 AU	.1754**	.1981**	.0634	.2054**	.1800**	.1000	-0.0115	.1489*	-0.1010	.1664**	.1948**
23 RO	.2085**	.1967**	.1010	.1826**	.0863	.0785	.1052	.1830**	.0415	.1131	.1517*
24 A	.0737	.0984	.0167	.1109	-0.0412	.0789	.0964	.0489	.0994	-0.0035	.0249
25 B	.1436*	.2245**	.1279*	.1266*	.0928	.1663**	.2003**	.1297*	.0954	.0931	.1778**
26 C	.3166**	.1199	.1405*	.0786	-0.0045	.1156	.3341**	-0.0253	.1691**	.1331*	-0.0925
27 E	-0.0845	.0883	-0.0092	.0823	.1087	.0656	.0125	.0181	-0.1086	.0237	.2023**
28 F	.1157	.1328*	.0389	.0813	.1778**	.1104	.1278*	.0462	.0464	.0117	.1390**
29 G	.1612*	.0556	.1060	-0.0207	-0.0470	-0.0137	.2535**	.0051	.1989**	.0425	-0.0319
30 H	.2026**	.2339**	.1604*	.1086	.1290*	.2357**	.3308**	.0424	.0984	.1101	.0618
31 I	-0.0567	-0.0516	.0011	-0.0275	.0234	-0.0066	-0.0810	-0.0809	-0.0419	.0493	.0074
32 L	-0.1473*	-0.0325	-0.0697	-0.0005	.0767	-0.0113	-0.1947**	-0.0230	-0.1127	-0.0743	.1329*
33 M	-0.0008	-0.0119	.0347	-0.0950	.1199	.0711	-0.0737	-0.0602	.0405	.0483	-0.0044
34 N	.0451	-0.0155	-0.0450	.0432	-0.0429	-0.0136	.0786	.0393	-0.0550	-0.0015	-0.0375
35 O	-0.2735**	-0.2059**	-0.1826**	-0.1506*	-0.0180	-0.1315*	-0.3786**	-0.0487	-0.1614*	-0.0528	.0579
36 Q1	.1533*	.1154	.1127	.0729	.1421*	.0530	.0078	.0864	.0435	.0532	.1127
37 Q2	.0937	.0713	.0421	.0200	.1138	.0639	-0.0308	.0584	-0.0412	-0.0674	.0524
38 Q3	.1417*	.0972	.1203	.0651	-0.0475	.0474	.2290**	.0199	.1841**	.1081	-0.0239
39 Q4	-0.2302**	-0.0899	-0.1306*	-0.0547	.0571	-0.0772	-0.3488**	.0487	-0.1956**	-0.0602	.1566*
40 DOMINO	.1166	.1867**	.1411*	.1443*	.1812**	.1283*	.1562*	.0350	.0350	.0470	.1224
41 TITOESCO	.0439	.2239**	.2527**	.0840	.2251**	.1652**	.1730**	-0.0815	.0770	.1912**	.1612*

Correlations:	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
	CC	BI4	BI2	PSCO2	PSCO34	PSCOA	PSCOP	EM	DG	AL	AU
TC	.4351**	.1980**	.0996	-0.0674	-0.0297	-0.0347	.1100	.1912**	-0.2836**	.4554**	.1754**
OI	.7185**	.1293*	.0347	-0.0230	-0.1096	.0485	.1250*	.1177	-0.1356*	.3014**	.1981**
SAV	.3453**	.1220	.0620	-0.0511	-0.0752	-0.0634	.1395*	.1898**	-0.1026	.1969**	.0634
EX	.6230**	.1043	.0882	.0328	-0.1166	.0711	.0987	.0638	-0.1489*	.2740**	.2054**
FR	.4939**	.1059	.1353*	.0405	-0.1120	.0267	.0915	.0913	-0.0602	.0215	.1800**
S	.4731**	.1331*	-0.0435	-0.0621	-0.1076	.0453	.1154	.0924	-0.0431	.2632**	.1000
SR	.3637**	.0257	-0.0820	-0.0540	-0.0251	-0.0597	.0806	.1740**	-0.0913	.4198**	-0.0115
SA	.3574**	.0710	-0.0118	.0318	-0.0313	.0616	.0233	-0.0187	-0.1155	.1419*	.1489*
NC	.0719	.0052	.0236	-0.0931	.0248	-0.0586	.0721	.1877**	-0.0119	.1503*	-0.1010
SY	.2352**	.1458*	.0864	-0.0752	-0.1702**	.0302	.2088**	.2439**	-0.1296*	.0879	.1664**
AG	.4310**	.0825	.0675	.0394	-0.1814**	.0723	.1395*	-0.0290	-0.0129	-0.0350	.1948**
CC	1.0000	.0882	.0811	-0.0038	-0.1687**	.0631	.1590*	.1223	-0.1802**	.3188**	.2610**
BI4	.0882	1.0000	.3101**	.0015	-0.1852**	-0.0750	.2235**	.1534*	-0.1259*	.0367	.2128**
BI2	.0811	.3101**	1.0000	.0201	-0.1859**	-0.0631	.2318**	.1940**	-0.1421*	-0.0364	.2865**
PSCO2	-0.0038	.0015	.0201	1.0000	-0.1535*	-0.1567*	-0.2658**	-0.1136	.0116	-0.0344	-0.0528
PSCO34	-0.1687**	-0.1852**	-0.1859**	-0.1535*	1.0000	-0.2137**	-0.7856**	-0.1486*	.1212	.0041	-0.3593**
PSCOA	.0631	-0.0750	-0.0631	-0.1567*	-0.2137**	1.0000	-0.1203	-0.0336	.0337	-0.0537	.1053
PSCOP	.1590*	.2235**	.2318**	-0.2658**	-0.7856**	-0.1203	1.0000	.2295**	-0.1463*	.0672	.3713**
EM	.1223	.1534*	.1940**	-0.1136	-0.1486*	-0.0336	.2295**	1.0000	-0.0934	.2881**	.2655**
DG	-0.1802**	-0.1259*	-0.1421*	.0116	.1212	.0337	-0.1463*	-0.0934	1.0000	-0.1874**	-0.3056**
AL	.3188**	.0367	-0.0364	-0.0344	.0041	-0.0537	.0672	.2881**	-0.1874**	1.0000	.1558*
AU	.2610**	.2128**	.2865**	-0.0528	-0.3593**	.1053	.3713**	.2655**	-0.3056**	.1558*	1.0000
RO	.2029**	.0756	.0753	.0462	-0.2078**	.0226	.1967**	.1113	-0.0991	.1343*	.2252**
A	.0830	-0.0087	-0.0133	.0060	.0455	-0.0687	-0.0211	.1509*	.0185	.1096	-0.0695
B	.1906**	.2487**	.1209	.0218	-0.1880**	-0.1194	.2424**	.1288*	-0.0969	.1387*	.1943**
C	.1330*	-0.0057	-0.0174	-0.0740	-0.0670	-0.0397	.1325*	.1839**	-0.1451*	.5011**	-0.0320
E	.0949	-0.0006	.0245	-0.0393	-0.0780	.0134	.0525	.0272	.0129	-0.0449	.1201
F	.1040	.0055	-0.0686	.1098	.0874	-0.0685	-0.1228*	.1381*	.0581	.0568	.0009
G	.0652	.0995	-0.0025	-0.1103	-0.0584	-0.0517	.1453*	.1910**	.0209	.1978**	.0014
H	.2059**	.0207	.0036	-0.0727	-0.0588	.0210	.0666	.2691**	-0.0579	.3487**	.0339
I	.0008	.0567	.1006	-0.1107	-0.1322*	-0.0145	.1784**	.0398	-0.0206	-0.1752**	-0.0035
L	-0.0617	.0079	.0264	.0418	.0347	.1048	-0.1116	-0.2241**	.1497*	-0.3040**	-0.0521
M	-0.0198	.0878	.0363	-0.0976	-0.0222	.0031	.0537	-0.0122	-0.0298	-0.1351*	-0.0251
N	-0.0582	.0324	-0.0382	-0.0111	.0578	-0.0079	-0.0519	.0525	-0.0431	.0971	-0.0457
O	-0.2284**	-0.0350	-0.0315	.0813	-0.0037	.0535	-0.0830	-0.2025**	.0669	-0.5359**	-0.1056
Q1	.1745**	.1185	.1393*	-0.0259	-0.1117	-0.0243	.1530*	.1548*	-0.1217	.1954**	.1760**
Q2	.0693	.0600	-0.0574	-0.1145	-0.0496	.0158	.1111	-0.0871	-0.0752	-0.0442	.0424
Q3	.0714	-0.0647	-0.0824	-0.1232*	.1240*	-0.1028	-0.0292	.1802**	-0.1202	.3422**	.0334
Q4	-0.1464*	.0809	.1007	.0436	-0.0319	.1042	-0.0633	-0.1207	.1172	-0.4890**	.0510
DOMINO	.0988	.2518**	.2044**	-0.0057	-0.0866	-0.0237	.1061	.1093	-0.0242	.0525	.0491
TITOESCO	.2285**	.1369*	.0873	-0.1969**	-0.2797**	-0.0239	.3695**	.3974**	-0.0356	.0955	.2905**

Correlations:	RO	A	B	C	E	F	G	H	I	L	M
TC	.2085**	.0737	.1436*	.3166**	-0.0845	.1157	.1612*	.2026**	-0.0567	-0.1473*	-0.0008
OI	.1967**	.0984	.2245**	.1199	.0883	.1328*	.0556	.2339**	-0.0516	-0.0325	-0.0119
SAV	.1010	.0167	.1279*	.1405*	-0.0092	.0389	.1060	.1604*	.0011	-0.0697	.0347
EX	.1826**	.1109	.1266*	.0786	.0823	.0813	-0.0207	.1086	-0.0275	-0.0005	-0.0950
FR	.0863	-0.0412	.0928	-0.0045	.1087	.1778**	-0.0470	.1290*	.0234	.0767	.1199
S	.0785	.0789	.1663**	.1156	.0656	.1104	-0.0137	.2357**	-0.0066	-0.0113	.0711
SR	.1052	.0964	.2003**	.3341**	.0125	.1278*	.2535**	.3308**	-0.0810	-0.1947**	-0.0737
SA	.1830**	.0489	.1297*	-0.0253	.0181	.0462	.0051	.0424	-0.0809	-0.0230	-0.0602
NC	.0415	.0994	.0954	.1691**	-0.1086	.0464	.1989**	.0984	-0.0419	-0.1127	.0405
SY	.1131	-0.0035	.0931	.1331*	.0237	.0117	.0425	.1101	.0493	-0.0743	.0483
AG	.1517*	.0249	.1778**	-0.0925	.2023**	.1390*	-0.0319	.0618	.0074	.1329*	-0.0044
CC	.2029**	.0830	.1906**	.1330*	.0949	.1040	.0652	.2059**	.0008	-0.0617	-0.0198
BI4	.0756	-0.0087	.2487**	-0.0057	-0.0006	.0055	.0995	.0207	.0567	.0079	.0878
BI2	.0753	-0.0133	.1209	-0.0174	.0245	-0.0686	-0.0025	.0036	.1006	.0264	.0363
PSCO2	.0462	.0060	.0218	-0.0740	-0.0393	.1098	-0.1103	-0.0727	-0.1107	.0418	-0.0976
PSCO34	-0.2078**	.0455	-0.1880**	-0.0670	-0.0780	.0874	-0.0584	-0.0588	-0.1322*	.0347	-0.0222
PSCOA	.0226	-0.0687	-0.1194	-0.0397	.0134	-0.0685	-0.0517	.0210	-0.0145	.1048	.0031
PSCOP	.1967**	-0.0211	.2424**	.1325*	.0525	-0.1228*	.1453*	.0666	.1784**	-0.1116	.0537
EM	.1113	.1509*	.1288*	.1839**	.0272	.1381*	.1910**	.2691**	.0398	-0.2241**	-0.0122
DG	-0.0991	.0185	-0.0969	-0.1451*	.0129	.0681	.0209	-0.0579	-0.0206	.1497*	-0.0298
AL	.1343*	.1096	.1387*	.5011**	-0.0449	.0568	.1978**	.3487**	-0.1752**	-0.3040**	-0.1351*
AU	.2252**	-0.0695	.1943**	-0.0320	.1201	.0009	.0014	.0339	-0.0035	-0.0521	-0.0251
RO	1.0000	-0.0410	.1397*	.1124	.0380	.0030	.0592	.0901	-0.0088	-0.0996	-0.1421*
A	-0.0410	1.0000	.0711	.1298*	-0.0535	.2780**	.1937**	.2816**	-0.0533	.0153	-0.0626
B	.1397*	.0711	1.0000	.1409*	.0454	.0755	.1870**	.1466*	.0345	-0.0431	-0.1143
C	.1124	.1298*	.1409*	1.0000	-0.0890	.0307	.2814**	.3956**	-0.1008	-0.2146**	-0.0852
E	.0380	-0.0535	.0454	-0.0890	1.0000	.0193	-0.2080**	.0562	-0.0753	.1473*	-0.0409
F	.0030	.2780**	.0755	.0307	.0193	1.0000	.0172	.3458**	-0.2009**	.0700	-0.1603*
G	.0592	.1937**	.1870**	.2814**	-0.2080**	.0172	1.0000	.1495*	.0130	-0.2025**	.0373
H	.0901	.2816**	.1466*	.3956**	.0562	.3458**	.1495*	1.0000	-0.1276*	-0.1327*	-0.0475
I	-0.0088	-0.0533	.0345	-0.1008	-0.0753	-0.2009**	.0130	-0.1276*	1.0000	-0.0668	.2199**
L	-0.0996	.0153	-0.0431	-0.2146**	.1473*	.0700	-0.2025**	-0.1327*	-0.0668	1.0000	.0237
M	-0.1421*	-0.0626	-0.1143	-0.0852	-0.0409	-0.1603*	.0373	-0.0475	.2199**	.0237	1.0000
N	.0325	-0.0317	-0.0331	.0183	.0356	.0556	-0.0340	.0268	-0.0097	.0373	-0.0098
O	-0.1121	.0523	-0.0720	-0.4735**	.0134	-0.0539	-0.1188	-0.3661**	.1854**	.2176**	.1327*
Q1	.0590	-0.0835	.0452	.0501	.0351	-0.0627	.0142	-0.0565	-0.0455	-0.0503	.0685
Q2	.1003	-0.1113	.0984	-0.0099	-0.0222	-0.1156	.0421	-0.0355	.1479*	-0.0735	.1459*
Q3	.0386	.0637	.1335*	.3409**	-0.1540*	.0171	.1812**	.1615*	-0.0229	-0.2464**	-0.1452*
Q4	-0.0650	.0206	-0.0647	-0.5315**	.0820	.0579	-0.2674**	-0.2773**	.0188	.3171**	.0036
DOMINO	.1860**	-0.0043	.2504**	.1101	.0359	.2068**	.0562	.1607*	-0.0884	-0.0669	-0.0766
TITOESCO	.0673	-0.0741	.1045	.0684	.0366	-0.0633	.0085	.1164	.1625**	-0.1167	.1391*

Correlations:	34 N	35 O	36 Q1	37 Q2	38 Q3	39 Q4	40 DOMINO	41 TITIOESCO
TC	.0451	-0.2735**	.1533*	.0937	.1417*	-0.2302**	.1166	.0439
OI	-0.0155	-0.2059**	.1154	.0713	.0972	-0.0899	.1867**	.2239**
SAV	-0.0450	-0.1826**	.1127	.0421	.1203	-0.1306*	.1411*	.2527**
EX	.0432	-0.1506*	.0729	.0200	.0651	-0.0547	.1443*	.0840
FR	-0.0429	-0.0180	.1421*	.1138	-0.0475	.0571	.1812**	.2251**
S	-0.0136	-0.1315*	.0530	.0639	.0474	-0.0772	.1283*	.1652**
SR	.0786	-0.3786**	.0078	-0.0308	.2290**	-0.3488**	.0380	.1730**
SA	.0393	-0.0487	.0864	.0584	.0199	.0487	.1562*	-0.2815
NC	-0.0550	-0.1614*	.0435	-0.0412	.1841**	-0.1956**	.0350	.0770
SY	-0.0015	-0.0528	.0532	-0.0674	.1081	-0.0602	.0470	.1912**
AG	-0.0375	.0579	.1127	.0524	-0.0239	.1566*	.1224	.1612*
CC	-0.0582	-0.2284**	.1745**	.0693	.0714	-0.1464*	.0988	.2285**
BI4	.0324	-0.0350	.1185	.0600	-0.0647	.0809	.2518**	.1369*
BI2	-0.0382	-0.0315	.1393*	-0.0574	-0.0824	.1007	.2044**	.0873
PSCO2	-0.0111	.0813	-0.0259	-0.1145	-0.1232*	.0436	-0.0057	-0.1969**
PSCO34	.0578	-0.0037	-0.1117	-0.0496	.1240*	-0.0319	-0.0866	-0.2797**
PSCOA	-0.0079	.0535	-0.0243	.0158	-0.1028	.1042	-0.0237	-0.0239
PSCOP	-0.0519	-0.0830	.1530*	.1111	-0.0292	-0.0633	.1061	.3695**
EM	.0525	-0.2025**	.1548*	-0.0871	.1802**	-0.1207	.1093	.3974**
DG	-0.0431	.0669	-0.1217	-0.0752	-0.1202	.1172	-0.0242	-0.0356
AL	.0971	-0.5359**	.1954**	-0.0442	.3422**	-0.4890**	.0525	.0955
AU	-0.0457	-0.1056	.1760**	.0424	.0334	.0510	.0491	.2905**
RO	.0325	-0.1121	.0590	.1003	.0386	-0.0650	.1860**	.0673
A	-0.0317	.0523	-0.0835	-0.1113	.0637	.0206	-0.0043	-0.0741
B	-0.0331	-0.0720	.0452	.0984	.1335*	-0.0647	.2504**	.1045
C	.0183	-0.4735**	.0501	-0.0099	.3409**	-0.5315**	.1101	.0684
E	.0356	.0134	.0351	-0.0222	-0.1540*	.0820	.0359	.0366
F	.0556	-0.0539	-0.0627	-0.1156	.0171	.0579	.2068**	-0.0633
G	-0.0340	-0.1188	.0142	.0421	.1812**	-0.2674**	.0562	.0085
H	.0268	-0.3661**	-0.0565	-0.0355	.1615*	-0.2773**	.1607*	.1164
I	-0.0097	.1854**	-0.0455	.1479*	-0.0229	.0188	-0.0884	.1625**
L	.0373	.2176**	-0.0503	-0.0735	-0.2464**	.3171**	-0.0669	-0.1167
M	-0.0098	.1327*	.0685	.1459*	-0.1452*	.0036	-0.0766	.1391*
N	1.0000	-0.0997	.0330	.0151	.0684	-0.0636	.0695	-0.1068
O	-0.0997	1.0000	-0.0850	.0314	-0.2594**	.4720**	-0.1068	-0.0951
Q1	.0330	-0.0850	1.0000	.0497	.0654	-0.0633	.0083	.1663**
Q2	.0151	.0314	.0497	1.0000	-0.0224	.0114	-0.0422	.0025
Q3	.0684	-0.2594**	.0654	-0.0224	1.0000	-0.3196**	.0034	.1274*
Q4	-0.0636	.4720**	-0.0633	.0114	-0.3196**	1.0000	.0340	-0.0201
DOMINO	.0695	-0.1068	.0083	-0.0422	.0034	.0340	1.0000	.0293
TITIOESCO	-0.1068	-0.0951	.1663**	.0025	.1274*	-0.0201	.0293	1.0000

Треба да се забележи дека голем е бројот на статистички значајни корелации скоро помеѓу сите варијабли кои се однесуваат на аспектите на самоостварувањето. Најмалку значајни корелации постојат помеѓу варијаблата NC (конструктивно гледање на човековата природа) и другите субскали од POI, што е во согласност со наодите на Кнап (Кларп), кој покрај другото, нашол дека варијаблата NC е во ниска корелација со останатите мерки на POI (според Shostrom, 1980).

Позитивни корелации постојат помеѓу *аспектите на самоостварувањето* OI (раководење од внатрешните мотиви и принципи), вредности на самоостварувањето (SAV), синергичност (SY), прифаќање на сопствената агресивност (AG), воспоставување на блиски, неоптеретени со очекувања контакти со луѓето (CC) и варијаблата *принципно морално судење* (PSCOP), како и помеѓу аспектите на самоостварување TC, SAV, SR, NC, SY и *емпатијата* (EM). Позитивните корелации помеѓу самоостварувањето и емпатијата се во согласност со наодите на Морган (Morgan, 1984) за висока корелација помеѓу мерките на POI (самоостварување) и емпатијата. Ваквите резултати можат да имаат практични импликации. Преку вклучување на студентите во програми за развивање на емпатијата се стимулира и процесот на нивното самоостварување.

Девет мерки на *самоостварувањето* (TC, OI, SAV, EX, S, SR, SA, NC, CC) се во позитивна корелација со варијаблата (AL) *ниво на анксиозност*. Исто така и варијаблите (AU) *автономно мислење и судење* и (RO) *скептичност кон традиционалните религиозни верувања и пракса* се во корелација со повеќе аспекти на самоостварувањето. Ова значи дека колку што е нивото на самоостварување повисоко толку е нивото на анксиозност пониско. Исто така, колку што се скоровите на аспектите на самоостварување повисоки толку е повисока автономноста во

мислењето и судењето, како и скептичноста према традиционалните религиски верувања и пракса.

Негативни корелации постојат помеѓу *аспектите на самоостварувањето* TC (временска компетентност), OI (внатрешна ориентација), EX (флексибилност во примената на вредностите и принципите), SY (гледање на животните дихотомии како на единство), CC (блиски, неоптоварени очекувања со другите човечки суштества) и *догматизмот* (DG). Овие резултати се во согласност со наодите на Џанове (Janove, 1970), дека постои негативна корелација помеѓу позитивната слика за себе и догматизмот.

Позитивни корелации постојат и помеѓу некои *аспекти на самоостварувањето* и некои изворни црти на личноста. Така висок скор на варијаблите TC (временска компетентност), OI (раководење според внатрешните принципи и мотиви), SAV (вредности на самоостварувањето), EX (флексибилност во примената на вредностите и принципите), S (спонтаност), SR (самопочитување), SA (самоприфаќање), AG (прифаќање на сопствената агресивност) и CC (способност за близок контакт со луѓето) оди со висок скор на изворната црта В, *висока интелегенција*. Шест мерки на самоостварувањето (TC, SAV, SR, NC, SY, CC) се во корелација со изворната црта С, *слабо еѓо-силно еѓо*. Високите скорови на аспектите на самоостварувањето OI (внатрешната ориентација), SR (самопочитување) и AG (прифаќање на сопствената агесија) одат со високи скорови на изворната црта F, *безгрижност*. Временската компетентност (TC), самопочитувањето (SR) и конструктивното гледање на човековата природа се во корелација со цртата G, *слабо сујер еѓо-силно сујер еѓо*. Седум мерки на самоостварувањето и тоа временска компетентност (TC), внатрешна ориентација (OI), вредности на самоостварувањето (SAV), прифаќање на сопствените потреби и чувства (FR), спонтаност (S), самопочитување (SR) и способност за блиски контакти со луѓето (CC) се во корелација со изворната црта H, *илашливост-храброст*.

и да се види
како се
повисокој
високој
високој

Поголем број негативни корелации постојат помеѓу одредени аспекти на самоостварувањето и изворните црти **O**, *свокојсво-чувство на вина* и **Q4**, *ниска ерџичка џензија-висока ерџичка џензија*. Така повисок скор на субскалите TC (временска компетентност), внатрешна ориентација (OI), вредности на самоостварувањето (SAV), егзистенцијалност (EX), спонтаност (S), самопочитување (SR), конструктивно гледање на човековата природа (NC), способност за блиски контакти со луѓето (CC) оди со понизок скор на изворната црта **O**, *свокојсво*. Високи скорови пак на мерките на самоостварување TC, SAV, SR, NC и CC одат со ниски скорови на цртата **Q4**, *ниска ерџичка-џензија*

Од друга страна, не постои корелација помеѓу било кој аспект на самоостварувањето и изворните црти **A**, (воздржаност-срдечност), **I**, (реалистичност-нереалистичност), **M**, (практичност-имагинативност), **N**, (простодушност-остроумност) и **Q2**, (зависност од други-самодоволност).

Позитивни корелации, исто така постојат помеѓу некои аспекти на самоостварувањето и когнитивните варијабли како на пример *прејознавање на промениите во социјалното значење* (BI2), *предвидување на последициите на социјалните настани* (BI4), *интелигенција* (DOMINO), *диспозиција за интелектуално вклучување* (TITOESCO).

Постојат позитивни корелации и помеѓу варијаблата *принципиелно морално судење* (PSCOP) и варијаблите *прејознавање на промениите во социјалното значење* (BI2), *предвидување на последициите на социјалните настани* (BI4), *независност во мислењето и судењето* (AU), *скептичност кон традиционалните релиџиски верувања и џракса* (RO), *диспозиција за интелектуално вклучување* (TITOESCO) и *емпаџија* (EM). Ова значи дека поголем процент на одговори од фазата на принципиелна моралност оди со високи скорови на скалите на социјална интелигенција, независност

Handwritten notes in the top right corner, partially illegible, mentioning terms like "PSCOP", "DOMINO", and "Kohlberg".

во судењењето и мислењето, скептичност кон традиционалните религиски верувања и пракса и емпатија.

Варијаблата *принципиелно морално судење* (PSCOP) е во позитивна корелација и со изворните црти **B**, *ниска интелекција-висока интелекција*, **C**, *слабо еѓо-силно еѓо*, **G**, *слабо сујер еѓо-силно сујер еѓо*, **I**, *реалистичност-нереалистичност* и **Q1**, *конзерватизам-радикализам*.

Најдени се негативи корелации помеѓу варијаблата *принципиелна моралност* (PSCOP) и изворната црта **F**, *десургенција-сургенција*. Исто така постои негативна корелација помеѓу варијаблите PSCOP и *догматизам* (DG), што одговара на наодите на МекКалаф (McCullough, 1969) за поврзаноста на нивото на морално судење и отвореноста - затвореноста на системот на верување.

Треба да се спомене дека не е најдена корелација помеѓу варијаблите принципиелно морално судење (PSCOP) и варијаблата општа интелигенција (DOMINO), иако за вакви корелации соопштува Колберг (Kohlberg, 1969).

Позитивни корелации постојат помеѓу варијаблите *диспозиција за интелектуално вклучување* (TITOESCO) од една страна и варијаблите *предвидување на последиците на социјалните настан* (BI4), *независност во мислењето и судењето* (AU). Варијаблата диспозиција за интелектуално вклучување (TITOESCO) е во позитивна корелација и со изворните црти **I** (*реалистичност-нереалистичност*), **M** (*практичност-имагинативност*), **Q1** (*конзерватизам-радикализам*) и **Q3** (*недисциплинираност-самоконтрола*).

Корелационите матрици по одделни факултети се дадени во Прилог (Табели од 8-13).

Големиот број на значајни корелации е основа и за други статистички анализи.

РАЗВИЕНОСТ И РАЗЛИКИ ВО ОСОБИНИТЕ НА ЛИЧНОСТА
(Z скорови и ANOVA)

Развиеност на особините на личноста

Развиеноста, односно изразеноста на психолошките особини кај студентите од одделни факултети е утврдена со помош на просечните z вредности. Имено, за секој субјект е определен z скорот и потоа е пресметана аритметичката средина (M) и стандардното отстапување (SD) за z скоровите за секоја варијабла и за секоја подгрупа. Така е овозможено утврдување на степенот на изразеност на сите испитувани особини кај секоја група.

Со помош на z скорот се направени психолошки профили на студентите од одделни факултети. Резултатите се прикажани во Табелите 5a-5f.

Табела 5a. Аритметички средини и стандардни отстапувања за z скоровите за студентите од Филозофски факултет

Variable	Mean	Std Dev	N
ZTC	-.01	.97	78
ZOI	.16	.98	78
ZSAV	-.11	1.06	78
ZEX	.15	1.05	78
ZFR	.03	1.10	78
ZS	.07	1.09	78
ZSR	.10	.90	78
ZSA	.14	.94	78
ZNC	-.11	.98	78
ZSY	-.12	.97	78
ZAG	.28	1.01	78
ZCC	.15	1.02	78
ZBI4	-.09	1.18	78
ZBI2	-.14	1.08	78
ZPSCO2	.03	.91	78
ZPSCO34	-.27	.95	78

ZPSCOA	.01	1.02	78
ZPSCOP	.26	1.02	78
ZEM	.09	.94	78
ZDG	-.09	1.12	78
ZAL	-.02	.99	78
ZAU	.42	1.11	78
ZRO	.34	1.12	78
ZA	-.11	1.11	78
ZB	-.01	.93	78
ZC	-.10	.99	78
ZE	-.08	1.12	78
ZF	.13	1.26	78
ZG	-.16	1.04	78
ZH	.01	1.14	78
ZI	.06	1.03	78
ZL	-.01	.93	78
ZM	-.12	.94	78
ZN	.14	.98	78
ZO	-.06	.96	78
ZQ1	-.04	.93	78
ZQ2	.10	1.03	78
ZQ3	.09	1.06	78
ZQ4	.00	.93	78
ZDOMINO	-.14	.97	78
ZTITOESC	.18	1.00	78

Од Табела 5а се гледа дека кај студентите од **Филозофскиот факултет** аритметичките средини за z скоровите за извесен број варијабли се воедначени и се наоѓаат околу 0. Релативно повисоки позитивни z скорови имаат варијаблите независност (AU), скептичност кон религиозните верувања и пракса (RO), принципиелно морално судење (PSCOP) и прифаќање на сопствената агресивност (AG). Поизразени, пак, негативни z скорови имаат варијаблите конвенционално морално мислење (PSCO34), препознавање на промените во социјалното значење (BI2), цртата слабо супер его-силно супер его (G), практичност-имагинативност (M).

Според овие резултати за студентите од Филозофскиот факултет е најкарактеристично што се, пред сè, *независни од влијанието на авторитетот* (AU), *скептични во поглед на*

традиционалниот релиџиски верувања и норми (RO). Нивното морално мислење во најголем број случаи е на ниво на принципелна моралност (PSCOP). Имаат ниска способност до ги препознаат промените во социјалното значење (BI2). Од изворните црти нив ги опишува највеќе негативниот пол на цртата практичност-имагинативност (M), практичност, логичност, отвореност кон надворешниот свет, додека во поглед на изворната црта слабо супер его-силно супер его (G) кај нив не е посебно изразен ни еден од половите.

Z скоровите за студентите од Филолошкиот факултет имаат нешто поголема варијабилност. Тие се прикажани во Табела 5б.

Табела 5б. Аритметички средини и стандардни отстапувања за z скоровите за студенти од Филолошки факултет

Variable	Mean	Std Dev	N
ZTC	-.13	1.02	43
ZOI	-.08	1.08	43
ZSAV	.13	1.07	43
ZEX	-.13	1.00	43
ZFR	-.09	1.16	43
ZS	-.23	.99	43
ZSR	-.08	1.26	43
ZSA	-.14	1.08	43
ZNC	.07	.80	43
ZSY	.20	.91	43
ZAG	-.11	1.03	43
ZCC	-.08	.96	43
ZBI4	.13	1.02	43
ZBI2	.34	1.05	43
ZPSCO2	.01	.94	43
ZPSCO34	-.20	1.10	43
ZPSCOA	-.16	.95	43
ZPSCOP	.34	1.22	43
ZEM	.39	1.12	43
ZDG	-.22	.93	43
ZAL	-.08	.89	43
ZAU	.41	1.01	43
ZRO	-.09	1.02	43
ZA	-.17	1.02	43

ZB	.25	1.09	43
ZC	-.29	1.18	43
ZE	-.22	.76	43
ZF	-.59	.94	43
ZG	.01	.95	43
ZH	-.36	1.13	43
ZI	.43	1.17	43
ZL	-.20	.96	43
ZM	.44	1.07	43
ZN	-.36	.97	43
ZO	.41	1.03	43
ZQ1	.15	.94	43
ZQ2	.25	1.06	43
ZQ3	-.18	.88	43
ZQ4	.20	1.02	43
ZDOMINO	-.25	.88	43
ZTITOESC	.55	1.00	43

Како што се гледа од Табела 5б највисок позитивен з скор има варијаблата диспозиција за интелектуално вклучување (TITOESCO), потоа следат варијаблите практичност-имагинативност (M), реалистичност-нереалистичност (I), независност (AU), спокојство-чувство на вина (O), емпатија (EM), принципиелна моралност (PSCOP), препознавање на промените во социјалното значење (BI2).

Најнизок просечен негативен з скор има варијаблата десургенција-сургенција (F) а потоа следат варијаблите плашливост-храброст (H), прстодушност-остроумност (N), слабо егo-силно егo (C).

Од овие резултати може да се заклучи дека кај студентите од Филолошкиот факултет, во однос на сите испитувани особини, најмногу се развиени особините диспозиција за вклучување во интелектуални активности (TITOESCO), независност (AU), емпатичност (EM), принципиелна моралност (PSCOP), способност за препознавање на промени во социјалното значење (BI2), како и изворните црти имагинаивност (M+), нереалистичност (I+), чувство на вина, (O+), плашливост (H-), прстодушност (N-). Изворните црти десургенција (загриженост)-сургенција (безгрижност) (F), слабо егo-

силно е \bar{z} о (С) и покрај тоа што имаат релативно големи негативни z скорови, заради фактот што заедничките аритметички средини се поместени кон десно од теориската М која ги разграничува негативниот и позитивниот пол на овие изворни црти, практично имаат z скорови што се наоѓаат околу теориската аритметичка средина, и затоа може да се констатира дека кај оваа група на студенти не е посебно изразен ни позитивниот ни негативниот пол на овие две црти.

Како што се гледа од Табела 5в повеќето z скорови за студентите од **Природноматематичкиот факултет** се негативни.

Табела 5в. Аритметички средини и стандардни отстапувања за z скоровите за студентите од Природноматематичкиот факултет

Variable	Mean	Std Dev	N
ZTC	.11	.95	41
ZOI	.05	1.22	41
ZSAV	.01	1.20	41
ZEX	.14	1.02	41
ZFR	-.13	1.12	41
ZS	.15	.93	41
ZSR	.10	.99	41
ZSA	-.04	.84	41
ZNC	.04	1.06	41
ZSY	.12	.95	41
ZAG	-.20	.78	41
ZCC	.06	1.25	41
ZBI4	-.02	.92	41
ZBI2	-.19	.97	41
ZPSCO2	-.06	1.05	41
ZPSCO34	.12	1.06	41
ZPSCOA	.17	.88	41
ZPSCOP	-.15	1.17	41
ZEM	-.04	1.28	41
ZDG	-.05	1.00	41
ZAL	.01	1.10	41
ZAU	-.21	.93	41
ZRO	-.18	.95	41
ZA	-.14	.88	41
ZB	.17	.98	41

ZC	.06	1.01	41
ZE	.13	.87	41
ZF	.05	.92	41
ZG	-.07	1.10	41
ZH	-.01	.93	41
ZI	-.25	.96	41
ZL	-.15	1.18	41
ZM	-.18	1.01	41
ZN	.17	.87	41
ZO	-.02	.97	41
ZQ1	.06	1.02	41
ZQ2	.14	.89	41
ZQ3	-.00	.89	41
ZQ4	-.02	1.12	41
ZDOMINO	.14	1.00	41
ZTITOESC	-.23	1.04	41

Благо во негативна насока отстапуват з скоровите за варијаблите реалистичност-нереалистичност (I), диспозиција за интелектуално вклучување (TITOESCO), независност (AU), прифаќање на агресијата (AG), препознавање на промените во социјалното значење (BI2). Во позитивна насока, пак отстапуваат з скпровите за изворните црти простодушност-остроумност (N), ниска интелигенција-висока интелигенција (B), зависност од други-самодоволност (Q2), како и варијаблите спонтаност (S) и антиестаблишмент ориентација (PSCOA).

Од овие резултати може да се заклучи дека за студентите од Природноматематичкиот факултет се карактеристични особините ниска диспозиција за интелектуално вклучување (TITOESCO), зависност од мислењето на авторитетот (AU), не прифаќање на социјалната агресија (AG), мала способност да ги препознаат промените во социјалното значење (BI2), но и спонтаност (S), антиестаблишмент ориентација (PSCOA), која според Рест претставува една преодна фаза помеѓу конвенционалната и принципиелната моралност, како и изворните црти реалистичност (I-), висока интелигенција (B+) и самодоволност (Q2+).

Карактеристично за оваа група е што не постои посебна изразеност ни на негативниот ни на позитивниот пол на цртата простодушност-остроумност (N).

Z скоровите за студентите од **Факултетот за музичка уметност** имаат најголема варијабилност (Табела 5г).

Табела 5г. Аритметички средини и стандардни отстапувања за z скоровите за студентите од Факултетот за музичка уметност

Variable	Mean	Std Dev	N
ZTC	.03	.99	12
ZOI	-.11	1.26	12
ZSAV	.51	1.17	12
ZEX	-.66	1.05	12
ZFR	-.09	.92	12
ZS	.21	1.01	12
ZSR	.50	.95	12
ZSA	-.04	.94	12
ZNC	.19	1.27	12
ZSY	.35	1.04	12
ZAG	.17	.81	12
ZCC	-.52	1.04	12
ZBI4	.61	.58	12
ZBI2	-.52	1.36	12
ZPCO2	-.31	1.18	12
ZPCO34	-.05	1.06	12
ZPCOA	-.42	.68	12
ZPCOP	.14	1.04	12
ZEM	.15	.99	12
ZDG	-.06	.82	12
ZAL	.21	1.17	12
ZAU	-.31	.84	12
ZRO	-.25	1.27	12
ZA	-.13	1.38	12
ZB	.34	.92	12
ZC	-.39	.95	12
ZE	.65	1.09	12
ZF	.16	.94	12
ZG	.27	.60	12
ZH	.43	.83	12
ZI	.22	.82	12

ZL	-.29	1.46	12
ZM	.51	.89	12
ZN	.28	.80	12
ZO	-.04	1.07	12
ZQ1	-.16	1.18	12
ZQ2	.35	.70	12
ZQ3	.25	.67	12
ZQ4	-.15	1.14	12
ZDOMINO	.55	.82	12
ZTITOESCO	.59	1.11	12

Највисоки позитивни z скорови имаат варијаблите субмисивност-доминантност (E), предвидување на последиците на социјалните настани (BI4), диспозиција за интелектуално вклучување (TITOESCO), општа интелигенција (DOMINO), како и изворната црта практичност-имагинативност (M+).

Највисоки негативни z вредности имаат варијаблите флексибилност во примената на вредностите и принципите (EX), интимни контакти со луѓето (CC), препознавање на промените во социјалното значење (BI2).

Врз основа на овие резултати може да се заклучи дека студентите од ФМУ се пред сè доминантни, се истакнуваат себе си, се сигурни во себе, независни (E+), интелегентни (DOMINO) со развиен интринзички интерес за интелектуални активности (TITOESCO), со изразено самопочитување (SR), имагинативни, неконвенционални, естетски пробирливи (M+), но и нефлексибилни во примената на вредностите и принципите (SAV), имаат мала способност да воспоставуваат блиски неопределени со очекувања контакти со луѓето (CC), и мала способност да ги предвидат промените во социјалното значење (BI2).

Z скоровите за студентите од Факултетот за физичка култура се прикажани во Табела 5д.

Табела 5д. Аритметички средини и стандардни отстапувања за z скорвите за студентите од Факултетот за физичка култура

Variable	Mean	Std Dev	N
ZTC	.15	1.15	33
ZOI	-.06	.77	33
ZSAV	.16	.65	33
ZEX	.13	1.01	33
ZFR	-.09	.83	33
ZS	.02	.72	33
ZSR	.34	.80	33
ZSA	-.25	1.00	33
ZNC	.04	1.03	33
ZSY	-.01	.81	33
ZAG	-.25	1.04	33
ZCC	-.04	.87	33
ZBI4	.17	.77	33
ZBI2	-.05	.79	33
ZPSCO2	.52	1.27	33
ZPSCO34	.19	1.00	33
ZPSCOA	-.02	.88	33
ZPSCOP	-.47	.73	33
ZEM	-.13	.99	33
ZDG	.08	1.06	33
ZAL	.35	1.02	33
ZAU	-.31	.97	33
ZRO	-.04	1.00	33
ZA	-.01	1.08	33
ZB	-.08	.99	33
ZC	.25	.93	33
ZE	.20	.91	33
ZF	-.01	.84	33
ZG	.00	.95	33
ZH	-.25	.97	33
ZI	-.53	.85	33
ZL	.35	.80	33
ZM	-.59	.81	33
ZN	-.01	1.22	33
ZO	-.27	1.15	33
ZQ1	.14	1.00	33
ZQ2	-.58	1.03	33
ZQ3	.24	1.06	33
ZQ4	-.40	.90	33
ZDOMINO	-.35	.98	33
ZTITOESC	-.41	.91	33

Како што се гледа од Табела 5д кај групата на студенти од факултетот за физичка култура постои умерена варијабилност на z скоровите и повеќето M се наоѓаат лево од 0. Десно од нулата се наоѓаат z скоровите за се варијаблите предконвенционално морално мислење (PSCO2), ниво на анксиозност (AL), доверба-сомничавост (L). Поизразени негативни z скорови имаат варијаблите практичност-имагинативност (M), зависност од други-самодоволност (Q2), реалистичност-нереалистичност (I), принципиелно морално мислење (PSCOP), диспозиција за интелектуално вклучување (TITOESCO).

Според тоа може да се каже дека на студентите од Факултетот за Физичка култура специфичност им даваат особините ниско ниво на анксиозност (AL), тие се конвенционални, практични, урамножежени, со голема контрола, стеснети и интересирања (M-), несамостојни и неодлучни како во мислењето така и во општествени односи (Q2-), реалистични, сигурни во себе, (I-), оптимистични, мирни (Q4-), но тие се и со мал интерес за интелектуални активности (TITOESCO), пониска интелигенција (DOMINO) а во нивното морално судење доминира организација на мислењето од предконвенционалната моралност (PSCO2).

Последниот психолошки профил, профилот на студентите од Педагошките академи е прикажан во Табела 5г.

Табела 5г. Аритметички средини и стандардни отстапувања за z скоровите за студентите од Педагошките академи

Variable	Mean	Std Dev	N
ZTC	-.02	1.00	153
ZOI	-.05	.95	153
ZSAV	-.06	.93	153
ZEX	-.06	.95	153
ZFR	.07	.91	153

ZS	-.03	1.02	153
ZSR	-.17	.99	153
ZSA	.03	1.05	153
ZNC	.00	1.02	153
ZSY	-.05	1.08	153
ZAG	-.02	1.02	153
ZCC	-.02	.95	153
ZBI4	-.07	.97	153
ZBI2	.08	.93	153
ZPCO2	-.09	.94	153
ZPCO34	.13	.95	153
ZPCOA	.03	1.07	153
ZPCOP	-.10	.86	153
ZEM	-.13	.89	153
ZDG	.11	.95	153
ZAL	-.06	.99	153
ZAU	-.18	.88	153
ZRO	-.07	.89	153
ZA	.15	.91	153
ZB	-.12	1.02	153
ZC	.09	.95	153
ZE	-.02	1.02	153
ZF	.07	.87	153
ZG	.07	1.00	153
ZH	.12	.89	153
ZI	.01	.93	153
ZL	.05	.98	153
ZM	.07	.98	153
ZN	-.03	1.00	153
ZO	-.02	.96	153
ZQ1	-.05	1.04	153
ZQ2	-.06	.96	153
ZQ3	-.07	1.03	153
ZQ4	.04	1.00	153
ZDOMINO	.14	1.03	153
ZTITOESC	-.14	.91	153

Од оваа табела се гледа дека з скоровите имаат мала варијабилност. Во позитивна насока малку отстапуваат з скоровите на варијаблите сајзотимија-афектотимија (воздржаност-срдечност) (A), општа интелигенција (DOMINO) и конвенционално морално судење (PCO34). Во негативна насока пак, отстапуваат з скоровите

заријаблите автономија (AU), самопочитување (SR), диспозиција за интелектуално вклучување (TITOESCO).

Според тоа за студентите од Педагошките академии може да се каже дека тие се пред сè стабилни во изразувањето на емоциите. За нив се карактеристични особините на позитивниот пол на цртата *афектиоимија* (A+), срдечност, внимателност. Тие имаат *дониска ошита интелигенција* (DOMINO), и организација на мислењето во најголем број на ситуации на ниво на *конвенционална моралност* (PSCO34), зависни се од мислењето на *авторитетот* (AU), со мало *самоочитување* и *самоценење* (SR), и со *неразвиена диспозиција за интелектуално вклучување* (TITOESCO).

Сумирајќи ги резултатите од анализата на зборовите за одделни групи може да се каже дека на студентите од **Филозофскиот факултет** специфичност им дават особините *независност од влијанието на авторитетот* (AU), *скептичност кон религиски верувања и норми* (RO), *принципиелна моралност* (PSCOP) и *мала способност за препознавање на промени во социјалното значење* (BI2).

Студентите од **Филолошкиот факултет** ги карактеризираат особините *имагинативност* (M+), *интеринлично интересирање за интелектуални активности* (TITOESCO), *нереалистичност* (I+), *независност* (AU), *емпиричност* (EM), *принципиелна моралност* (PSCOP), *чувство на вина, вознемиреност, загриженост* (O+).

Студентите од **Природноматематички факултет** ги карактеризираат особините *ниска диспозиција за интелектуално вклучување* (TITOESCO), *зависност од мислењето на авторитетот* (AU), *неприфаќање на социјална агресија* (AG), *мала способност за препознавање на промени во социјалното значење* (BI2), *сонаност* (S), *антиесетаблична ориентација* (PSCOA).

За студентите од **Факултетот за музичка уметност** се карактеристични особините *доминантност* (E+), *имагинативност*

(M+), мала способност за блиски контакти со луѓето (CC), самопочувување (SR), повисока интелигенција (DOMINO), интринзички интересирања за интелектуални активности (TITOESCO) и мала способност да ги преознаат промените во социјалното значење (BI2).

Студентите од Факултетот за физичка култура се карактеризират со мала анксиозност (AL), практичност и конвенционалност (M-), зависност од други (Q2-), реалистичност и самоконтрола (I-), смиреност, олуштеност (Q4-), но и неразвиен интерес за интелектуални ангажирања (TITOESCO), пониска интелигенција (DOMINO) и предконвенционално морално мислење (PSCO2).

Студентите од Педагошките академии ги карактеризират особините емоционална стабилност (A+), конвенционален стил на моралност (PSCO34), зависност од мислењето на авторитетот (AU), мало самопочувување и самоценење (SR) и неразвиена диспозиција за интелектуално вклучување (TITOESCO).

Разликите во изразеноста на одделни особини најверојатно се резултат на специфичните барања кои ги поставуваат одделните струки.

Разлики во особините на личноста

За да се утврди дали постои разлика помеѓу аритметичките средини на одделни варијабли кај студентите од различни факултети, скоровите беа подвргнати на анализа на варијанса со еден критериум на класификација. Во понатамошната постапка, со цел да се утврди помеѓу кои факултети постои статистички значајна разлика, значајноста на разликите помеѓу аритметичките средини беше тестирана со новиот Данканов (Duncan) тест, со

Студент- Нојман-Кеулсовиот (Student- Newman- Keuls) тест и со Шефеовиот (Scheffe) тест. Како што е познато (Edwards, 1960) од сите тестови на мултишло споредување на аритметичките средини, Шефеовиот тест е најконзервативен. Дискусијата за разликите помеѓу аритметичките средини ќе се засновува на исходот на новиот Данканов тест. Резултатите од анализата на варијанса се прикажани во Табела 6. Во Табела 6 се прикажани заедничките аритметички средини, заедничките стандардни отстапувања, F тестот и веројатноста за тој F однос. Во оваа табела, исто така, е даден исходот од мултишлото споредување на аритметичките средини.

Табела 6. Резултати од анализата на варијанса со еден критериум на класификација (еднонасочна ANOVA) и од мултиплото споредување на аритметичките средини

Варијаб.	1 Филоз.	2 Филол.	3 ПМФ	4 ФМУ	5 ФФК	6 ПА	F	p	помеѓу
TC	14.13	13.77	14.49	14.25	14.61	14.09	0.41	0.84	
(14.16; 2.98)	2.89	3.03	2.84	2.96	3.44	2.98			
OI	75.27	73.23	74.32	73.00	73.45	73.50	0.60	0.70	
(73.93; 8.42)	8.27	9.09	10.25	10.61	6.46	8.00			
SAV	16.83	17.51	17.17	18.58	17.61	16.98	1.23	0.30	
(17.14; 2.84)	3.01	3.03	3.41	3.32	1.84	2.65			
EX	17.86	16.93	17.83	15.17	17.79	17.16	1.94	0.09	
(17.35; 3.33)	3.48	3.34	3.38	3.49	3.37	3.15			
FR	14.13	13.81	13.73	13.83	13.82	14.24	0.45	0.81	
(14.05; 2.54)	2.78	2.95	2.85	2.33	2.11	2.31			
S	10.27	9.56	10.44	10.58	10.15	10.03	0.86	0.51	
(10.10; 2.33)	2.55	2.30	2.16	2.35	1.68	2.38			
SR	11.54	<u>11.14</u>	11.54	<u>12.42</u>	12.06	<u>10.94</u>	2.56	0.03*	D 4-6,4-2
(11.31; 2.22)	2.00	2.79	2.19	2.11	1.77	2.18			
SA	15.28	14.44	14.76	14.75	14.12	14.96	0.95	0.45	
(14.86; 2.95)	2.77	3.20	2.49	2.77	2.96	3.09			
NC	9.72	10.09	10.02	10.33	10.03	9.95	0.35	0.88	
(9.95; 2.03)	2.00	1.62	2.16	2.57	2.10	2.08			
SY	5.18	5.63	5.51	5.83	5.33	5.27	1.05	0.38	
(5.34; 1.41)	1.37	1.29	1.34	1.47	1.14	1.53			
AG	15.05	14.00	13.73	14.75	13.61	14.24	2.17	0.06	
(14.29; 2.73)	2.77	2.83	2.13	2.22	2.85	2.79			
CC	16.51	15.72	16.20	14.25	15.88	15.93	1.14	0.34	
(16.00; 3.34)	3.39	3.22	4.17	3.47	2.89	3.17			
BI4	18.46	19.26	18.73	21.03	19.40	18.54	1.48	0.20	
(18.79; 3.69)	4.35	3.78	3.39	2.15	2.85	3.60			
BI2	12.16	<u>14.25</u>	<u>11.95</u>	<u>10.56</u>	12.56	<u>13.10</u>	2.53	0.03*	D 6-4,2-4,2-3; SN 2-4; S2-4
(12.77; 4.29)	4.63	4.51	4.17	5.81	3.40	4.00			
PSCO2	9.79	9.65	9.23	7.78	12.63	9.04	2.40	0.04*	D 5-4,5-6,5-3,5-2,5-1; SN 5-4; 5-1 S 5-4
(9.58; 5.82)	5.31	5.47	6.14	6.87	7.38	5.47			
PSCO34	54.53	55.35	59.02	57.08	59.80	59.07	2.43	0.03*	D 1-5, 1-6
(57.64; 11.33)	10.80	12.50	11.96	12.06	11.33	10.76			
PSCOA	5.30	4.57	5.98	3.47	5.15	5.39	0.91	0.47	
(5.25; 4.25)	4.34	4.05	3.73	2.88	3.76	4.57			
PSCOP	27.48	28.37	22.97	26.11	19.49	23.55	4.24	0.00**	D 4-5,1-5,2-5; SN 2-5; 1-5; S 2-5
(24.63; 10.93)	11.16	13.31	12.74	11.36	7.98	9.42			
EM	34.24	35.67	33.61	34.50	33.15	33.16	2.15	0.06	
(33.79; 4.86)	4.57	5.45	6.23	4.81	4.82	4.31			
DG	170.29	167.40	171.20	171.00	174.06	174.61	0.93	0.46	
(172.25; 22.34)	25.01	20.67	22.43	18.32	23.69	21.30			
AL	10.73	10.44	10.83	11.676	12.27	10.54	1.11	0.35	
(10.80; 4.18)	4.12	3.73	4.59	4.89	4.28	4.13			

AU	21.69	21.65	18.41	17.92	17.88	18.56	6.99	0.00**	D 2-5,2-4,2-3,2-6,1-5, 1-4, 1-3, 1-6; SN 2-5, 2-4; 2-3; 2-6, 1-5,1-4,1-3,1-6
(19.51; 5.21)	5.77	5.23	4.85	4.38	5.02	4.57			
RO	16.55	14.63	14.22	13.92	14.85	14.71	2.53	0.03*	D 1-4
(15.03; 4.45)	5.01	4.55	4.22	5.63	4.45	3.95			
A	12.29	12.14	12.22	12.25	12.55	12.93	1.37	0.23	
(12.56; 2.41)	2.67	2.46	2.13	3.33	2.60	2.18			
B	6.24	6.67	6.54	6.83	6.12	6.07	1.52	0.18	
(6.26; 1.67)	1.55	1.81	1.63	1.53	1.65	1.69			
C	14.35	13.70	14.93	13.33	15.61	15.04	1.99	0.08	
(14.71; 3.53)	3.47	4.15	3.55	3.34	3.28	3.36			
E	12.36	11.93	13.00	14.58	13.21	12.54	1.97	0.08	
(12.61; 3.05)	3.42	2.31	2.65	3.32	2.77	3.12			
F	15.41	13.16	15.15	15.50	14.97	15.23	3.66	0.00**	D 5-2,3-2,6-2,1-2,4-2 ; SN 5-2, 3-2, 6-2, 1-2, 4-2
(15.00; 3.10)	3.92	2.91	2.87	2.91	2.62	2.70			
G	13.96	14.60	14.29	15.58	14.58	14.84	0.75	0.59	
(14.56; 3.84)	4.00	3.67	4.22	2.31	3.63	3.84			
H	13.96	12.47	13.90	15.67	12.91	14.42	2.51	0.03*	D 4-2,4-5; SN 4-2, 4-5
(13.93; 4.04)	4.60	4.55	3.75	3.34	3.90	3.61			
I	10.01	11.12	9.10	10.50	8.27	9.88	4.37	0.00**	D 6-5,1-5,4-5,2-5,2-3; SN 2-5, 2-3, 4-5; S 2-5
(9.84; 2.95)	3.04	3.46	2.84	2.43	2.52	2.73			
L	10.58	10.07	10.22	9.83	11.52	10.73	1.62	0.15	
(10.60; 2.62)	2.45	2.53	3.09	3.83	2.11	2.56			
M	12.31	14.02	12.12	14.25	10.85	12.90	5.60	0.00**	D 6-5,2-5,2-3,2-1,4-5,4-3,4-1; SN 6-5, 2-5, 2-3,4-5,4-3,4-1; S 2-5, 4-5
(12.68; 3.08)	2.88	3.28	3.11	2.73	2.50	3.02			
N	9.78	8.74	9.85	10.08	9.48	9.42	1.86	0.10	
(9.50; 2.11)	2.07	2.05	1.82	1.68	2.56	2.11			
O	12.00	13.67	12.17	12.08	11.27	12.17	2.00	0.08	
(12.23; 3.56)	3.41	3.68	3.46	3.80	4.08	3.44			
Q1	9.49	10.00	9.76	9.17	9.97	9.47	0.51	0.77	
(9.61; 2.67)	2.47	2.51	2.72	3.16	2.67	2.77			
Q2	11.26	11.65	11.37	11.92	9.42	10.82	3.65	0.00**	D 6-5,1-5,3-5,2-5,4-5; SN 6-5,1-5,3-5,2-5,4-5; S 2-5, 4-5
(10.99; 2.67)	2.76	2.83	2.37	1.88	2.76	2.57			
Q3	11.65	10.93	11.41	12.08	12.06	11.24	1.09	0.37	
(11.42; 2.65)	2.81	2.34	2.36	1.78	2.81	2.74			
Q4	13.14	13.95	13.05	12.50	11.52	13.29	1.51	0.18	
(13.12; 4.07)	3.79	4.16	4.54	4.62	3.65	4.05			
DOMINO	28.24	27.58	29.90	32.33	26.97	29.87	3.22	0.01**	D 4-5,4-2, 4-1; SN 4-5, 4-2, 4-1; S 4-5
(29.06; 5.92)	5.74	5.18	5.95	4.87	5.82	6.07			
TITOESCO	48.41	50.49	46.17	50.67	45.15	46.65	6.58	0.00**	D 1-5,2-5,2-3,2-6,4-5,4-3,4-6 ; SN 2-5, 2-3, 2-6,4-5,4-3,4-6; S 2-5,4-5, 4-3
(47.43; 5.52)	5.55	5.53	5.74	6.12	5.04	5.01			

Од табелата може да се види дека кај студентите од одделни факултети постојат статистички значајни разлики ($p < 0,05$) помеѓу аритметичките средини на 14 од 41 мерка. Очигледно е дека кај студентите од различни наставнички факултети постојат разлики во психолошките особини. Треба да се спомне дека иако овие разлики се статистички значајни, практично тие се мали.

Од податоците во Табела 6 се гледа дека, практично, не постојат разлики во аритметичките средини помеѓу групите во однос на варијаблата **самоостварување**. Од 12 аспекти на самоостварувањето статистички значајна разлика постои само на аспектот *самопочитување (SR)*. На овој аспект на самоостварувањето кој се однесува на способноста да се сакаш самиот себе поради сопствената вредност и сила Новиот Данканов тест од петнаесет можни разлики помеѓу групите, како статистички значајни најде само две разлики. Тоа се разликите помеѓу студентите од Факултетот за музичка уметност од една страна и студентите од Педагошките академии и студентите од Филолошкиот факултет од друга страна. Највисоки скорови постигаат студентите од ФМУ а најниски студентите од ПА. Значи, студентите од ФМУ имаат поголемо самопочитување, односно тие повеќе се ценат себе си поради сопствената сила и вредност како личност во однос на студентите од Филолошкиот факултет и ПА кои себе помалку се ценат. За ваквата разлика во нивото на самопочитување посебно помеѓу студентите од ФМУ и ПА едно објаснување може да произлегува и од особеностите на овие две студиски групи. Студентите од ФМУ преку низа активности во рамките на студиите (јавни концерти) добиваат дополнителни признанија кои ја зацврстуваат нивната самопочит. Студентите пак од ПА се, во моментот на истражувањето, единствена група на студенти чие школување трае само две години што ги прави поразлични од другите и може да придонесува за нивно помало самоценење.

11.11.19

Во однос на комплексот на варијабли што се однесуваат на **социјалната интелигенција** групите се исто така релативно униформни. Разлики се најдени во однос на мерката *препознавање на промените во социјалното значење (BI2)* и тоа помеѓу студентите од Филолошкиот факултет и студентите од ФМУ, помеѓу студентите од Филолошкиот факултет и ПМФ, како и помеѓу студентите од ПА и ФМУ. Повисоки скорови постигаат студентите од Филолошкиот факултет и Педагошките академии а пониски скорови студентите од ПМФ и ФМУ. Значи, студентите од Филолошкиот факултет и ПА имаат поизразена способност да ги препознаат промените во социјалното значење, односно тие полесно се снаоѓаат во ситуации кога слични изразни фрази имаат различно значење во различен контекст, додека кај студентите од ПМФ и особено кај студентите од ФМУ оваа способност е најмалку изразена. Вакви разлики можат и да се очекуваат ако се има предвид дека студентите од ФМУ и студентите од ПМФ помалку користат вербални симболи во однос на студентите од Филолошкиот факултет и Педагошките академии.

Што се однесува до мерките со кои се дефинира **нивото на морален развој** најдени се исто така разлики на мерката *PSCO2 (предконвенционално морално судење)*, *PSCO34 (конвенционално морално судење)* и *PSCOP (принципиелно морално судење)* помеѓу повеќе групи на студенти.

Процентот на одговори од *предконвенционалната фаза на моралност (PSCO2)* - за која е карактеристично дека моралните вредности се сместени во надворешните квазифизички настани или потреби а не во процесите и стандардите односно, придржувањето кон одредени правила и норми е резултат на определена физичка или хедонистичка последица на некоја акција (казна, награда, размена на услуги) или на моќта на оној кој ги пропишува правилата - кај сите групи на студенти е релативно низок. Сепак

постои статистички значајна разлика помеѓу студентите од Факултетот за физичка култура од една страна и студентите од останатите факултети од друга страна. Шефеовата постапка ја потврди разликата помеѓу студентите од Факултетот за физичка култура и студентите од Факултетот за музичка уметност. Студентите од ФФК имаат најголем процент одговори на предконвенционалната фаза на морално судење, што значи дека во донесувањето на моралниот суд повеќе од останатите групи на студенти се раководат од инструменталниот егоизам и едностраната размена, односно како добра ја сметаат онаа акција која инструментално ги задоволува нивните сопствени потреби и сосема случајно потребите на другите. Најмал процент на одговори од оваа фаза имаат студентите од ФМУ.

Сите групи на студенти имаат најголем процент на одговори од втората фаза од развојот на моралноста, фазата на *конвенционално морално судење (PSCO34)*. За оваа фаза е карактеристично што вредностите не се прифаќаат само поради конформизам туку поради лојалност кон одредена група на луѓе, семејството, нација. Правилно е да се живее во согласност со очекувањата на блиските и луѓето воопшто но правилно е и да се исполнуваат сопствените должности на кои единката се согласила. Причините да се направи добро дело се разновидни: вредност во сопствените очи, грижа за другите, одржување на институциите како и самопочитување поради извршувањето на сопствените обврски.

Врз основа на овие резултати може да се заклучи дека во најголем број на ситуации организацијата на моралното мислење на сите групи на студенти е на конвенционално ниво. Најдените разлики помеѓу студентите од Филозофскиот факултет од една страна и студентите од Факултетот за физичка култура и Педагошките академии од друга страна можат да се интерпретираат како разлики во степенот на застапеноста на одговорите во рамките на фазата, односно студентите од Филозофскиот факултет

имаат најмал процент одговори од фазата на конкретно морално судење а студентите од ФФК и ПА најголем.

Разлика помеѓу студентите од Факултетот за Физичка култура од една страна и студентите од Факултетот за музичка уметност, од Филозофскиот факултет и Филолошкиот факултет од друга страна е најдена и во однос на процентот на одговори карактеристични за фазата на *принципиелна моралност* (*PSCOP*). Сите групи на студенти имаат помал процент на одговори од принципиелната фаза на моралното мислење во споредба со процентот на одговори од конвенционалната фаза. Сепак најмалку одговори карактеристични за оваа фаза на морално судење имаат студентите од ФФК во однос на студентите од ФМУ и од Филозофскиот факултет и Филолошки факултет. Ваквите резултати значат дека во своето морално судење студентите од ФМУ, Филолошкиот факултет и Филозофскиот факултет во однос на студентите од ФФК повеќе се раководат од универзалните принципи на правда, реципроцитет и еднаквост на човечките права, односно од принципите на општествен договор, интуитивен хуманизам и принципот на идеална општествена соработка што е се во рамките на принципиелното морално судење.

Утврдено е постоење на разлики во аритметичките средини во однос на варијаблата **AU**, **автономија** и тоа помеѓу студентите од Филолошкиот факултет од една страна и студентите од Факултетот за физичка култура, Факултетот за музичка уметност, Природноматематичкиот факултет и Педагошките академии од друга страна како и помеѓу студентите од Филозофскиот факултет од една страна и студентите од Факултетот за физичка култура, Факултетот за музичка уметност и Природноматематичкиот факултет од друга страна. Студентите од Филозофскиот и Филолошкиот факултет постигаат највисоки скорови на оваа варијабла, што значи дека овие студенти можт да се опишат како понезависни, послободни од мислењето и судот на авторитетот, потолерантни на

гледништа поинакви од нивните, во споредба со студентите од ФФК, ФМУ, ПМФ и ПА.

Разликите добиени на варијаблата AU (автономија) се во согласност со разликите добиени во однос на фазите на моралното судење. Оние групи на студенти кои покажаа повисок процент на одговори од фазата на принципиелно морално судење покажаа и повисоки скорови на варијаблата автономија. Ова оди во прилог на тезата дека еден од условите за јавување на принципиелното морално мислење е когнитивната автономија.

Во однос на варијаблата RO, религиска ориентација, најдена е разлика само помеѓу студентите од Филозофскиот факултет и Факултетот за музичка уметност. Највисоки скорови постигнуваат студентите од филозофскиот факултет а најниски студентите од ФМУ, што значи дека студентите од Филозофскиот факултет се поскептични во однос на конвенционалните религиски верувања и пракса, отфрлаат повеќето од нив, а особено ги отфрлаат оние верувања и пракса кои се ортодоксни или фундаменталистички по својата природа во споредба со студентите од ФМУ кои се помалку скептични кон конвенционалните религиски верувања и пракса.

Разлика помеѓу групите е најдена и на 5 изворни црти (F, H, I, M и Q2), мерени со Кателовиот тест 16 PF.

Најголем број статистички значајни разлики помеѓу групите постојат на изворната црта M, практичност-имагинативност. Оваа изворна црта според Кател претставува конституционален капацитет на личноста да се дисоцира од светот на стварноста (M+), односно со тој свет да биде во цврста взаемна врска (M-). Цртата не е под влијание на средината туку на некои автономни биохемиски фактори смета Кател. Целокупната структура на однесувањето која ја покрива оваа црта може да се објасни со некој вид на интелектуална подготваност (која не е интелигенција) да се покаже

поголемо интересирање за идеи, за светот на фантазијата и субјективните доживувања, од колку за сетилните дразби. Ова значи, според Кател, дека бегаето во светот на фантазијата не е поради фрустрации и лишувања, туку претставува преработка на идејата која има корен во темпераментот. Но, се ова како што вели и самиот Кател е само хипотеза.

Лицата кои се поблиску до позитивниот пол на цртата (имагинативност) се опишуваат како свртени кон себе, преокупирани со сопствените мисли и идеи, го запоставуваат надворешниот свет или со еден збор тие живеат во свој затворен внатрешен свет и не ги интересираат барањата на средината. Лицата пак кои по оваа црта се поблиску до негативниот пол (практичност) можат да се опишат како практични, конвенционални, логични, беа имагинација, односно отворени кон надворешниот свет и практичните проблеми.

Од 15 можни разлики на оваа изворна црта 7 се статистички значајни и тоа помеѓу студентите од Факултетот за физичка култура од една страна и студентите од Педагошките академии и Филолошкиот факултет од друга страна, помеѓу студентите од Филолошкиот факултет од една страна и студентите од Природноматематичкиот факултет и Филозофски факултет од друга страна, како и помеѓу студентите од Факултетот за музичка уметност од една страна и студентите од Факултетот за физичка култура, Природноматематичкиот и Филозофскиот факултет од друга страна. Она што е карактеристично во однос на постигањата на оваа црта е дека четири групи на студенти (Филозофски факултет, Природноматематички факултет, ПА и ФФК) имаат аритметички средини пониски од теориската аритметичка средина, што значи дека за нив се покарактеристични особините со кои се опишува негативниот пол на цртата (M-), практичност. Останатите групи на студенти (Филолошки факултет, Факултет за музичка уметност) се поблиску до позитивниот пол на цртата (M+), имагинативност.

Значи студентите од *Филолошкиот факултет* и *Факултетот* за музичка уметност можат да се опишат со особините карактеристични за позитивниот пол на цртата (M+), *имагинаивно* (свртени кон себе, преокупирани со сопствените мисли, незаинтересирани за надворешниот свет, со богат внатрешен живот, имагинативни). Разликите пак, помеѓу студентите од Филолошкиот факултет и ФМУ се само во степенот на изразеноста на овие особини карактеристични за позитивниот пол на цртата имагинативност.

Студентите пак од *Филозофскиот факултет*, *ПМФ*, *ПА* и *ФФК* ги опишуваат особините на негативниот пол на цртата (M-) *иракѝичност*. Тие се свртени кон надворешниот свет и светот на надворешните настани, реагираат живо на влијанијата од надворешниот свет и од своја страна влијаат на светот, конвенционални се и без фантазија. Накратко, живеат во "дадениот свет" и настојуваат да го прават она што и другите луѓе. Воваленски (Vopalensky, 1982) како значајни особини на наставник кој го помага развојот на учениците ги наведува имагинативноста (M+), силен его (C+) и безгрижност (F+).

Разлика значајна на ниво помало од 0.01 најдена е на изворната црта **F**, **десургенција-сургенција** (загриженост-безгрижност). На оваа изворна црта се најдени 5 статистички значајни разлики и тоа помеѓу студентите од Филолошкиот факултет од една страна и студентите од сите останатите факултети од друга страна. На ова изворна црта сите групи на студенти се поблиску до позитивниот пол на цртата, сургенција, кој се карактеризира со безгрижност, веселост, енергичност, говорливост, ентузијазам. Според тоа разликите помеѓу групите се само во степенот на изразеност на цртата. Кај студентите од Филолошкиот факултет цртата сургенција е најмалку изразена, што значи дека се тие најмалку безгрижни, најмалку говорливи, весели, енергични во однос на сите останати групи на студенти. Кај студентите пак, од Факултетот за музичка

уметност цртата сургенција е најизразена, па според тоа оваа група на студенти е најбезгрижна, највесела, најдруштвена, најслободно ги изразува своите чувства, најмногу тежнее за самопотврдување во однос на сите останати групи на студенти.

На изворната црта **I, харија-премсија** (реалистичност-нереалистичност) која е динамичко-мотивационен модалитет, односно динамичка диспозиција за определен начин на однесување и во најголема мерка е определено со семејната атмосфера и култура во која децата се одгледуваат, пет разлики меѓу групите се статистички значајни. На оваа изворна црта се разликуваат студентите од Факултетот за физичка култура од една страна и студентите од ПА, Филозофскиот факултет, Факултетот за музичка уметност и Филолошкиот факултет од друга страна, како и студентите од Филолошкиот факултет и Природноматематичкиот факултет. Разликите помеѓу групите на оваа изворна црта се како во однос на полот на цртата така и во однос на степенот на развиеност во рамките на соодветниот пол на цртата. Така врз основа на резултатите може да се констатира дека студентите од *Филозофскиот факултет, Филолошкиот факултет, Факултетот за музичка уметност* се поблиску до позитивниот пол на цртата (I+), *премсија*, односно тие повеќе можат да се опишат како нереалистични, емоционално нестабилни, одбегнуваат одговорност. Позитивниот пол на оваа црта е според Кател резултат на презаштитеноста која родителите им ја укажуваат да децата (особено на девојчињата во нашата култура) и претераната попустливост, од што се развиваат презаштитени, пречувствителни, благи личности. Но, зад таа благост и чувствителност се наоѓаат незрели чувства и нереалистички погледи на светот и себе самите. Оваа незрелост и нереалистичност често е придружена со бегство од реалноста со посредство на имагинативни активности смета Кател.

Студентите пак од *Педагошкиџе академиџи*, *Природноматематичкиоџ факултетџи* и *Факултетџоџ за Физичка култура* се поблиску до негативнот пол на цртата (I-), *харија*. Лицата кај кои е изразен негативниот пол на цртата според Кател се растени во една семејна и културна спартанска средина и тие манифестираат самоконтрола и сигурност во себе, храброст да се соочат со светот и во него да ги решаваат проблемите. Лицата со негативен пол на цртата можат да се опишат како остри, цврсти, кои не се потчинуваат и водат првенствено сметка за себе. Тие се љубопитни, но можат да бидат и нечувствителни, цинични и самозадоволни.

Значи, според постигнатите скорови студентите од *Филолошкиоџ факултетџи*, *Филозофскиоџ факултетџи* и *ФМУ* можат да се опишат со карактеристиките на позитивниот пол на цртата *џремсија* (инфантилна раздразливост, емоционална нестабилност, несамостојност). Студентите пак од *ПА*, *ПМФ* и *ФФК* можт да се опишат со особините на негативниот пол на цртата *харија* (острина, самостојност, емоционална зрелост, самодоволност).

Пет статистички значајни разлики помеѓу групите се најдени и на постигнувањата на изворната црта **Q2, зависност од други-самодоволност**. На оваа изворна црта се разликуваат студентите од Факултетот за физичка култура од една страна и сите останати групи на студенти од друга страна. Утврдените разлики се однесуваат на полот на цртата Q2 (зависност од други-самодоволност). Студентите од *ФФК* според постигнатите скорови се поблиску до негативниот пол на цртата *зависноџ од друѓи* (Q2-), а сите *останатиџ групи* на студенти се поблиску до позитивниот пол на цртата *самодоволноџ* (Q2+). Според тоа, студентите од *ФФК* можат да се опишат како лојални кон групата, со потреба за прифаќање од другите, несамостојни, неодлучни во мислењето и социјалните односи. Останатите групи на студенти пак, можат да се опишат со карактеристиките на позитивниот пол на цртата како

самостојни во одлучувањето и решавањето на проблемите и интелектуално и емоционално зрели.

Разлика е најдена, како што се гледа од табелата, и за изворната црта **H**, **трекција-пармија** (страшливост-храброст), која е определена со наследните фактори така да влијанието на средината е мало. На оваа црта се разликуваат студентите од ФМУ од една страна и студентите од Филолошкиот факултет и Факултетот за физичка култура од друга страна. Според постигнатите скорови студентите од ФМУ се поблиску до позитивниот пол на цртата *пармија* (H+), па овие студенти можат да се опишат како храбри, отворени, иницијативни, говорливи, непосредно ги изразуваат своите чувства, но истовремено се со помала одговорност, помала совесност и скрупулозност. За студентите од ФФК, а особено за студентите од *Филолошкиот факултет* може да се каже дека се поблиску до негативниот пол на цртата (Q-) *трекција*, па според тоа тие се посрамежливи, полесно се вознемируваат дури и за безначајни поводи, реагираат силно и бурно, претпазливи се.

Во однос на постигнувањата на тестот **Domino** разлики постојат помеѓу студентите од Факултетот за музичка уметност од една страна и студентите од Факултетот за физичка култура, студентите од Филолошкиот факултет и Филозофскиот факултет од друга страна. Највисоки скорови постигаат студентите од ФМУ а пониски студентите од Филозофскиот факултет, Филолошкиот факултет и Факултетот за физичка култура, па според тоа студентите од ФМУ се поинтелигентни а во споредба со студентите од Филозофскиот, Филолошкиот и факултетот за музичка уметност.

Поголем број на разлики помеѓу групите (7 од 15 можни) постојат во однос на варијаблата **TITOESCO**, **диспозиција за интелектуални вклучувања**, која претставува подготвеност на единката за вистинско и интензивно интелектуално вклучување. Разлики во поглед на оваа подготвеност за вклучување во

интелектуални активности постои помеѓу студентите од Филозофскиот факултет и ФФК, помеѓу студентите од Филолошкиот факултет од една страна и студентите од ФФК, ПМФ, ПА од друга страна, како и помеѓу студентите од ФМУ од една страна и студентите од ФФК, ПМФ и ПА од друга страна. Најниски скорови на оваа варијабла постигаат студентите од ФФК а највисоки студентите од ФМУ. Од ова може да се заклучи дека студентите од ФФК и ПМФ се најмалку подготвени за вклучување во интелектуални активности, односно имаат помали интринзични интелектуални интересирања, што би значело дека тие на проблемите и светот му приоѓаат на повеќе на еден прагматичен начин. Студентите пак, од ФМУ и Филолошкиот факултет имаат повисоки интринзични интелектуални интересирања и повисоко ниво на естетска аперцепција.

1. Резимирајќи ги резултатите од анализата на варијанса може да се заклучи дека *не постои разлика* помеѓу студентите од одделни факултети во **нивото на самоостварување**.

2. Што се однесува до **нивото на моралниот развој** можат да се заклучат неколку работи.

- *Ситие груп* на студенти имаат најголем процент на одговори карактеристични за *конвенционалната фаза* на морален развој, помал процент одговори индикативен за *принципиелната фаза* и најмал процент одговори карактеристичен за *предконвенционалната фаза* на морален развој. Овие резултати се во согласност со очекувањата кои произлегуваат од когнитивно-развојната теорија на моралноста и она што е оригиналниот придонес на Рест во проучувањето на моралниот развој. Имено, според Колберг, модалното ниво во сферата на моралниот развој за најголем број на култури е конвенционалното ниво на моралност кое е карактеристично за 50-60% од луѓето (Kohlberg, 1969). Според Рест пак, кога се зборува за моралниот развој не може да се каже дека некој "има" или "нема" одредена фаза затоа што определена

организација на мислењето не е работа на "се или ништо". Повеќе станува збор за тоа "во кој степен и под кои услови лицето манифестира различни типови на организација на мислењето" (Rest, 1979). Поаѓајќи од ова гледиште станува јасен фактот дека едно лице може да има помалку од 50% одговори од својата "главна" фаза како и тоа дека не е обврзно движењето "чекор по чекор", како што произлегува од теоријата на Колберг. Во согласност со ова гледиште на Рест се исто така и резултатите на бројни истражувања, кои тој ги соопштува, на популација слична по возраст на испитаниците користени во ова истражување каде односот на одговорите индикативни за одделна фаза на моралниот развој е сличен (Rest, 1986), што зборува за применливоста на овој тест (DIT) и на наша популација.

- Во контекст на горе кажаното добиените разлики помеѓу групите на студенти во поглед на процентот на одговори индикативни за принципиелната фаза на моралност сугерираат дека сепак студентите од *Филозофскиот, Филолошкиот факултет и Факултетот за музичка уметност* во поголем број на ситуации на решавање на морални дилеми манифестираат организација на мислењето специфична за принципиелната фаза на развој на моралноста во однос на другите групи на студенти а особено во однос на студентите од Факултетот за физичка култура кои повеќе од сите останати групи манифестираат организација на мислењето специфична за предконвенционалната фаза.

3. Разлики помеѓу студентите постојат во поглед на **автономијата** (AU), степенот на независност во мислењето и судењето и воопшто независност од авторитетот. Од една страна се студентите од Филозофски и Филолошки факултет (повисоки скорови), а од друга студентите од сите останати групи (ФФК, ФМУ, ПМФ и ПА) со пониски скорови.

4. Студентите од одделни факултети се разликуваат и по степенот на интелигенција (DOMINO), по диспозицијата за

5. **вклучување во интелектуални активности (TITOESCO) и по**
6 **способноста да ги препознаат промените во социјалното значење**
(BI2). Студентите од ФМУ имаат највисоко ниво на интелектуалност и највисока диспозиција за интелектуални вклучувања, но и најмала способност да ги разберат промените во социјалното значење на одредени термини. Студентите пак од ФФК имаат најниско ниво на интелектуалност и најмали интринзични интересирања за интелектуални активности. Студентите пак од Филолошкиот факултет и Педагошката академија во однос на другите групи на студенти имаат најразвиена способност да ги препознаат различните значења на зборовите во различен социјален контекст.

7 Во поглед на изворните црти на личност може да се заклучи дека четири изворни црти (M, I, Q2, H) и (F) прават разлика помеѓу одделни групи на студенти. Само на една изворна црта (F), **десургенција-сургенција** (загриженост-безгрижност) разликата помеѓу студентите од Филолошкиот факултет и сите останати групи се однесува на степенот на изразеноста на особините во рамките на поведенскиот пол на цртата-безгрижност. На остатокот четири изворни црти (M, I, Q2 и H) групите се разликуваат во поглед на полот на цртата. На изворната црта (Q2), **зависност од други-самодоволност** студентите од ФФК се наоѓаат поблиску до негативниот пол а сите останати групи на студенти до позитивниот пол. На цртата (H), **трекција-пармија** (страшливост-храброст) студентите од ФМУ се поблиску до позитивниот пол пармија, а студентите од Филолошкиот факултет и Факултетот за физичка култура до негативниот пол трекација. На изворната црта (I), **харија-премсија** (реалистичност-нереалистичност) поблиску до позитивниот пол се студентите од Филозофскиот, Филолошкиот факултет и ФМУ, а студентите од ПА, ПМФ и ФФК се поблиску до негативниот пол на цртата. На изворната црта (M), **практичност-имагинативност** студентите од Филолошкиот факултет

и ФМУ се пак, поблиску до *позитивниот пол* на цртата, *имагинативност* а студентите од *Филозофскиот факултет, ПМФ и ФФК* поблиску до *негативниот пол-практичност*.

Разлики во психолошките особини помеѓу групите со ниска и висока емпатија, принципиелно морално судење, отвореност на системот на верување и интелектуална ориентација
(Диференцијална анализа)

Поаѓајќи од наодите соопштени во литературата дека емпатијата, принципиелното морално мислење, отвореноста на системот на верување, (Harvey et al. 1968; Hunt, 1976; Johnston, 1986; Kholberg, 1969; Turiel, 1969, Sullivan, 1975; Hogan, 1975; Hersh & Poalitto, 1978; Grimley, 1973; Erlich & Lee, 1969) се особини кои ги разликуваат добрите и успешни наставници од лошите и неуспешни сакавме да видиме дали постои разлика во особините помеѓу оние студенти кои постигаат екстремно високи и екстремно ниски скорови на овие особини. За ова цел користена е диференцијална анализа, односно тестирана е значајноста на разликите во нивото на мерените особини помеѓу екстремните групи на студенти кои се дефинирани врз основа на постигнатиот скор. Во секоја од овие групи влегоа околу 25-30% од испитаниците. Минимална разлика во бројот на субјектите во групите постои затоа што по повеќе испитаника имаа исти скорови. Резултатите од овие анализи се прикажани во повеќе табели.

Во Табела 7 прикажани се разликите помеѓу групите со висока и ниска емпатија.

Табела 7. Диференцијална анализа помеѓу групите со ниска и висока емпатичност

Варијабли	M1 (N=95)	SD1	M2 (N=99)	SD2	F Ratio	F Prob.
TC	13.6632	2.8976	14.7071	3.2079	5.6424	.0185*
OI	72.3789	7.3791	74.4040	8.4103	3.1678	.0767
SAV	16.4842	2.6412	17.5758	2.5758	8.4924	.0040*
EX	17.0000	3.2157	17.3030	3.3395	.4139	.5207
FR	13.4947	2.2402	14.1111	2.6104	3.1033	.0797
S	9.6526	2.3099	10.1010	2.4307	1.7319	.1897
SR	10.8737	2.3486	11.7273	2.1467	6.9908	.0089*
SA	14.8105	2.5983	14.5859	2.8321	.3307	.5659
NC	9.4316	1.9442	10.4343	1.7966	13.9356	.0002*
SY	4.8842	1.5289	5.6566	1.2385	15.0049	.0001*
AG	14.1895	2.5983	13.9495	2.4427	.4396	.5081
CC	15.4000	3.2104	16.1010	3.3730	2.1951	.1401
BI4	18.2140	3.6843	19.5825	3.4867	7.0645	.0085*
BI2	11.4737	4.1078	13.6970	4.4242	13.1292	.0004*
PSCO2	9.9825	5.7607	8.5185	5.4756	3.2930	.0711
PSCO34	60.2105	11.4886	55.8586	10.6622	7.4864	.0068*
PSCOA	5.4912	4.1817	4.7980	4.2276	1.3175	.2525
PSCOP	21.3333	10.5538	27.9630	10.2119	19.7734	.0000*
DG	171.5474	21.1070	167.2424	24.7721	1.6909	.1950
AL	9.6632	4.0649	12.5354	4.1780	23.5265	.0000*
AU	17.9368	5.3132	21.2121	5.0715	19.2981	.0000*
RO	14.6000	4.3009	15.8081	4.7266	3.4583	.0645
A	12.0316	2.5451	13.0404	2.4408	7.9422	.0053*
B	6.1895	1.7154	6.5859	1.6783	2.6465	.1054
C	13.9579	3.2841	15.6768	3.9066	10.9587	.0011*
E	12.3684	2.9465	12.6566	3.1628	.4302	.5127
F	14.5053	3.3386	15.2828	3.1656	2.7725	.0975
G	13.8947	3.7938	15.8586	3.4700	14.1724	.0002*
H	12.9158	4.0388	15.2828	4.1232	16.3004	.0001*
I	9.7684	2.6395	10.2727	3.0600	1.5054	.2213
L	11.1368	2.2294	9.7879	2.8077	13.6621	.0003*
M	12.5684	3.0999	12.6667	3.0706	.0492	.8248
N	9.3789	1.9796	9.6162	1.9257	.7158	.3986
O	13.0000	3.6114	11.3535	3.4973	10.4068	.0015*
Q1	9.2000	2.9449	10.0909	2.3303	5.4832	.0202*
Q2	11.2000	2.8457	10.8081	2.8381	0.9221	.3381
Q3	11.1895	2.5150	12.0404	2.5790	5.4073	.0211*
Q4	13.2316	3.8245	12.3131	4.5929	2.2810	.1326
DOMINO	27.8000	6.2749	29.6061	5.8254	4.3208	.0390*
TITOESCO	45.1579	5.0092	50.1414	5.3433	44.8294	.0000*

Легенда: M1 - ниска емпатија
M2 - висока емпатија

Резултатите од диференцијалната анализа помеѓу групите со висока и ниска емпатичност (Табела 7) покажуваат дека постои статистички значајна разлика ($p < 0.05$), но практично мала, во поглед на 21 мерка (TC, SAV, SR, SY, AG, BI4, BI2, PSCO34, PSCOP, AL, AU, A, C, G, H, L, O, Q1, Q3, DOMINO, TITOESCO).

Студентите со висока емпатичност постигнуваат повисоки скорови на пет мерки на самоостварувањето (TC, SAV, SR, SY и AG) во споредба со студентите со ниска емпатичност. Емпатичните студенти се временски покомпетентни TC (помалку се оптоварени со минатото и иднината), кај нив постои поголема афирмација на вредностите на самоостварувањето (SAV), себе си повеќе се ценат и почитуваат (SR) на човековата природа гледаат како на, во основа, добра и конструктивна (NC) и посинергични се, повеќе гледаат на егзистенцијалните дихотомии како на едно единство на спротивности (SY).

Значајни разлики постојат и во поглед на когнитивната сфера на личноста. Студентите со високо ниво на емпатија во однос на студентите со ниско ниво на емпатија имаат повисока социјална интелегенција, односно, тие полесно ги предвидуваат последиците на одредени социјални настани (BI4) и полесно ги препознаат промените во социјалните значења (BI2). Исто така студентите со повисока емпатија имаат повисока интелегенција (DOMINO) и поизразена спремност за интелектуално ангажирање (TITOESCO).

Високо емпатичните студенти имаат повеќе одговори карактеристични за фазата на пост конвенционалното морално мислење (PSCOP), додека студентите со пониска емпатичност повеќе одговори карактеристични за фазата на конвенционално морално мислење (PSCO34).

Разлика помеѓу овие две екстремни групи постои и во однос на нивото на анксиозност (AL) и степенот на автономија и независност во мислењето (AU). Високо емпатичните студенти имаат

помало ниво на анксиозност (AL) и поголма независност и либералност во мислењето (AU) во однос на студентите со екстремно ниска емпатија.

Што се однесува до разликите во изворните црти на личност од табелата се гледа дека осум разлики се статистички значајни, односно дека изворните црти воздржаност-топлина (A), слабо его-силно его (C), слабо супер его-силно супер его (G), реалистичност-нереалистичност (H), доверба-сомничавост (L), спокојство-чувство на вина (O), конзерватизам-радикализам (Q1), недисциплинираност-самоконтрола (Q3) ги диференцираат високо емпатичните студенти од ниско емпатичните.

Меѓутоа, карактеристично е дека на пет изворни црти (A, C, G, H, Q3) утврдените разлики се однесуваат само на степенот на изразеноста на особините карактеристични за позитивниот пол на цртите. Значи, и двете групи на студенти можат да се опишат со особините карактеристични за позитивните полови на овие црти како стабилни во изразувањето на своите афекти (нема циклични падови и скокови), внимателни, топли во односите со луѓето, спремни на соработка (A+), емоционално стабилни, сталожени (C+), истрајни, одлучни, со чувство на должност и совест (G+), храбри, непосредни во изразувањето на своите чувства, предприемчиви (H+), со развиено самопочитување но и водење сметка за другите (Q3+), со тоа што кај групата со висока емпатичност овие особини се малку повеќе изразени. Во поглед на изворната црта (L) доверба-сомничавост утврдената разлика се однесува пред се на полот на цртата. Високо емпатичната група е поблиску до негативниот пол на цртата, доверба, додека ниско емпатичната група е поблиски до позитивниот пол на цртата, сомничавост. Значи високо емпатичните студенти можат да се опишат као "внатрешно опуштена", со доверба и разбирање кон другите луѓе, додека ниско емпатичната група може да се опише со особините на позитивниот пол на цртата како недоверливи, сомничави, самоуверени, неподобни за

групни активности. Разликите на двете други изворни црти (O и Q1) слободно би можеле да се интерпретираат, исто така, како разлики во степенот на развиеноста во рамките на негативните полови на овие црти, со тоа што може да се каже дека високоемпатичните студенти во споредба со нискоемпатичните се поспокојни, поведри, посмирени (O-), помалку конзервативни (Q1-) во споредба со нискоемпатичните студенти.

Врз основа на изнесените резултати може да се заклучи дека групата на студенти со високо ниво на емпатија има *повисока ошшћа* (DOMINO) и *социјална интелегенција* (BI2 и BI4), и поразвиена *диспозиција за интелектуално вклучување* (TITOESCO), поразвиено *принципиелно морално мислење* (PSCOP) во однос на групата со ниско ниво на емпатија. Понатаму, високоемпатичната група подобро напредува во процесот на *самоосвудување*, таа е со *пониско ниво на анксиозност* (AL), *поголема независност* (AU). Исто така тие се *посрдечни*, *пошшћли* (A+), *со посилно ешо* (C+) и *сушр ешо* (G+), *посшшћани*, *посмирени* (H+), *присшсобливи*, *со доверба* (L-), *посшшкојни* (O-), *помалку конзервативни* (Q1-) и со *посилен "јас сеншшменш"* (Q3+) во однос на нискоемпатичната група на студенти.

Резултатите од диференцијалната анализа помеѓу групите со поголема и помала застапеност на **принципиелното морално судење** се прикажани во Табела 8.

Табела 8. Диференцијална анализа помеѓу групите со ниско и високо ниво на принципиелно морално судење

Варијабла	M1 (N1=97)	SD1	M2 (N2=89)	SD2	F ratio	F probab.
TC	13.6289	2.8370	14.8539	3.0546	8.0421	.0051*
OI	72.2680	8.2063	75.0562	8.9650	4.9040	.0280*
SAV	16.6186	2.8227	17.6517	2.8248	6.2133	.0136*
EX	16.9278	3.3642	17.9888	3.0283	5.0767	.02548

FR	13.6598	2.4319	14.1798	2.9254	1.7481	.1878
S	9.7629	2.3174	10.5393	2.4820	4.8678	.0286*
SR	11.0515	2.2002	11.5393	2.3113	2.1735	.1421
SA	14.5773	2.6881	14.8764	3.0407	.5068	.4774
NC	9.6186	1.9173	10.1461	2.0646	3.2644	.0724
SY	4.9691	1.4538	5.7416	1.3188	14.3172	.0002*
AG	13.7423	2.6820	14.5955	2.7868	4.5250	.0347*
CC	14.9485	3.6095	16.5618	3.2120	10.2976	.0016*
BI4	17.6220	3.7130	20.1273	2.9753	25.4960	.0000*
BI2	11.5017	4.2131	14.3371	4.2532	20.8309	.0000*
EM	32.5361	4.4978	35.3371	4.9197	16.4544	.0001*
DG	177.2371	21.9568	167.7865	22.3431	8.4551	.0041*
AL	10.5567	4.3204	11.3146	3.9789	1.5402	.2162
AU	17.3814	4.4987	22.2472	5.2857	45.9378	.0000*
RO	13.7216	4.2100	15.9101	4.5268	11.6704	.0008*
A	12.4021	2.2391	12.5281	2.5941	.1264	.7226
B	5.7010	1.6843	6.7753	1.5649	20.2024	.0000*
C	14.3711	3.3364	15.3483	3.8586	3.4281	.0657
E	12.6701	2.9711	13.2360	3.3711	1.4801	.2253
F	15.2474	2.8905	14.2809	3.5483	4.1769	.0424*
G	13.4021	3.5639	14.8427	4.1885	6.4147	.0122*
H	13.5979	3.8694	14.4270	4.4027	1.8674	.1734
I	9.2577	2.8073	10.4719	3.0117	8.0979	.0049*
L	11.0206	2.3318	10.2360	2.9543	4.0761	.0449*
M	12.7320	3.1738	13.1910	3.2609	.9458	.3321
N	9.7835	1.8721	9.3820	1.9915	2.0082	.1581
O	12.3505	3.7334	11.8764	3.5733	.7798	.3784
Q1	9.3093	2.8591	10.2360	2.5451	5.4133	.0211*
Q2	10.8247	2.9686	11.4157	2.5037	2.1342	.1458
Q3	11.3402	2.5120	11.2809	2.8364	.0229	.8800
Q4	13.3402	4.0127	13.0562	4.3337	.2154	.6431
DOMINO	27.7216	5.4862	29.8090	5.8463	6.3096	.0129*
TITOESCO	45.5567	4.8001	50.5730	5.7305	42.1234	.0000*

Легенда: M1 - ниско ниво на принципиелно мислење
M2 - високо ниво на принципиелно мислење

Од горната табела се гледа дека студентите со висок процент на одговори од фазата на постконвенционалното морално мислење значајно се разликуваат ($p < 0,05$) од студентите кои имаат мал процент на одговори од оваа фаза на мислење во поглед на 22 мерки.

Студентите со високо развиено принципиелно морално мислење постигнуваат повисоки просечни скорови на 8 (TC, OI, SAV, EX, S, SY, AG, CC) од 12 мерки со кои се операционализира нивото на *самоосџварување*. Ова значи дека студентите со поголем процент на одговори од фазата на принципиелно морално мислење се повеќе временски компетентни (TC), односно не се премногу оптеретени како од минатото така и од иднината. Внатрешно се ориентирани, повеќе се раководат од внатрешните принципи и мотиви (OI), повеќе ги интернализирале вредностите на самоостварените (SAV) и пофлексибилни се во нивната примена (EX), спонтано реагираат во ситуациите и послободни се да бидат она што се (S), полесно ги надминуваат егзистенцијалните спротивности (SY), полесно ја прифаќаат сопствената агресија (AG) и спосособни се за воспоставување на блиски контакти со луѓето (CC).

Студентите со висок и низок процент на одговори од пост-конвенционалната фаза на морално мислење значајно се разликуваат и во поглед на нивото на *социјална инџелигенција*. Студентите со развиено принципиелно морално мислење имаат поголема способност да ги препознаат промените во социјалното значење (BI2), како и поголема способност да ги предвидат последиците на одредени социјални настани (BI4) во однос на студентите со помалку развиено принципиелно мислење. Тие исто така постигат и повисоки скорови на варијаблите општа интелигенција (DOMINO) и диспозицијата за интелектуално вклучување (TITOESCO), што значи дека имаат повисока интелигенција и поизразена диспозиција за вклучување во интелектуални активности во споредба со студентите со мал процент на одговори индикативни за принципиелната фаза на морално мислење.

Разлики помеѓу овие две екстремни групи постојати и во поглед на нивото на *емпаџија* (EM) и *оџвореносџа на сисџемоџ на верувања* (DG). Групата со развиено принципиелно мислење е повеќе емпатична и со поотворен систем на верувања (помалку

догматична) во однос на групата со понеразвиено принципиелно мислење.

Студентите со развиено принципиелно мислење се и понезависни од авторитетот, *поавтономни*, потолерантни на гледишта поинакви од сопствените, интелектуално и политички либерални (AU). Исто така овие студенти покажуваат *поголема скептичност кон традиционалните релиџиски верувања и норми* (RO) во однос на студентите со помалку развиено принципиелно морално мислење.

Што се однесува до разликата во изворните црти, двете екстремни групи се разликуваат во поглед на 6 црти (B, F, G, I, L, Q1). Карактеристично е дека според постигнатите скорови и двете групи се поблиску до позитивниот пол на цртите F (загриженост-безгрижност), G (слабо супер его-силно супер его) и L (доверба-сомничавост). Според тоа и двете групи можат да се опишат како безгрижни, весели, енергични (F+), истрајни, совесни (G+), самоуверени, тврдоглави, супериорни (L+), со тоа што особините на цртите (F+) и (L+) се помалку изразени, а особините на цртата (G+) повеќе изразени кај групата со поразвиена принципиелна моралност. Значи, студентите чија организација на мислење во поголем број на различни ситуации на морални дилеми е карактеристична за фазата на принципиелна моралност имаат посилено супер его, се помалку самоуверени и тврдоглави, помалку безгрижни, весели во споредба со студентите чие морално судење е во помал број на ситуации во согласност со принципиелната моралност. На три изворни црти, B (ниска интелигенција-висока интелигенција), I (харија-премсија), Q1 (конзерватизам-радикализам) студентите од двете групи се разликуваат во поглед на изразеноста на полот на цртите. Студентите со поразвиена принципиелна моралност се поблиску до позитивниот пол на цртите (B+), висока интелигенција, (I+), премсија и (Q1+), радикализам. Нив ги опишуваат особините висока интелигенција (B+), незрелост, бегство од реалноста (I+), критичност, скептичност, склоност кон

проверување како на старите така и на новите идеи (Q1+). Студентите пак со помал процент на одговори индикативни за принципиелната моралност можат да се опишат со особините на негативниот пол на цртите (B-), (I-), (Q1-). Значи, тие имаат пониска интелигенција, се остри, цврсти, емоционално зрели но и манифестираат отпор кон новините и промените.

Резултатите од диференцијалната анализа на групите со ниско и високо ниво на принципиелно морално мислење покажаа дека групата со високо ниво на морално судење стои подобро на процесот на "добро израснување кон самоосвирнување" (TC, OI, SAV, EX, S, SY, AG, CC). Тие имаат *повисока отвореност* (B+), (DOMINO) и *социјална интелигенција* (BI2 и BI4), *поразвиена диспозиција за интелектуално вклучување* (TITOESCO), *поголема емоционалност* (EM) и *отвореност на системот на верувања* (DG), *поголема независност* (AU) и *поголема скептичност кон религиски верувања и норми* (RO). Исто така, тие се *помалку енергични и безгрични* (F+), *со посилен суверенитет* (G+), *помалку самоуверени, тврдоглави и супериорни* (L+), *радикални* (Q1+) но и *нереалистични и незаинтересирани за практичните проблеми* (I+).

Следната варијабла по која се анализираше разликата во особините на личност меѓу групите со екстремно високи и ниски скорови беше **отвореност на системот на верувања (DG)**.

Резултатите од оваа диференцијална анализа се прикажани во Табела 9.

Табела 9. Резултати од диференцијалната анализа на групите со низок и висок догматизам

Варијабла	M1 (N1=87)	SD1	M2 (N2=90)	SD2	F ratio	F probab.
TC	15.1264	2.7399	13.0889	3.2104	20.5642	.0000*
OI	76.0690	8.2021	73.1333	8.8777	5.2122	.0236*
SAV	17.8621	2.7415	16.9222	3.0473	4.6430	.0325*
EX	18.2874	3.1730	17.0889	3.4336	5.8061	.0170*

FR	14.4023	2.7427	14.0556	2.3814	.8082	.3699
S	10.5517	2.2964	10.0667	2.2725	1.9947	.1596
SR	11.6322	1.9596	11.1333	2.3088	2.3943	.1236
SA	15.2299	2.9950	14.3667	2.9923	3.6782	.0568
NC	10.1034	1.9591	10.1556	2.1667	.0281	.8671
SY	5.7356	1.3594	5.2556	1.3287	5.6455	.0186*
AG	14.4713	2.8360	14.4000	2.6171	.0302	.8622
CC	16.8276	2.9657	15.5778	3.8071	5.9092	.0161*
BI4	19.1226	3.5554	18.4259	3.7917	1.5876	.2093
BI2	12.8621	4.0953	11.9481	4.5005	1.9926	.1598
PSCO2	9.1571	5.7616	9.5556	5.5294	.2204	.6393
PSCO34	56.3410	11.2891	59.3704	11.8737	3.0222	.0839
PSCOA	5.2874	4.6949	4.8519	4.0721	.4355	.5102
PSCOP	26.2069	10.5031	23.5741	11.2279	2.5915	.1092
EM	34.4483	5.0041	33.3444	4.0562	2.6073	.1082
AL	11.8851	4.2575	9.5778	3.7893	14.5277	.0002*
AU	21.1034	6.1095	17.9333	4.1075	16.5121	.0001*
RO	15.4023	4.4499	14.7000	4.6530	1.0519	.3065
A	12.4253	2.5773	12.4111	2.1247	.0016	.9682
B	6.6092	1.5428	6.2444	1.7112	2.2134	.1386
C	15.2644	3.8169	13.7000	3.4001	8.3028	.0045*
E	12.6552	2.8029	12.6889	3.4920	.0050	.9437
F	14.8736	2.8967	15.5889	3.0534	2.5534	.1119
G	14.2989	3.9916	14.4667	3.8634	.0808	.7766
H	14.3908	4.3116	13.5333	4.0812	1.8474	.1758
I	9.9655	3.3565	9.7333	2.9060	.2426	.6230
L	10.0230	2.4351	11.0000	2.7191	6.3270	.0128*
M	12.6552	2.8071	12.2111	3.1782	.9682	.3265
N	9.4483	1.9928	9.6333	2.1011	.3610	.5487
O	11.9425	3.4078	12.5222	3.1021	1.4023	.2379
Q1	10.0920	2.5455	9.1222	2.8038	5.7919	.0171*
Q2	11.1264	2.7862	10.6444	2.6661	1.3832	.2412
Q3	12.1379	2.9022	11.2667	2.3310	4.8650	.0287*
Q4	12.2644	4.1525	13.4667	3.7272	4.1152	.0440*
DOMINO	29.2644	6.0549	28.7222	6.0948	.3523	.5536
TITOESCO	47.5172	6.0768	47.5000	5.0531	.0004	.9836

Легенда: M1 = низок догматизам
M2 = висок догматизам

Како што се гледа од горната Табела, 13 мерки (TC, OI, SAV, EX, SY, CC, AL, AU, C, L, Q1, Q3 и Q4) ги диференцираат групите ($p < 0.05$) со отворен и затворен систем на верувања (низок и висок догматизам).

Групата со низок догматизам постигнува повисоки скорови на аспектите на *самоосѝварување* (TC, OI, SAV, EX, SY, CC). Според тоа оваа група е помалку оптеретена од минатаото и иднината (TC), повеќе се раководи од сопствените принципи и внатрешна мотивација (OI), вредностите на самоостварувањето им се блиски (SAV), повеќе се синергични (SY) и полесно воспоставуваат интимен контакт со луѓето (CC) во споредба со групата на високо догматичните студенти.

Ниско догматичната група постигнува исто така повисоки скорови на варијаблата ниво на анксиозност (AL) и независност (AU) па е според тоа помалку анксиозна и понезависна од мислењето на авторитетот.

Двете екстремни групи се разликуваат и во поглед на изворните црти С (слабо его-силно его), L (доверба- сомничавост), Q1 (конзерватизам-радикализам) и Q3 (недисциплинираност-самоконтрола), Q4 (ниска ергичка тензија-висока ергичка тензија). Карактеристично е што само кај цртите Q1 и Q4 полот на цртата ги разликува ниско догматичните и високо догматичните студенти. Групата со отворен систем на верувања ја опишуваат карактеристиките на позитивниот пол на цртата (Q1+), (скептичност, критичност, независност во мислењето), и негативниот пол на цртата (Q4-) (опуштеност, самозадоволство, спокојство), додека високо догматичната група може да се опише со карактеристиките на негативниот пол на цртата (Q1-), неспокојство, загриженост и со карактеристиките на позитивниот пол на цртата (Q4+), и на останатите три црти (С, L и Q3) разликата помеѓу групите е во степенот на изразеноста на особините во рамките на позитивниот пол на цртите. Така, и двете групи можат да се опишат со особините на позитивниот пол на цртите (С+), (L+) и (Q3+) (емоционална урамнотеженост и стабилност, недоверба, самоувереност, самоконтрола на чувствата, обзир према другите), а утврдените

разлики се во смисла на тоа дека кај ниско догматичната група карактеристиките на (L+) цртата се помалку изразени (понизок скор), а карактеристиките на (C+) и (Q3+) повеќе изразени (повисоки скорови).

Да резимирам, групата со ниско ниво на догматизам во споредба со групата во високо ниво на догматизам се карактеризира со *помало ниво на анксиозност (AL), поголема независност во мислењето (AU), посилен его (C+), помала сомничавост (L+), критичност (Q1+), поголема самоконтрола, посилен "јас сенџимент" (Q3+) и самоодоволство (Q4)*.

Последна варијабла по која се споредувани групите со екстремни постигања е **диспозицијата за интелектуално вклучување**. Резултатите од оваа диференцијална анализа се прикажани во Табела 10.

Табела 10. Резултати од диференцијалната анализа помеѓу групите со ниска и висока диспозиција за интелектуално вклучување

Варијабла	M1 (N1=88)	SD1	M2 (N2=100)	SD2	F ratio	F probab.
TC	13.6364	2.8129	13.9300	3.2822	.4278	.5139
OI	71.8523	8.2817	76.2600	8.9540	12.1651	.0006*
SAV	15.8409	2.6819	17.7200	2.8853	21.2024	.0000*
EX	17.1023	3.3289	17.8400	3.5211	2.1621	.1431
FR	13.4205	2.5985	14.7300	2.7408	11.2163	.0010*
S	9.6136	2.1837	10.5500	2.5795	7.1102	.0083*
SR	10.6364	2.2293	11.6200	2.4279	8.2917	.0044*
SA	15.5114	3.0850	14.7300	3.2500	2.8369	.0938
NC	9.3636	2.0633	9.9600	2.1692	3.7030	.0558
SY	4.8864	1.3428	5.5700	1.5456	10.3439	.0015*
AG	14.0795	2.7217	14.9500	2.8863	4.4900	.0354*
CC	15.1364	3.5467	16.9500	3.1826	13.6558	.0003*
BI4	18.9167	3.6048	19.6967	3.5515	2.2264	.1374
BI2	12.2273	3.8372	13.2333	4.9445	2.3808	.1245
PSCO2	10.4924	5.2654	7.7167	5.5639	12.2484	.0006*

PSCO34	60.2462	9.1864	53.6500	13.1077	15.5562	.0001*
PSCOA	5.9280	4.5123	5.0833	4.1667	1.7799	.1838
PSCOP	20.3220	8.2770	30.1500	12.6954	38.3708	.0000*
EM	30.7614	4.0258	35.7200	4.7632	58.5516	.0000*
DG	171.8977	19.5148	171.9100	23.4194	.0000	.9969
AL	10.2955	4.3395	11.3300	4.0603	2.8493	.0931
RO	14.7159	3.9068	15.7000	5.0382	2.1952	.1401
A	12.5455	2.5905	12.0600	2.4652	1.7308	.1899
B	6.0114	1.7779	6.4700	1.6420	3.3795	.0676
C	14.0000	3.1036	15.3000	3.9479	6.1797	.0138*
E	12.8523	3.2924	12.8700	3.0835	.0015	.9696
F	15.1818	2.5441	14.8400	3.3566	.6060	.4373
G	14.3523	3.4973	14.2400	4.2119	.0389	.8438
H	13.5568	3.9329	14.2300	4.5279	1.1689	.2810
I	9.1818	2.7774	10.5500	2.7830	11.3348	.0009*
L	11.2500	2.2957	10.4000	2.8569	4.9667	.0270*
M	12.2273	2.8916	13.1500	3.4094	3.9468	.0484
N	9.8750	2.0047	9.2700	2.1361	3.9768	.0476
O	12.6023	3.7063	11.5000	3.5405	4.3423	.0385*
Q1	9.1818	2.9810	10.3900	2.6587	8.6285	.0037*
Q2	10.7955	2.6137	10.7400	2.7947	.0196	.8889
Q3	10.7727	2.7987	11.9500	2.6107	8.8975	.0032*
Q4	13.6932	3.9227	12.7800	4.5318	2.1532	.1440
DOMINO	29.1250	5.5911	29.2700	5.5210	.0319	.8584

ЛЕГЕНДА: M1 = ниска диспозовија за интелектуално вклучвање
M2 = висока диспозиција за интелектуално вклучвање

Групите со ниска и висока диспозиција за интелектуално вклучвање статистички значајно се разликуваат ($p < 0,05$) по своите постигања на 18 мерки (OI, SAV, FR, S, SR, SY, AG, CC, PSCO2, PSCO34, PSCOP, EM, C, I, L, O, Q1, Q4).

Групата со висока диспозиција за вклучвање во интелектуалните активности, во споредба со групата кај која оваа диспозиција е многу ниска, постига повисоки скорови на 8 од 12 аспекти на самоостварувањето. Според тоа, овие студенти се повеќе внатрешно ориентирана (OI), со поголема афирмација на вредностите на самоостварените (SAV), со поголема осетливост за сопствените потреби и чувства (FR), се поспонтани (S), со развиено самопочитување (SR), спротивностите на животот ги гледаат како смислено поврзани целини (SY), ја прифаќаат сопствената

агресија како нешто природно (AG) и полесно воспоставуваат контакт со другите луѓе (CC). Значи од 12 аспекти на самоостварувањето тие се разликуваат на 8 од што може да се заклучи дека групата со високо развиена диспозиција за интелектуално вклучување има повисоко ниво на самоостварување во споредба со групата кај која диспозицијата за интелектуално вклучување е малку развиена.

Двете екстремни групи се разликуваат и во областа на моралното мислење (PSCO2, PSCO3, PSCOP). Групата со развиена диспозиција за интелектуално вклучување има значајно поголем процент на одговори од фазата на принципиелно мислење во споредба со групата со ниско ниво на диспозицијата за интелектуално вклучување.

Значајни разлики меѓу групите постојат и во однос на способноста за емпатија во корист на групата со развиена диспозиција за интелектуално вклучување.

И во поглед на изворните црти постојат неколку статистички значајни разлики. Овие две групи се разликуваат во поглед на цртите слабо его-силно его (C), реалистичност-нереалистичност (I), доверба-сомничавост (L), спокојство-чувство на вина (O), конзерватизам-радикализам (Q1) и ниска ергичка тензија-висока ергичка тензија (Q4). Интересно е дека само на две црти (I), реалистичност-нереалистичност и (Q1), конзерватизам-радикализам, разликите се однесуваат на полот на цртата. Студентите со високо изразена диспозиција за интелектуално вклучување ги опишуваат особините на позитивниот пол на овие две црти, нереалистичност, неодлучност, одбегнување на одговорност, немање смисол за реалност и практични проблеми, конзерватизам, отпорност на промени, додека студентите со ниска диспозиција за интелектуално вклучување ги опишуваат особините на негативниот пол, острина, цврстина, самодоволност, критичност, скептичност и проверување

како на новите така и на старите идеи. Во поглед на останатите 4 изворни црти разликите се однесуваат само на степенот на изразеност на особините во рамките на ист пол (C+, L+, O-, Q3+). Според овие разлики студентите со ниска диспозиција за интелектуално вклучување би можеле да се опишат како помалку емоционално стабилни (пониски скорови на C+), повеќе тврдоглави, поагресивни, посомничави (повисоки скориви на L+), поспокојни, поведри (повисоки скорови на O-) но и со помала самоконтрола, помал обзир према другите (поинизок скор на Q3+) во споредба со групата со високо развиена диспозиција за интелектуално вклучување.

Сумирајќи ги резултатите од диференцијалната анализа во однос на варијаблата диспозиција за интелектуално вклучување, може да се заклучи дека групата со развиена диспозиција за интелектуално вклучување во споредба со групата кај која оваа диспозиција е неразвиена, подобро стои на процесот на "добро израснување кон самоосвистување" (OI, SAV, FR, S, SR, SY, AG, CC), во поголем број на ситуации организацијата на моралното мислење е на принципиелна фаза (PSCOP), тие имаат поголема емпиричност (EM). Исто така ова група има посилно его (C+), помала сомничавост, тврдоглавост (L+), поголема самоверба, спокојство (O-), криичност во мислењето, радикализам (Q1+), посилен "јас сенџимент" (Q3+) и помала нереалистичност (I+).

ФАКТОРСКА СТРУКТУРА НА ПСИХОЛОШКИТЕ ОСОБИНИ (Факторска анализа)

Структура на психолошките особини на сите студенти

Структурата на психолошките особини е утврдена со факторска анализа. Матрицата на интеркорелации (Табела 4), која е основа за факторската анализа, беше прво тестирана за значајност (дека дијагоналните полиња се 1.00 а вондијагоналните полиња 0.00) со Бартлетовиот тест на сферичност. Резултатите од статистичкиот тест се дадени во долниот преглед.

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy = .66808

Bartlett Test of Sphericity = 5557.0826, Significance = .00000

There are 110 (6.7%) off-diagonal elements of AIC Matrix > 0.09

Од прегледот се гледа дека вредноста за статистичкиот тест на сферичност (заснован на χ^2) е висока а односната веројатност мала, што значи матрицата на корелациите не е случајна па според тоа факторската анализа може да се примени.

Исто така пред да се пристапи кон екстракцијата на фактори се проверени и коефициентите на парцијална корелација како индикатор на јачината на поврзаноста помеѓу варијаблите. Имено, ако варијаблите имаат заеднички фактор, парцијалните корелации помеѓу парови на варијабли ќе бидат мали кога линеарните ефекти на другите варијабли ќе бидат елиминирани, односно парцијалните корелации ќе бидат блиску до нулата.

Матрицата на парцијални корелации помеѓу парови на варијабли кога линеарните ефекти на другите варијабли се отстранети (anti-image матрица на корелации) е дадена во Табела 11.

Табела 11. Anti-image корелациона матрица

	TC	OI	SAV	EX	FR	S	SR
TC	.79742						
OI	.21563	.68026					
SAV	-.20480	-.41928	.73743				
EX	-.16010	-.54246	.30373	.72106			
FR	-.10547	-.51794	.13602	.30318	.68414		
S	-.00681	-.23557	-.11130	.06385	-.08300	.89397	
SR	-.20113	-.41723	-.10386	.18793	.29885	-.01215	.75980
SA	-.29570	-.66374	.22704	.18717	.38268	.12227	.35931
NC	-.01421	-.41932	.01441	.23520	.17077	.19037	.07872
SY	-.02996	.16321	-.49995	-.33379	-.01953	-.06449	.16199
AG	.11615	-.18599	-.01377	.09819	-.18146	.04846	-.01102
CC	-.24005	-.30557	.18290	-.15215	-.05445	-.03387	.03153
BI4	-.14639	-.08500	.07533	.05039	.06794	-.07732	.03897
BI2	-.05059	.06827	-.07339	-.09940	-.11151	.10534	.02759
PSCO2	.04037	.04127	-.03066	-.07263	-.08429	.07425	-.01889
PSCO34	-.03013	-.00501	.00877	-.02472	-.04088	.05596	.00407
PSCOA	-.00262	-.01521	.06433	-.03061	-.00675	.02028	-.00215
PSCOP	-.00830	.02877	.01564	-.04050	-.03429	.02517	-.01358
EM	-.01571	.08145	-.01916	.02252	-.09080	-.00543	-.02257
DG	.12928	.01000	.02377	-.00569	.00629	-.08767	.02945
AL	-.21205	-.07486	.04957	-.05578	.10207	-.14766	-.01743
AU	-.02622	-.07610	.08389	.04269	.00369	.02894	.11456
RO	-.09915	-.01156	.04053	.00973	.04120	.02870	-.01074
A	.01430	-.05881	.00270	-.06713	.14107	-.03176	.06703
B	.01133	-.04809	.09340	.07774	.09208	-.05869	-.08282
C	-.14068	-.01757	.10160	.05357	-.04980	.00703	-.03136
E	.08040	-.01119	.04614	-.02546	.00725	.02870	-.06437
F	-.12442	.05701	.06146	-.02371	-.13803	-.00237	-.07723
G	.00271	.06337	-.04991	.01373	-.02408	.12206	-.15876
H	.03169	-.06150	.05601	.10200	-.00068	-.05279	-.05111
I	.00586	.02153	-.01361	-.03536	-.01496	-.01037	.01622
L	-.02886	-.01242	-.06650	-.05727	-.02365	-.01269	.09537
M	-.07456	.00054	.05521	.07472	-.07927	-.09638	.02531
N	.01715	.01483	.07259	-.05309	-.01922	.02066	-.13098
O	-.04247	-.02687	.07650	.03078	-.02391	-.05360	.09670
Q1	-.01621	.07700	-.09260	.01072	-.07058	.03513	.07055
Q2	-.08393	-.01656	-.09661	-.02985	-.07201	.00166	.10603
Q3	.04762	.04262	.00580	-.03922	.00666	.00242	-.03074
Q4	-.03006	-.03470	.03540	.01774	.01209	-.00822	.05883
DOMINO	.03291	.02188	-.13859	-.09321	-.09024	-.01552	.11415
TITOESCO	.06731	-.12558	-.07036	.04287	.00506	.09493	-.02151

	SA	NC	SY	AG	CC	BI4	BI2
SA	.52377						
NC	.27736	.53941					
SY	.00543	-.25346	.66327				
AG	-.03719	.24726	-.14146	.85005			
CC	.18050	.11642	-.01113	-.06503	.89120		
BI4	.06458	.06878	-.09607	.02486	.09018	.74815	
BI2	.04372	-.07137	.07966	-.02631	-.02953	-.19160	.65842
PSCO2	-.06147	-.03995	.01204	-.05718	.01130	-.01569	-.06834
PSCO34	-.04208	-.05997	-.00786	-.03579	.04642	.02259	-.06273
PSCOA	-.03152	-.05968	-.04291	-.06557	.00644	.04545	-.01019
PSCOP	-.06026	-.08503	-.03458	-.06836	.03455	.00285	-.08525
EM	-.07050	-.08345	-.12873	.11728	.02275	-.02116	-.12813
DG	.00642	-.01104	.02072	-.04137	.05266	.04448	.03986
AL	.06173	.01986	.09585	.07246	-.00735	.00904	.07693
AU	.01685	.17190	-.09002	.00454	-.01507	-.03272	-.17783
RO	-.03416	-.04890	-.02672	-.07654	-.03738	.03215	.02269
A	.04656	-.04786	.10486	-.03785	-.04278	.00191	-.01475
B	-.00739	-.05513	-.02738	-.07441	-.03464	-.13624	-.01468
C	.05702	.04821	-.14396	.03199	.08198	.06269	-.01988
E	.03610	.03423	-.02492	-.13700	-.02682	.01983	.01984
F	.01907	-.08499	.00548	-.09812	-.00732	.00989	.14993
G	-.04932	-.08216	.04492	-.06489	-.06514	-.10668	.04161
H	.01200	.08909	-.07756	.02273	.00692	.03312	-.06949
I	.02225	.05081	-.00375	-.00687	-.05131	-.01102	-.09599
L	.06247	-.00863	.09588	-.05731	.01796	-.04618	-.03497
M	-.01322	-.07983	-.05484	.00597	.02326	-.05963	-.00903
N	-.03420	.07208	-.07008	.00613	.09787	-.03895	.03666
O	.02025	.06063	-.09764	-.01955	.10021	.05943	.05489
Q1	-.07088	-.06104	.07609	-.08108	-.10391	-.05626	-.06857
Q2	.03707	.01586	.17279	.01446	.00249	-.04546	.12150
Q3	-.04343	-.10006	-.03774	-.10030	.03104	.06252	.04446
Q4	-.02868	.05025	-.02520	-.07148	.08747	-.06041	-.08144
DOMINO	-.06426	-.00077	.13933	.02008	.04440	-.16854	-.13742
TITOESCO.19031		.08263	.05101	-.01746	-.07267	-.05677	.10861

	PSCO2	PSCO34	PSCOA	PSCOP	EM	DG	AL
PSCO2	.12878						
PSCO34	.83543	.36414					
PSCOA	.73202	.79326	.10045				
PSCOP	.83152	.93442	.78728	.40943			
EM	-.02303	-.03339	-.04744	-.02941	.77745		
DG	-.04276	-.05606	-.06899	-.04363	-.01536	.74774	
AL	-.07179	-.05971	-.03220	-.03843	-.12977	.01680	.87371
AU	-.07098	-.05186	-.15339	-.13686	-.10274	.24760	-.10948
RO	-.06141	.00001	-.01302	-.03551	-.03291	-.02355	.01312
A	-.01078	-.02581	.03209	-.03108	-.13811	.00204	-.03917
B	-.07218	-.02385	.04125	-.05808	-.00352	.00858	-.01149
C	-.00849	.02276	-.02857	-.02188	.03974	.08596	-.16071
E	.17908	.14707	.16256	.14071	-.09797	-.02810	-.00734
F	-.01723	.01536	.08308	.04888	-.11250	-.07287	.06326
G	.08476	.04377	.02803	.01523	-.11979	-.13897	-.01228
H	.09817	.09759	.01603	.08643	-.08861	.02900	-.07097
I	.07316	.05207	.03626	.01308	-.06009	-.00097	.09039
L	.02095	-.00190	-.04438	.00747	.11428	-.08822	.12580
M	.04918	.03752	.05043	.05242	.03629	.04450	.06145
N	.02331	.01471	.01331	.01525	-.09189	.04706	-.06298
O	-.02114	.02474	-.01240	.02059	.02929	.11391	.20287
Q1	-.00577	-.00469	-.00924	-.02723	-.06476	.02836	-.16575
Q2	.01872	-.04286	-.04120	-.06213	.06078	.03194	.06956
Q3	.15345	.08067	.14047	.14967	-.03175	.06283	-.09765
Q4	.10708	.10571	.04694	.11008	-.04566	-.03452	.14813
DOMINO	.03822	.00498	-.01914	-.00835	-.00803	-.00885	.04147
TITOESCO	.11954	.08126	.08731	.00036	-.32746	-.10356	.02127

	AU	RO	A	B	C	E	F
AU	.76063						
RO	-.11809	.84488					
A	.04863	.04937	.58090				
B	-.09811	.02129	-.00042	.79965			
C	.16176	-.02914	-.11088	-.02987	.83226		
E	-.08597	-.00945	.04015	-.04468	.01521	.50697	
F	-.09117	.06042	-.16584	.00543	.06932	.06130	.63404
G	-.04816	-.00651	-.14057	-.10050	-.10995	.18620	.03761
H	.06557	-.03667	-.21185	-.04315	-.14045	-.06759	-.28124
I	.08628	-.01958	-.00936	-.06789	.03975	.08146	.09086
L	-.00659	.02717	-.02961	-.07783	-.07355	-.08890	-.06252
M	.00349	.13482	-.00390	.12366	.04179	.02927	.12309
N	.05729	-.03337	.02621	.05204	.07381	-.02284	-.04038
O	.10624	-.01162	-.18098	-.07140	.19317	-.02067	-.01266

-200-

Q1	-.00318	.00963	.04894	.00681	-.00132	-.02963	.01201
Q2	-.00432	-.10153	.08868	-.12421	-.03381	.00029	.04751
Q3	-.07326	.01930	-.01313	-.09449	-.14123	.14838	.01930
Q4	-.04570	.01073	-.12169	.00384	.25219	.04240	-.05755
DOMINO	.10645	-.14531	.10015	-.19501	-.10596	-.02562	-.17607
TITOESCO	-.13843	.01056	.11181	.00810	-.03565	.06651	.07150

	G	H	I	L	M	N	O
G	.71708						
H	.01275	.81321					
I	.02287	.04871	.70733				
L	.07020	.01989	.07997	.79114			
M	-.08165	-.06104	-.13217	-.02866	.59123		
N	.04670	.02467	-.04808	-.10673	-.03725	.41891	
O	-.09479	.17298	-.11296	-.01777	-.05856	.06858	.84829
Q1	.02095	.10933	.09635	-.00296	-.06492	-.05173	-.02262
Q2	-.03299	-.04365	-.08511	.11348	-.10820	-.05111	.00070
Q3	-.02666	.01686	-.03146	.08593	.13936	-.06378	.01508
Q4	.12163	.08934	.08495	-.12593	.09075	.03431	-.16925
DOMINO	-.02097	-.04651	.08000	.13412	.00304	-.08604	.03196
TITOESCO	.13451	-.04754	-.07857	.03670	-.13095	.10653	-.02025

	Q1	Q2	Q3	Q4	DOMINO	TITOESCO
Q1	.73531					
Q2	-.02085	.51364				
Q3	-.03149	-.00497	.78755			
Q4	.01422	-.05757	.09131	.83795		
DOMINO	.05164	.11068	.01516	-.07179	.64392	
TITOESCO	-.06866	.07616	-.11213	-.07306	.01385	.73741

Measures of sampling adequacy (MSA) are printed on the diagonal.

Од табелата се гледа дека пропорцијата на високи коефициенти е мала, па според тоа матрицата на интеркорелации може да се подвргне на факторска анализа.

За екстракција на фактори користена е методата на главни компоненти при што се добиени 13 фактори кои имаат латентен корен поголем од 1 и објаснуваат 63,4% од вкупната варијанса. Учеството на одделните фактори во вкупната варијанса е

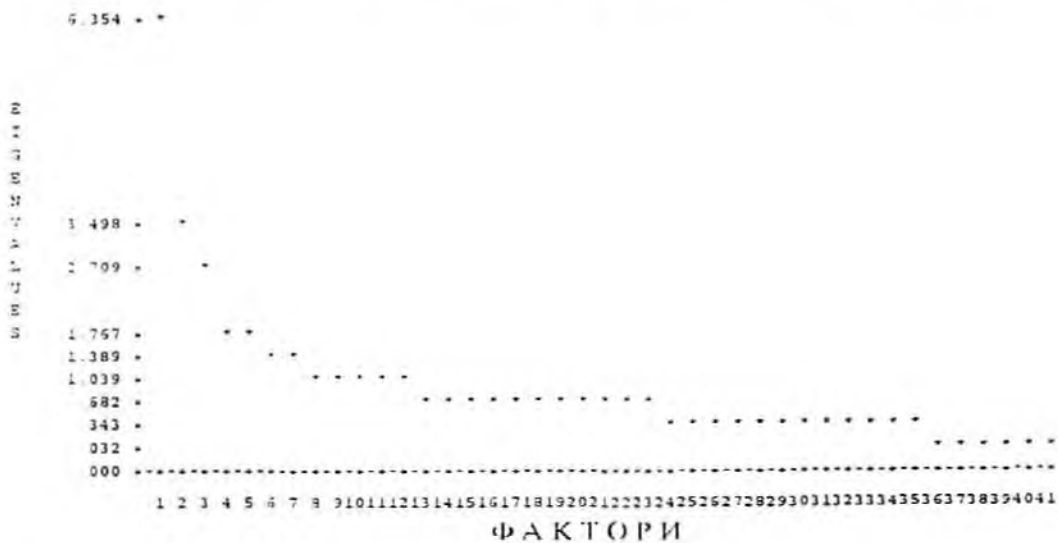
./..

невоедначено и се движи од 15,5% за првиот фактор до 2,4% за последниот фактор.

Бројот на факторите што ќе се земе за анализа може да се определи на разни начини. Во овој труд, тоа е направено врз основа на скри плотот (scree plot). Скри плотот е графички приказ на латентните корени и факторите. Од таков графички приказ може да се види дека за извесен број на фактори, кривата нагло паѓа а потоа падот се успорува. Препорачливо е да се земат (Norusis, 1985) оние фактори кај кои што падот на кривата е голем. Тие фактори - кои ги има релативно малку - објаснуваат голем процент од варијансата додека преостанатите фактори - кои ги има релативно многу - објаснуваат мал процент од варијансата. Така, првите четири фактори објаснуваат 35,3%, а преостанатите девет 28,1% од варијансата.

Овој критериум на определување на број на фактори, дава структура на фактори што се поинтерпретабилни.

Скри плот за сите варијабли и за сите студенти е прикажан на Слика 1.

Слика 1. Scree plot за сите испитаници

Врз основа на скри плотот прикажан на Слика 1, произлегува дека во анализа треба да останат 4 фактори кои објаснуваат 35,5% од варијансата.

Матрицата на главните компоненти е прикажана во Прилог (Табела 14). Во последната колона на матрицата се прикажани комуналитетите на варијаблите односно големината на заедничката варијанса на секоја варијабла со останатите варијабли кои се изразуваат со збирот на квадратните заситувања на секоја варијабла со секој фактор.

Во последните три реда на матрицата, се прикажани вредностите на латентните корени, односно делот на износот на вкупната варијанса кој отпаѓа на тој фактор, процентот на учество на секој фактор во вкупната варијанса и кумулативниот процент на варијансата.

Со цел да се добие подобра психолошка идентификација и интерпретација на добиените фактори матрицата на главни компоненти е подвргната на ротација. Ротацијата е извршена по варимакс (Varimax) методот. Варимакс методот дава фактори кои што се ортогонални, односно не се во корелација.

Ротираната факторска матрица е прикажана во Табелата 12.

Табела 12. Ротирана факторска матрица (Varimax) за сите студенти

	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3	FACTOR 4	Communality
TC	.41898	.39183	.20601	.13349	.38934
OI	.93190	.11801	.11663	.03139	.89696
SAV	.65969	.27540	.02326	-.26373	.58113
EX	.68488	.02893	.16813	.15777	.52306
FR	.67046	-.15850	.14485	-.07839	.50176
S	.70835	.10528	.03527	-.05782	.51742
SR	.44601	.54520	-.03187	.05260	.49996
SA	.52085	-.10169	.10531	.25188	.35616
NC	.20361	.41376	-.11167	-.23052	.27827

SY	.44603	.17700	.15011	-.29653	.34073
AG	.63811	-.28918	.18349	.01576	.52473
CC	.73442	.12063	.22638	.06412	.60929
BI4	.08292	-.03390	.48438	-.02492	.24327
BI2	-.02768	-.09703	.52757	-.02536	.28916
PSCO2	-.00851	-.20396	-.01238	.35099	.16502
PSCO34	-.03778	.07395	-.69846	.19610	.53320
PSCOA	.08648	-.16374	-.00348	-.04353	.03620
PSCOP	.02246	.11523	.71938	-.34153	.64792
EM	.04735	.38290	.40813	-.05918	.31893
DG	-.08399	-.16460	-.32619	.00360	.14056
AL	.21318	.68524	.13871	.26008	.60189
AU	.12882	-.04645	.67163	-.01257	.46999
RO	.15064	.07336	.38008	.15737	.19730
A	.08724	.14001	-.04508	.28202	.10878
B	.15674	.13201	.40802	.13168	.22582
C	.03670	.70399	.10303	.15352	.53113
E	.12972	-.23826	.14655	.12269	.11013
F	.19225	.01047	-.01927	.51335	.30097
G	-.02673	.45340	.08986	-.05551	.21744
H	.20346	.44270	.12005	.31248	.34943
I	-.04743	-.06659	.09680	-.52612	.29286
L	.07194	-.49733	-.11699	.09499	.27523
M	.04503	-.05974	-.06558	-.52471	.28522
N	-.02607	.06848	-.00977	.17911	.03755
O	-.11421	-.61921	-.11828	-.22836	.46260
Q1	.10430	.08102	.27534	-.10765	.10484
Q2	.08400	-.02702	.05432	-.25689	.07673
Q3	.03611	.54934	-.04106	.03314	.30586
Q4	-.00586	-.72252	.04865	-.01929	.52480
DOMINO	.14995	.00284	.33481	.30611	.22830
TITOESCO	.18078	.16383	.37720	-.42923	.38604
Латентен корен	6.35374	3.49784	2.70918	1.92519	
% на варијанса	15.5	8.5	6.6	4.7	
Кум. % на вар.	15.5	24.0	30.6	35.3	

При идентификацијата и толкувањето на факторите како значајни се сметани факторските заситувања - корелација помеѓу одделни варијабли и факторот на кој му припаѓа варијаблата - поголеми од 0.30.

Пред да се прикажат добиените фактори ќе се укаже на некои квантитативни показатели на ротираната матрица. Како што

се гледа од Табела 12 фактори објаснуваат 35,30 % од вкупната варијанса. Првиот фактор објаснува најголем процент од варијансата 15,5%, вториот 8,5%, третиот 6,6% и четвртиот 4,7% од вкупната варијанса. Добиените фактори се релативно еднозначни, што значи дека мал бројот на варијабли (4) се проектираа на два фактора (ТС, SR, EM и H).

Првиот издвоен фактор после Varimax ротацијата учествува во вкупната варијанса со 15,5% и на него се проектираа 11 варијабли чие факторско заситување се движи од 0,73 до 0,42. Тоа се:

Варијабли	факторски заситувања
OI (раководење од внатрешните принципи и мотиви во однесувањето)	0,93
CC (присни контакти со другите луѓе, неоптоварени со очекувања и обврски)	0,73
S (спонтано реагирање во различни ситуации, слобода или спремност да се биде она што си)	0,71
EX (флексибилна примена на вредностите и принципите, адекватно реагирање без ригидно придржување кон принципите и нормите)	0,68
FR (препознавање на сопствените потреби и чувства)	0,67
SAV (афирмација на примарните вредности на самоостварувањето)	0,66
AG (прифаќање на сопствената агресивност, наспроти нејзино негирање и потиснување)	0,64
SA (самоприфаќање и покрај сите недостатоци)	0,52
SY (гледање на спротивностите како на смислено поврзани целини, надминување на спротивностите)	0,45
SR (самопочитување поради вредноста на сопствената личност)	0,45
TC (живеење во сегашноста наспроти оптовареност со минатото и иднината; временска компетентност)	0,42

Како што се гледа, сите 11 варијабли кои влегуваат во состав на овој фактор се варијабли кои се однесуваат на некој аспект на самоостварувањето. Само варијаблата NC (гледање на човековата природа како во основа добра и конструктивна), која исто така операционализира еден од аспектите на самоостварувањето

не влегува во составот на овој фактор. Ваквите проекции дават за право факторот да се нарече самоостварување. Но, имајќи ги во предвид констатациите на Маслов дека поимот самоостварувањето е ограничен на повозрасните додека за помладите го користи терминот "добро - израснување - кон - самоостварување" (Маслов, 1982, стр. 54), како и фактот дека нашите испитаници се млади луѓе сметаме дека е подобро факторот да се нарече **добро израснување кон самоостварување**.

На вториот фактор, кој објаснува 8.5% од вкупната варијансата, се проектираат 12 варијабли со факторско заситување од 0.72 до 0.38.

Варијабли	факторски заситувања
Q4 (ниска ергичка тензија - висока ергичка тензија)	0,72
C (слабо его - силно его)	0,70
AL (ниво на анксиозност)	0,68
O (спокојство - чувство на вина)	0,62
Q3 (недисциплинираност - самоконтрола)	0,55
SR (самопочитување поради сопствената сила и вредност)	0,54
L (доверба - сомничавост)	0,50
G (слабо супер его - силно супер его)	0,45
H (страшливост - храброст)	0,44
NC (гледање на човековата природа како во основа добра и конструктивна)	0,41
TC (временска кмпетентност; живеење во сегашноста, наспроти оптовареноста со минатото и иднината)	0,39
EM (емпатија)	0,38

Варијаблиите кои најмногу го заситуваат овој фактор, но и скоро сите останати варијабли кои влегуваат во негов состав дефинираат определена емоционална стабилност, сигурност, зрелост па според тоа овој фактор може да се нарече **емоционална зрелост**.

III Третиот фактор објаснува 6,6% од варијансата и во негов состав влегуваат 11 варијабли со факторско заситување од 0,72 до 0,33.

Варијабли	факторски заситувања
PSCOP (принципиелно морално судење)	0,72
PSCO34 (конвенционално морално судење)	- 0,70
AU (независност во мислењето и судењето, општо, неавторитарно мислење)	0,67
BI2 (препознавање на промени во социјалното значење)	0,53
BI4 (предвидување на последиците од одредени социјални настани)	0,48
EM (емпатија)	0,41
B (ниска интелигенција - висока интелигенција)	0,41
RO (степен на прифатеност на конвенционалните религиски верувања и пракса)	0,38
TITOESCO (диспозиција за интелектуално вклучување, ангажирање)	0,37
DOMINO (интелигенција)	0,33
DG (догматизам)	- 0,33

Факторот е идентификуван како **морална автономија** затоа што основен белег му даваат варијаблите кои се однесуваат на сферата на моралот, и тоа како на когнитивниот аспект на моралноста (негативно заситување со варијаблата конвенционално морално судење (PSCO34) и позитивно заситување со варијаблите принципиелно морално судење (PSCOP), автономија во мислењето (AU), социјална интелигенција (BI2 и BI4), општа интелигенција (DOMINO)), така и на емоционално - мотивациониот аспект на моралноста. (позитивно заситување со варијаблата (EM) емпатија).

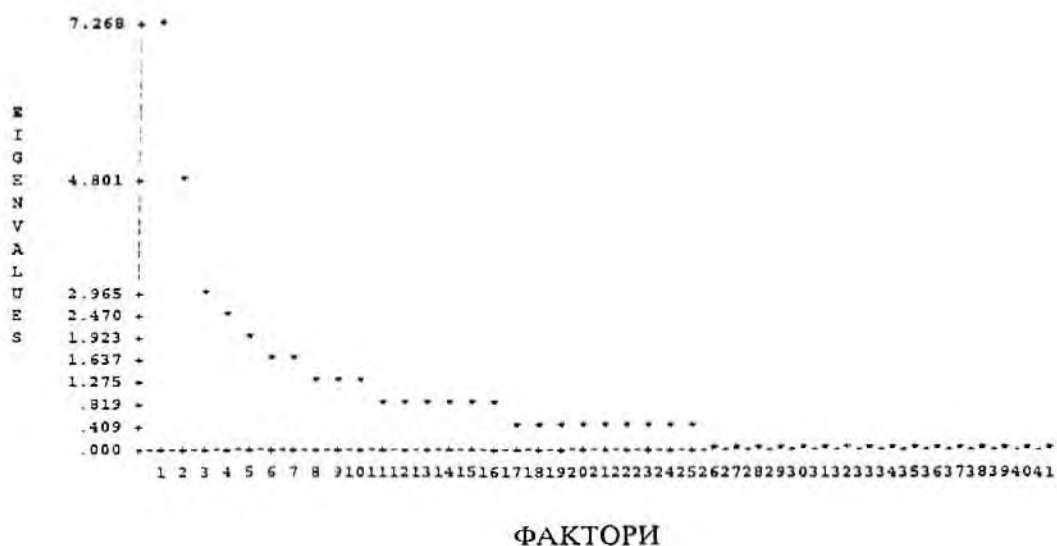
IV Четвртиот фактор објаснува 4,7% од вкупната варијанса и на него се проектираат 9 варијабли со факторско заситување од 0,53 до 0,31.

Варијабли	факторски заситувања
I (реалистичност - нереалистичност)	- 0,53
M (практичност - имагинативност)	- 0,52
F (загриженост - безгрижност)	0,51
TITOESCO (диспозиција за интелектуално вклучување)	- 0,43
PSCO2 (предконвенционално морално судење)	0,35
PSCOP (принципиелно морално судење)	- 0,34
H (страшливост - храброст)	0,31
DOMINO (интелигенција)	0,31
SY (гледање на спротивностите како на смислено поврзани целини, надминување на спротивностите)	- 0,30

Основен белег на овој фактор му даваат изворните црти (I-) реалистичност, (M-) практичност и (F+) безгрижност. Изворната црта (I-) е резултат на одредена семејна атмосфера во која со остри постапки и реалистички ставови се негуваат "спартанските квалитети". Ваквата средина, смета Кател, е извор на "добри контакти со реалноста", самоконтрола и самоверба. Лицата со (I-) цртата имаат храброст да се соочат со светот и во него да ги решаваат проблемите, тие се остри, цврсти, не се потчинуваат, љубопитни се, со реалистички погледи. Изворната црта (M-) претставува една "конституционална готовност да се општи со средината", што значи овие лица се свртени кон надворешниот свет, светот на социјалните настани и практичните прашања. Тие живеат "во дадениот свет" и го прават она што го прават и другите; тие се конвенционални. Изворната црта (F+) можеби најдобро може да се опише со терминот "однесување од типот *лесно за ѝоа*". Карактеристики на ова црта се слободно манифестирање на чувствата, површност, ентузијазам, иницијатива во друштвото. Поаѓајќи од карактеристиките на овие три изворни црти факторот е наречен **екстравертност.**

Структурата на психолошките особини на студентите од Филозофскиот факултет

Факторската анализа на матрицата на корелации на студентите од Филозофскиот факултет издвои 13 фактори со латентен корен поголем од 1 кои објаснуваат 73,4% од вкупната варијанса. Учествуваат на одделните фактори во вкупната варијанса се движи од 17,7% за првиот фактор до 2,5% за последниот фактор.

Слика 2. Scree plot за студентите од филозофски факултет

Со оглед на резултатите од скри плотот (слика 2) одлучено е да се издвојат за анализа 3 фактора кои објаснуваат 36,7% од вкупната варијанса. Останатите 10 фактора објаснуваат ист процент на варијанса (36,7%) колку и првите три. Матрицата на главни компоненти е прикажана во Прилог (Табела 15). Ротацијата на

матрицата на главни компонентие е извршена со Varimax методот. Матрицата на ротирани фактори е прикажана во Табела 13.

Табела 13. Ротирана факторска матрица за студентите од Филозофскиот факултет.

Варијабли	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3	Communality
TC	.48562	.39830	.06949	.39931
OI	.90478	.08265	.04352	.82736
SAV	.67599	.08746	.14281	.48501
EX	.63666	.01437	-.04816	.40786
FR	.73081	-.10254	.33163	.65458
S	.74396	-.02162	.08119	.56053
SR	.33887	.65184	-.04437	.54169
SA	.37644	-.23143	-.21070	.23966
NC	.12472	.31320	-.31037	.20998
SY	.54228	-.02715	.20569	.33711
AG	.76413	-.29174	.21040	.71327
CC	.77432	.15500	.08553	.63091
BI4	.13463	.02231	.50733	.27601
BI2	.23594	-.00544	.52647	.33287
PSCO2	.13169	-.23818	-.37361	.21366
PSCO34	-.17132	.15310	-.64812	.47285
PSCOA	-.07787	-.15140	-.05926	.03250
PSCOP	.15470	.03504	.75892	.60111
EM	.21629	.47780	-.03950	.27664
DG	-.24794	-.14017	-.32308	.18550
AL	.13024	.79940	-.01671	.65629
AU	.30467	.12898	.65658	.54056
RO	.48681	.22968	-.01372	.28992
A	.01593	.08160	-.54711	.30624
B	.36936	-.07124	.27243	.21572
C	.00298	.78787	-.09866	.63048
E	.29640	-.12986	.32722	.21179
F	.11181	.12112	-.31660	.12740
G	-.29203	.52206	-.05462	.36081
H	.26588	.53091	-.17197	.38214
I	-.05472	-.03076	.48225	.23650
L	.09324	-.53117	.01459	.29105
M	.23024	-.02449	.38121	.19893
N	-.07395	.25110	.08539	.07581
O	-.12824	-.67604	-.07215	.47868
Q1	.30298	.13039	.16823	.13710

Q2	.32410	-.01120	.27624	.18147
Q3	-.16836	.48264	-.18912	.29706
Q4	.19221	-.70662	-.08925	.54422
DOMINO	.26112	.02464	.02379	.06936
TITOESCO	.25126	.22579	.53860	.40420
Латентен корен	7.26823	4.80082	2.96510	
% на варијанса	17.7	11.7	7.2	
Кум. % на вар.	17.7	29.4	36.7	

Првиот фактор објаснува 17.7% од варијансата и на него се проектираат 14 варијабли чие заситување со факторот се движи од 0.90 до 0.32

Варијабли факторски заситувања

OI (раководење од внатрешните принципи и мотиви во однесувањето)	0,90
CC (присни контакти со луѓето неоптоварени со обврски и очекувања)	0,77
AG (прифаќање на сопствената агресивност)	0,76
S (слобода да се биде она што си; спонтано реагирање во ситуации)	0,74
FR (препознавање на сопствените потреби и чувства)	0,73
SAV (вредности на самоостварувањето)	0,67
EX (флексибилна примена на вредностите и принципите)	0,64
SY (надминување на спротивностите, гледање на спротивностите како на смислено поврзани целини)	0,54
RO (степен на прифатеност на конвенционалните религиски верувања и пракса)	0,49
TC (временска компетентност; живеење во сегашноста без оптеретување со минатото и иднината)	0,48
SA (самоприфаќање и покрај сите свои недостатоци)	0,38
B (ниска интелигенција - висока интелигенција)	0,37
SR (самопочитување поради вредноста и силата на сопствената личност)	0,34
Q2 (зависност од други - самодоволност)	0,32

Најголем број од варијаблите кои влегуваат во состав на овој фактор, го операционализираат самоостварувањето како една крајна состојба на реализација на сите свои потенцијали као човечко

суштество, но истовремено и како процес на постојан развој и искористување на сопствените потенцијали за побогато и похумано живеење и разбирање на светот и луѓето околу себе. Ова ни дава за право факторот да го наречеме, користејќи ја терминологијата на Малов (Maslov, 1982, стр. 54), "**добро израснување кон самоостварување**". Интересно е што во состав на факторот исто како и при факторската анализа на целиот примерок не влегува варијаблата (NC) конструктивно гледање на човековата природа. Во состав на факторот влегуваат и варијаблите низок степен на прифатеност на конвенционалните религиски верувања и пракса (RO), висока интелигенција (B+) и самодоволност (Q2+) кои ја потврдуваат тезата на Маслов за одредени предуслови кои го олеснуваат самоостварувањето меѓу кои е добрата интелигенција.

Вториот фактор објаснува 11,7% од варијансата и на него се проектираат 12 варијабли чие заситување со факторот се движи од 0,80 до 0,31.

Варијабли	факторски заситувања
AL (ниво на анксиозност)	0,80
C (слабо его - силно его)	0,79
Q4 (ниска ергичка тензија - висока ергичка тензија)	- 0,71
O (спокојство - чувство на вина)	- 0,68
SR (самопочитување поради вредноста и силата на сопствената личност)	0,65
H (страшливост - храброст)	0,53
G (слабо суперего - силно суперего)	0,52
L (доверба - сомничавост)	- 0,53
Q3 (недисциплинираност - самоконтрола)	0,48
EM (емпатија)	0,48
TC (временска компетентност)	0,40
NC (гледање на човековата природа како на конструктивна и во основа добра)	0,31

Со оглед на тоа што факторот најмногу го заситуваат варијаблите ниска анксиозност (AL), силно его (C+), ниска ергичка-тензија (Q4-), спокојство (O-) наречен е **емоционална зрелост**.

Третиот фактор објаснува (7,2% од варијансата и во негов состав влегуваат 15 варијабли со факторско заситување од 0,76 до 0,31.

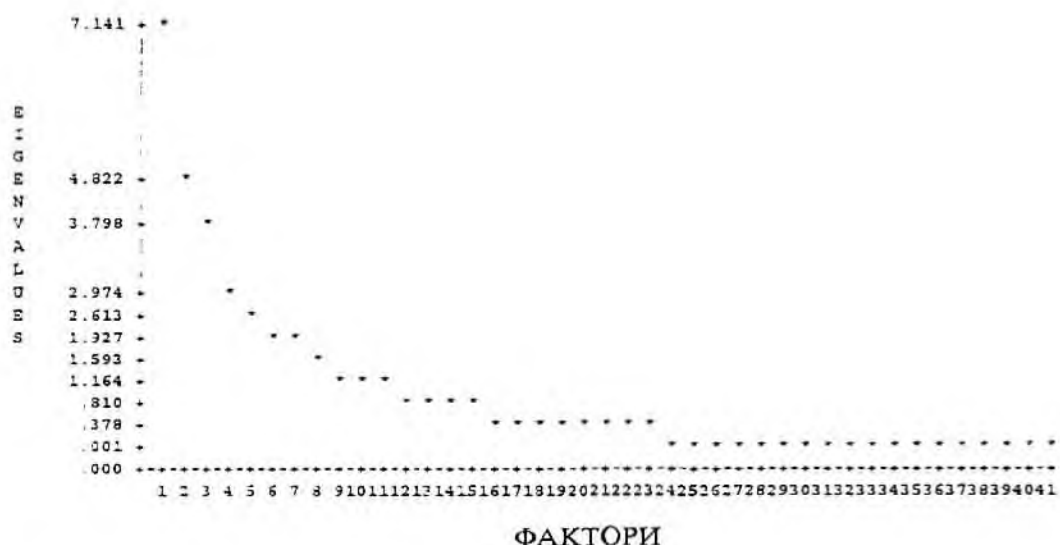
Варијабли	факторски заситувања
PSCOP (принципиелно морално судење)	0,76
PSCO34 (конвенционално морално судење)	- 0,65
AU (независност во мислењето и судењето и воопшто неавторитарно мислење)	0,66
A (воздржаност - срдечност, топлина)	- 0,55
TITOESCO (диспозиција за вклучување во интелектуални активности)	0,54
BI2 (препознавање на промени во социјалното значење)	0,53
BI4 (предвидување на последици на одредени социјални настани)	0,51
I (реалистичност - нереалистичност)	0,48
M (практичност - имагинативност)	0,38
PSCO2 (предконвенционално морално судење)	- 0,37
FR (препознавање на сопствените потреби и чувства)	0,33
E (субмисивност - доминантност)	0,33
DG (догматизам)	- 0,32
F (загриженост - безгрижност)	- 0,32
NC (гледање на човековата природа како на во основа добра и конструктивна)	- 0,31

Основен белег на факторот му даваат когнитивните аспекти на моралноста како што се принципиелното морално судење (PSCOP), независност во мислењето (AU), интелектуални интересирања (TITOESCO), социјална интелигенција (BI2, BI4) поради што факторот е наречен **морална автономија**. Интересно е што релативно високо (-0,55) факторот го заситуваат изворните црти (A-) воздржаност, тешко манифестирање на чувствата, некоперативност, сомничавост, (I+) нереалистичност и (M+) имагинативност, што може

да значи дека моралната автономија ја поткрепуват и одредени црти на личноста.

Структура на психолошките особини на студентите од Филолошкиот факултет

Факторската анализа на матрицата на корелации на студентите од Филолошки факултет издвои 13 фактори чии латентен корен е поголем од 1. Овие фактори објаснуваат 80,3% од вкупната варијанса. Учеството на секој одделен фактор во варијансата е доста неуредно и се движи од 17,4% до 2,5%.

Слика 3. Scree plot за студентите од филолошки факултет

Врз основа на скри плотот (слика 3) одлучено е во понатамошната анализа да се земат 4 фактори кои објаснуваат 45,7% од варијансата. Матрицата на главни компоненти е прикажана во Прилог (Табела 16). Ротираната Varimax матрица е прикажана во Табела 14.

Табела 14. Ротирана факторска матрица на студентите од Филолошкиот факултет.

	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3	FACTOR 4	Communality
TC	.05751	.38715	.46216	.01448	.36700
OI	.89713	.19599	.21640	-.09024	.89822
SAV	.76843	-.00366	.15211	-.00171	.61364
EX	.58759	.38463	.14885	-.21361	.56099
FR	.79493	-.12578	-.14267	.15284	.69146
S	.54113	-.16987	.28201	.07197	.40639
SR	.63001	-.12587	.50679	-.09228	.67811
SA	.16550	.60699	.06385	-.25097	.46289
NC	.53345	.13808	.13700	-.00864	.32248
SY	.60143	.41921	-.02170	.02430	.53851
AG	.71388	.06807	-.18554	-.01786	.54900
CC	.72831	-.01572	.23292	-.00237	.58494
BI4	-.02947	.62597	-.03513	.22163	.44306
BI2	-.00422	.34939	-.23943	.27143	.25309
PSCO2	.36612	-.12489	-.29437	-.33292	.34713
PSCO34	-.12361	-.44332	.31924	-.58466	.65554
PSCOA	-.09867	.16933	-.21884	-.16249	.11270
PSCOP	-.03499	.47677	-.09637	.68890	.71240
EM	-.01805	.37073	.41007	.59566	.66073
DG	.06882	-.55711	-.17479	-.14302	.36611
AL	.02047	.00657	.72333	-.15811	.54867
AU	-.06579	.83333	.16761	.10751	.73842
RO	-.02247	.63775	-.17619	-.12969	.45509
A	.24137	.00497	.49073	-.00182	.29911
B	.34147	.52850	.19554	-.08659	.44165
C	.26024	.16382	.63292	-.13454	.51325
E	-.07729	-.07575	.45985	-.02499	.22380
F	.26182	.16385	.14843	-.39297	.27185
G	.21656	.03237	.22731	.15644	.12409
H	.37424	.00860	.53017	.02042	.42163
I	-.17634	-.23758	-.05764	.40610	.25578
L	.10161	-.04664	-.35787	-.16808	.16882
M	-.00598	-.36013	-.22316	.53930	.47037
N	-.28068	.30578	.12494	-.25000	.25039
O	-.12007	-.25509	-.59092	.28125	.50778
Q1	.00734	.11147	-.09799	.60884	.39276
Q2	-.33547	.11376	.04400	.05425	.13036
Q3	.15722	.06500	.58649	-.42290	.55176
Q4	.01617	.34338	-.70789	.12495	.63489

DOMINO	.01536	.67877	-.15466	-.02173	.48536
TITOESCO	.24112	-.04489	.17388	.73025	.62366
Латентен корен	7.14055	4.82179	3.79789	2.97364	
% на варијанса	17.4	11.8	9.3	7.3	
Кум. % на вар.	17.4	29.2	38.4	45.7	

Првиот фактор објаснува 17,4% од варијансата и на него се проектираат 14 варијабли со факторско заситување од 0,90 до 0,34

Варијабли	факторски заситувања
OI (раководење од внатрешните принципи и мотиви во однесувањето)	0,90
FR (препознавање на сопствените потреби и чувства)	0,79
SAV (афирмација на вредностите на самоостварувањето)	0,77
CC (присен контакт со луѓето, неоптоварен со обврски и очекувања)	0,73
AG (прифаќање на сопствената агресивност)	0,71
SR (самопочитување поради сопствената вредност и сила)	0,63
SY (надминување на спротивностите)	0,60
EX (флексибилност во примената на вредностите и принципите)	0,59
S (спонтаност, спремност да се биде она што си)	0,54
NC (конструктивно гледање на човековата природа)	0,53
H (страшливост - храброст)	0,37
PSCO2 (предконвенционално морално судење)	0,37
B (ниска интелигенција - висока интелигенција)	0,34
Q2 (зависност од други - самодоволност)	- 0,33

Основен белег на овој фактор слично како и кај студентите од Филозофскиот факултет и студентите од сите наставнички факултети му даваат варијаблите со кои се ооперационализираат аспектите на самоостварувањето. Изворните црти храброст (H+) и висока интелигенција (B+), зависност од други (Q2 -), како и варијаблата предконвенционално морално мислење (PSCO2) релативно

ниско го заситуваат факторот и не влијаат битно врз неговата психолошка интерпретација. Затоа сметаме дека факторот може да се идентификува како добро израснување кон самоостварување.

Вториот фактор објаснува 11,8% од варијансата и на него се проектираат 15 варијабли чие заситување со факторот се движи од 0,83 до 0,35.

Варијабли	факторски заситувања
AU (независност во мислењето и судењето)	0,83
DOMINO (интелигенција)	0,68
RO (степен на прифатеност на конвенционалните религиски верувања и пракса)	0,64
BI4 (предвидување на последиците на одредени социјални настани)	0,63
SA (самоприфаќање и покрај сите недостатоци)	0,61
DG (догматизам)	- 0,56
B (ниска интелигенција - висока интелигенција)	0,53
PSCOP (принципиелно морално судење)	0,48
PSCO34 (конвенционално морално судење)	- 0,44
SY (надминување на спротивностите)	0,42
TC (временска компетентност)	0,39
EX (флексибилност во примената на вредностите и принципите)	0,38
EM (емпатија)	0,37
M (практичност - имагинативност)	- 0,36
BI2 (препознавање на промените во социјалното значење)	0,35

Факторот е наречен когнитивна автономија со оглед на тоа што највисоко го заситуваат варијаблите (AU) независност во мислењето и судењето. (DOMINO), интелигенција (RO), скептичност кон конвенционалните религиски верувања и пракса (BI4), аспект на социјалната интелигенција (DG), низок догматизам (PSCOP), принципиелно морално судење.

Третиот фактор учествува со релативно мал дел во вкупната варијансата (9,3%) и во негов састав влегуваат 13 варијабли со факторско заситување од 0,72 до 0,32.

Варијабли	факторски заситувања
AL (ниска анксиозност)	0,72
Q4 (ниска ергичка тензија - висока ергичка тензија)	- 0,71
C (слабо его - силно его)	0,64
O (спокојство - чувство на вина)	- 0,59
Q3 (недисциплинираност - самоконтрола)	0,59
H (страшливост - храброст)	0,53
SR (самопочитување поради сопствената вредност и сила)	0,51
A (сомничавост - доверба)	0,49
E (субмисивност - доминација)	0,46
TC (временска компетентност)	0,46
EM (емпатија)	0,41
L (доверба - сомничавост)	- 0,36
PSCO34 (конвенционално морално мислење)	0,32

Факторот може да се идентифицира како **емоционална зрелост** со оглед на тоа што највисоко го заситуваат варијаблите ниска анксиозност (AL), ниска ергичка тензија (Q4 -), силно его (C+), спокојство (O -), храброст (H+) .

Четвртиот фактор објаснува 7,3% од варијансата и на него се проектираат 10 варијабли со факторско заситување од 0,73 до 0,33.

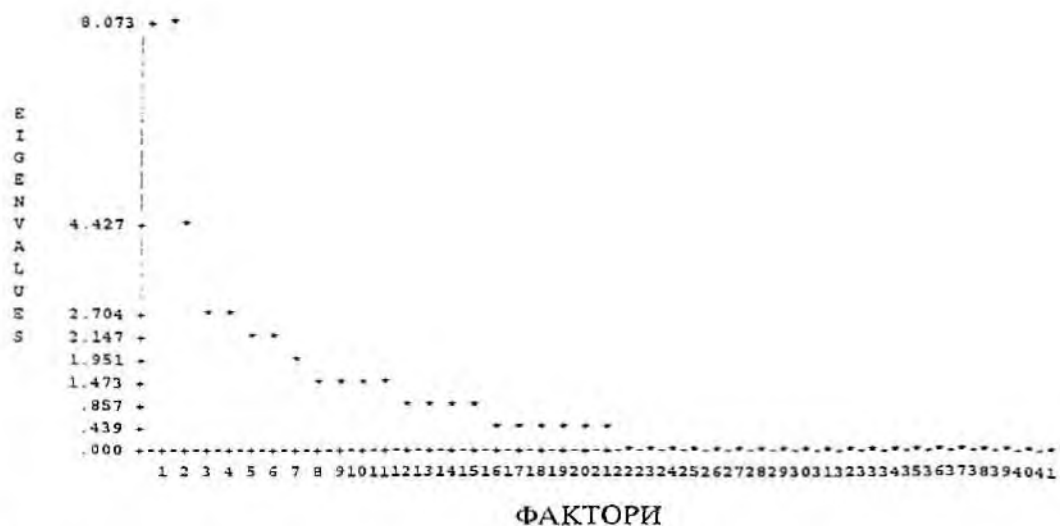
Варијабли	факторски заситувања
TITOESCO (диспозизија за интелектуално вклучување)	0,73
PSCOP (принципиелно морално судење)	0,69
Q1 (конзерватизам - радикализам)	0,61
EM (емпатија)	0,60
PSCO34 (конвенционално морално судење)	- 0,58
M (практичност - имагинативност)	0,54
Q3 (недисциплинираност - самоконтрола)	- 0,42
I (реалистичност - нереалистичност)	0,41
F (загриженост - безгрижност)	- 0,39
PSCO2 (предконвенционално морално судење)	- 0,33

Факторот е наречен интелектуално теориска ориентација со оглед на тоа што основен белег му даваа варијаблата (TITOESCO) диспозиција за интелектуални активности, логичко, аналитичко мислење, флексибилност во поимањето на феномените, интерес за теориски проблеми и содржини, сензитивност кон естетските стимулуси. Факторот исто така високо го заситуваат и варијаблите (PSCOP) принципиелно морално судење, (Q1) радикализам "општ фактор на личноста кој особено се манифестира во областа на идеите" како вели Кател. Изворната црта радикализам (Q1+) се манифестира во независност и критичност во мислењето, либерални погледи, интересирање за интелектуални прашања, но и скептичност, склоност кон експериментирање, проверување како на новите така и на старите идеи и прашања. Факторот релативно високо го заситува и варијаблата (EM) емпатија Ваквата структура на факторот укажува на неразделивоста на когнитивната, емоционалната и конативната свера на личноста.

Структура на психолошките особини на студентите од Природноматематичкиот факултет

Факторската анализа издвои 13 фактори со латентен корен поголем од 1. Овие фактори објаснуваат 80,5% од варијансата. Првиот фактор учествува во вкупната варијанса со 19,7% а тринаесеттиот со 2,5%.

Врз основа на скри плотот (слика 4) во понатамошната анализа се земени 3 фактори кои објаснуваат 37,4% од варијансата.

Слика 4. Scree plot за студентите од природноматематички факултет

Матрицата на главни компоненти е прикажана во Прилог (Табела 17).
 Матрицата на ротирани фактори по Varimax методот е прикажана во
 Табела 15.

Табела 15. Ротирана факторска матрица за студентите од Природноматематичкиот факултет.

	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3	Communality
TC	.25479	.09475	.62815	.46847
OI	.94154	.04445	.07499	.89411
SAV	.61757	.25876	.10497	.45936
EX	.67300	.01088	.37029	.59016
FR	.82374	.03162	-.22610	.73066
S	.76143	-.05979	.03554	.58462
SR	.49293	.38276	.12022	.40394
SA	.53428	-.32707	.27706	.46919
NC	.39805	.46986	-.19678	.41794
SY	.36406	.38673	.03310	.28319
AG	.58102	.01360	-.10561	.34892
CC	.74614	.04587	.31156	.65590
BI4	-.06820	.44761	.12743	.22124

BI2	-.28283	.26811	.42748	.33462
PSCO2	-.09939	-.20597	.08847	.06013
PSCO34	-.09628	-.68893	-.03096	.48485
PSCOA	.21940	.07750	.00265	.05415
PSCOP	.11255	.72678	-.00845	.54095
EM	.03926	.58090	.56269	.65561
DG	-.04952	-.16364	-.47312	.25307
AL	.35014	.31267	.57285	.54851
AU	.07305	.56705	.05678	.33010
RO	-.22655	.29315	.36908	.27349
A	-.15518	-.04526	.47392	.25073
B	-.03398	.42244	.10070	.18975
C	-.01066	.53897	.38069	.43553
E	.02830	-.24014	-.38325	.20535
F	.17046	-.26417	.36959	.23544
G	.07928	.65523	.09589	.44481
H	.00817	.14934	.55143	.32645
I	-.20683	.28627	-.37737	.26714
L	-.14453	-.09944	-.48617	.26714
M	-.04085	-.04605	-.32878	.11189
N	.02910	.03209	.44341	.19849
O	-.40326	-.49321	-.35053	.52874
Q1	-.06911	.38755	.07649	.16082
Q2	.02100	-.17269	-.15296	.05366
Q3	.11758	.52410	.33282	.39927
Q4	-.31421	-.47240	-.38585	.47077
DOMINO	.34646	-.04429	.34708	.24246
TITOESCO	.15987	.65968	.13662	.47939
Латентен корен	8.07316	4.42691	2.83094	
% на варијанса	19.7	10.8	6.9	
Кум. % на вар.	19.7	30.5	37.4	

Првиот фактор учествува во варијансата со 19,7% и во негов состав влегуваат 14 варијабли со факторско заситување од 0,94 до 0,34.

Варијабли	факторски заситувања
OI (раководење од внатрешните принципи и мотиви)	0,94
FR (препознавање на сопствените потреби и чувства)	0,82

S (слобода да се биде она што си, спонтано реагирање во ситуацији)	0,76
CC (присен контакт со луѓето, без обврски и очекувања)	0,74
EX (флексибилна примена на вредностите и принципите)	0,67
SAV (вредности на самоостварувањето)	0,62
AG (прифаќање на сопствената агресивност наспроти нејзино негирање и потиснување)	0,58
SA (самоприфаќање и покрај сите недостатоци)	0,53
SR (самопочитување заради сопствената сила и вредност)	0,49
O (спокојство - чувство на вина)	0,40
NC (гледање на човековата природа како на добра и конструктивна)	0,40
SY (надминување на спротивностите)	0,36
AL (ниво на анксиозност)	0,35
DOMINO (интелигенција)	0,34

Факторот е наречен **добро израснување кон самоостварување** поради тоа што најмногу го заситуваат ^{ак}аспекти со кои се операционализира самоостварувањето. Интересно е што во состав на факторот влегуваат и варијавлите (O-) спокојство, ниско ниво на анксиозност (AL) и интелигенција (DOMINO). Ова оди во прилог на тезата на Маслов (Maslow, 1972) дека одреден услови го олеснуват патот кон самоостварување а тоа се пред се психолошкото здравје, емоционалната зрелост, солидно образование за што е предуслов солидна интелигенција.

Вториот фактор објаснува 10.8% од варијансата и на него се проектираат 16 варијабли со факторско заситување од 0.73 до 0.32.

Варијабли	факторски заситувања
PSCOP (принципиелно морално судење)	0,73
PSCO34 (конвенционално морално судење)	0,70
TITOESCO (диспозиција за интелектуални вклучувања)	0,66
G (слабо супер его - силно супер его)	0,65
EM (емпатија)	0,58
AU (независност во мислењето и судењето)	0,56
S (слабо его - силно его)	0,54
Q3 (недисциплинираност - самоконтрола)	0,52

O (спокојство - чувство на вина)	- 0,49
NC (гледање на човековата природа како конструктивна и во основа добра)	0,47
BI4 (предвидување на последиците од одредени социјални настани)	0,45
B (ниска интелигенција - висока интелигенција)	0,42
Q1 (конзерватизам - радикализам)	0,38
SY (надминување на спротивностите)	0,39
SR (самопочитување поради вредноста и силата на сопственат личност)	0,38
SA (самоприфаќање и покрај сите недостатоци)	- 0,32

Факторот е наречен **морална автономија** според варијаблите кои најмногу го заситуваат (принципиелно морално судење, диспозиција за интелектуално вклучување, независност во мислењето, ампатија). Релативно високо (0,65) факторот го заситува изворната црта (G+) која Кател ја нарекува и категорички императив. Однесувањето одредено со (G+) го карактеризира внатрешен извор на наредби и забрани кои се во врска со моралното однесување. Но она што е посебно карактеристично за изворната црта (G+) силно супер его се моралната и физичка храброст, истрајност, исполнување на должностите, одговорност, точност. Факторот релативно високо го заситува и уште една изворна црта (C+) силно его која го покрива претежно емоционалното подрачје на личноста. Од динамичка гледна точка оваа црта претставува сила која е организирана така да обезбедува манифестирање на нагонот на урамнотежен начин, што значи во однесувањето се препознава како емоционална стабилност. Овие две црти одат во прилог на тезата за сложената структурата на моралност, односна за нејзината когнитивна, емоционална - мотивациона но и обносна димензија.

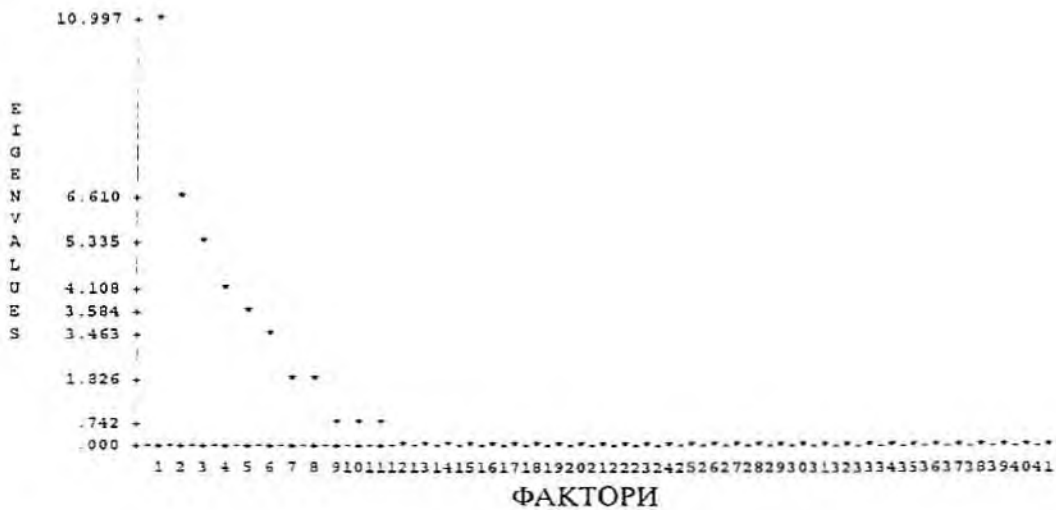
Третиот фактор објаснува 6.9% од варијансата и на него се проектираат 21 варијабла со факторско заситување од 0,63 до 0,31.

Варијабли	факторски заситувања
ТС (временска компетентност)	0,63
AL (ниво на анксиозност)	0,57
ЕМ (емпатија)	0,56
Н (плашливост - храброст)	0,55
L (доверба - сомничавост)	- 0,48
А (воздржаност - срдечност, топлина)	0,47
DG (догматизам)	- 0,47
Н (простодушност - остроумност)	0,44
BI2 (препознавање на промените во социјалното значење)	0,43
Q4 (ниска ергичка тензија - висока ергичка тензија)	- 0,38
Е (субмисивност - доминација)	- 0,38
І (реалистичност - нереалистичност)	- 0,38
С (слабо его - силно его)	0,38
ЕХ (флексибилна примена на вредностите и принципите)	0,37
RO (степен на прифатеност на конвенционалните религиски верувања и норми)	0,37
F (загриженост - безгрижност)	0,37
О (спокојство - чувство на вина)	- 0,35
DOMINO (интелигенција)	0,35
М (практичност - имагинативност)	- 0,33
Q3 (недисциплинираност - самоконтрола)	0,33
СС (присен, неоптоварен со обврски и очекувања контакт со луѓето)	0,31

Иако во факторот влегува голем број на хетерогени варијабли основен белег му даваат и највисоко го заситуваат варијаблите (ТС) временска компетентност, (AL) ниско ниво на анксиозност, (ЕМ) емпатија, (Н+) храброст, непосредно изразувањена чувствата, зборливост, друштвеност, спонтаност, (L -) доверба, внатрешна опуштеност, спремност да се помогне на луѓето. Сите овие варијабли индицираат одредена емоционална стабилност и топлина па факторот е наречен **емоционална зрелост**.

Структура на психолошките особини на студентите од Факултетот за музичка уметност

Факторската анализа издвои 9 фактори со латентен корен поголем од 1, кои објаснуваат 95,5% од варијансата. Учеството на поединечните фактори во вкупната варијансата се движи од 26,8% за првиот фактор до 2,8% за деветтиот фактор.

Слика 5. Scree plot за студентите од Факултетот за музичка уметност

Врз основа на скри плотот (слика 5) во понатамошната анализа е одлучено да се користат 3 фактори кои објаснуваат 56% од варијансата. Матрицата на главни компоненти е прикажана во Прилог (Табела 18). Ротираната Varimax матрица е прикажана во Табела 16.

Табела 16. Ротирана факторска матрица за студентите од факултетот за музичка уметност.

	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3	Communality
TC	.66119	.21038	.30298	.57323
OI	.95541	.15279	.06759	.94072
SAV	.80866	.08655	-.21685	.70845
EX	.73417	.16547	.46165	.77951
FR	.84663	-.28402	-.05338	.80030
S	.84854	-.22731	-.11875	.78579
SR	.78805	.13841	-.04272	.64201
SA	.72239	.34365	.21224	.68499
NC	.79190	-.34516	.33932	.86138
SY	.66677	-.13218	.31470	.56109
AG	.42519	.25284	-.25072	.30758
CC	.84289	.37425	.23739	.90689
B14	.26535	-.10703	-.33784	.19600
B12	.05133	.72834	.37481	.67360
PSCO2	-.57364	.07087	.29992	.42403
PSCO34	-.26758	.02610	-.74588	.62861
PSCOA	.29187	-.15946	.86697	.86225
PSCOP	.52953	.11895	.52183	.56686
EM	.55234	-.11185	-.00882	.31767
DG	.09840	-.44894	-.31891	.31293
AL	.52006	.59835	.20867	.67203
AU	.23748	.63607	.03659	.46232
RO	.06040	.17104	.84515	.74719
A	.30730	-.78204	.43086	.89166
B	-.60093	.19399	.66721	.84392
C	.10770	.73231	.20046	.58806
E	-.06504	-.51120	.31707	.36609
F	.43516	-.61351	.25698	.63180
G	.01105	-.36012	.33710	.24344
H	.59370	.29174	.36256	.56904
I	.01338	-.12289	.38248	.16157
L	-.05530	-.31293	.16187	.12718
M	.20196	-.31117	-.17401	.16789
N	-.17043	-.17946	-.30417	.15377
O	-.04843	-.78025	.31511	.71042
Q1	.03186	-.07462	-.34295	.12420
Q2	.09204	-.04009	-.59376	.36263
Q3	.03046	.64642	.23458	.47382
Q4	.06274	-.74228	-.38688	.70459
DOMINO	.24410	.68789	.10205	.54320
TITOESCO	.81835	.30314	-.31800	.86271
Латентен корен	10.99676	6.60974	5.33492	
% на варијанса	26.8	16.1	13.0	
Кум. % на вар.	26.8	42.9	56.0	

Првиот фактор објаснува 26,8% од варијансата и во негов состав влегуваат 20 варијабли чие факторско заситување се движи од 0,95 до 0,42.

Варијабли	факторски заситувања
OI (раководење од внатрешните мотиви и принципи)	0,95
S (спонтано реагирање во ситуации, спремност да се биде она што си)	0,85
FR (препознавање на сопствените потреби и чувства)	0,85
CC (развивање на присен контакт со луѓето, неоптоварен со обврски и очекувања)	0,84
TITOESCO (диспозиција за интелектуални вклучувања)	0,82
SAV (вредности на самоостварувањето)	0,81
NC (конструктивно гледање на човековата природа)	0,80
SR (самопочитување поради вредноста и силата на сопствената личност)	0,78
EX (флексибилност во примената на вредностите и принципите)	0,73
SA (самооприфаќање и покрај сите недостатоци)	0,72
TC (временска компетентност)	0,66
SY (надминување на спротивностите)	0,66
B (ниска интелигенција - висока интелигенција)	- 0,60
H (плашливост - храброст)	0,59
PSCO2 (предконвенционално морално судење)	- 0,57
EM (емпатија)	0,55
PSCOP (принципиелно морално судење)	0,53
AL (ниво на анксиозност)	0,52
F (загриженост - безгрижност)	0,43
AG (прифаќање на сопствената агресивност)	0,42

Скоро половина од испитуваните варијабли се проектираат на овој фактор со релативно високо факторско заситување, што ја отежнува неговата интерпретација. Сепак, највисоко факторско заситување имаат варијаблите кои се аспекти на самоостварувањето. Затоа е факторот наречен **добро израснување кон самоостварување**. Варијаблите TITOESCO (диспозиција за интелектуално вклучување), (H+) храброст, (EM) емпатија, (AL) ниско ниво на анксиозност, (PSCOP) принципиелно морално судење, (F+) безгрижност, (AG) прифаќање на сопствената агресивност кои исто така релативно

високо го заситуваат факторот се вклопува во интерпретацијата на Маслов за психолошко здравје, емоционалната зрелост, солидно образование како неопходни услови кои го помагаат патот кон самоостварувањето. Она што тешко може да се вклопи во оваа теза, и воопшто тешко објасни, е заситувањето на факторот со варијаблата ниска интелигенција (В-), дури и ако се има предвид толкувањето на Кател дека В (ниска интелигенција - висока интелигенција) не е фактор на способност туку фактор на личност кој се манифестира само во способностите (Поповиќ, 1991, стр. 189).

Вториот фактор објаснува 16.1% од варијансата и на него се проектираат 16 варијабли со факторско заситување од 0.78 до 0.34.

Варијабли	факторски заситувања
О (спокојство - чувство на вина)	- 0,78
А (воздржаност - срдечност, топлина)	- 0,78
Q4 (ниска ергичка тензија - висока ергичка тензија)	- 0,74
С (слабо его - силно его)	0,73
В12 (препознавање на промените во социјалното значење)	0,73
DOMINO (интелигенција)	0,69
Q3 (недисциплинираност - самоконтрола)	0,65
AU (независност во мислењето и судењето)	0,63
F (загриженост - безгрижност)	- 0,61
E (субмисивност - доминантност)	- 0,61
AL (ниво на анксиозност)	0,60
DG (догматизам)	- 0,44
CC (присен контакт со луѓето)	0,37
G (слабо супер его - силно супер его)	- 0,36
NC (конструктивно гледање на човековата природа)	0,34
SA (самоприфаќање и покрај сите недостатоци)	0,34

Основен белег на овој фактор му даваат варијаблите кои се однесуваат на емоционалната стабилност и зрелост (О-) спокпојство, (Q4 -) ниска ергичка тензија, (С) силно его, (Q3) самоконтрола, (AL) ниско ниво на анксиозност, но и варијабли кои дефинираат аспекти

на социјалната интелигенција (B2) препознавање на промените во социјалното значење, општите способности (DOMINO), когнитивната независност (AU), и низок догматизам (DG). Поаѓајќи од структурата на варијаблите кои највисоко го заситуваат факторот тој е наречен **емоционална и когнитивна зрелост**.

Третиот фактор објаснува 13,0% од вкупната варијанса и во негов состав влегуваат 20 варијабли со факторско заситување од 0,87 до 0,31

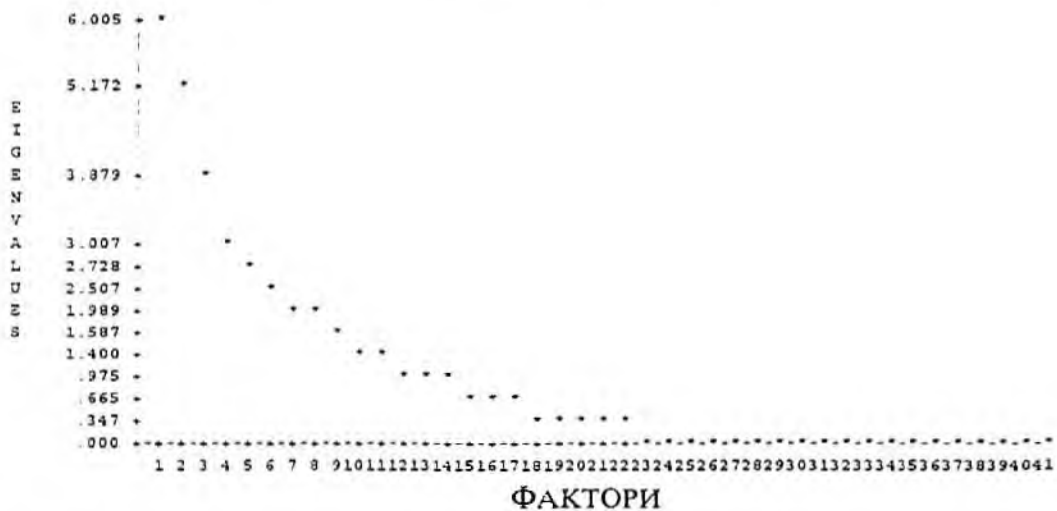
Варијабли	факторски заситувања
PSCOA (антистаблишмент ориентација)	0,87
RO (степен на прифатеност на конвенционалните религиски верувања и пракса)	0,84
PSCO34 (конвенционално морално судење)	- 0,74
B (ниска интелигенција - висока интелигенција)	0,67
Q2 (зависност од други - самодоволност)	- 0,59
PSCOP (принципиелно морално судење)	0,52
EX (флексибилност во примената на вредностите и принципите)	0,46
A (воздржаност - срдечност, топлина)	0,43
Q4 (ниска ергичка тензија - висока ергичка тензија)	0,39
I (реалистичност - нереалистичност)	0,38
BI2 (препознавање на промени во социјалното значење)	0,37
H (страшливост - храброст)	0,36
Q1 (конзерватизам - радикализам)	- 0,34
NC (конструктивно гледање на човековата природа)	0,34
BI4 (предвидување на социјалните последици на одредени социјални настани)	- 0,34
G (слабо супер его - силно супер его)	0,34
TITOESCO (диспозиција за интелектуални вклучувања)	- 0,32
DG (догматизам)	- 0,32
E (субмисивност - доминантност)	0,32
O (спокојство - чувство на вина)	0,31

Во состав на факторот влегува голем број на варијабли како од когнитивната така и од емоционално - мотивационата свера на личноста што е уште една потврда за единството и неразделивоста

на личноста. Но, големиот број и разноврсноста на варијаблите ја отежнува психолошката интерпретацијата на факторот. Сепак поаѓајќи од праксата да психолошката идентификација на факторот се изврши врз основа на варијаблите кои имаат највисоко факторско заситување - во овој случај тоа се варијаблите (PSCOA) анти - естаблишмент ориентација, (RO) скептичност кон конвенционалните религиски верувања и пракса, (B+) висока интелигенција - факторот е наречен **неконвенционалност**.

Структура на психолошките особини на студентите од Факултетот за физичка култура

Факторската анализа издвои 13 фактори со латентен корен оголем од 1. Овие фактори објаснуваат 83,6% од варијансата.

Слика 6. Scree plot за студентите од Факултетот за физичка култура

Врз основа на скри плотот (слика б) одлучено е во понатамошната анализа да се користат 4 фактори кои објаснуваат 44.1% од варијансата. Матрицата на главни компоненти е прикажана во Прилог (Табела 19). Ротираната факторска матрица по Varimax методот прикажана е во Табела 17.

Табела 17. Ротирана факторска матрица за студентите од факултетот за физичка култура.

	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3	FACTOR 4	Communality
TC	.36497	.42474	-.04723	-.64151	.72738
OI	-.05286	.82237	.15888	-.26233	.77314
SAV	.00822	.31697	-.60877	-.11141	.48355
EX	-.16183	.78644	-.06157	-.04788	.65075
FR	.24448	.44857	.64919	.28362	.76287
S	.14794	.47494	-.11471	.02644	.26132
SR	.19946	.35811	.05679	-.52016	.44182
SA	-.05430	.63600	.27026	-.49056	.72114
NC	.14614	-.09775	-.41951	-.10910	.21880
SY	.26078	.14069	-.77274	-.06847	.68962
AG	-.04083	.58266	.42228	.21912	.56750
CC	-.00250	.77892	.35089	-.07096	.73489
BI4	-.32022	.22354	-.06941	-.08934	.16531
BI2	.05443	.46232	-.09055	.48153	.45678
PSCO2	-.00544	-.02638	.40094	-.03828	.16294
PSCO34	.06464	.12609	-.34812	-.56842	.46437
PSCOA	.09431	-.29743	.27765	.52776	.45298
PSCOP	-.18945	.04376	-.07767	.51200	.30598
EM	.65986	.01094	-.28731	.32368	.62284
DG	-.07432	-.51096	.19962	.12553	.32221
AL	.68655	.03792	-.31390	-.27548	.64721
AU	.09299	-.00704	.03831	.61584	.38942
RO	-.22498	.28451	-.08451	-.14340	.15926
A	-.15736	.50661	-.06775	.22943	.33864
B	-.01768	.04505	.46152	.02571	.21600
C	.82660	.11355	.07248	-.05867	.70486
E	.06666	-.22041	.51053	-.04116	.31536
F	.21817	.17463	.34720	-.12946	.21541
G	.13554	-.00596	.08910	.26636	.09729
H	.70094	-.15829	.11774	.03844	.53171
I	-.77246	.09261	.00116	.01261	.60543
L	-.31212	-.10065	.57275	-.04891	.43798

M	-.02380	.01956	.24798	.10478	.07342
N	.21704	-.08240	.01911	-.29187	.13945
O	-.63992	.08125	.29884	.18324	.53898
Q1	.02142	.41072	-.23220	.05368	.22595
Q2	-.59095	.05414	.39543	-.04696	.51072
Q3	.55552	.39809	.07246	.10065	.48246
Q4	-.78589	-.15506	.11137	.12329	.66926
DOMINO	.06617	-.09069	.25522	.46743	.29624
TITOESCO	.07652	.30123	-.09675	.61332	.48211
Латентен корен	6.00481	5.17187	3.87941	3.00724	
% на варијанса	14.6	12.6	9.5	7.3	
Кум. % на вар.	14.6	27.3	36.7	44.1	

Првиот фактор објаснува 14,6% од вкупната варијанса и на него се проектираат 12 варијабли чие заситување со факторит се движи од 0.83 до 0,31.

Варијабли	факторски заситувања
C (слабо его - силно его)	0,83
Q4 (ниска ергичка тензија - висока ергичка тензија)	- 0,78
I (реалистичност - нереалистичност)	- 0,77
H (страшливост - храброст)	0,70
AL (ниво на анксиозност)	0,69
EM (емпатија)	0,66
O (спокојство - чувство на вина)	- 0,64
Q2 (зависност од други - самодоволност)	- 0,60
Q3 (недисциплинираност - самоконтрола)	0,55
TC (временска компетентност)	0,36
VI4 (предвидување на последиците од одредени социјални настани)	- 0,32
L (доверба - сомничавост)	- 0,31

Највисоко факторот го заситуваат варијабли кои се однесуваат на емоционалната свера на личноста: силно его (C+), ниска

ергичка тензија (Q4 -), реалистичност (I -), храброст (H+), ниско ниво на анксиозност (AL), емпатија (EM), спокојство (O-) па е истиот идентификуван како **емоционална зрелост**.

Вториот фактор објаснува 12,6% од варијансата и во негов состав влегуваат 15 варијабли со факторско заситување од 0,82 до 0,32.

Варијабли	факторски заситувања
OI (раководење од сопствените принципи и норми во однесувањето)	0,82
EX (флексибилност во примената на вредностите и принципите)	0,78
CC (присен, неоптоварен со обврски и очекувања, контакт со луѓето)	0,78
SA (самоприфаќање и покрај сите недостатоци)	0,64
AG (прифаќање на сопствената агресија)	0,58
DG (догматизам)	0,51
A (воздржаност - срдечност, топлина)	0,51
S (спонтаност, спремност да се биде она што си)	0,47
BI2 (препознавање на промени во социјалното значење)	0,46
FR (препознавање на сопствените потреби и чувства)	0,44
TC (временска компетентност)	0,42
Q1 (конзерватизам - радикализам)	0,41
Q3 (недисциплинираност - самоконтрола)	0,40
SR (самопочитување поради сопствената вредност и сила)	0,36
SAV (афирмација на вредностите на самоостварувањето)	0,32

Факторот иако релативно хетероген е идентификуван како **добро израснување кон самоостварување** со оглед на тоа што на него се проектираат сите аспекти на самоостварувањето, а пет од нив, раководење од сопствените принципи и норми (OI), флексибилност во примената на принципите и вредностите (EX), близок контакт со луѓето (CC), самоприфаќање (SA), прифаќање на сопствената агресија (AG), највисоко го заситуваат.

Третиот фактор објаснува 9,5% од варијансата и на него се проектираат 14 варијабли со факторско заситување од 0,77 до 0,31.

Варијабли	факторски заситувања
SY (надминување на спротивностите)	0,77
FR (препознавање на сопствените потреби и чувства)	0,65
SAV (афирмација на вредностите на самоостварувањето)	0,61
L (доверба - сомничавост)	0,57
E (субмисивност - доминација)	0,51
B (ниска интелигенција - висока интелигенција)	0,46
AG (прифаќање на сопствената агресивност)	0,42
NC (конструктивно гледање на човековата природа)	0,42
PSCO2 (предконвенционално морално судење)	0,40
Q2 (зависност од други - самодоволност)	0,39
CC (близок контакт со луѓето, неоптоварен со обврски и очекувања)	0,35
PSCO34 (конвенционално морално судење)	0,35
F (загриженост - безгрижност)	0,35
AL (ниво на анксиозност)	0,31
O (спокојство - чувство на вина)	0,30

Варијаблите кои влегуваат во состав на овој фактор се доста хетерогени. Факторот највисоко негативно го заситуваат варијаблите способност да се надминат спротивностите на животот, односно на дихотомииите на животот да се гледа како на поврзани целини (SY), поседување на вредностите на Битието, односно поседување на вредностите на самоостварувањето (SAV). Но, исто така, факторот го заситуваат и варијаблите препознавање на сопствените потреби и чувства (FR), сомничавост, напнатост, критизерство (L+), доминација, самоистакнување (E+). Факторот е наречен **ригиден поглед на свет**.

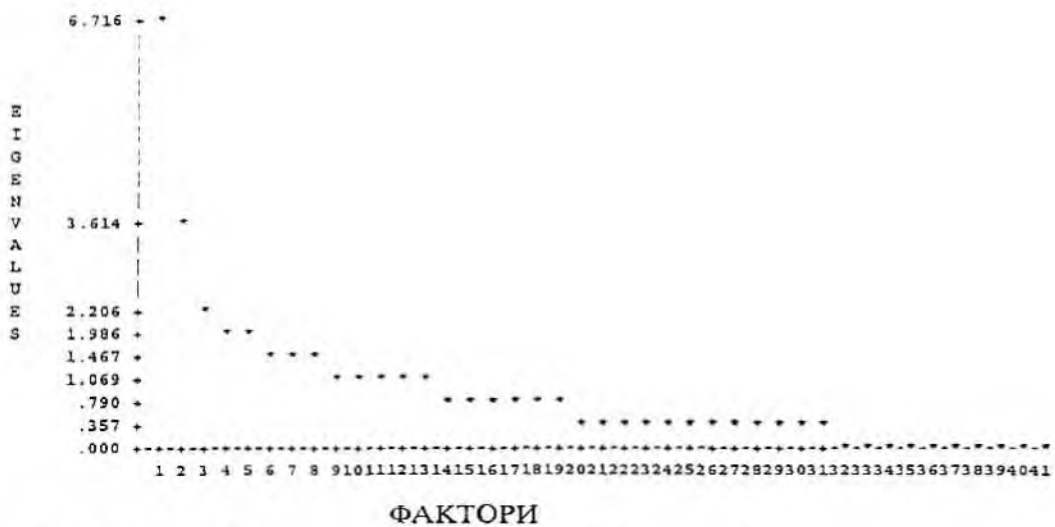
Четвртиот фактор објаснува 7,3% од варијансата и на него се проектираат 11 варијабли со факторско заситување од 0,64 до 0,32

Варијабли	факторски заситувања
TC (временска компетентност)	- 0,64
AU (независност во мислењето и судењето)	0,62
TITOESCO (диспозиција за интелектуално вклучување)	0,61
PSCO34 (конвенционално морално судење)	- 0,35
PCSOA (антиестаблишмент ориентација)	0,53
SR (самопочитување поради сопствената сила и вредност)	- 0,52
PSCOP (принципиелно морално судење)	0,51
SA (самоприфаќање и покрај сите недостатоци)	- 0,50
BI2 (препознавање на промените во социјалното значење)	0,48
DOMINO (интелигенција)	0,47
EM (емпатија)	0,32

И во составот на овој фактор како и во предходниот влегуваат хетерогени варијабли што ја отежнува неговата психолошка идентификација и интерпретација. Она што му даде основен белег сепак се од една страна варијаблите временска некомпетентност (негативно заситување на TC), негативна само - перцепција (негативно заситување на SR и SA), кои индицираат една емоционално мотивациона некомпетентност на личноста и од друга страна варијаблите независност во мислењето и судењето (AU), диспозиција за интелектуално вклучување (TITOESCO), антиестаблишмент ориентација (PCSOA), социјална (BI2) и општа интелигенција (DOMINO) кои укажуваат на когнитивна компетентност и автономија. Поаѓајќи од овие резултати но и од фактот дека личноста претставува еден холистички систем, што значи дека тешко може да се прифати компетентноста во когнитивната свера да биде следена со емоционално мотивациона некомпетентност факторот е наречен **псеудо когнитивна автономија**.

Структура на психолошките особини на студентите од Педагошките Академии

Со методот на главни компоненти екстрахирани се 14 фактори со латентен корен поголем од 1, кои објаснуваат 69,1% од варијансата. Првиот фактор објаснува 16,4% од варијансата а последниот 2,5%.

Слика 7. Scree plot за студентите од педагошките академии.

Врз основа на скри плотот (слика 7) во понатамошната анализа се користени 3 фактори кои објаснуваат 30,6% од варијансата. Матрицата на главни компоненти е прикажана во Прилог (Табела 20). Ротираната факторска матрица по Varimax методот е прикажана во Табела 18.

Табела 18. Ротирана факторска матрица за студентите од Педагошките академии.

	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3	Communality
TC	.53935	.41017	.09755	.46866
OI	.88460	.24043	.16418	.86729
SAV	.57757	.40479	.00546	.49746
EX	.71401	.10083	.20364	.56145
FR	.64912	-.13290	.04365	.44093
S	.65041	.24997	.08528	.49279
SR	.28710	.60024	.06614	.44709
SA	.60431	.00031	.14395	.38591
NC	.05191	.42931	-.08361	.19399
SY	.42926	.23072	-.01506	.23772
AG	.59969	-.19041	.12074	.41047
CC	.71421	.21670	.22654	.60837
BI4	.22632	.00151	.35555	.17764
BI2	.00655	-.15059	.41662	.19629
PSCO2	-.08207	-.22361	.22681	.10818
PSCO34	-.02493	-.11057	-.66784	.45885
PSCOA	.21441	-.19781	-.00950	.08519
PSCOP	-.01281	.38683	.59226	.50058
EM	.12179	.15374	.40756	.20457
DG	-.06134	-.23762	-.05018	.06274
AL	.22713	.63107	.25714	.51596
AU	.31532	-.08161	.44941	.30806
RO	.14663	.14094	.32944	.14989
A	.08181	.21926	.01008	.05487
B	.15776	.37182	.32240	.26708
C	-.08520	.72324	.11724	.54408
E	.11940	-.28959	.40394	.26129
F	.28139	-.03245	-.03275	.08131
G	.10513	.54379	-.11174	.31924
H	.19453	.47467	.17367	.29331
I	.05580	.12033	-.31269	.11537
L	.13810	-.55314	-.05069	.32760
M	-.01020	.07979	-.39414	.16181
N	.04015	-.06828	-.14865	.02837
O	.00522	-.58582	-.21560	.38969
Q1	.13286	.15383	.22951	.09399
Q2	.05048	.27377	-.25399	.14201
Q3	-.03731	.48866	-.00876	.24026
Q4	.09637	-.72096	.12881	.54567
DOMINO	.16111	.14657	.37103	.18510
TITOESCO	.11763	.09028	.28797	.10491
Латентен корен	6.71598	3.61426	2.20579	
% на варијанса	16.4	8.8	5.4	
Кум. % на вар.	16.4	25.2	30.6	

Првиот фактор објаснува 16,4% од вкупната варијанса и на него се проектираат 11 варијабли со факторско заситување од 0,88 до 0,31.

Варијабли	факторски заситувања
OI (раководење според сопствените принципи и норми)	0,88
CC (присни, неоптоварени со обврски и очекувања, контакти со луѓето)	0,71
EX (флексибилност во примената на вредностите и принципите)	0,71
S (спонтаност, спремност да се биде она што си)	0,65
FR (препознавање на сопствените потреби и чувства)	0,65
SA (самоприфаќање и покрај сите недостатоци)	0,60
AG (прифаќање на сопствената агресивност)	0,60
SAV (афирмација на вредностите на самоостварувањето)	0,58
TC (временска компетентност)	0,54
SU (надминување на спротивностите)	0,43
AU (независност во мислењето и судењето)	0,31

Варијаблите кои влегуваат во овој фактор со исклучок на варијаблата (AU) независност, која има и најмало заситување, се варијабли кои се однесуваат на аспекти на самоостварувањето. Затоа е факторот наречен **добро израснување кон самоостварување.**

Вториот фактор објаснува 8,8% од варијансата и на него се проектираат 13 варијабли со факторско заситување од 0,72 до 0,37.

Варијабли	факторски заситувања
C (слабо его - силно его)	0,72
AL (ниво на анксиозност)	0,63
SR (самопочитување поради сопствената сила и вредност)	0,60
O (спокојство - чувство на вина)	0,58
L (доверба - сомничавост) -	0,55
G (слабо супер его - силно супер его)	0,54
Q3 (недисциплинираност - самоконтрола)	0,49
H (плашливост - храброст)	0,47
NC (конструктивно гледање на човековата природа)	0,43

TC (временска компетентност)	0,41
SAV (афирмација на вредностите на самоостварувањето)	0,41
PSCOP (принципиелно морално судење)	0,39
B (ниска интелигенција - висока интелигенција)	0,37

Овој фактор е наречен **емоционална зрелост** според природата на варијаблите кои најмногу го заситуваат: емоционална стабилност, зрелост (C+), манифестирање на нагонот на урамнотежен начин (O+), ниско ниво на анксиозност (AL), доверба (L-).

Третиот фактор објаснува 5,4% од варијансата и во негов состав влегуваат 12 варијабли со факторско заситување од 0,67 до 0,31.

Варијабли	факторски заситувања
PSCO34 (конвенционално морално судење)	- 0,67
PSCOP (принципиелно морално судење)	0,60
AU (независност во мислењето и судењето)	0,50
BI2 (препознавање на промени во социјалното значење)	0,41
EM (емпатија)	0,41
E (субмисивност - доминација)	0,40
M (практичност - имагинативност)	- 0,40
DOMINO (интелигенција)	0,37
BI4 (предвидување на последиците од одредени социјални настани)	0,35
RO (степен на прифареност на конвенционалните религиски верувања и пракса)	0,33
B (ниска интелигенција - висока интелигенција)	0,32
I (реалистичност - нереалистичност)	- 0,31

Факторот го сочинуваат варијабли кои се однесуваат на принципиелното морално судење, независноста во мислењето, интелектуалното ниво, социјалната интелигенција, што сè се когнитивни аспекти на моралноста но и варијабли кои се однесуваат на емоционалниот и мотивациониот аспект на моралноста - емпатија (EM), што дава за право факторот да се нарече **морална автономија**.

Резимирајќи ги резултатите на факторската анализа која имаше за цел да ја утврди психолошката структура како на сите студенти кои се подготвуваат за наставници така и по одделни факултети може да се заклучи дека со четири фактора - *добро израснување кон самоосвистварување, емоционална зрелост, морална автономија и експриваверност* - може да се објасни психолошката структура на сите испитувани студенти.

Ако се погледаат резултатите од факторската анализа одделно по факултети може да се заклучи дека факторската структура на психолошките особини на студентите од Филозофскиот факултет, Филолошкиот факултет, Природноматематичкиот факултет и студентите од Педагошките академии е слична, па дури и идентична со факторската структура на сите студенти заедно. Студентите од *Филозофскиот факултет, Природноматематичкиот факултет и Педагошките академии* ги дефинираат идентични фактори: *добро израснување кон самоосвистварување, емоционална зрелост и морална автономија*. Нешто посепцифична факторска структура на психолошките особини имаат студентите од *Филолошкиот факултет*. Нив покрај факторите заеднички со предходно спомнатите групи (*добро израснување кон самоосвистварување, емоционална зрелост*) ги дефинираат и фактори *когнитивна автономија и интелектуално - теориска ориентација*. Извесна разновидност во факторската структура на психолошките особини, во однос на сите студенти заедно, се јавува кај студентите од ФМУ и кај студентите од ФФК.

Структурата на личноста на студентите од ФМУ покрај заедничкиот фактори *добро израснување кон самоосвистварување* ја дефинираат и факторите специфични само за нив: *емоционално-когнитивна зрелост и неконвенционалност*.

Посепцифична факторска структура на психолошките особини, како што е веќе речено, имаат и студентите од (ФФК). Структурата

на личноста на оваа група на студенти покрај заедничките фактори *емоционална стабилност* и *добро израснување кон самоосвверување* ја дефинираат уште и факторите *ригиден поглед на себ* и *исеудо когнитивна автономија*.

ЛИНЕАРНА КОМБИНАЦИЈА НА ПСИХОЛОШКИТЕ ОСОБИНИ
ШТО ВРШАТ РАЗЛИКУВАЊЕ ПОМЕЃУ СТУДЕНТИТЕ ОД
ОДДЕЛНИ ФАКУЛТЕТИ
(Дискриминантна анализа)

Линеарната комбинација на варијаблите што најмногу придонесуваат за одвојување помеѓу групите се утврдува со тн. дискриминантна анализа. Имено, некои варијабли прават разлика помеѓу подгрупите а некои не прават. Со дискриминантната анализа се дава одговор на прашањето кои варијабли и во кој степен варијаблите, како целина, придонесуваат за одвојување меѓу подгрупите.

Од повеќето методи на дискриминантна анализа користен е директниот метод. По овој метод сите варијабли што ја имаат потребната толеранција влегуваат во равенката (толеранција е дел од варијансата што не е објаснет со внатрешногрупната варијабилност). Во конкретниов случај сите варијабли го поминале тестот на толеранција. Степвајз методите (на пример методот што ја минимизира вилковата ламбда) ги елиминираат варијаблите што значајно не придонесуваат за одвојување на групите. Директните методи овозможуваат подобар увид во структурата на тн дискриминантен фактор.

Иако максималниот број на дискриминантни функции е 5 (бројот на групите минус 1), дискриминантната анализа откри три

дискриминантни функции, значајни на ниво 0.01, што може да се види од Табела 19.

Табела 19. Можни дискриминантни функции

Canonical Discriminant Functions									
Fcn	Eigenvalue	Pct of Variance	Cum Pct	Canonical Corr	After Fcn	Wilks' Lambda	Chisquare	DF	Sig
				:	0	.3324	369.537	205	.0000
1*	.4532	35.97	35.97	.5585	1	.4830	244.128	160	.0000
2*	.2900	23.02	58.99	.4742	2	.6231	158.688	117	.0062
3*	.2270	18.01	77.01	.4301	3	.7646	90.064	76	.1291
4	.1969	15.63	92.64	.4056	4	.9151	29.770	37	.7949
5	.0928	7.36	100.00	.2914					

* marks the 3 canonical discriminant functions remaining in the analysis.

Во Табела 20 ќе бидат дадени стандардизирани коефициенти на дискриминантните функции.

Табела 20. Стандардизирани коефициенти на дискриминантните функции

Standardized Canonical Discriminant Function Coefficients

Варијабли	FUNC 1	FUNC 2	FUNC 3
TC	-.13007	-.05079	.01410
OI	.38765	.63435	.23242
SAV	-.19731	-.14534	-.24610
EX	-.23219	.32746	-.04865
FR	-.35159	-.23806	-.02745
S	-.18919	.00678	.09701
SR	.08492	.02528	-.51048
SA	.05048	-.40761	.07766
NC	.02845	-.08824	.09823
SY	.07823	-.37984	-.21584
AG	.24465	.02567	.17183
CC	-.06725	.08634	.25768
BI4	-.23640	-.09016	-.33561
BI2	-.05879	-.00368	.07379
PSCO2	.15535	.41014	-.15731

PSCO34	.39190	.44330	.26934
PSCOA	-.04707	.21366	.10185
PSCOP	.49868	.60399	.34629
EM	.23565	.33886	-.20049
DG	-.07713	.04975	.09864
AL	.10588	-.34165	-.36862
AU	.39348	.38613	.09386
RO	-.00852	.26654	.10594
A	-.08572	-.17109	.09950
B	.08721	-.04979	-.26691
C	-.21976	.29604	.36316
E	-.29398	-.36498	-.21740
F	-.12052	.04031	.21792
G	-.13394	-.24784	.03254
H	.15645	-.27078	.31293
I	.21648	-.10661	.14454
L	-.16197	.11228	-.13143
M	.32044	-.20762	.07922
N	-.02478	.01735	.15911
O	.21841	.05462	-.21474
Q1	-.13114	.04346	-.05469
Q2	.32707	-.15114	-.03473
Q3	-.16514	.05885	-.06948
Q4	.15167	-.07606	.21617
DOMINO	.09944	-.48852	.17890
TITOESCO	.32845	-.24353	-.16036

Од Табела 20 може да се утврди кои варијабли имаат високи стандардизирани скорови. Така, во првата дискриминантна функција, високи z скорови имаат варијаблите спонтаност во изразувањето на потребите и чувствата (FR), независност (AU), имагинативност (M+), диспозиција за интелектуално вклучување (TITOESCO). Во втората дискриминантна функција високи z имаат варијаблите внатрешна ориентација (OI), самоприфаќање (SA), синергичност (SY), принципиелно морално мислење (PSCOP), независност (AU), субмисивност-доминантност (E) и тн., а во третата самопочитување (SR), предвидување на последиците на одреден социјален настан (BI4), слабо его-силно его (C), ниво на анксиозност (AL), плашливост-храброст (H).

Стандардизираните канонски коефициенти го даваат само доприносот на секоја варијабла во дискриминативната функција

засебно. Но од интерес е и заедничкото влијание на варијаблите во одвојувањето на групите. Тоа може да се види од корелациите помеѓу дискриминантните скорови и варијаблите. Тие корелации се дадени во Табела 21.

Табела 21. Корелација помеѓу варијаблите и дискриминантните скорови

Structure Matrix:

Pooled-within-groups correlations between discriminating variables and canonical discriminant functions (Variables ordered by size of correlation within function)

Варијабли	FUNC 1	FUNC 2	FUNC 3
TITOESCO	.42424*	-0.03383	-0.18070
AU	.37033*	.33731	-0.02126
PSCOP	.35020*	.07907	.02434
I	.34493*	-0.09103	.05726
M	.32365*	-0.28867	.04274
Q2	.29491*	-0.09947	.04655
C	-0.23055*	.03261	.10549
EM	.22023*	.06075	-0.17821
PSCO34	-0.21882*	-0.15501	.03975
O	.20252*	-0.03756	-0.05333
L	-0.18122*	.09731	.02645
Q4	.17255*	-0.03132	.13295
DG	-0.13197*	-0.06710	.11487
TC	-0.09240*	.01129	-0.04126
N	-0.08267*	-0.01211	.06900
BI2	.07811*	.04028	.02334
S	-0.06449*	-0.01467	.01939
DOMINO	-0.02257	-0.33345*	.20055
EX	-0.07478	.26712*	.06746
RO	.07457	.25004*	.10412
PSCO2	-0.13427	.21833*	-0.21038
CC	-0.00506	.19736*	.12615
E	-0.12971	-0.16989*	-0.13488
G	-0.02820	-0.16457*	-0.01541
OI	.02509	.10851*	.05305
NC	-0.00891	-0.09203*	-0.08666
SR	-0.06086	.04431	-0.28459*
BI4	.01073	-0.12948	-0.25679*
F	-0.17686	-0.03795	.25606*
H	-0.04834	-0.21016	.24430*
SAV	.00100	-0.11943	-0.23972*
B	.12654	-0.04711	-0.20086*

SA	.05307	.01739	.19740*
SY	.05738	-0.11285	-0.18295*
AL	-0.11609	.02003	-0.18094*
A	-0.10160	-0.08876	.18020*
AG	.12610	.06085	.15440*
FR	-0.00395	-0.00961	.14327*
PSCOA	-0.07910	.07634	.13788*
Q1	-0.00293	.06629	-0.12341*
Q3	-0.09014	.03904	-0.09699*

Од Табела 21 може да се констатира дека првата дискриминантна функција најмногу ја заситуваат варијаблите диспозиција за интелектуално вклучување (TITOESCO), независност (AU), принципиелно морално мислење (PSCOP), реалистичност-нереалистичност (I), втората функција ја заситуваат варијаблите општа интелигенција (DOMINO), флексибилност во примената на вредностите и принципите (EX), религиска ориентација (RO), предконвенционално морално судење (PSCO2), а третата самопочитување (SR), предвидување на последиците на одреден настан (BI4), загриженост-безгрижност (F), плашливост-храброст (H).

Во Табела 22 се дадени аритметичките средини на дискриминантните функции, кои што се познати под името центроиди.

Табела 22. Центроидите на подгрупите

Canonical Discriminant Functions evaluated at Group Means (Group Centroids)

Group	FUNC 1	FUNC 2	FUNC 3
1	.43284	.62652	.18606
2	1.21243	.11261	-.62103
3	-.32039	-.07892	-.12671
4	.52093	-2.07117	-.97977
5	-1.44306	.49862	-.89435
6	-.20516	-.27500	.38338

Легенда: група 1 - студенти од Филозофски факултет
 група 2 - студенти од Филолошки факултет
 група 3 - студенти од Природоматематичкиот факултет
 група 4 - студенти од Факултетот за музичка уметност
 група 5 - студенти од Факултетот за физичка култура
 група 6 - студенти од Педагошките академии

Од табела 22 може да се заклучи, на пример дека првата дискриминантна функција најмногу прави разлика помеѓу студентите од Филолошкиот и студентите од Факултетот за физичка култура, втората дискриминантна функција ги одвојува, пред се, студентите од Факултетот за музичка уметност од другите студенти, додека третата третата функција ги одвојува студентите од Педагошките академии и студентите од Факултетот за музичка уметност.

За секој субјект беа пресметани дискриминантните скорови и потоа подвргнати на еднонасочна анализа на варијанса. Аритметичките средини на дискриминантните скорови беа тестирани за значајност со новиот Данканаова тест.

Резултатите од анализата на варијансата се прикажани во Табела 23.

Табела 23. Резиме од анализата на варијансата

Табела 23а. F однос и веројатност на F односот

Variable	F Ratio	F Prob.
Disco1	32.0895	.0000
Disco2	20.5339	.0000
Disco3	16.0690	.0000

Табела 23б. Резултати од новиот Данканов тест за DISCO1

Mean	Group	5	3	6	1	4	2
-1.4431	Grp 5						
-.3204	Grp 3	*					
-.2052	Grp 6	*					
.4328	Grp 1	*	*	*			
.5209	Grp 4	*	*	*			
1.2124	Grp 2	*	*	*	*	*	*

Табела 23в. Резултати од Данкановиот тест за DISCO2

Mean	Group	G	G	G	G	G	G
		r	r	r	r	r	r
		p	p	p	p	p	p
		4	6	3	2	5	1
-2.0712	Grp 4						
-.2750	Grp 6	*					
-.0789	Grp 3	*					
.1126	Grp 2	*	*				
.4986	Grp 5	*	*	*			
.6265	Grp 1	*	*	*	*		

Табела 23г. Резултати од Данкановиот тест за DISCO3

Mean	Group	G	G	G	G	G	G
		r	r	r	r	r	r
		p	p	p	p	p	p
		4	5	2	3	1	6
-.9798	Grp 4						
-.8943	Grp 5						
-.6210	Grp 2						
-.1267	Grp 3	*	*	*			
.1861	Grp 1	*	*	*			
.3834	Grp 6	*	*	*	*		

Од Табела 23 може да се констатира дека првата дискриминантна функција најмногу диференцира помеѓу подгрупите, што е во согласност со очекувањата. Инаку, првата дискриминантна функција објаснува најголем процент од варијансата (во овој случај 35,97%) а наредните дискриминантни функции се помал и помал процент (на пример, втората дискриминантна функција објаснува 23,02% а третата 18,01% од варијансата. Од Табела 5 може, исто

така, да се констатира дека од 15 можни разлики, на првата дискриминантна функција се значајни 13 (само две не се значајни помеѓу студентите од Факултетот за музичка уметност и студентите од Филозофскиот факултет, како и помеѓу студентите од Природноматематичкиот факултет и студентите од Педагошките академии). На втората дискриминантна функција од 15, значајни се 11 (не се значајни разликите помеѓу студентите од Филозофскиот и Факултетот за физичка култура, помеѓу студентите од Филолошкиот и Природноматематичкиот факултет, студентите од Филолошкиот и Факултетот за физичка култура и студентите од Природноматематичкиот факултет и Педагошките академии) а на третата дискриминантна функција има 10 статистички значајни разлики (не се значајни само разликите помеѓу студентите од Факултетот за музичка уметност и филолошкиот факултет, студентите од Факултетот за музичка уметност и факултетот за физичка култура, студентите од Филозофскиот и природноматематичкиот факултет и студентите од Филолошкиот и Факултетот за физичка култура)

Значи, општо земено, избраните варијабли прават дискриминација помеѓу подгрупите.

V ЗАКЛУЧНИ РАЗГЛЕДУВАЊА

Со овој труд се настојуваше да се испита развиеноста на психолошките особини, нивната поврзаност и структура, кај студентите кои се подготвуваат за наставници како целина и по одделни групи.

При започнувањето на овој труд се тргна од определен проблем изразен низ поставените очекувања. Колку очекувањата се остварија, односно, колку резултатите од истражувањето ги потврдија поставените хипотези?

Во овој дел на трудот ќе се резимираат резултатите, ќе се изведат општи заклучоци и ќе се разгледаат нивните практични импликации.

Резултатите од корелационата анализа ја потврдија *првата* хипотезата за поврзаноста на психолошките особини кај студентите од наставничките факултети. Постои значајна поврзаност помеѓу голем број од испитуваните варијабли.

Така, **повисоко ниво на самоостварување** е проследено со поразвиена *емпаџија*, *независност*, *одговорност* на системот на верувања, *скептичност* кон традиционалните религиски верувања и *пракса*, *социјална* и *општа интелејенција*, *диспозиција* за

интелигентно вклучување, поголема застапеност на принципелна моралност, како и со пониско ниво на анксиозност. Исто така повисоко ниво на самоостварување оди со цртите силно еѓо (С+), доминантност (Е+), безгрижност (F+), силно сувер еѓо (G+), храброст (H+), радикализам (Q1+), самоконтрола (Q3+), доверба, самоконтрола, ниска еричка тензија (Q4-).

Поразвиена принципелна моралност, пак, оди со поразвиена социјална интелигенција, емпатија, независност, религиозна скептичност, диспозиција за интелегентно вклучување, отвореност на системот на верувања, како и со изворните црти висока интелигенција (В+), силно еѓо (С+), силно сувер еѓо (G+), нереалистичност (I+), радикализам (Q1+), загриженост (F-).

Повисоко ниво на диспозицијата за интелектуално вклучување е проследено со покрај веќе спомнато повисоко ниво на самоостварување и со поразвиена принципелна моралност, повисока способност за предвидување на последиците на социјалните настани, емпатија, независност, како и со изворните црти нереалистичност (I+), имагинативност (M+), радикализам (Q1+) и самоконтрола (Q3+).

Емпатијата е пак значајно поврзана со повеќе аспекти на самоостварувањето, со принципелната моралност, со социјалната интелигенција, ниска анксиозност, како и со изворните црти афективност (A+), висока интелигенција (В+), силно еѓо (С+), безгрижност (Е+), силно сувер еѓо (G+), храброст (H+), доверба, самоконтрола (O-), радикализам (Q1+) и самоконтрола (Q3+).

Истражувањето, понатаму, ја потврди и втората хипотеза, односно утврдени се психолошки профили (најмногу и најмалку изразените особини) за сите групи на студенти.

Така, кај студентите од Филозофскиот факултет од сите испитувани особини најразвиени се особините независност, скептичност кон религиозните верувања и норми и

принципиелната моралност додека најмалку се изразени способноста да се препознаат промените во социјалното значење.

Кај студентите пак, од **Филолошкиот факултет** се најразвиени особините независност, емпатија, диспозиција за вклучување во интелектуални активности, принципиелната моралност, како и изворните црти имагинативност (M+), нереалистичност (I+), чувство на вина (O+).

Она што им дава белег на студентите од **Природноматематичкиот факултет** се особините ниска диспозиција за интелектуално вклучување, зависност од мислењето на авторитетите, мало прифаќање на социјалната агресија, мала способност за препознавање на промените во социјалното значење, 'антиесетаблишмент ориентација' (преод помеѓу конкретната и принципиелната моралност) како и сонаност во реагирањето, односно спремност во секој момент да бидат она што се.

Студентите од **Факултетот за музичка уметност** ги карактеризираат особините развиен интерес за интелектуални ангажирања, повисока интелигенција, помалку развиена способност за блиски контакти со луѓето, високо самопочитување, доминантност (E+), имагинативност (M+) и мала способност за препознавање на промените во социјалното значење.

Студентите од **Факултетот за физичка култура** се карактеризираат со особините мала анксиозност, мал интерес за интелектуални ангажирања, пониска интелигенција, предконвенционално морално мислење, као и цртите практичност (M-), конвенционалност, реалистичност (I-), зависност од други (Q2-), смиреност, олуштеност (Q4-).

Студентите од **Педагошките академи** се, пред сè, емоционално топли (A+), со конвенционален стил на моралност, зависни од мислењето на авторитетите и со мала диспозиција за интелектуално вклучување.

Понатаму, утврдено е постоење на извесни *статистички* значајни разлики во *психолошките* особини помеѓу студентите од одделни факултети со што е потврдена и *прејата хипотеза*. X3

Така, најдено е (врз основа на значајноста на разликите) дека групите се разликуват во **нивото на моралниот развој**. Студентите од *Филозофскиот, Филолошкиот факултет и Факултетот за музичка уметност* во решавањето на моралните дилеми и конфликти најчесто се раководат од принципите на "општествен договор", "интуитивен хуманизам" и "идеална општествена соработка" (Rest, 1979) односно, за нив е карактеристична организација на мислењето од фазата на *принципелна (постконвенционална) моралност*, додека за студентите од *Факултетот за физичка култура* е најкарактеристична организацијата на мислење од *предконвенционалната и конвенционална* фаза на морален развој.

Исто така најдено е дека студентите од *Факултетот за музичка уметност и студентите од Факултетот за физичка култура* се разликуваат во однос на степенот на **општата интелигенција и диспозицијата за вклучување во интелектуални активности**. Така, студентите од *ФФК* имаат *најниско ниво на интелекција и најмали интринзични интересирања за интелектуални активности*, а студентите од *ФМУ* највисоки.

Разлики помеѓу групите постојат и во еден аспект на **социјалната интелигенција, способност да се препознаат промени во социјалното значење**. На една страна се наоѓаат студентите од *Филолошкиот факултет и Педагошките академии* (висока способност) а на друга *сите останати* студенти.

Понатаму, студентите од *Филозофскиот и Филолошкиот факултет* се разликуваат од *сите останати групи* на студенти во однос на степенот на **независност**. Студентите од *Филозофскиот и Филолошкиот факултет* се *независни* од мислењето на

авторитетот претставен преку социјалните институции во споредба со *сиге осјанати групи*.

Разлики постојат во поглед на **степенот на скептичност кон религиозните верувања и норми** помеѓу студентите од *филозофскиот факултет* и студентите од *ФМУ* во корист на првите.

Групите на студенти се разликуваат и во поглед на пет *изворни црти*: **практичност-имагинативност (М), реалистичност-нереалистичност (И), страшливост-храброст (Н), зависност од други-самодоволност (Q2) и загриженост-безгрижност (F).**

Во поглед на **цртата зависност од други-самодоволност** студентите од *ФФК* се наоѓаат поблиску до негативниот пол на цртата, *зависност од други*, додека *сиге осјанати* студенти се поблиску до позитивниот пол на цртата, *самодоволност*.

На изворната црта **страшливост-храброст** се разликуваат студентите од *ФМУ* кои се поблиску до позитивниот пол, *храброст*, од студентите на *Филолошкиот факултет* и *ФФК* кои се поблиску до негативниот пол, *страшливост*.

На цртата **реалистичност-нереалистичност** студентите од *Филозофскиот, Филолошкиот факултет* и *ФМУ* се поблиску до позитивниот пол на цртата, *нереалистичност*, а студентите од *ПА, ПМФ* и *ФФК* поблиску до негативниот пол, *реалистичност*.

На цртата **практичност-имагинативност** се разликуваат студентите од *Филолошкиот факултет* и *ФМУ* кои се поблиску до позитивниот пол, *имагинативност*, и студентите од *Филозофскиот факултет, ПМФ* и *ФФК* кои се поблиску до негативниот пол, *ипрактичност*.

На изворната црта **загриженост-безгрижност** се разликуваат студентите од *Филолошкиот факултет* од *сиге осјанати групи*, но разликата се однесува на *сигејеност* на *развиеноста* на цртата во рамките на *позитивниот пол, безгрижност*, што значи дека

сите студенти се безгрижни но студентите од Филолошкиот факултет се најбезгрижни.

Истражувањето ја потврди и *четвртата хипотеза*, односно **покажа дека постојат статистички значајни разлики во особините на личности помеѓу студентите со различен степен на емпатија.**

Така студентите со висок степен на емпатија во однос на студентите со низок степен на емпатија имаат повисока оцена и социјална интелигенција, развиено принципиелно морално мислење и развиена дисциплина за интелектуално вклучување, но и помало ниво на анксиозност, поголема независност и подобро напредуваат во процесот на самоосвистување. Исто така тие се посрдечни, имаат посилен его и суверен его, посилен јас сензитивни, постојат и помалку конзервативни.

Потврдена е и *петтата хипотеза* за разлики во **психолошките особини помеѓу студентите со високо и ниско развиена принципиелна моралност.**

Студентите со развиена принципиелна моралност во однос на студентите кај кои принципиелната моралност не е развиена, подобро напредуваат во процесот на самоосвистување имаат повисока оцена и социјална интелигенција, поголема емпатичност, отворен систем на верувања, поголема независност, развиена дисциплина за вклучување во интелектуалните активности, скептичност кон традиционалните верувања и норми. Исто така, тие се помалку безгрижни, со посилен суверен его, помалку самоуверени, радикални но и нереалистични и незаинтересирани за практични проблеми.

Потврдена е и *шестата хипотеза*, односно најдени се **разлики во психолошките особини помеѓу студентите со отворен и затворен систем на верувања.**

Групата на студенти со низок догматизам, односно *отворен систем на верувања* има *помало ниво на анксиозност*, поголема *независност*, во споредба со групата на студенти со висок догматизам, односно *затворен систем на верувања*. Исто така тие се со *јосилно еѓо*, *помалку сомничави*, *критични во мислењето*, *заинтересирани за интелектуални проблеми*, *самокојни*, *самозадоволни* и со *силен "јас сенџимент"*.

Истражувањето ја потврди и *седмата хипотеза*, хипотезата за *разлики во психолошките особини помеѓу групите со развиена и неразвиена диспозиција за интелектуално вклучување*.

Студентите со високо ниво на *диспозицијата за интелектуално вклучување* добро напредуваат во процесот на *"добро израснување кон самоосвистување"*, имаат развиена *принципелна моралност*, поголема *емпатичност*. Исто така тие се со *јосилно еѓо*, *помала сомничавост*, *поголема самоверба* и *самокојство*, *радикални*, со *поголема самоконтрола*.

Резултатите од факторската анализа ја потврдија и *осмата хипотеза* за *јосилоење на одреден број на фактори* со кои може да се објасни личноста на студентите како целина и одделно по факултети.

Четири фактори, *добро израснување кон самоосвистување*, *емоционална зрелост*, *морална автономија* и *екстравертност* можат да ја објаснат личноста на студентите *од сите насловнички факултети*.

Структурата на личноста на студентите, пак, од *Филозофскиот факултет* ја објаснуваат факторите *добро израснување кон самоосвистување*, *емоционална зрелост*, *морална автономија*.

Структурата на личноста на студентите од *Филолошкиот факултет* ја објаснуваат факторите *добро израснување кон*

самоосвјарување, когнитивна автономија, емоционална зрелост, интелектуално теориска ориентација.

Структурата на личноста на студентите од *Природноматематичкиот факултет* може да се објасни со факторите *добро израснување кон самоосвјарување, морална автономија, емоционална зрелост.*

Структурата на личноста на студентите од *Факултетот за музички уметности* се објаснува со факторите *добро израснување кон самоосвјарување, емоционална и когнитивна зрелост, неконвенционалност.*

Структурата на личноста на студентите од *факултетот за физичка култура* се објаснува со четири фактори: *емоционална зрелост, добро израснување кон самоосвјарување, ригиден поглед на својот, псеудо-когнитивна автономија.*

Структурата на психолошките особини на студентите од *Педагошкиот академик* може да се објасни со три фактори: *добро израснување кон самоосвјарување, емоционална зрелост, морална автономија.*

Потврдена е и последната, *деветта хипотеза*, за постоење на линеарни комбинации на варијабли кои што прават разлика помеѓу студентите од различни наставнички факултети. *Три дискриминантни функции прават разлика помеѓу групите на студентите.*

Првата дискриминантна функција која највисоко ја заситуваат варијаблите *дисциплина за интелектуално вклучување, независност, принципално морално судење, реалност-нереалност (I)* придонесува најмногу за разликите помеѓу студентите од *Филолошкиот факултет и Факултетот за физичка култура.*

Втората дискриминантна функција која највисоко ја заситуваат варијаблите *општа интелигенција, флексибилност во примената на*

вредносѝиѝе и ѝринѝиѝиѝе, релиѝиска ориенѝација, ѝредконвенѝионално морално судење ги одделува студентите од Факулѝеѝиѝоѝи за музичка умеѝносѝи од сиѝе осѝананиѝи групи на студенти.

Третата дискриминантна функција која ја заситуваат најмногу варијаблите *самѝочѝиѝување, ѝредвидување на ѝоследиѝиѝе на одреден социјален насѝан, заѝриженосѝи-безѝрижносѝи (F), ѝлашливосѝи-храбросѝи (H)* најмогу ги разликува студентите од *Педаѝошкиѝе академиѝи и Факулѝеѝиѝоѝи за музичка умеѝносѝи.*

Што може да се заклучи од овие резултати? Какви се нивните практични импликации?

Пред се може да се заклучи дека психолошките особини кои во литературат се наведуваат како особини кои ги поседуваат добри наставници (Vank, 1970; Mattson, 1974; Parik, 1984; Vopalensky, 1982; Harvey at al., 1968, Johnston, 1986; Johnston & Lubomudrov, 1987 и други), односно наставници, кои освен традиционалната, едукативна функција (да образуваат и воспитуваат) реализираат и терапевтска, помагачка функција, се идентифицирани и кај студентите кои се подготвуваат за наставници како фактори *добро израснување кон самоосѝварување, емоѝионална зрелосѝи, морална авѝономија и ексѝраверѝносѝи.* Наставникот, терапевт или советник, се става во функција на психодинамиката на ученикот и е подготвен да го поттикнува максимално развојот на потенцијалите на секое дете, а не да го обликува детето по некој за детето туѓ и наметнат модел, како најчесто се сваќа воспитувањето. Промените во целите на едукаѝијата и функцијата на наставникот се промени во филозофијата на образованието. Колку сме подготвени да ги институѝионализираме овие промени ќе покаже времето. Но она што охрабрува е дека оваа генерација студенти кои својата наставничка функција ќе ја извршуваат во 21 век поседуваат таква структура на психолошките особини која претставува добра основа

тие полесно да ја реализират функцијата на наставник, советник и помагач.

Од друга страна, пак, определени специфичности во изразеноста на особините, специфичноста во факторската структура како и разликите во испитуваните психолошки особини, сугерираат и некои други размислувања. Несомнено, најверојатно дел од разликите како во развиеноста на психолошките особини така и во нивната факторска структура помеѓу одделни групи на студенти, особено кога станува збор за цртите на личност, може да се објасни со специфичносите на потесната струка (музика, јазик, природна наука...) за која се подготвуиваат да бидат наставници. И во литературата се наведува дека успешноста на наставниците во одделни предмети е поврзана со поседување на специфични изворни црти (Phillips; 1985, Moesky, 1967). Меѓутоа, дел од разликите (особено во нивото на моралниот развој, степенот на независност во мислењето...) тешко може да се објаснува со специфичноста на наставниот предмет, затоа што без оглед кој предмет предаваат тие сите се пред сè наставници и мораат да го стимулираат развојот и одржат менталното здравје на детето. Со други зборови, тие пред се треба да бидат наставници а потоа наставници за одделни предмети. Но, во едукативниот процес на идните наставници малку се обрнува внимание на тоа дека тие пред се треба да се подготвуваат за наставници а потоа за наставници од одделни предмети, односно преку наставните планови и програми се акцентира едукацијата од стручното подрачје а се занемарува психолошката едукација (нека се погледа фондот на часови по психологија на сите наставнички факултети). Затоа е потребна ревизија на наставните планови и програми на сите наставнички факултети. Ревизијата на плановите треба да овозможи поголем фонд на часови како за предавања така и за вежби. Вежбите по психологија се единствена можност студентите од наставничките факултети да се вклучат во работилници во кои ќе се стимулира

развојот на дел од особините неопходни за наставникот - советник, како што се емпатијата, моралниот развој. Најдените позитивни корелации помеѓу аспектите на самоостварувањето, емпатијата, моралниот развој, отвореноста на системот на верувања даваат можност најрационално да се осмислат програмите за развивање на наведените особини, па така стимулирајќи развој на една од овие особини се стимулира развој и на други. Стимулирајќи го на пример развојот на емпатија преку посебни тренинзи се постигнува и напредок во моралното судење.

Ова истражување покажа, исто така, дека гледано на ниво на сите испитаници, со оглед на тоа што не постои никаков систем на селекција на кандидатите за школување на наставничките факултети, треба да сме благодарни што "мудроста на организмот", на овие млади луѓе направила добра природна селекција. Но ова никако не ја намулава потребата од систематска селекција на студентите кои конкурираат на наставничките факултети, дотолку повеќе што овие резултати имаат свое ограничување, со оглед на фактот што испитаниците беа доброволци, па на некој начин имавме позитивно селектиран примерок, а и во некои групи беше помал бројот на субјектите.

И на крај, ми се чини не помалку важно, иако тоа не му беше експлицитна цел на овој труд, тој даде придонес во проучувањето на структурата на моралноста. Составот на факторот морална автономија оди во прилог на холистичкиот пристап во психологијата на моралот, односно во прилог на гледиштето дека моралноста не може да се разделува на когнитивна, емотивно-конативна и обносна компонента нити е пак прост збир на овие три.

ЛИТЕРАТУРА

- Acigan, Lj., Problem podobnosti za nastavnički poziv, vo Savremene koncepcije i perspektive obrazovanja nastavnika, 1979, Novi Sad.
- Allport, W. G., Scientific models and human morals, во книгата: G.W. Allport, Personality and Social Encounter, 1960, Beacon Press, Boston.
- Allport, W. G., A basic psychology of love and hate, во книгата: G. W. Allport, Personality and Social Encounter, 1960, Beacon Press, Boston.
- Allport, G. W., Becoming: Basic consideration for a Psychology of Personality, 1955, Yale Univ. Press, New Haven and London.
- Allport, G. W., The Person in Psychology, 1968, Beacon.
- Andrilović, V., Čudina, M., Psihologija učenja i nastave, 1985, Školska knjiga, Zagreb.
- Arandjelović, J., Priroda moralnog rasudjivanja, Предговор во книгата на S.E. Tulman, Istraživanje o mestu razuma u etici, 1970, 11-35, Nolit, Beograd.
- Арсеновић-Павловић, М., Мотивација за избор позива и социоекономски статус студената будућих наставника и васпитача, Настава и Васпитање, 3, 1986, 361-374, Београд.
- Aspy, D. N., The effect of teacher-offered conditions of empathy, positive regard and congruence upon student achievement, Florida Journal of Educational Research, 11(1), 1969, 39-48.
- Balieu, D. A., The relationship between stages of moral judgement and elementary classroom teachers perceptions of disturbing behavior, (doktorska disertacija, University of Missouri, Columbia, USA), Dissertation Abstracts International, 46/11A, 1985.
- Barrett-Lennard, G. T., Empathy in human relationships: significance, nature and measurement, Australian Psychology 11 (2), 1976, 173-184.
- Bergin, E. A., Jasper, G. L., Correlates of empathy in psychotherapy, Journal of abnormal psychology, 74(4), 1968.

- Bernard, H. V., *Psychology of Learning and Teaching*, 1965, McGraw.
- Biondić, I., Učitelj po mjeri učenika, *Pedagoški Rad*, 4, 1988, 609-615.
- Biondić, I., Autoritarno ili demokratsko strukturiranje profesije nastavnika, Zbornik radova, Institut za pedagojska istraživanja Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1988, Zagreb.
- Black, H., Phillips, S., An intervention program for the development of empathy in student teachers, *The Journal of Psychology*, 112, 1982, 156-168.
- Blair, G. M., Jones, R. S., Simpson, R. H., *Educational Psychology*, 1962, MacMillan, New York.
- Bojanović, R., Autentična i reaktivna ličnost, *Psihologija*, 3-4., 1974.
- Bojanović, R., Netrpeljivost i ličnost, *Psihologija* br. 4, 1981, 63-73.
- Bridges, W., Thoughts on humanistic education, or, is teaching a dirty word? *Journal of humanistic psychology*, 13 (1), 1973, 5-13.
- Brkić, M., Istraživanja (teorije) o moralnom razvoju i moralnom odgoju, *Naša škola*, 1-2, 1983, 3-17.
- Brković, A., Nešić, B., Inteligencija i opšta informisanost studenata nastavničkih škola i fakulteta, *Istraživač*, 1, 1986, 60-63.
- Broke, H., Interpersonal perception of young children: Egocentrism or empathy. *Develop. Psychology*, 5, 1971, 263-269.
- Bukvić, A., Načela izrade psiholoških testova, 1982, Zavod za udžbenike i nastavna sretstva, Beograd.
- Catell, R. B., *Scientific analysis of personality*, 1970, Penguin Books, Harmondsworth.
- Cattell, R. B., Schuerger, J. M., Klein, T. W., Heritability of ego-strength (factor 'C'), super ego strength (factor G), and self sentiment (factor Q3) by multiple

abstract analysis of variance, *Journal of Clinical Psychology*, 1982, 38 (4) p. 769-779.

Ceidman, S. K., The self concept of elementary school teachers and its relationships to classroom verbal interaction, (doktorska disertacija, New York University), *Dissertation Abstract International*, 1969, 30/3355A.

Close, E. R., Relation between three facilitative characteristics - empathy, warmth, genuineness - and selected factors associated with the secondary teacher, (doktorska disertacija, North Texas State University), 1972.

Cochrane, D., Moral education: prolegomenon, *Theory into practice*, 1975, 14, 234-246.

Colby, A., Kohlberg, L., The measurement of moral judgment. Vol I: Theoretical foundations and research validation, 1987, Cambridge University Press, Cambridge.

Coleman, M. J. Jr., The relationship between job satisfaction and personality traits among music teacher, (doktorska disertacija, University of North Texas, USA), 1987, *Dissertation Abstract International* 48/O8A.

Conroy, B. J. C., Teachers' moral reasoning and their attitudes and behaviors regarding discipline, (doktorska disertacija, University of Tulsa), *Dissertation Abstract International*, 1986, 47/11A.

Crow, M., Boneu, M., Recognizing the authoritarian personality syndrome in educators, *Phi Delta Kappan*, vol. 57, 1975, 40-44.

Davison, M. L., Robbins, S., The reliability and validity of objective indices of moral development, *Applied Psychological Measurement*, 2 (3), 1978, 391-403.

Deutsch, F. and Mandel, R. A., Empathy: Historic and current conceptualizations, measurement and cognitive theoretical perspective, 1975, *Human Development*, 18, 267 - 287.

Ђорђевић, Б., Личност наставника као васпитача, *Настава и васпитање*, 1, 1975.

- Djordjević, B., Djordjević, J., Učenici o svojstvima nastavnika, 1988, Prosveta, Beograd.
- Ђорђевић Ј., Како ученици основно школског узраста процењују особине својих наставника, Настава и васпитање, 3, 1969, 267-307.
- Djordjević J., Kako učenici osnovnoškolskog uzrasta procenjuju osobine svojih nastavnika, Zbornik Filozofskog fakulteta, XI-2, Beograd, 1970.
- Ђорђевић Ј., Личност наставника и васпитање ученика, Настава и васпитање, 1, 1985, 57-70.
- Djordjević J., Škola i moralno vaspitanje: problemi, mogućnosti i perspektive. Zbornik instituta za pedagoška istraživanja, 21, 1988, 117.
- Doyle, E. J., The relationship between college teacher effectiveness and inferred characteristics of the adequate personality, (Doctoral Dissertation, Colorado State College, 1969), 1969, Dissertation Abstract International, 30, 4774B.
- Edwards, A. L., Experimental design in psychological research, 1960, Holt.
- Eisenberg, N., Lennon R., Sex differences in empathy and related capacities. Psychological Bulletin, 94, 1983, 100-131.
- Eisenberg, N., Strayer, J., Critical issues in the study of empathy, vo Eisenberg, N. and J. Strayer (eds), Emphaty and its development, 1987, Cambridge University Press.
- Eisenberg-Berg, N., Mussen, P., Empathy and moral development in adolescence. Developmental psychology, 14, 1978, 185-186.
- Enas, S., What makes a good teacher, Forum, 3-4, 1975.
- Erceg, V., Nastavnik u savremenoj nastavi, 1984, Sarajevo.
- Erlich, H. J., Lee, D., Dogmatism, learning and resistance to change, Psychological Bulletin, 71, 249-260, 1969.

- Feshbach, N. D., Studies of empathic behavior in children, vo: Progress in experimental Personality research, B. A. Maher, 1978, Academic Press, New York.
- Flournoy, R. L., Toward establishing a model for effective teachers utilizing the Sixteen personality Factor Questionnaire (16 PF) and other selected criteria. (Doktorska disertacija, University of Southern Mississippi), Dissertation Abstract International, 32/4834A, 1971.
- Fulgosi, A., Psihologija ličnosti, 1981, Školska knjiga, Zagreb.
- Fulgosi, A., Faktorska analiza, 1979, Školska knjiga, Zagreb.
- Fulgosi, A. i Lazić, B., Kako naši učenici i nastavnici vrednuju različite osobine nastavnika, Pedagoški Rad, 9-10, 1966.
- Garvey, R., Self concept and success in student teaching, Journal of teacher education, 1970, 23, 356-361.
- Getzels, J.W., Jackson P.W., Research on teacher personality (preliminary draft for limited circulation), Department of Education, University of Chicago, Chicago, 1960, 150.
- Gibson, S., Dembo M.H., Teacher efficacy: A construct validation. Journal of Educational Psychology, vol. 76 (4), 1984, 569-582.
- Gobble, G. F., The Third Force: The Psychology of Abraham Maslow, 1970, Grossman Publishers.
- Gobble, G. F., Note on self-actualization, J. Humanistic Psychology, 14 (3), 1974.
- Gooding, C. T., An observational analysis of the perceptual organization of effective teachers, (doktorska disertacija, University of Florida), Dissertation Abstract International, 25/7077, 1964.
- Goodwin, C. R., The relationship between junior high school teacher effectiveness and junior high school teacher personality factors, (Doktorska disertacija, University of Missouri-Columbia), Dissertation Abstracts International, 39/4623A., 1978.

- Graorac, I., Vaspitanje kao potsticanje razvoja i vaspitanje kao obradjivanje dece, *Pedagogija*, 4, 1985, 453-461, Beograd.
- Greif, E. B., Hogan R., The theory and measure of empathy, *Journal of Conseling Psychology*, 20 (3), 1973, 280-284.
- Grimley, L., A cross-cultural study of moral development, (doktorska disertacija Kent State University), *Dissertation Abstract International*, 34/3990A, 1973.
- Haan, N., Smith, M., Block, J., The moral reasoning of young adults: Political-social behavior, family background and personality correlates, *Journal of Personality and Social psychology*, 10, 1968, 183-201.
- Hall, S. C., Lindzey G., *Theories of personality*, 1970, John Wiley and sons, Inc., N.Y.
- Harris, S., Mussen, P., Rutherford, E., Some cognitive, behavioral and personality correlates of maturity of moral judgement, *Journal of Genetic Psychology*, 128, 1976, 123-135.
- Harvey, O., Prather, M., White, B. & Hofmeister, J., Teacher's beliefs, clasroom atmosphere and student behavior, 1968, *American Educational Research Journal*, 5, 151-156.
- Hatfield, A. B., An experimental study of the self-concept of student techers, *Journal od Educational Research*, 1961. 55, p. 87-89.
- Heist, P., Yonge, G., *Omnibus personality inventory - manual*, 1968, The Psychological Corporation, N.Y.
- Hersh, R. H., Paolitto, D. P., *Moral development: implications for pedagogy*, vo P. Sharf (Ed.) *Readings in moral education*, 1978, Minneapolis: Winston Press.
- Hoffman, M., *Empathy, its development and prosocial motivation*. Во книгата: C. B. Keasey (ed.), *Nebraska Symposium on Motivation*, 1977, Universiy of Nebraska Press.

- Hoffman, M. L., Toward a theory of empathic arousal and development. Vo Lewin M. i Rosenblum L. (eds.), *The development of affect*, 1979, 227-256, New York: Plenum.
- Hoffman, M., Developmental synthesis of affect and cognition and its implications for altruistic motivation, *Developmental Psychology*, 1978, 11, 607-622.
- Hogan, R., Development of an empathy scale, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 33 (3), 1969, 307-316.
- Hogan, R., Empathy: A conceptual and psychometric analysis, *Counseling psychology*, 5(2), 1975, 14-18.
- Holstein, C. B., Parental determinant of the development of moral judgement, (doktorska disertacija, University of California, Berkeley), *Dissertation Abstract International*, 31/1888A, 1968.
- Hough, J., Amidon, E., The relationship of personality structure and training in interaction analysis to attitude change during student teaching, *American Educational Research Association*, Chicago, 1965.
- Hošek, A., Momirović K., Dugić, D., Canonical and quasicanonical relations between personality and dimensions of social status, *Revija za psihologiju*, 1-2, 1986, 33-45.
- Hrnjica, S., Pokušaj teorijskog odredjenja i empirijske verifikacije zrelosti ličnosti, *Psihologija*, 3-4, 1975, 59-76.
- Hrnjica, S., Integritet ličnosti, *Psihologija*, 1-2, 1978, 3-15.
- Hrnjica, S., Organizaciona svojstva ličnosti, *Psihologija*, 4, 1980, 63-74.
- Hrnjica, S., Zrela ličnost, 1982, *Zavod za udžbenike i nastavna sretstva*, Beograd.
- Hrnjica, S., Zrelost ličnosti, *Psihološka istraživanja*, 3, Institut za psihologiju, Beograd, 1984.
- Hunt, D., A Teachers adaptation: "Reading" and "flexing" to students, *Journal of Teacher Education*, 1976, 27, p. 268-275.

- Hunt, D., Teacher's adaptation: "Reading" and "flexing" to students, *Journal of Teacher Education*, 1976, 27, 268-275.
- Иличић, М., Неке педагошке импликације различитих приступа личности у васпитању- од психолошког ЈЕСТЕ до педагошког ТРЕБА, *Настава и Васпитање*, 3, 1985, 459-475.
- Ingliš, H. B., Ingliš, A. Č., *Obuhvatni rečnik psiholoških i psihoanalitičkih pojmova*, 1972, *Savremena administracija*.
- Janove, E. B., Duties performed by paraprofessional and relationship of self-concept and dogmatism, (doktorska disertacija, Michigan State University), *Dissertational Abstract International*, 32/94A, 1970.
- Johnston, M., Elementary teachers differing understanding of "on-task": Developmental critique, *Journal of Classroom Interaction*, 1986, 33, p. 73-82.
- Johnston, M., Lubomudrov, C., Teachers level of moral reasoning and their understanding of classroom rules and roles, *Elementary school journal*, 88 (1), 1987, 65-77.
- Joksimović, S., *Razvoj prosocijalne orijentacije učenika*, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 23, 1991, 69-93.
- Joksimović, S., Vasović M., *Psihološke osnove čovekoljublja*, 1990, Prosveta, Beograd.
- Jourdar, M. S., Education as dialogue, *Journal of humanistic psychology*, 18, (1), 1978, 47-52.
- Katel, R., *Naučna analiza ličnosti*, 1978, BIGZ, Beograd.
- Килибарда, З., Ловре, М., Утицај образовне успешности студената на преферирање одређених особина наставника, *Настава и васпитање*, 4-5, 1990, 352-366.
- Kirtley, D., Harkless, R., Some personality and attitudinal correlates of dogmatism, *Psychological Reports*, 24, 1969, 851-854.

- Kittredge, J. S., Parenting Practice and moral judgement of adolescent, (doktorska disertacija, University of Virginia), Dissertation Abstract International, 46/10B, 1984.
- Kohlberg, L., From is to ought: How to commit the naturalist fallacy and get away with it in the study of moral development. Vo Mishel T. (ed), Cognitive development and Epistemology, 1971, Academic Press, New York.
- Kohlberg, L., The philosophy of moral development, 1981, Cambridge, Mass.: Harper and Row.
- Kohlberg, C. Levine and Hower, A., Moral Stages: A Current Formulation and a Response to Critics, 1983, Krager.
- Kohlberg, L., Stage and sequence: the cognitive-developmental approach to socialization, vo D. Goslin (Ed.), Handbook of Socialization, Theory and Research, 1969, Rand McNally.
- Kohlberg, L., Education for justice: A modern statement of the Platonic view, vo N. Sizer and T. Sizer (eds): Moral Education, 1970, Harvard University Press.
- Kohlberg, L., Stages of moral development as basis for moral education, vo C. M. Beck, B. S. Crittenden, and Sullivan, E. D., Moral Education: interdisciplinary approach, 1971, Newman Press, Newyork.
- Kohlberg, L., The claim to moral adequacy of highest stage of moral judgment, Journal of Philosophy, 1973, 70, 630-646.
- Kohlberg, L. and Turiel, E., Moral development and moral education, vo Lesser G. (Ed.) Psychological and Educational Practice, 1971, Scott, Foreman.
- Kohlberg, L., Kauffman, K., Scharf, P. and Hickey, J., The just community approach to correction: A theory, 1975, Journal of Moral Education, 4, 243-260.
- Kohlberg, L., and Turiel, E., Moral development and moral education, vo книгата G. Lesser (ed.) Psychology and Education Practice, 1971, Scott, Foreman.
- Kolberg, L., Dete kao filozof morala. Vo книгата: Proces socijalizacije kod dece, 1982, 51-63, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.

- Komenski, J., *Velika didaktika*, Zavod za izdavanje udžbenika, 1969, Beograd.
- Konfucije, *Veliko učenje - nepokolebliva sredina*, 1958, Beograd.
- Korn, H. A., Giddan, N. S., Scoring methods and construct of the Dogmatism Scale, *Educational and Psychological Measurement*, 1964, 24, 867-874.
- Koskenniemi, M., *The development of young elementary school teachers*, Institute of Education, University of Helsinki, Helsinki, 1965.
- Krebs, D. L., Empathy and altruism, *Journal of Personality and Social Psychology*, 32, 1975, 1124-1146.
- Krebs, D., Altruism - An examination of the concept and a review of the literature, *Psychological Bulletin*, 73, 1970, 258-302.
- Крстанова, Л., Стандардизација на скала на емпатија, дипломска работа. Филозофски факултет. Скопје.
- Kuhn, D., Short-term longitudinal evidence for the sequentiality of Kohlberg's early stages of moral judgment, *Developmental Psychology*, 12, 1976, 162-166.
- Кулић, Д., Моделовање успешног наставника, *Настава и Васпитање*, 1-2, 1987, 39-43.
- Kurtines, W., Greif E.B., The development of moral thought: review and evaluation of Kohlberg's approach, *Psychological Bulletin*, 1974, 453-470.
- Kvašček, R., Uticaj sposobnosti, složaja osobina ličnosti i motivacije na uspeh u školskom učenju, *Psihologija* 1, 1977, 31-70, Beograd.
- Kvašček, R., Psihološki problemi vaspitanja i obrazovanja, *Psihologija*, 4, 1978, 3-33.
- Kvašček, R., Sposobnosti za učenje i ličnost, 1980, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd.
- Kvašček, R., Radovanović, B., Uticaj sposobnosti, složaja osobina ličnosti i motivacija na uspeh u školskom učenju, *Psihologija*, 1, 1977.

- Künig, E., Treba li vaspitaču intuicija?, *Pedagogija*, 1, 1983, 123-129.
- Lazić, B., Kako naši učenici vrednuju različite oblike ponašanja svojih srednjoškolskih nastavnika, *Pedagoški rad*, 7, 1956.
- Lester, D., Hvezda, J., Sullivan, S., Plourde, J., Maslow's hierarchy of needs and psychological health, *Journal of General Psychology*, 109, 1983, 83-85.
- Lifton, D. P., Individual differences in moral development: The relation of sex, gender, and personality, *Journal of Personality*, 53(2), 1985.
- Logar-Djudić, S., *Savremene tendencije u psihologiji ličnosti.*, 1989, SDPS, Beograd.
- Maddi, R. S., *Personality theories: a comparative analysis*, 1976, The Dorsey Press, Illinois.
- Maslov, H. A., Neke vaspitne implikacije humanističke psihologije, *Ideje*, 3, 1974.
- Maslov, H. A., Motivacija i ličnost, 1982, Nolit.
- Maslow, H. A., Some educational implications of the humanistic psychology. *Harvard educational review*, 38, (4), 1968, 685-695.
- Maslow, H. A., *Psychological Data and Value Theory*, vo *New Knowledge in Human Values*, (Ed.), A. Maslow, 1959, Harper.
- Maslow, H. A., *Toward Psychology of Being* (second ed.), D. Van Nostrand Comp., 1968.
- Maslow, H. A., *Goals and Implications of Humanistic Education*, vo *Further Reaches of Human Nature*, 1972a, Vaking Press.
- Maslow, H. A., *Neurosis as Failure of Personal Growth*, vo *Further Reaches of Human Nature*, 1972b, Vaking Press.
- Maslow, H. A., *A Theory of Metamotivation: the Biological Rooting of Value-Life* vo *Further Reaches of Human Nature*, 1972c, Vaking Press.

- Maslow, H. A., Comments on Religion, Values and Peak Experience, vo Further Reaches of Human Nature, 1972d, Vaking Press.
- Maslow, H. A., Education and Peak Experience, vo Futher Reaches of Human Nature, 1972e, Vaking Press.
- Maslow, H. A., Notes of Being Psychology, vo Further Reaches of Human Nature, 1972f, Vaking Press.
- Maslow, H. A., Self-actualization and Beyond, vo Further Reaches of Human Nature, 1972g, Vaking Press.
- Maslow, H. A., Toward Humanistic Biology, vo Further Reaches of Human Nature, 1972h, Vaking Press.
- Mattson, K. D., Personality traits associated with effective teaching in rural and urban secondary schools, *Journal of Educational Psychology*, 66, 1974, 123-128.
- McClelland, D. C., How motives, skills and values determine what people do, *American Psychologist*, 40, 1985, 812-825.
- McCullogh, G., Moral development profile variability: Its relationship to choice of preferred stage of moral reasoning and to Rokeach's open-closed belief system, (Doctoral dissertation, University of Toronto, 1969), *American Doctoral Dissertation*, X, 1969.
- McGeorge, C., Some correlates of principled moral thinking in young adults, Vo Rest J., *Development in Judging Moral Issues.*, 1977, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- McNamee, S., Moral behavior, moral development, and motivation, *Journal of Moral Education*, 7, 1977, 27-31.
- Mehrabian, A., Epstein N., A measure of emotional empathy, *Journal of personality*, 40, 1972, 525-543.
- Miljević, S., Lik nastavnika u vaspitno-obrazovnom procesu, *Pedagogija*, 4, 1987, 482-488.

- Miočinović, Lj., Razjašnjavanje vrednosti. Zbornik instituta za pedagoška istraživanja, 1983, 53-79, Beograd.
- Miočinović, Lj., Kognitivno razvojna teorija moralizacije, Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja, 1984, 157-198, Beograd.
- Миоциновић, Љ., Когнитивни и афективни чиниоци у моралном развоју, 1988, Просвета, Београд.
- Миоциновић, Љ., Емпатија: природа и мере, Настава и Васпитање, 4-5, 1991, 361-374.
- Mirić, J., Moral, moralni razvoj i moralno vaspitanje, Psihologija, 3-4, 1990, 111-121.
- Mitchell, J. V., Personality characteristics associated with motives for entering teaching, Phi delta Kappan, 46, 1965, 529-532.
- Moesy, F. R., Study of Relationship of Personality to teaching success in industrial arts in the secondary school level, (doktorska disertacija, University of Merilend), Dissertation Abstract International, 29/171A, 1967.
- Momirović, K., Ignjatović I., Šipka P., Horga S., Canonical relations between intelektual and personality domains, Revija za psihologiju, 1-2, 1986, 21-32.
- Morgan, S., An illustrative case of high-empathy teachers, Humanistic education and Development, 1984, 143-148.
- Morgan, S. R., Wholeben, B. E., Psychologists, councelors and teachers ratings of emotional problems in children, Journal of Human Behavior and Learning, 1984, 1 (2), p. 19-26.
- Muždeka, S., Osobine koje polaznici najviše cene kod nastavnika, Materijal sa IV kongresa andragoga Jugoslavije, Beograd, 1985.
- Nagulić, M., Kakvog nastavnika žele učenici, Psihologija, 1-2, 1980, 73-82.
- Назор, М., Испитивање студената наставничких факултета о мотивима избора студија, активности средњошколског знања за

одабрани студиј и задовољству одабраним студијем. Настава и Васпитање, 5, 1989, 509-519.

Norušis, M., Advanced Statistics, 1985, McGraw.

O'Hagan, F., Robertson J., Primary school children preferences concerning teachers and teaching methods, School Psychology, International, 15, 1984, 97-102.

O'Sullivan, M., Guilford P.J., Four factor tests of social intelligence (behavioral cognition) - Manual of instructions and interpretations, 1976, Sheridan Psychological Services, Inc., Ca.

O'Sullivan, M., Guilford, J. P. Four factor tests of social intelligence (behavioral cognition), Manual of instructions and interpretations, 1976, Sheridan Psychological Services, Ca.

Olport, G., Sklop i razvoj ličnosti, 1969, Kultura, Beograd.

Ortman, P. E., The relationships among level of moral reasoning, causality orientation and pupil control ideology in pre-service teachers, (doktorska disertacija, University of Maryland College Park), Dissertation Abstract International, 48/08A, 1987.

Papper, St., The Source of Values, Berully and Los Angeles University of California Press, 1958.

Parikh, J. C., Patel P., Patel, M. M., Personality characteristics vis a vis teachers effectiveness, Perspectives in Psychological Research, 7 (1), 1984, 8-12.

Parsons, M.J., Holt L.A., Kauchak D., Peterson K., A development study of levels of moral judgement and perception of ideal teacher roles, Fokus on learning, vol 9 (1), 1983, 25-31.

Passmore, W. S., An investigation of the relationship of self-concept and selected personal characteristic of student teachers to success in student teaching, (doktorska disertacija, North Texas State University), Dissertation Abstract International, 31/5254A, 1970.

Peašinović, R., Pedagoška funkcija nastavnika u moralnom razvoju učenika osnovnih škola, Pedagogija, 3, 1984.

- Petrović, D., Radna motivacija i samoprocena uspešnosti nastavnika srednjih škola, Psihologija, 1-2, 1992, 145-160.
- Phillips, A. D., Carlisle C. S., Hautala R., Larson R., Personality traits and teacher-student behaviors in physical education, Journal of educational psychology, 77 (4), 1985, 408-416.
- Phillips, M. W., Watkins, T. J., Noli, G., Self-actualization, self-transcendence and personal philosophy, 1974, J. Humanistic Psychology, 14 (3).
- Piaget, J., The moral judgment of the child, (M. Gabain, Trans.), New York: The Free Press, (Originalno izdanje, 1932), 1965.
- Plesman, C. K. S., The relationship between personality characteristics and job satisfaction of secondary marketing education teachers, (doktorska disertacija, The University of Nebraska), Dissertation Abstracts International, 47/02B, 1985.
- Поповић. В. Б., Увод у психологију морала, 1973, Научна књига, Београд.
- Popović, V. B., Psihologija ličnosti, 1977, SDPS, Beograd.
- Popović, V. B., Moralni razvoj i moralno vaspitanje, 1979, Prosveta, Beograd.
- Popović, V. B., Neke filozofske i psihološke osnove istraživanja u psihologiji morala. Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja, 1986, 147-182, Beograd.
- Popović, V. B., Jedno holističko vidjenje moralnosti i moralnog vaspitanja, Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja, 21, 1988, 105-113.
- Popović, V. B., Bukvar teorije ličnosti, 1991, Društvo psihologa Srbije.
- Поповић, В. Б., Миоциновић Љ., Ристић, Развој моралног сазнања (Расуђивање о себи), 1981, Просвета, Београд.
- Popović, V. B., Miočinović Lj., Ristić, Psihološke osnove moralnog mišljenja, 1984, Prosveta, Beograd.

- Поповић, В. Б., Ристић, Ж., Морална особа, 1989, Просвета, Београд.
- Поповић, Б., Миочиновић, Љ., Моралне вредности деце и младих и њихов развој, 1977, Просвета.
- Porwal, N. K., A comparative study of personality of the job satisfied and the job dissatisfied teachers as measure by A, C, H, L, and Q sub 4 of 16 PF, *Asian Journal of Psychology and Education*, 19 (4), 1987, 27-31.
- Potkonjak, N., Selekcija u našem sistemu obrazovanja i vaspitanja- da ili ne?, *Pedagogija*, 2-3, 1983, 42-48.
- Радивојевић, В., Неке карактеристике селекције младих за упис у Педагошку Академију, *Настава и Васпитање*, 5, 1983, 853-862.
- Radovanović, V., Empatičnost srednjoškolskih nastavnika, 1993, XXVI, 1-2, 11-50.
- Raina, V. K., Relationship between personality measures and teaching ability, *Journal of Psychological Researches*, 25 (3), 1981, 111-115.
- Ranogajec, J. Šta učenicima najviše smeta a šta im se najviše sviđa kod nastavnika, *Pedagoški rad*, 9-10, 1967.
- Rayans, D. G., Characteristics of teachers: their description, comparasion and appraisal, A research study, Washington DC: America Council of education, 1960.
- Razdevšek-Pučko, C., Uspješnost nastavnika-diplomanta Pedagoške Akademije u Ljubljani, *Revija za psihologiju*, 1-2, 1984, 89-95.
- Рецепагић, Ј., Етика наставника данас, *Настава и Васпитање*, 4, 1987, 363-384.
- Reljan, B., Standardizacija praćenja i usavršavanja nastavnika putem skale osobina nastavnika, *Savremene koncepcije i perspektive obrazovanja nastavnika*, Novi Sad, Pedagoški Zavod Vojvodine, 1979.

- Rest, J., The hierarchical nature of moral judgment: A study of patterns of comprehension and preference of moral stages, *Journal of Personality*, 41, 1973, 86-109.
- Rest, J., *Development in Judging Moral Issues*, 1979, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Rest, J., The major components of morality, Во книгата: W. M. Kurtines i Gewirtz (eds.), *Morality, Moral Behavior, and Moral Development*, 1984, Wiley, New York.
- Rest, J., *Moral development: Advances in Research and Theory.*, 1986, Peager.
- Rest, J., *Manual for the Defining Issues Test*, 1986, Minneapolis: Center for the study of ethical development.
- Rogers, C. R., My philosophy of interpersonal relationships and how it grew, *Journal of Humanistic Psychology*, 13, (2), 1973, 3-15.
- Rogers, C. R., *On becoming a person: a therapist view of psychotherapy*, 1961, Boston, Houghton and Mifflin.
- Rokeach, M., *The Open and Closed Mind*, 1960, Basic Books, Inc., N.Y.
- Rokeach, M., *Beliefs, Attitudes, and Values*, 1968, Jossey-Bass, Inc., San Francisco.
- Rokeach, M., *The nature of human values*, 1973, The Free Press, N. Y.
- Rokeach, M., The nature and meaning of dogmatism, *Psychology Review*, 61, 1954, 194 -204.
- Ryans, D. G., *Characteristics of teachers - their description, comparasion and appraisal, a research study*, 1970, American Council of Educational, Washington, D.C.
- Saltzstein, H. D., Diamond, R. M., Belenky, M., Moral judgment level and conformity behavior, *Developmental Psychology*, 7, 1972, 327-336.

- Sandven, J., Do we select the right people for teacher training? *Pedagogica Europa: The European Yearbook of Educational Research*, 5, 1969, 113-136.
- Seidman, S. K., The self-concept of elementary school student teachers and its relationship to classroom verbal interaction, (Doctoral dissertation, New York University, 1969), 1969, *Dissertation Abstract International*, 30, 3355A.
- Selman, R., Toward critical analysis of developing interpersonal relations content: research with normal and disturbed preadolescent boys, vo Pick, A. (Ed.) X Annual Minnesota Symposium of child psychology, Minneapolis, University of Minnesota Press, X, 1976.
- Shapiro, S., B., An empirical analysis of operating values in humanistic education, *Journal of humanistic psychology*, 1985, 25 (1) 94-108.
- Shapiro, S., B., The instructional values of humanistic educator: an extended empirical analysis, *Journal of Humanistic Education and Development*, 1987, 25 (4), 155-170.
- Sheik Attari, M. H., Relationship between job satisfaction and self-actualization among teachers in the San Diego schools (California), (doktorska disertacija, United States International University), 1985, *Dissertation Abstracts International*, 46/O7B.
- Shostrom, E., L., A test for the measurement of self-actualization, *Educational and Psychological Measurement*, 24, 1964, 207-218.
- Shostrom, L., E., *Personal Orientation Inventory - Manual*, 1980, Educational and Industrial testing service, Ca.
- Смиљанић, М., Неке когнитивне и конативне особине студената изузетног академског постигнућа на свим нивоима школовања, *Настава и васпитање*, 3, 1981, 481-487.
- Смиљанић, М., Интелектуалне способности будућих наставника, *Настава и васпитање*, 5, 1988, 454-467.
- Smith, B., On Self-Actualization: A Transambivalent Examination of a Focal Theme in Maslow's Psychology, 1973, *J. Humanistic Psychology*, 13 (2).

- Stankov, L., Kvašček, R., Faktorska analiza Cattellovиг 16 PF i Goughovог CPI testa, *Revija za psihologiju*, 1, 1974, 35-51.
- Станојевић, Д., Социјални положај и опредељеност ученика Педагошке Академије у Неготину за будући позив, *Настава и Васпитање*, 5, 1983, 862-867.
- Stojiljković, S., Dosković, Z., O moralnom rasudjivanju budućih učenika, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 22, 1989, 63-72.
- Storr, A., *The integrity of the personality*, 1970, Pelican Book.
- Sullivan, E., Beck, M. J., Pagliuso, S., *Moral learning: Some findings, Issues and Questions*, 1975, New York, Paulist Press.
- Tarpey, M., S., Personality factors in teacher trainee selection, *British Journal of Educational Psychology*, 1965, 35, p. 140-149.
- Taylor, B., J., Waters B., Surbeck, E., Kelley, M., Cognitive, psychological, and moral development as predictors of pre-service teachers ability to analyze child behavior, *College Student Journal*, 19, (1), 1985, 65-71.
- Taylor, H., Children evaluations of the characttristics of the good teacher, *The Brithish Journal of Educational Psychology*, 32, 1962, 258-257.
- Trebješanin, Ž., Pojam autentične ličnosti u humanističkoj psihologiji, *Psihologija*, 3-4, 1987, 93-106.
- Turiel, E., Developmental processes in the child's moral thinking, vo Mussen, P., Langer, J. and Covington, M. (Eds.) *Trends and issues in developmental psychology*, 1969, Holt.
- Turner, H. G., *Psychology - Becoming and Unbecoming*, vo *Humanistic Viewpoints in Psychology*, (Ed.) Frank T. S., 1965, McGraw.
- Uputstva za grupu testova, Društvo psihologa SR Srbije, 1965.
- Usher, R. H., The relationship of perception of self, others, and the helping task to certain measures of college faculty effectiveness, (doktorska disertacija,

- University of Florida), Dissertation Abstracts International, 28/11713A, 1966.
- Vacchiano, R. B., Schiffman B.C., Strauss P.S., Factor structure of the Dogmatism scale, Psychological Reports, 20, 1967, 847 -852.
- Vacchiano, R. B., Strauss P.S., Hochman L., The open and closed mind: A review of dogmatism, Psychological Bulletin, 71, 1969, 261 -273.
- Vacchiano, R., B., Strauss P.S., Shiffman B.S., Personality correlates of dogmatism, Journal of Consulting and Clinical Psychology, 32, 1968, 83 - 85.
- Vonk, H. G., The relationship of teacher effectiveness to perception of self and teaching purposes, Doctoral dissertation, University of Florida, 1970), 1970, Dissertation Abstract International, 31, 5862A.
- Vopalensky, J., The influence of teacher personality on formation of pupil personality, School psychology international, 3, 1982, 57-62.
- Vukanović, R., Lik nastavnika u očima učenika raznih uzrasta, Pedagoški Rad, 5-6, 1983, Zagreb.
- Vučić, L., Psihološki i socijalni portret studenata budućih nastavnika, Istraživač, 1, 1986, 56-59.
- Weiss, D. J., Multivariate procedures, во книгата: Dunnette, M. D. (Ed.) Industrial and organizational psuchology, 1976, Rand McNally.
- Wheaton, W. F., An investigatin of, relationship between cognitive developmental level, teachers perception of role, and their understanding of issues related to the elementary curriculum, (doktorska disertacija, University of Utah), Dissertation Abstract International, 45/08A, 1984.
- White, C., Moral development in Bahamian school children: A cross-cultural examination of Kohlberg's stages of moral development, 1975, Developmental Psychology, 11, 535-536.
- White, C., Bushnell, N., Regnemer, J., Moral development in Bahamian school children: A three-year examination of Kohlberg's stages of moral development, Developmental psychology, 1978, 14 (1), 58-65.

- Wispe, L., The distinction between sympathy and empathy: to call forth a concept, a word is needed, 1986, *Journal of personality and social psychology*, vol 50 No 2, 314-321.
- Wispe, L., History of the concept of empathy, vo Eiseberg. N. and J. Strayer (eds): *Empathy and its development*, 1987, Cambridge University Press.
- Wisp, L., History of the concept of empathy, vo Eiseberg, N. and Strayer, J. (Eds.) *Empathy and its development*, 1987, Cambridge University Press.
- Witherell, C., A structural-developmental analysis of teachers conception of teaching and human development in relation to patterns of teaching behavior: five case studies, (doktorska disertacija University of Minnesota), 1978.
- Zagona, S. V., Zurcher L., A., Notes on the reliability and validity of the Dogmatism Scale, *Psychological reports*, 16, 1965, 1234-1236.
- Žilnik, L., *Opšta istorija školstva i pedagoških ideja*, 1983, Prosvetni pregled, Beograd.
- Životić, M., *Čovek i njegove vrednosti*, 1960, Prosveta, Beograd.
- Ševkušić-Mandić, S., Pregled istraživanja o efektima stilova ponašanja nastavnika. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, Beograd, 24, 1992, 50-61.
- Švajcer, V., *Odgovaj i društvena struktura*, *Pedagoška stvarnost*, 2-3, 1965.

ПРИЛОЗИ

Табела 1. Основни статистички показатели за сите испитеноци

Variable	Mean	Std Dev	Minimum	Maximum	N
1 TC	14.16	2.98	6.00	22.00	360
2 OI	73.93	8.42	47.00	97.00	360
3 SAV	17.14	2.84	9.00	25.00	360
4 EX	17.35	3.33	8.00	26.00	360
5 FR	14.05	2.54	7.00	21.00	360
6 S	10.10	2.33	3.00	17.00	360
7 SR	11.31	2.22	3.00	16.00	360
8 SA	14.86	2.95	7.00	23.00	360
9 NC	9.95	2.03	4.00	16.00	360
10 SY	5.34	1.41	1.00	9.00	360
11 AG	14.29	2.73	6.00	22.00	360
12 CC	16.00	3.34	6.00	25.00	360
BI4 } <i>со својим</i>	18.79	3.69	6.67	26.00	360
BI2 } <i>интервалите</i>	12.77	4.29	.00	21.00	360
PSCO2 } <i>мерење</i>	9.58	5.82	.00	25.00	360
PSCO34 } <i>фактор</i>	57.64	11.33	21.67	85.00	360
PSCOA } <i>фактор</i>	5.25	4.25	.00	20.00	360
PSCOP	24.63	10.93	1.67	63.33	360
EM - <i>емисија</i>	33.79	4.86	22.00	46.00	360
DG <i>одржаност</i>	172.25	22.34	118.00	274.00	360
AL <i>Англискиот</i>	10.80	4.18	.00	19.00	360
AU <i>Австралија</i>	19.51	5.21	6.00	38.00	360
<i>Cattell</i> RO <i>Религија</i>	15.03	4.45	.00	24.00	360
A	12.56	2.41	4.00	18.00	360
B	6.26	1.67	.00	10.00	360
C	14.71	3.53	6.00	24.00	360
E	12.61	3.05	4.00	22.00	360
F	15.00	3.10	3.00	23.00	360
G	14.56	3.84	3.00	23.00	360
H	13.93	4.04	1.00	23.00	360
I	9.84	2.95	.00	17.00	360
L	10.60	2.62	3.00	18.00	360
M	12.68	3.08	4.00	21.00	360
N	9.50	2.11	3.00	16.00	360
O	12.23	3.56	4.00	22.00	360
Q1	9.61	2.67	1.00	16.00	360
Q2	10.99	2.67	4.00	18.00	360
Q3	11.42	2.65	4.00	18.00	360
Q4	13.12	4.07	2.00	24.00	360
DOMINO <i>id</i>	29.06	5.92	7	44	360
TITOESCO -	47.43	5.52	32.00	67.00	360

Табела 2. Основни статистички показатели за студентите од Филозофскиот факултет

Variable	Mean	Std Dev	Minimum	Maximum	N
TC	14.13	2.89	7.00	20.00	78
OI	75.27	8.27	47.00	97.00	78
SAV	16.83	3.01	11.00	23.00	78
EX	17.86	3.48	8.00	25.00	78
FR	14.13	2.78	7.00	21.00	78
S	10.27	2.55	4.00	17.00	78
SR	11.54	2.00	5.00	15.00	78
SA	15.28	2.77	8.00	23.00	78
NC	9.72	2.00	4.00	14.00	78
SY	5.18	1.37	2.00	9.00	78
AG	15.05	2.77	8.00	22.00	78
CC	16.51	3.39	7.00	24.00	78
BI4	18.46	4.35	6.67	26.00	78
BI2	12.16	4.63	.00	21.00	78
PSCO2	9.79	5.31	.00	23.33	78
PSCO34	54.53	10.80	21.67	76.67	78
PSCOA	5.30	4.34	.00	20.00	78
PSCOP	27.48	11.16	8.33	56.67	78
EM	34.24	4.57	23.00	45.00	78
DG	170.29	25.01	118.00	274.00	78
AL	10.73	4.12	1.00	19.00	78
AU	21.69	5.77	11.00	38.00	78
RO	16.55	5.01	.00	23.00	78
A	12.29	2.67	5.00	18.00	78
B	6.24	1.55	3.00	9.00	78
C	14.35	3.47	6.00	24.00	78
E	12.36	3.42	4.00	19.00	78
F	15.41	3.92	5.00	23.00	78
G	13.96	4.00	5.00	22.00	78
H	13.96	4.60	1.00	23.00	78
I	10.01	3.04	.00	17.00	78
L	10.58	2.45	6.00	15.00	78
M	12.31	2.88	4.00	18.00	78
N	9.78	2.07	5.00	15.00	78
O	12.00	3.41	5.00	20.00	78
Q1	9.49	2.47	1.00	14.00	78
Q2	11.26	2.76	5.00	17.00	78
Q3	11.65	2.81	4.00	17.00	78
Q4	13.14	3.79	2.00	21.00	78
DOMINO	28.24	5.74	8	38	78
TITOESCO	48.41	5.55	37.00	67.00	78

Табела 3. Основни статистички показатели за студентите од Филолошкиот факултет

Variable	Mean	Std Dev	Minimum	Maximum	N
TC	13.77	3.03	8.00	19.00	43
OI	73.23	9.09	56.00	91.00	43
SAV	17.51	3.03	11.00	25.00	43
EX	16.93	3.34	8.00	23.00	43
FR	13.81	2.95	8.00	19.00	43
S	9.56	2.30	5.00	13.00	43
SR	11.14	2.79	3.00	16.00	43
SA	14.44	3.20	7.00	21.00	43
NC	10.09	1.62	6.00	14.00	43
SY	5.63	1.29	2.00	8.00	43
AG	14.00	2.83	9.00	20.00	43
CC	15.72	3.22	7.00	22.00	43
BI4	19.26	3.78	9.00	25.33	43
BI2	14.25	4.51	4.00	21.00	43
PSCO2	9.65	5.47	.00	21.67	43
PSCO34	55.35	12.50	23.33	76.67	43
PSCOA	4.57	4.05	.00	13.33	43
PSCOP	28.37	13.31	3.33	63.33	43
EM	35.67	5.45	25.00	45.00	43
DG	167.40	20.67	120.00	211.00	43
AL	10.44	3.73	1.00	18.00	43
AU	21.65	5.23	10.00	29.00	43
RO	14.63	4.55	6.00	24.00	43
A	12.14	2.46	8.00	18.00	43
B	6.67	1.81	2.00	9.00	43
C	13.70	4.15	7.00	24.00	43
E	11.93	2.31	7.00	16.00	43
F	13.16	2.91	3.00	18.00	43
G	14.60	3.67	6.00	21.00	43
H	12.47	4.55	4.00	20.00	43
I	11.12	3.46	1.00	16.00	43
L	10.07	2.53	5.00	17.00	43
M	14.02	3.28	7.00	21.00	43
N	8.74	2.05	4.00	13.00	43
O	13.67	3.68	6.00	21.00	43
Q1	10.00	2.51	5.00	15.00	43
Q2	11.65	2.83	6.00	17.00	43
Q3	10.93	2.34	7.00	18.00	43
Q4	13.95	4.16	6.00	22.00	43
DOMINO	27.58	5.18	17	38	43
TITOESCO	50.49	5.53	39.00	64.00	43

Табела 4. Основни статистички показатели за студентите од Природноматематичкиот факултет.

Variable	Mean	Std Dev	Minimum	Maximum	N
TC	14.49	2.84	8.00	20.00	41
OI	74.32	10.25	50.00	93.00	41
SAV	17.17	3.41	10.00	25.00	41
EX	17.83	3.38	11.00	26.00	41
FR	13.73	2.85	8.00	21.00	41
S	10.44	2.16	6.00	14.00	41
SR	11.54	2.19	5.00	15.00	41
SA	14.76	2.49	10.00	20.00	41
NC	10.02	2.16	6.00	14.00	41
SY	5.51	1.34	3.00	8.00	41
AG	13.73	2.13	9.00	18.00	41
CC	16.20	4.17	6.00	25.00	41
BI4	18.73	3.39	11.00	26.00	41
BI2	11.95	4.17	2.00	20.00	41
PSCO2	9.23	6.14	.00	23.33	41
PSCO34	59.02	11.96	28.33	81.67	41
PSCOA	5.98	3.73	.00	16.67	41
PSCOP	22.97	12.74	6.67	56.67	41
EM	33.61	6.23	22.00	46.00	41
DG	171.20	22.43	130.00	217.00	41
AL	10.83	4.59	2.00	19.00	41
AU	18.41	4.85	10.00	32.00	41
RO	14.22	4.22	5.00	24.00	41
A	12.22	2.13	7.00	16.00	41
B	6.54	1.63	3.00	9.00	41
C	14.93	3.55	8.00	23.00	41
E	13.00	2.65	7.00	20.00	41
F	15.15	2.87	6.00	21.00	41
G	14.29	4.22	7.00	22.00	41
H	13.90	3.75	6.00	22.00	41
I	9.10	2.84	4.00	14.00	41
L	10.22	3.09	4.00	16.00	41
M	12.12	3.11	5.00	20.00	41
N	9.85	1.82	5.00	13.00	41
O	12.17	3.46	6.00	22.00	41
Q1	9.76	2.72	5.00	16.00	41
Q2	11.37	2.37	7.00	15.00	41
Q3	11.41	2.36	7.00	17.00	41
Q4	13.05	4.54	2.00	22.00	41
DOMINO	29.90	5.95	19	44	41
TITOESCO	46.17	5.74	34.00	60.00	41

Табела 5. Основни статистички показатели за студентите од Факултетот за музичка уметност

Variable	Mean	Std Dev	Minimum	Maximum	N
TC	14.25	2.96	10.00	19.00	12
OI	73.00	10.61	55.00	90.00	12
SAV	18.58	3.32	11.00	23.00	12
EX	15.17	3.49	10.00	21.00	12
FR	13.83	2.33	9.00	18.00	12
S	10.58	2.35	5.00	15.00	12
SR	12.42	2.11	8.00	16.00	12
SA	14.75	2.77	10.00	19.00	12
NC	10.33	2.57	6.00	13.00	12
SY	5.83	1.47	4.00	9.00	12
AG	14.75	2.22	11.00	18.00	12
CC	14.25	3.47	8.00	19.00	12
BI4	21.03	2.15	17.67	24.33	12
BI2	10.56	5.81	2.00	17.00	12
PSCO2	7.78	6.87	.00	21.67	12
PSCO34	57.08	12.06	36.67	75.00	12
PSCOA	3.47	2.88	.00	6.67	12
PSCOP	26.11	11.36	8.33	43.33	12
EM	34.50	4.81	28.00	42.00	12
DG	171.00	18.32	148.00	203.00	12
AL	11.67	4.89	3.00	18.00	12
AU	17.92	4.38	10.00	23.00	12
RO	13.92	5.63	5.00	22.00	12
A	12.25	3.33	6.00	17.00	12
B	6.83	1.53	4.00	9.00	12
C	13.33	3.34	7.00	17.00	12
E	14.58	3.32	10.00	19.00	12
F	15.50	2.91	9.00	21.00	12
G	15.58	2.31	11.00	19.00	12
H	15.67	3.34	10.00	21.00	12
I	10.50	2.43	7.00	14.00	12
L	9.83	3.83	3.00	18.00	12
M	14.25	2.73	8.00	19.00	12
N	10.08	1.68	7.00	13.00	12
O	12.08	3.80	6.00	19.00	12
Q1	9.17	3.16	3.00	15.00	12
Q2	11.92	1.88	8.00	15.00	12
Q3	12.08	1.78	10.00	15.00	12
Q4	12.50	4.62	6.00	21.00	12
DOMINO	32.33	4.87	25	42	12
TITOESCO	50.67	6.12	42.00	60.00	12

Табела 6. Основни статистички показатели за студентите од Факултетот за физичка култура

Variable	Mean	Std Dev	Minimum	Maximum	N
TC	14.61	3.44	8.00	20.00	33
OI	73.45	6.46	58.00	87.00	33
SAV	17.61	1.84	13.00	22.00	33
EX	17.79	3.37	10.00	23.00	33
FR	13.82	2.11	10.00	18.00	33
S	10.15	1.68	7.00	14.00	33
SR	12.06	1.77	8.00	15.00	33
SA	14.12	2.96	9.00	20.00	33
NC	10.03	2.10	7.00	16.00	33
SY	5.33	1.14	3.00	7.00	33
AG	13.61	2.85	9.00	21.00	33
CC	15.88	2.89	10.00	20.00	33
BI4	19.40	2.85	12.00	26.00	33
BI2	12.56	3.40	5.00	18.00	33
PSCO2	12.63	7.38	1.67	25.00	33
PSCO34	59.80	11.33	40.00	85.00	33
PSCOA	5.15	3.76	.00	16.67	33
PSCOP	19.49	7.98	6.67	38.33	33
EM	33.15	4.82	23.00	44.00	33
DG	174.06	23.69	119.00	225.00	33
AL	12.27	4.28	5.00	19.00	33
AU	17.88	5.02	6.00	33.00	33
RO	14.85	4.45	3.00	22.00	33
A	12.55	2.60	4.00	17.00	33
B	6.12	1.65	3.00	10.00	33
C	15.61	3.28	9.00	23.00	33
E	13.21	2.77	7.00	18.00	33
F	14.97	2.62	8.00	22.00	33
G	14.58	3.63	7.00	21.00	33
H	12.91	3.90	3.00	21.00	33
I	8.27	2.52	4.00	13.00	33
L	11.52	2.11	7.00	17.00	33
M	10.85	2.50	6.00	18.00	33
N	9.48	2.56	4.00	16.00	33
O	11.27	4.08	4.00	18.00	33
Q1	9.97	2.67	4.00	14.00	33
Q2	9.42	2.76	4.00	14.00	33
Q3	12.06	2.81	7.00	18.00	33
Q4	11.52	3.65	4.00	18.00	33
DOMINO	26.97	5.82	12	38	33
TITOESCO	45.15	5.04	32.00	54.00	33

Табела 7. Основни статистички показатели за студентите од Педагошките академии

Variable	Mean	Std Dev	Minimum	Maximum	N
TC	14.09	2.98	6.00	22.00	153
OI	73.50	8.00	55.00	90.00	153
SAV	16.98	2.65	9.00	23.00	153
EX	17.16	3.15	9.00	26.00	153
FR	14.24	2.31	8.00	20.00	153
S	10.03	2.38	3.00	17.00	153
SR	10.94	2.18	5.00	15.00	153
SA	14.96	3.09	8.00	23.00	153
NC	9.95	2.08	5.00	14.00	153
SY	5.27	1.53	1.00	9.00	153
AG	14.24	2.79	6.00	22.00	153
CC	15.93	3.17	8.00	23.00	153
BI4	18.54	3.60	9.00	25.00	153
BI2	13.10	4.00	1.00	21.00	153
PSCO2	9.04	5.47	.00	23.33	153
PSCO34	59.07	10.76	30.00	83.33	153
PSCOA	5.39	4.57	.00	20.00	153
PSCOP	23.55	9.42	1.67	58.33	153
EM	33.16	4.31	23.00	44.00	153
DG	174.61	21.30	119.00	226.00	153
AL	10.54	4.13	.00	18.00	153
AU	18.56	4.57	7.00	33.00	153
RO	14.71	3.95	5.00	23.00	153
A	12.93	2.18	6.00	18.00	153
B	6.07	1.69	.00	9.00	153
C	15.04	3.36	7.00	24.00	153
E	12.54	3.12	5.00	22.00	153
F	15.23	2.70	9.00	23.00	153
G	14.84	3.84	3.00	23.00	153
H	14.42	3.61	2.00	22.00	153
I	9.88	2.73	2.00	17.00	153
L	10.73	2.56	3.00	18.00	153
M	12.90	3.02	5.00	19.00	153
N	9.42	2.11	3.00	14.00	153
O	12.17	3.44	4.00	21.00	153
Q1	9.47	2.77	2.00	16.00	153
Q2	10.82	2.57	4.00	18.00	153
Q3	11.24	2.74	4.00	17.00	153
Q4	13.29	4.05	3.00	24.00	153
DOMINO	29.87	6.07	7	43	153
TITOESCO	46.65	5.01	37.00	62.00	153

Табела 8. Матрица на интеркорелации за студентите од Филозофски факултет

Correlations:	TC	OI	SAV	EX	FR	S	SR	SA	NC	SY	AG
TC	1.0000	.3740**	.2591	.4330**	.2014	.2088	.3951**	.1154	.0648	.2180	.2249
OI	.3740**	1.0000	.6610**	.6285**	.6848**	.6857**	.4256**	.4542**	.1523	.4350**	.6937**
SAV	.2591	.6610**	1.0000	.2404	.5415**	.5561**	.3754**	.1425	.2422	.6074**	.5073**
EX	.4330**	.6285**	.2404	1.0000	.3101*	.3222*	.1753	.2558	-0.0058	.3142*	.4401**
FR	.2014	.6848**	.5415**	.3101*	1.0000	.6289**	.1322	.1231	-0.0774	.3356*	.6346**
S	.2088	.6857**	.5561**	.3222*	.6289**	1.0000	.3438*	.1859	.0049	.4454**	.5748**
SR	.3951**	.4256**	.3754**	.1753	.1322	.3438*	1.0000	-0.1005	.2011	.0927	.1523
SA	.1154	.4542**	.1425	.2558	.1231	.1859	-0.1005	1.0000	-0.0628	.0448	.3062*
NC	.0648	.1523	.2422	-0.0058	-0.0774	.0049	.2011	-0.0628	1.0000	.1853	-0.2203
SY	.2180	.4350**	.6074**	.3142*	.3356*	.4454**	.0927	.0448	.1853	1.0000	.4650**
AG	.2249	.6937**	.5073**	.4401**	.6346**	.5748**	.1523	.3062*	-0.2203	.4650**	1.0000
CC	.5480**	.7122**	.3640**	.5973**	.5522**	.4931**	.2957*	.2673*	.0579	.3414*	.5404**
BI4	.2062	.0647	.2181	-0.1112	.2526	.0204	-0.0113	-0.1523	-0.1065	.2624	.2653*
BI2	.2396	.2124	.1933	.1793	.3393*	.0740	-0.0633	-0.0973	.0237	.1342	.1941
PSCO2	.0343	-0.0406	-0.0808	.0171	.0151	-0.0501	-0.1013	.0247	.0371	.0173	.0302
PSCO34	-0.0855	-0.1280	-0.1495	-0.0392	-0.2709*	-0.1630	.0169	-0.0360	.2525	-0.3202*	-0.3469**
PSCOA	.0245	-0.0348	-0.1137	-0.0645	-0.0319	-0.0093	-0.0513	.1171	-0.0800	-0.1554	-0.0211
PSCOP	.0954	.1653	.2410	.0659	.2509	.1864	.0636	.0401	-0.2263	.3683**	.3245*
EM	.2021	.1610	.2075	-0.0231	.1312	.2251	.3436*	-0.1878	.1923	.1843	.0103
DG	-0.2216	-0.1884	-0.2213	-0.1257	-0.3301*	-0.1978	-0.0734	.1732	.0087	-0.1183	-0.1597
AL	.4041**	.1826	.0831	.1384	-0.0094	.0552	.5128**	-0.0944	.2285	-0.0674	-0.1547
AU	.2742*	.2915*	.1890	.1652	.4156**	.2143	.1204	-0.0172	-0.2068	.1835	.2921*
RO	.3246*	.3969**	.2714*	.2743*	.2987*	.2022	.2517	.2114	.1131	.2077	.3504**
A	.0404	-0.0019	-0.1325	.0882	-0.2442	-0.0481	-0.0642	.0973	.2053	-0.0859	-0.1478
B	.1440	.2525	.1509	.1487	.3635**	.2501	-0.0010	.1473	.0645	.2434	.3033*
C	.2530	.0582	.0329	.1200	-0.1161	-0.0048	.4218**	-0.1383	.2610	.0388	-0.2693*
E	.0479	.2477	.1963	.2716*	.2994*	.1424	-0.0344	-0.0574	.0036	.1919	.2629
F	.1031	-0.0631	-0.0436	-0.0538	.0034	-0.0060	.1041	-0.1243	.0597	-0.0091	.0423
G	.0588	-0.1965	-0.1512	-0.2146	-0.2605	-0.3454**	.2088	-0.1359	.1543	-0.2624	-0.2799*
H	.2426	.2039	.0988	.0475	.1129	.1904	.3879**	.0182	.0186	.0673	.0481
I	.0574	.0344	-0.0380	.1228	.1071	.0800	-0.0311	-0.0543	-0.2790*	.0557	.0786
L	-0.2990*	.0904	.0414	.0828	.0748	.1457	-0.3034*	.0848	-0.1043	-0.0703	.2027
M	.1994	.2795*	.1524	.1647	.2942*	.2379	.0137	.0264	.0040	.1441	.2306
N	.0178	-0.0504	-0.0768	-0.0332	.0297	-0.0257	.1576	-0.2157	.1326	-0.0550	-0.0933
O	-0.2375	-0.1709	-0.0835	-0.0701	-0.0589	-0.1302	-0.4540**	.0797	-0.0896	-0.0168	.0647
Q1	.2733*	.2612	.1787	.1833	.2459	.1957	.0804	.0252	.1387	.0392	.1483
Q2	.1717	.2676*	.2629	.1808	.5161**	.3022*	-0.0206	.0142	-0.0479	.0531	.2430
Q3	.0215	-0.0088	-0.0237	.0148	-0.2430	-0.0738	.2808*	.0027	.1763	-0.1358	-0.2562
Q4	-0.1798	.0539	-0.0104	.0675	.1535	.1617	-0.3742**	.1447	-0.1851	.0755	.3662**
DOMINO	.2126	.0924	.1676	.1141	.2572	.1216	.0360	-0.0182	.0242	-0.0106	.1618
TITOESCO	.1287	.4000**	.3210*	.1206	.2898*	.2962*	.2550	.0515	.0106	.2695*	.2235

Correlations:	CC	BI4	BI2	PSCO2	PSCO34	PSCOA	PSCOP	EM	DG	AL	AU
TC	.5480**	.2062	.2396	.0343	-0.0855	.0245	.0954	.2021	-0.2216	.4041**	.2742*
OI	.7122**	.0647	.2124	-0.0406	-0.1280	-0.0348	.1653	.1610	-0.1884	.1826	.2915*
SAV	.3640**	.2181	.1933	-0.0808	-0.1495	-0.1137	.2410	.2075	-0.2213	.0831	.1890
EX	.5973**	-0.1112	.1793	.0171	-0.0392	-0.0645	.0659	-0.0231	-0.1257	.1384	.1652
FR	.5522**	.2526	.3393*	.0151	-0.2709*	-0.0319	.2509	.1312	-0.3301*	-0.0094	.4156**
S	.4931**	.0204	.0740	-0.0501	-0.1630	-0.0093	.1864	.2251	-0.1978	.0552	.2143
SR	.2957*	-0.0113	-0.0633	-0.1013	.0169	-0.0513	.0636	.3436*	-0.0734	.5128**	.1204
SA	.2673*	-0.1523	-0.0973	.0247	-0.0360	.1171	.0401	-0.1878	.1732	-0.0944	-0.0172
NC	.0579	-0.1065	.0237	.0371	.2525	-0.0800	-0.2263	.1923	.0087	.2285	-0.2068
SY	.3414*	.2624	.1342	.0173	-0.3202*	-0.1554	.3683**	.1843	-0.1183	-0.0674	.1835
AG	.5404**	.2653*	.1941	.0302	-0.3469**	-0.0211	.3245*	.0103	-0.1597	-0.1547	.2921*
CC	1.0000	.0813	.2822*	.1215	-0.1663	-0.0179	.1226	.1341	-0.2138	.3430*	.3860**
BI4	.0813	1.0000	.3170*	-0.0354	-0.2595	-0.0601	.3044*	.1054	-0.2209	-0.0044	.3961**
BI2	.2822*	.3170*	1.0000	-0.0804	-0.3684**	-0.1930	.4334**	.0251	-0.3562**	.0288	.4289**
PSCO2	.1215	-0.0354	-0.0804	1.0000	-0.0855	-0.0630	-0.3132*	-0.0576	.0794	-0.2034	-0.1011
PSCO34	-0.1663	-0.2595	-0.3684**	-0.0855	1.0000	-0.0940	-0.7872**	.0111	.0436	.1430	-0.4845**
PSCOA	-0.0179	-0.0601	-0.1930	-0.0630	-0.0940	1.0000	-0.2958*	-0.1303	.2526	-0.0245	-0.0508
PSCOP	.1226	.3044*	.4334**	-0.3132*	-0.7872**	-0.2958*	1.0000	.0614	-0.1597	-0.0051	.4889**
EM	.1341	.1054	.0251	-0.0576	.0111	-0.1303	.0614	1.0000	-0.0223	.3609**	.0782
DG	-0.2138	-0.2209	-0.3562**	.0794	.0436	.2526	-0.1597	-0.0223	1.0000	-0.1623	-0.4170**
AL	.3430*	-0.0044	.0288	-0.2034	.1430	-0.0245	-0.0051	.3609**	-0.1623	1.0000	.1853
AU	.3860**	.3961**	.4289**	-0.1011	-0.4845**	-0.0508	.4889**	.0782	-0.4170**	.1853	1.0000
RO	.3255*	.1293	.1137	.2115	-0.1677	-0.1513	.1310	.2295	-0.0366	.1350	.1709
A	-0.0455	-0.1637	-0.0763	.2028	.2246	-0.1664	-0.2113	.1725	-0.0048	.0827	-0.2264
B	.2849*	.2271	.3276*	.1329	-0.2599	-0.1851	.2880*	.1071	-0.1378	-0.0262	.3459**
C	.0860	-0.0181	-0.1178	-0.1474	.1042	-0.1219	.0038	.3264*	-0.0360	.5522**	-0.0315
E	.2122	-0.0167	.1629	-0.0709	-0.1918	-0.3037*	.2901*	.0334	-0.3137*	-0.1147	.3335*
F	.0016	.0607	.0044	.2218	.0230	-0.0990	-0.0701	.4066**	.0207	.0134	-0.0053
G	-0.1256	.0430	-0.0137	-0.0248	.0727	-0.1464	-0.0037	.2012	.0417	.2856*	-0.0629
H	.2265	-0.0181	-0.0360	.0333	-0.0091	-0.0319	-0.0200	.3590**	-0.1017	.4080**	.1086
I	.0911	.1330	.2669*	-0.1580	-0.3259*	.1145	.3191*	.0007	.0151	-0.1239	.1740
L	.0202	-0.0031	.0122	.0029	-0.0265	.1242	-0.0253	-0.1706	.0905	-0.2804*	-0.0314
M	.2410	.1388	.1228	-0.1823	-0.2156	.2019	.1791	.0218	-0.1599	.0453	.2055
N	.0032	.0825	-0.0179	-0.0359	.1117	-0.0988	-0.0147	.2199	-0.0567	.1408	.0759
O	-0.2818*	.0380	.0156	.1772	-0.0124	-0.0278	-0.0808	-0.1659	.0574	-0.5601**	-0.2285
Q1	.2797*	.1515	.2552	-0.1571	.0387	-0.1350	.0868	.0503	-0.2686*	.2809*	.1610
Q2	.2213	.2364	.1510	-0.1587	-0.1281	.2321	.0894	-0.0132	-0.1715	.0860	.1664
Q3	-0.1117	-0.2275	-0.0567	-0.2935*	.3885**	-0.0588	-0.2053	.0470	.0375	.3534**	-0.1602
Q4	.0095	.0610	.1586	.1513	-0.0751	.0659	-0.0714	-0.2091	.0348	-0.5549**	-0.0342
DOMINO	.1354	.3504**	.2352	.0770	.0958	-0.0699	-0.0281	.1120	-0.1189	-0.0032	.0360
TITIOESCO	.2216	.3022*	.2341	-0.3408*	-0.2427	-0.0402	.3754**	.1730	-0.1022	.1893	.4231**

Correlations: RO	A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	
TC	.3246*	.0404	.1440	.2530	.0479	.1031	.0588	.2426	.0574	-0.2990*	.1994
OI	.3969**	-0.0019	.2525	.0582	.2477	-0.0631	-0.1965	.2039	.0344	.0904	.2795*
SAV	.2714*	-0.1325	.1509	.0329	.1963	-0.0436	-0.1512	.0988	-0.0380	.0414	.1524
EX	.2743*	.0882	.1487	.1200	.2716*	-0.0538	-0.2146	.0475	.1228	.0828	.1647
FR	.2987*	-0.2442	.3635**	-0.1161	.2994*	.0034	-0.2605	.1129	.1071	.0748	.2942*
S	.2022	-0.0481	.2501	-0.0048	.1424	-0.0060	-0.3454**	.1904	.0800	.1457	.2379
SR	.2517	-0.0642	-0.0010	.4218**	-0.0344	.1041	.2088	.3879**	-0.0311	-0.3034*	.0137
SA	.2114	.0973	.1473	-0.1383	-0.0574	-0.1243	-0.1359	.0182	-0.0543	.0848	.0264
NC	.1131	.2053	.0645	.2610	.0036	.0597	.1543	.0186	-0.2790*	-0.1043	.0040
SY	.2077	-0.0859	.2434	.0388	.1919	-0.0091	-0.2624	.0673	.0557	-0.0703	.1441
AG	.3504**	-0.1478	.3033*	-0.2693*	.2629	.0423	-0.2799*	.0481	.0786	.2027	.2306
CC	.3255*	-0.0455	.2849*	.0860	.2122	.0016	-0.1256	.2265	.0911	.0202	.2410
BI4	.1293	-0.1637	.2271	-0.0181	-0.0167	.0607	.0430	-0.0181	.1330	-0.0031	.1388
BI2	.1137	-0.0763	.3276*	-0.1178	.1629	.0044	-0.0137	-0.0360	.2669*	.0122	.1228
PSCO2	.2115	.2028	.1329	-0.1474	-0.0709	.2218	-0.0248	.0333	-0.1580	.0029	-0.1823
PSCO34	-0.1677	.2246	-0.2599	.1042	-0.1918	.0230	.0727	-0.0091	-0.3259*	-0.0265	-0.2156
PSCOA	-0.1513	-0.1664	-0.1851	-0.1219	-0.3037*	-0.0990	-0.1464	-0.0319	.1145	.1242	.2019
PSCOP	.1310	-0.2113	.2880*	.0038	.2901*	-0.0701	-0.0037	-0.0200	.3191*	-0.0253	.1791
EM	.2295	.1725	.1071	.3264*	.0334	.4066**	.2012	.3590**	.0007	-0.1706	.0218
DG	-0.0366	-0.0048	-0.1378	-0.0360	-0.3137*	.0207	.0417	-0.1017	.0151	.0905	-0.1599
AL	.1350	.0827	-0.0262	.5522**	-0.1147	.0134	.2856*	.4080**	-0.1239	-0.2804*	.0453
AU	.1709	-0.2264	.3459**	-0.0315	.3335*	-0.0053	-0.0629	.1086	.1740	-0.0314	.2055
RO	1.0000	-0.0628	.1954	.2062	.1765	.0333	.1592	.2698*	-0.0056	-0.1451	-0.0326
A	-0.0628	1.0000	-0.1118	.2112	-0.3144*	.3701**	.1090	.1836	-0.1346	.0213	-0.1972
B	.1954	-0.1118	1.0000	-0.1149	.0716	.0904	-0.0781	.1053	.0931	.1099	.1081
C	.2062	.2112	-0.1149	1.0000	-0.1647	.0524	.4247**	.4256**	-0.0090	-0.3308*	-0.0250
E	.1765	-0.3144*	.0716	-0.1647	1.0000	-0.0567	-0.2703*	-0.0164	-0.0654	.0324	.2139
F	.0333	.3701**	.0904	.0524	-0.0567	1.0000	.1549	.4041**	-0.2476	-0.0548	-0.2755*
G	.1592	.1090	-0.0781	.4247**	-0.2703*	.1549	1.0000	.1218	-0.0181	-0.2826*	-0.0372
H	.2698*	.1836	.1053	.4256**	-0.0164	.4041**	.1218	1.0000	-0.1140	-0.3647**	-0.0911
I	-0.0056	-0.1346	.0931	-0.0090	-0.0654	-0.2476	-0.0181	-0.1140	1.0000	.0705	.2629
L	-0.1451	.0213	.1099	-0.3308*	.0324	-0.0548	-0.2826*	-0.3647**	.0705	1.0000	.0886
M	-0.0326	-0.1972	.1081	-0.0250	.2139	-0.2755*	-0.0372	-0.0911	.2629	.0886	1.0000
N	-0.0121	-0.0540	.1507	.1191	.0204	.0432	.0821	-0.0555	.0004	-0.0210	-0.1367
O	-0.2216	.1198	.0148	-0.4870**	.0368	-0.0476	-0.2760*	-0.5400**	.0514	.2227	-0.1097
Q1	.1251	-0.0752	.0127	.0982	.3005*	-0.0800	-0.0046	-0.1023	-0.1581	.0754	.3051*
Q2	.1926	-0.2884*	.1220	.0664	.0672	-0.1455	-0.1659	.0263	.0491	.1566	.1645
Q3	-0.0508	.1191	-0.1772	.4029**	-0.2407	-0.1200	.1901	.1093	.0263	-0.2837*	-0.1627
Q4	-0.1172	.0728	.1138	-0.5448**	.1034	.1107	-0.3432*	-0.1838	-0.1614	.3332*	-0.0064
DOMINO	.2578	-0.0411	.2169	.0569	.0358	.2240	.0275	.0259	.0697	.0342	-0.0101
TITESCO	.0184	-0.3356*	.2150	.1400	.1803	-0.2388	-0.1477	.0703	.2011	-0.0301	.1980

Correlations	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4	DOMINO	TITOESCO
TC	.0178	-0.2375	.2733*	.1717	.0215	-0.1798	.2126	.1287
OI	-0.0504	-0.1709	.2612	.2676*	-0.0088	.0539	.0924	.4000**
SAV	-0.0768	-0.0835	.1787	.2629	-0.0237	-0.0104	.1676	.3210*
EX	-0.0332	-0.0701	.1833	.1808	.0148	.0675	.1141	.1206
FR	.0297	-0.0589	.2459	.5161**	-0.2430	.1535	.2572	.2898*
S	-0.0257	-0.1302	.1957	.3022*	-0.0738	.1617	.1216	.2962*
SR	.1576	-0.4540**	.0804	-0.0206	.2808*	-0.3742**	.0360	.2550
SA	-0.2157	.0797	.0252	.0142	.0027	.1447	-0.0182	.0515
NC	.1326	-0.0896	.1387	-0.0479	.1763	-0.1851	.0242	.0106
SY	-0.0550	-0.0168	.0392	.0531	-0.1358	.0755	-0.0106	.2695*
AG	-0.0933	.0647	.1483	.2430	-0.2562	.3662**	.1618	.2235
CC	.0032	-0.2818*	.2797*	.2213	-0.1117	.0095	.1354	.2216
BI4	.0825	.0380	.1515	.2364	-0.2275	.0610	.3504**	.3022*
BI2	-0.0179	.0156	.2552	.1510	-0.0567	.1586	.2352	.2341
PSCO2	-0.0359	.1772	-0.1571	-0.1587	-0.2935*	.1513	.0770	-0.3408*
PSCO34	.1117	-0.0124	.0387	-0.1281	.3885**	-0.0751	.0958	-0.2427
PSCOA	-0.0988	-0.0278	-0.1350	.2321	-0.0588	.0659	-0.0699	-0.0402
PSCOP	-0.0147	-0.0808	.0868	.0894	-0.2053	-0.0714	-0.0281	.3754**
EM	.2199	-0.1659	.0503	-0.0132	.0470	-0.2091	.1120	.1730
DG	-0.0567	.0574	-0.2686*	-0.1715	.0375	.0348	-0.1189	-0.1022
AL	.1408	-0.5601**	.2809*	.0860	.3534**	-0.5549**	-0.0032	.1893
AU	.0759	-0.2285	.1610	.1664	-0.1602	-0.0342	.0360	.4231**
RO	-0.0121	-0.2216	.1251	.1926	-0.0508	-0.1172	.2578	.0184
A	-0.0540	.1198	-0.0752	-0.2884*	.1191	.0728	-0.0411	-0.3356*
B	.1507	.0148	.0127	.1220	-0.1772	.1138	.2169	.2150
C	.1191	-0.4870**	.0982	.0664	.4029**	-0.5448**	.0569	.1400
E	.0204	.0368	.3005*	.0672	-0.2407	.1034	.0358	.1803
F	.0432	-0.0476	-0.0800	-0.1455	-0.1200	.1107	.2240	-0.2388
G	.0821	-0.2760*	-0.0046	-0.1659	.1901	-0.3432*	.0275	-0.1477
H	-0.0555	-0.5400**	-0.1023	.0263	.1093	-0.1838	.0259	.0703
I	.0004	.0514	-0.1581	.0491	.0263	-0.1614	.0697	.2011
L	-0.0210	.2227	.0754	.1566	-0.2837*	.3332*	.0342	-0.0301
M	-0.1367	-0.1097	.3051*	.1645	-0.1627	-0.0064	-0.0101	.1980
N	1.0000	-0.1788	-0.1036	.0258	.1342	-0.1055	.0866	.1844
O	-0.1788	1.0000	-0.0602	-0.0690	-0.1490	.4581**	-0.0743	-0.1565
Q1	-0.1036	-0.0602	1.0000	.2120	-0.0203	-0.0436	.1830	.1539
Q2	.0258	-0.0690	.2120	1.0000	-0.0670	-0.0060	.1443	.2117
Q3	.1342	-0.1490	-0.0203	-0.0670	1.0000	-0.2831*	-0.1402	.1905
Q4	-0.1055	.4581**	-0.0436	-0.0060	-0.2831*	1.0000	.1239	-0.0807
DOMINO	.0866	-0.0743	.1830	.1443	-0.1402	.1239	1.0000	-0.0513
TITOESCO	.1844	-0.1565	.1539	.2117	.1905	-0.0807	-0.0513	1.0000

Табела 9. Матрица на интеркорелации за студентите од Филолошки факултет

Correlations:	TC	OI	SAV	EX	FR	S	SR	SA	NC	SY	AG
TC	1.0000	.2605	.2573	.2006	.0482	.0941	.1616	.2292	.1893	.1112	-0.0972
OI	.2605	1.0000	.7304**	.7407**	.6437**	.5216**	.6829**	.4619**	.5190**	.5552**	.6529**
SAV	.2573	.7304**	1.0000	.3615*	.5781**	.4638**	.5945**	.1112	.4818**	.5615**	.3310
EX	.2006	.7407**	.3615*	1.0000	.2423	.1971	.4122*	.5483**	.2880	.5071**	.4913**
FR	.0482	.6437**	.5781**	.2423	1.0000	.4568*	.3498	-0.0742	.3978*	.3184	.5614**
S	.0941	.5216**	.4638**	.1971	.4568*	1.0000	.4211*	-0.0149	.1521	.1756	.3035
SR	.1616	.6829**	.5945**	.4122*	.3498	.4211*	1.0000	.0569	.3456	.2393	.3650*
SA	.2292	.4619**	.1112	.5483**	-0.0742	-0.0149	.0569	1.0000	.0701	.2941	.2682
NC	.1893	.5190**	.4818**	.2880	.3978*	.1521	.3456	.0701	1.0000	.4050*	.1407
SY	.1112	.5552**	.5615**	.5071**	.3184	.1756	.2393	.2941	.4050*	1.0000	.3194
AG	-0.0972	.6529**	.3310	.4913**	.5614**	.3035	.3650*	.2682	.1407	.3194	1.0000
CC	.1617	.7018**	.4674**	.5808**	.5306**	.3752*	.5719**	.1140	.2387	.3641*	.5050**
BI4	.3196	.0230	.0362	.0839	-0.0319	-0.0141	-0.0728	.1349	.0780	.1209	-0.0045
BI2	.0264	-0.0886	.0138	-0.0621	.0733	-0.1529	-0.1720	.0643	-0.0479	.2617	-0.0592
PSCO2	.0452	.1963	.2912	.2156	.2879	.2142	-0.0357	-0.1495	.1922	.1720	.1820
PSCO34	.0263	-0.0311	-0.0048	-0.1135	-0.1820	.0027	.2773	.0308	-0.1176	-0.3360	-0.1347
PSCOA	-0.2216	-0.0662	-0.2083	-0.0286	-0.0698	-0.2036	-0.0788	.1280	-0.1332	.0372	.0589
PSCOP	.0986	-0.0421	-0.0438	.0304	.0426	-0.0538	-0.2576	.0210	.0792	.2271	.0337
EM	.2647	.0967	.1387	.0340	-0.0038	.0565	.1470	.1270	.1656	.1717	-0.1204
DG	-0.3721*	-0.1812	.1192	-0.3802*	.1587	.1388	-0.0286	-0.4800**	.0431	-0.1709	-0.0191
AL	.3926*	.2532	.1039	.1745	-0.0118	.3531	.3049	.1327	.1510	-0.1528	-0.0699
AU	.3356	.1209	-0.0260	.2301	-0.1768	-0.1732	-0.0716	.5083**	.0152	.3891*	.0386
RO	.2094	.0683	-0.0463	.1126	-0.0230	-0.0979	-0.1795	.3318	.0922	.1541	.0795
A	.2637	.2909	.2849	.0970	.0398	.2471	.4036*	.1343	.1827	.0919	.1166
B	.2465	.3928*	.1268	.4453*	.1131	.2448	.3110	.2762	.3854*	.3546*	.1954
C	.3668*	.3550*	.1849	.2660	.2009	.3292	.3630*	.0908	.1923	.3202	.0750
E	.1233	-0.0105	.0188	.0671	-0.2667	.0030	.2781	-0.0022	-0.1766	-0.0009	-0.0473
F	.0962	.2838	.2498	.1995	.0701	.0288	.3225	.2450	.1486	.1685	.2285
G	.1780	.1986	.2204	.0891	.2019	.1904	.2592	-0.0679	.2717	.0235	.1309
H	.0460	.3287	.2933	.1337	.1677	.2018	.5381**	-0.0030	.3079	.2123	.1479
I	.0322	-0.2130	-0.2082	-0.0055	-0.0421	-0.0472	-0.1719	-0.2735	-0.3301	-0.1233	-0.0876
L	-0.1780	-0.0639	-0.0141	-0.1205	.1515	-0.0355	-0.1296	-0.0245	-0.0075	-0.0429	.0266
M	-0.1526	-0.1198	-0.0252	-0.3232	.1502	-0.0364	-0.0939	-0.1753	-0.0363	-0.2842	.0103
N	.0899	-0.1387	-0.2165	.0808	-0.2953	-0.0346	-0.1394	.1266	-0.0646	-0.2169	-0.2589
O	-0.2485	-0.2920	-0.1816	-0.2501	.0250	-0.0737	-0.3575*	-0.2444	-0.1632	-0.2117	-0.0137
Q1	-0.0501	-0.0125	-0.0471	-0.1478	.1254	.0660	-0.1905	.0830	.0705	-0.0809	-0.0101
Q2	.2460	-0.2710	-0.1734	-0.2018	-0.2617	-0.0864	-0.2501	-0.0509	-0.1022	-0.2451	-0.1935
Q3	.2826	.2768	.1696	.3186	.0393	.2412	.2890	.1533	.1652	.1013	.0395
Q4	-0.1577	-0.0684	-0.1078	-0.0328	.0381	-0.2634	-0.2847	.1429	-0.1340	.0987	.2916
DOMINO	.2165	.0668	.0580	.1330	.0135	-0.0957	-0.1604	.3141	.0275	.2038	.0000
TITOESCO	-0.0101	.1511	.0843	.0251	.1747	.1931	.1713	-0.1577	-0.0292	.1527	.2131

Correlations:	CC	BI4	BI2	PSCO2	PSCO34	PSCOA	PSCOP	EM	DG	AL	AU
TC	.1617	.3196	.0264	.0452	.0263	-0.2216	.0986	.2647	-0.3721*	.3926*	.3356
OI	.7018**	.0230	-0.0886	.1963	-0.0311	-0.0662	-0.0421	.0967	-0.1812	.2532	.1209
SAV	.4674**	.0362	.0138	.2912	-0.0048	-0.2083	-0.0438	.1387	.1192	.1039	-0.0260
EX	.5808**	.0839	-0.0621	.2156	-0.1135	-0.0286	.0304	.0340	-0.3802*	.1745	.2301
FR	.5306**	-0.0319	.0733	.2879	-0.1820	-0.0698	.0426	-0.0038	.1587	-0.0118	-0.1768
S	.3752*	-0.0141	-0.1529	.2142	.0027	-0.2036	-0.0538	.0565	.1388	.3531	-0.1732
SR	.5719**	-0.0728	-0.1720	-0.0357	.2773	-0.0788	-0.2576	.1470	-0.0286	.3049	-0.0716
SA	.1140	.1349	.0643	-0.1495	.0308	.1280	.0210	.1270	-0.4800**	.1327	.5083**
NC	.2387	.0780	-0.0479	.1922	-0.1176	-0.1332	.0792	.1656	.0431	.1510	.0152
SY	.3641*	.1209	.2617	.1720	-0.3360	.0372	.2271	.1717	-0.1709	-0.1528	.3891*
AG	.5050**	-0.0045	-0.0592	.1820	-0.1347	.0589	.0337	-0.1204	-0.0191	-0.0699	.0386
CC	1.0000	-0.1469	-0.1271	.2580	-0.0933	-0.0885	-0.0396	-0.1016	-0.0831	.1633	.0337
BI4	-0.1469	1.0000	.3711*	-0.0103	-0.2627	.0012	.3317	.4482*	-0.2533	-0.0302	.4080*
BI2	-0.1271	.3711*	1.0000	-0.0350	-0.2099	-0.0441	.2636	.3366	.1003	-0.3523	.3727*
PSCO2	.2580	-0.0103	-0.0350	1.0000	-0.0804	-0.3170	-0.2213	-0.4425*	.1383	-0.0642	-0.2898
PSCO34	-0.0933	-0.2627	-0.2099	-0.0804	1.0000	-0.0349	-0.8669**	-0.2481	.3042	.2656	-0.3495
PSCOA	-0.0885	.0012	-0.0441	-0.3170	-0.0349	1.0000	-0.1947	-0.0280	-0.0960	-0.0949	.1070
PSCOP	-0.0396	.3317	.2636	-0.2213	-0.8669**	-0.1947	1.0000	.4156*	-0.3025	-0.1865	.4640**
EM	-0.1016	.4482*	.3366	-0.4425*	-0.2481	-0.0280	.4156*	1.0000	-0.2624	.1898	.3772*
DG	-0.0831	-0.2533	.1003	.1383	.3042	-0.0960	-0.3025	-0.2624	1.0000	-0.1057	-0.5014**
AL	.1633	-0.0302	-0.3523	-0.0642	.2656	-0.0949	-0.1865	.1898	-0.1057	1.0000	.0215
AU	.0337	.4080*	.3727*	-0.2898	-0.3495	.1070	.4640**	.3772*	-0.5014**	.0215	1.0000
RO	.0448	.4491*	.0034	.1523	-0.3005	.1569	.1836	.0315	-0.4215*	.0281	.4543*
A	.3306	-0.0331	-0.1661	-0.1705	.2157	.0101	-0.1459	.1902	-0.1461	.2842	.1707
B	.2459	.4181*	.1844	.0123	-0.1283	.0835	.1060	.2400	-0.1060	.2617	.3323
C	.2964	.0450	-0.0489	.0162	.0846	-0.0102	-0.0443	.2004	-0.1034	.5264**	.1155
E	.1285	-0.1333	.0223	-0.3529	.2095	-0.0964	.0220	.0850	.0549	.0064	.1140
F	.1321	-0.0949	-0.0709	-0.0038	.1566	-0.0175	-0.1272	-0.1106	.0697	-0.0002	.1258
G	.2469	.2134	-0.0722	-0.0426	-0.0038	-0.0784	.0345	.1899	-0.0004	.1088	-0.0173
H	.3829*	.0451	-0.0394	-0.0841	.1143	-0.0686	-0.0533	.2718	.0094	.2147	.0909
I	-0.1126	-0.0534	.0292	.0211	-0.2075	-0.1550	.1766	.1535	-0.0653	.0531	-0.2727
L	.0171	.0197	.1140	.2282	-0.0485	.1966	-0.1179	-0.1467	.1834	-0.2304	-0.2931
M	.0209	-0.0274	.1369	-0.0084	-0.0660	-0.2915	.1253	.1440	.2096	-0.2243	-0.2129
N	-0.0328	.1996	.0053	-0.0011	-0.0367	-0.0182	.0863	.0606	.0283	.1460	.1359
O	-0.2777	.0365	.0069	.0593	-0.1806	.1024	.1073	-0.2144	.0158	-0.4650**	-0.2883
Q1	.0118	.0931	.1560	-0.2833	-0.4306*	.1953	.3948*	.3378	-0.2026	-0.1069	.0762
Q2	-0.0816	.0547	-0.2728	.0996	-0.1998	-0.0583	.1912	-0.0523	-0.2892	.1481	.0495
Q3	.2184	-0.0213	-0.2080	.2022	.3260	-0.1035	-0.3102	.0336	-0.0436	.4800**	.1649
Q4	-0.1879	.3118	.2815	-0.0984	-0.2999	.3616*	.2152	-0.0259	-0.0131	-0.5620**	.1864
DOMINO	-0.1243	.4996**	.4059*	.0199	-0.2997	-0.0862	.3712*	.1778	-0.0769	-0.0936	.5195**
TITTOESCO	.2835	.0802	.0485	-0.2223	-0.3780*	-0.1056	.4126*	.4127*	-0.0704	-0.0372	.0735

Correlations: RO	A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	
TC	.2094	.2637	.2465	.3668*	.1233	.0962	.1780	.0460	.0322	-0.1780	-0.1526
OI	.0683	.2909	.3928*	.3550*	-0.0105	.2838	.1986	.3287	-0.2130	-0.0639	-0.1198
SAV	-0.0463	.2849	.1268	.1849	.0188	.2498	.2204	.2933	-0.2082	-0.0141	-0.0252
EX	.1126	.0970	.4453*	.2660	.0671	.1995	.0891	.1337	-0.0055	-0.1205	-0.3232
FR	-0.0230	.0398	.1131	.2009	-0.2667	.0701	.2019	.1677	-0.0421	.1515	.1502
S	-0.0979	.2471	.2448	.3292	.0030	.0288	.1904	.2018	-0.0472	-0.0355	-0.0364
SR	-0.1795	.4036*	.3110	.3630*	.2781	.3225	.2592	.5381**	-0.1719	-0.1296	-0.0939
SA	.3318	.1343	.2762	.0908	-0.0022	.2450	-0.0679	-0.0030	-0.2735	-0.0245	-0.1753
NC	.0922	.1827	.3854*	.1923	-0.1766	.1486	.2717	.3079	-0.3301	-0.0075	-0.0363
SY	.1541	.0919	.3546*	.3202	-0.0009	.1685	.0235	.2123	-0.1233	-0.0429	-0.2842
AG	.0795	.1166	.1954	.0750	-0.0473	.2285	.1309	.1479	-0.0876	.0266	.0103
CC	.0448	.3306	.2459	.2964	.1285	.1321	.2469	.3829*	-0.1126	.0171	.0209
BI4	.4491*	-0.0331	.4181*	.0450	-0.1333	-0.0949	.2134	.0451	-0.0534	.0197	-0.0274
BI2	.0034	-0.1661	.1844	-0.0489	.0223	-0.0709	-0.0722	-0.0394	.0292	.1140	.1369
PSCO2	.1523	-0.1705	.0123	.0162	-0.3529	-0.0038	-0.0426	-0.0841	.0211	.2282	-0.0084
PSCO34	-0.3005	.2157	-0.1283	.0846	.2095	.1566	-0.0038	.1143	-0.2075	-0.0485	-0.0660
PSCOA	.1569	.0101	.0835	-0.0102	-0.0964	-0.0175	-0.0784	-0.0686	-0.1550	.1966	-0.2915
PSCOP	.1836	-0.1459	.1060	-0.0443	.0220	-0.1272	.0345	-0.0533	.1766	-0.1179	.1253
EM	.0315	.1902	.2400	.2004	.0850	-0.1106	.1899	.2718	.1535	-0.1467	.1440
DG	-0.4215*	-0.1461	-0.1060	-0.1034	.0549	.0697	-0.0004	.0094	-0.0653	.1834	.2096
AL	.0281	.2842	.2617	.5264**	.0064	-0.0002	.1088	.2147	.0531	-0.2304	-0.2243
AU	.4543*	.1707	.3323	.1155	.1140	.1258	-0.0173	.0909	-0.2727	-0.2931	-0.2129
RO	1.0000	-0.0506	.1903	-0.0388	-0.3869*	-0.0582	.1708	-0.2235	-0.2785	-0.0390	-0.1890
A	-0.0506	1.0000	.1016	.1653	.3455	.3632*	.0883	.5265**	-0.2823	.1172	-0.0565
B	.1903	.1016	1.0000	.4174*	-0.1478	.1640	.1094	.3166	-0.1346	.0051	-0.3233
C	-0.0388	.1653	.4174*	1.0000	.0844	.1183	.1624	.4116*	-0.0903	-0.0591	-0.3886*
E	-0.3869*	.3455	-0.1478	.0844	1.0000	.4896**	.0191	.4055*	-0.0406	-0.0764	-0.2474
F	-0.0582	.3632*	.1640	.1183	.4896**	1.0000	-0.1099	.4433*	-0.2786	.2442	-0.3765*
G	.1708	.0883	.1094	.1624	.0191	-0.1099	1.0000	.1796	-0.0977	-0.2203	.0858
H	-0.2235	.5265**	.3166	.4116*	.4055*	.4433*	.1796	1.0000	-0.3528	.1666	-0.1202
I	-0.2785	-0.2823	-0.1346	-0.0903	-0.0406	-0.2786	-0.0977	-0.3528	1.0000	-0.2132	.1591
L	-0.0390	.1172	.0051	-0.0591	-0.0764	.2442	-0.2203	.1666	-0.2132	1.0000	.0141
M	-0.1890	-0.0565	-0.3233	-0.3886*	-0.2474	-0.3765*	.0858	-0.1202	.1591	.0141	1.0000
N	.1837	-0.0022	.2405	.0746	.0816	.0950	.1321	-0.0482	-0.1503	.1460	-0.1230
O	-0.1682	-0.1663	-0.2025	-0.5429**	-0.1791	-0.2330	-0.0204	-0.3535	.3271	.1331	.2906
Q1	.0209	.0928	.0157	-0.1234	-0.1560	-0.1794	.0104	.0501	-0.0467	.1539	.2574
Q2	.2783	.0518	-0.2089	-0.0051	-0.1458	-0.1520	.0691	-0.1646	-0.0639	.0567	.0855
Q3	.0310	.2417	.2079	.5869**	.0562	.1029	.1103	.2530	-0.2075	-0.2240	-0.3493
Q4	.2746	-0.0903	.0676	-0.4667**	-0.2776	.0164	-0.0481	-0.3145	-0.0211	.2652	.1448
DOMINO	.2930	-0.2142	.3939*	.0238	.0134	.3676*	-0.0553	.0518	-0.1314	.0876	-0.2260
TITOESCO	-0.1212	.2175	.0353	.1060	.1293	-0.1056	.0567	.2460	.2658	-0.0995	.3362

Correlations:	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4	DOMINO	TITOESCO
TC	.0899	-0.2485	-0.0501	.2460	.2826	-0.1577	.2165	-0.0101
OI	-0.1387	-0.2920	-0.0125	-0.2710	.2768	-0.0684	.0668	.1511
SAV	-0.2165	-0.1816	-0.0471	-0.1734	.1696	-0.1078	.0580	.0843
EX	.0808	-0.2501	-0.1478	-0.2018	.3186	-0.0328	.1330	.0251
FR	-0.2953	.0250	.1254	-0.2617	.0393	.0381	.0135	.1747
S	-0.0346	-0.0737	.0660	-0.0864	.2412	-0.2634	-0.0957	.1931
SR	-0.1394	-0.3575*	-0.1905	-0.2501	.2890	-0.2847	-0.1604	.1713
SA	.1266	-0.2444	.0830	-0.0509	.1533	.1429	.3141	-0.1577
NC	-0.0646	-0.1632	.0705	-0.1022	.1652	-0.1340	.0275	-0.0292
SY	-0.2169	-0.2117	-0.0809	-0.2451	.1013	.0987	.2038	.1527
AG	-0.2589	-0.0137	-0.0101	-0.1935	.0395	.2916	.0000	.2131
CC	-0.0328	-0.2777	.0118	-0.0816	.2184	-0.1879	-0.1243	.2835
BI4	.1996	.0365	.0931	.0547	-0.0213	.3118	.4996**	.0802
BI2	.0053	.0069	.1560	-0.2728	-0.2080	.2815	.4059*	.0485
PSCO2	-0.0011	.0593	-0.2833	.0996	.2022	-0.0984	.0199	-0.2223
PSCO34	-0.0367	-0.1806	-0.4306*	-0.1998	.3260	-0.2999	-0.2997	-0.3780*
PSCOA	-0.0182	.1024	.1953	-0.0583	-0.1035	.3616*	-0.0862	-0.1056
PSCOP	.0863	.1073	.3948*	.1912	-0.3102	.2152	.3712*	.4126*
EM	.0606	-0.2144	.3378	-0.0523	.0336	-0.0259	.1778	.4127*
DG	.0283	.0158	-0.2026	-0.2892	-0.0436	-0.0131	-0.0769	-0.0704
AL	.1460	-0.4650**	-0.1069	.1481	.4800**	-0.5620**	-0.0936	-0.0372
AU	.1359	-0.2883	.0762	.0495	.1649	.1864	.5195**	.0735
RO	.1837	-0.1682	.0209	.2783	.0310	.2746	.2930	-0.1212
A	-0.0022	-0.1663	.0928	.0518	.2417	-0.0903	-0.2142	.2175
B	.2405	-0.2025	.0157	-0.2089	.2079	.0676	.3939*	.0353
C	.0746	-0.5429**	-0.1234	-0.0051	.5869**	-0.4667**	.0238	.1060
E	.0816	-0.1791	-0.1560	-0.1458	.0562	-0.2776	.0134	.1293
F	.0950	-0.2330	-0.1794	-0.1520	.1029	.0164	.3676*	-0.1056
G	.1321	-0.0204	.0104	.0691	.1103	-0.0481	-0.0553	.0567
H	-0.0482	-0.3535	.0501	-0.1646	.2530	-0.3145	.0518	.2460
I	-0.1503	.3271	-0.0467	-0.0639	-0.2075	-0.0211	-0.1314	.2658
L	.1460	.1331	.1539	.0567	-0.2240	.2652	.0876	-0.0995
M	-0.1230	.2906	.2574	.0855	-0.3493	.1448	-0.2260	.3362
N	1.0000	-0.2549	-0.1298	.1651	.0507	-0.0098	.1938	-0.3145
O	-0.2549	1.0000	.1989	.0140	-0.4973**	.3807*	-0.1285	-0.0154
Q1	-0.1298	.1989	1.0000	.1511	-0.3768*	.1142	-0.0165	.3898*
Q2	.1651	.0140	.1511	1.0000	-0.0648	.0188	-0.0573	-0.1457
Q3	.0507	-0.4973**	-0.3768*	-0.0648	1.0000	-0.5207**	-0.0554	-0.1295
Q4	-0.0098	.3807*	.1142	.0188	-0.5207**	1.0000	.3493	.0590
DOMINO	.1938	-0.1285	-0.0165	-0.0573	-0.0554	.3493	1.0000	.0073
TITOESCO	-0.3145	-0.0154	.3898*	-0.1457	-0.1295	.0590	.0073	1.0000

Табела 10. Матрица на интеркорелации за студентите од Природноматематички факултет

Correlations:	TC	OI	SAV	EX	FR	S	SR	SA	NC	SY	AG
TC	1.0000	.2309	.3274	.3325	.0630	.2786	.1618	.3465	.0713	.2802	-0.0811
OI	.2309	1.0000	.6052**	.7019**	.7684**	.7230**	.5465**	.5464**	.4476*	.2874	.4477*
SAV	.3274	.6052**	1.0000	.4115*	.4176*	.4865**	.3860*	.1378	.5156**	.6196**	.2646
EX	.3325	.7019**	.4115*	1.0000	.4140*	.3951*	.2593	.5337**	.1753	.3945*	.3233
FR	.0630	.7684**	.4176*	.4140*	1.0000	.5979**	.3723*	.3224	.2286	.1871	.5890**
S	.2786	.7230**	.4865**	.3951*	.5979**	1.0000	.3719*	.3932*	.2657	.1792	.3359
SR	.1618	.5465**	.3860*	.2593	.3723*	.3719*	1.0000	-0.0167	.4139*	.0826	.1599
SA	.3465	.5464**	.1378	.5337**	.3224	.3932*	-0.0167	1.0000	.0894	.1206	.2653
NC	.0713	.4476*	.5156**	.1753	.2286	.2657	.4139*	.0894	1.0000	.3828*	.1315
SY	.2802	.2874	.6196**	.3945*	.1871	.1792	.0826	.1206	.3828*	1.0000	.2410
AG	-0.0811	.4477*	.2646	.3233	.5890**	.3359	.1599	.2653	.1315	.2410	1.0000
CC	.3892*	.7146**	.2936	.5890**	.6327**	.5633**	.3304	.4509*	.0772	.1826	.3913*
BI4	.0347	.0603	.0300	.0621	-0.0120	.1635	.0221	-0.0247	.2214	.1955	-0.1507
BI2	.1697	-0.1233	-0.0276	-0.0113	-0.1535	-0.2135	-0.0326	.0374	-0.0128	.0923	-0.0971
PSCO2	-0.0831	-0.1292	.0783	-0.0065	.0093	.0357	-0.2534	.0146	-0.3095	-0.0418	.1270
PSCO34	-0.0372	-0.1130	-0.1963	-0.0651	-0.0850	-0.0007	-0.2402	.1472	-0.1586	-0.2274	-0.0546
PSCOA	.0445	.1248	-0.0299	.0997	.0882	.2098	.2047	-0.1580	.0280	-0.0191	.0757
PSCOP	.0477	.1827	.1954	.0818	.0983	-0.0577	.2593	-0.0791	.3118	.2472	.0315
EM	.4166*	.0834	.1634	.1738	-0.0103	.0354	.3414	.0227	.2197	.2931	-0.0682
DG	-0.2136	-0.0159	-0.1612	-0.1716	.0486	.1853	-0.0922	-0.0076	-0.0450	-0.3269	-0.0888
AL	.4361*	.3671*	.3440	.5318**	.0748	.2828	.3073	.1888	.1616	.2089	.2095
AU	.1556	.0868	-0.0180	.1540	.1603	.0037	.0561	.0127	.0538	.2503	.2501
RO	.2415	-0.1567	-0.0567	.0747	-0.3950*	-0.1758	.0356	.0410	.0323	.0856	-0.1879
A	.1309	.0013	-0.0881	-0.0747	-0.1717	.0929	.0492	-0.0463	-0.1099	-0.3289	-0.0914
B	.1150	.0929	-0.0079	.1489	-0.1029	-0.0189	.2394	.0146	.3297	.0084	-0.0726
C	.4524*	.0302	.2429	-0.0448	.0079	.0076	.2877	-0.1803	.2021	.0814	-0.0093
E	-0.3928*	-0.0194	-0.2775	-0.1148	.0266	-0.0088	-0.0086	-0.0304	-0.0306	-0.1336	.0886
F	.1108	.1974	.0972	.1550	.0600	.2884	.1065	.1172	-0.0530	-0.0718	.1414
G	.1986	.0539	.2782	.0527	.1004	.0624	.3474	-0.0049	.2567	.3476	.1311
H	.3595	.1187	.2267	.1667	-0.0635	.1817	.3261	-0.1474	.0867	.0400	-0.2004
I	-0.2878	-0.1975	-0.0121	-0.2768	-0.0615	-0.0887	-0.0046	-0.2792	.1947	.0324	-0.0450
L	-0.2487	-0.1213	-0.0274	-0.2189	.0040	-0.1084	-0.1984	-0.2234	-0.0120	.0324	-0.0590
M	.0214	-0.0240	.0098	-0.1719	.0914	.0776	-0.0832	-0.1319	.2414	.0625	-0.2212
N	.1638	.0801	.2094	.3856*	-0.1618	-0.0849	.1639	.1352	-0.1132	.2353	.0603
O	-0.3502	-0.4406*	-0.3021	-0.3489	-0.1935	-0.2618	-0.5767**	-0.0910	-0.2749	-0.0893	-0.1157
Q1	.0352	-0.1192	.0073	.1561	-0.0313	-0.0836	-0.1034	-0.1791	-0.1904	.1856	.2471
Q2	-0.1088	.0722	-0.0914	-0.0981	.0704	-0.0126	.0574	.1001	-0.1674	-0.1777	-0.0048
Q3	.2083	.1166	.2185	.2858	-0.0315	-0.0023	.2318	.0134	.2925	.3735*	.1371
Q4	-0.3532	-0.3137	-0.3419	-0.2426	-0.1906	-0.1223	-0.4701**	-0.1273	-0.2626	-0.2378	-0.1277
DOMINO	.2738	.3163	.2748	.3004	.2361	.1729	.1153	.3734*	-0.0251	.1846	.1535
TITOESCO	.0577	.1968	.2122	.1604	.2418	.2282	.3704*	-0.3229	.2396	.1603	.0161

Correlations:	CC	BI4	BI2	PSCO2	PSCO34	PSCOA	PSCOP	EM	DG	AL	AU
TC	.3892*	.0347	.1697	-0.0831	-0.0372	.0445	.0477	.4166*	-0.2136	.4361*	.1556
OI	.7146**	.0603	-0.1233	-0.1292	-0.1130	.1248	.1827	.0834	-0.0159	.3671*	.0868
SAV	.2936	.0300	-0.0276	.0783	-0.1963	-0.0299	.1954	.1634	-0.1612	.3440	-0.0180
EX	.5890**	.0621	-0.0113	-0.0065	-0.0651	.0997	.0818	.1738	-0.1716	.5318**	.1540
FR	.6327**	-0.0120	-0.1535	.0093	-0.0850	.0882	.0983	-0.0103	.0486	.0748	.1603
S	.5633**	.1635	-0.2135	.0357	-0.0007	.2098	-0.0577	.0354	.1853	.2828	.0037
SR	.3304	.0221	-0.0326	-0.2534	-0.2402	.2047	.2593	.3414	-0.0922	.3073	.0561
SA	.4509*	-0.0247	.0374	.0146	.1472	-0.1580	-0.0791	.0227	-0.0076	.1888	.0127
NC	.0772	.2214	-0.0128	-0.3095	-0.1586	.0280	.3118	.2197	-0.0450	.1616	.0538
SY	.1826	.1955	.0923	-0.0418	-0.2274	-0.0191	.2472	.2931	-0.3269	.2089	.2503
AG	.3913*	-0.1507	-0.0971	.1270	-0.0546	.0757	.0315	-0.0682	-0.0888	.2095	.2501
CC	1.0000	.0545	-0.0397	-0.0103	-0.2093	.2719	.1779	.2456	-0.2565	.4551*	.1838
BI4	.0545	1.0000	.5082**	-0.0422	-0.2018	-0.1194	.2499	.3569	-0.0409	.0660	.2571
BI2	-0.0397	.5082**	1.0000	.1733	.0174	-0.2723	.0219	.4631*	-0.2958	.1101	.2243
PSCO2	-0.0103	-0.0422	.1733	1.0000	.0888	-0.3367	-0.3731*	-0.0506	-0.1155	.1105	-0.1611
PSCO34	-0.2093	-0.2018	.0174	.0888	1.0000	-0.2383	-0.8867**	-0.2506	.2117	-0.1844	-0.4667*
PSCOA	.2719	-0.1194	-0.2723	-0.3367	-0.2383	1.0000	.0516	-0.0227	-0.1300	.1780	.0738
PSCOP	.1779	.2499	.0219	-0.3731*	-0.8867**	.0516	1.0000	.2825	-0.1148	.1121	.5064**
EM	.2456	.3569	.4631*	-0.0506	-0.2506	-0.0227	.2825	1.0000	-0.4062*	.4229*	.3915*
DG	-0.2565	-0.0409	-0.2958	-0.1155	.2117	-0.1300	-0.1148	-0.4062*	1.0000	-0.2929	-0.1825
AL	.4551*	.0660	.1101	.1105	-0.1844	.1780	.1121	.4229*	-0.2929	1.0000	.2332
AU	.1838	.2571	.2243	-0.1611	-0.4667*	.0738	.5064**	.3915*	-0.1825	.2332	1.0000
RO	-0.0068	.1214	.1690	-0.1560	-0.1997	.0444	.2504	.2773	.0313	.2344	.1262
A	.0515	.2521	.2832	-0.0793	-0.1355	.1300	.1183	.1669	.0258	.1088	-0.0066
B	-0.0821	.3479	.2739	-0.0700	-0.2803	-0.2050	.3588	.2058	.0812	.1462	.0850
C	.1631	.0910	.2952	.0356	-0.4499*	.1251	.4117*	.4797**	-0.2782	.4206*	.2222
E	-0.0862	-0.0697	-0.3733*	-0.0231	.0830	.3085	-0.2039	-0.2593	.1348	-0.2777	-0.1811
F	.2255	.0949	.0745	.0729	.0128	.1344	-0.0692	.0970	-0.1866	-0.0455	-0.1284
G	.0464	.1448	.2358	.0604	-0.3937*	-0.1590	.4149*	.5614**	.0287	.2000	.2466
H	.0893	.1553	.2152	-0.0469	-0.1500	.1860	.0664	.3848*	-0.1396	.2983	.0449
I	-0.1873	.3397	.1621	.1501	-0.1074	-0.1900	.0378	-0.0006	.1772	-0.1920	.0042
L	-0.3485	-0.2809	-0.1820	-0.0128	.0780	.0713	-0.0465	-0.3688*	.3290	-0.4071*	.0670
M	-0.1158	.2665	.1098	-0.0736	.3182	-0.0213	-0.2650	-0.1704	.1826	-0.2174	-0.1825
N	-0.0850	.0258	.0089	-0.0364	-0.0258	-0.2175	.0675	.1312	-0.1233	.2893	.0833
O	-0.4642*	-0.1062	-0.0052	.3070	.3680*	-0.2624	-0.4072*	-0.4622*	.1699	-0.6202**	-0.3516
Q1	-0.0288	.1075	.0769	.2107	-0.2971	.1269	.1838	.1005	-0.1025	.3430	.5272**
Q2	-0.1186	-0.0517	-0.0453	-0.0917	.1303	-0.1402	-0.0189	-0.3026	.2672	-0.1752	-0.0243
Q3	.1775	.3439	.2559	-0.1675	-0.1169	.1094	.1689	.4660*	-0.4010*	.5012**	.3564
Q4	-0.4077*	-0.1870	-0.1188	.0941	.2580	-0.1655	-0.2662	-0.5526**	.2337	-0.5765**	-0.0952
DOMINO	.3175	-0.0199	.0771	-0.1185	-0.2368	.0213	.2463	.2208	-0.2748	-0.0326	-0.0808
TITOESCO	.2507	.4137*	.1729	-0.0589	-0.4561*	.2221	.3965*	.5810**	-0.1285	.2896	.3405

Correlations: RO	A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	
TC	.2415	.1309	.1150	.4524*	-0.3928*	.1108	.1986	.3595	-0.2878	-0.2487	.0214
OI	-0.1567	.0013	.0929	.0302	-0.0194	.1974	.0539	.1187	-0.1975	-0.1213	-0.0240
SAV	-0.0567	-0.0881	-0.0079	.2429	-0.2775	.0972	.2782	.2267	-0.0121	-0.0274	.0098
EX	.0747	-0.0747	.1489	-0.0448	-0.1148	.1550	.0527	.1667	-0.2768	-0.2189	-0.1719
FR	-0.3950*	-0.1717	-0.1029	.0079	.0266	.0600	.1004	-0.0635	-0.0615	.0040	.0914
S	-0.1758	.0929	-0.0189	.0076	-0.0088	.2884	.0624	.1817	-0.0887	-0.1084	.0776
SR	.0356	.0492	.2394	.2877	-0.0086	.1065	.3474	.3261	-0.0046	-0.1984	-0.0832
SA	.0410	-0.0463	.0146	-0.1803	-0.0304	.1172	-0.0049	-0.1474	-0.2792	-0.2234	-0.1319
NC	.0323	-0.1099	.3297	.2021	-0.0306	-0.0530	.2567	.0867	.1947	-0.0120	.2414
SY	.0856	-0.3289	.0084	.0814	-0.1336	-0.0718	.3476	.0400	.0324	.0324	.0625
AG	-0.1879	-0.0914	-0.0726	-0.0093	.0886	.1414	.1311	-0.2004	-0.0450	-0.0590	-0.2212
CC	-0.0068	.0515	-0.0821	.1631	-0.0862	.2255	.0464	.0893	-0.1873	-0.3485	-0.1158
BI4	.1214	.2521	.3479	.0910	-0.0697	.0949	.1448	.1553	.3397	-0.2809	.2665
BI2	.1690	.2832	.2739	.2952	-0.3733*	.0745	.2358	.2152	.1621	-0.1820	.1098
PSCO2	-0.1560	-0.0793	-0.0700	.0356	-0.0231	.0729	.0604	-0.0469	.1501	-0.0128	-0.0736
PSCO34	-0.1997	-0.1355	-0.2803	-0.4499*	.0830	.0128	-0.3937*	-0.1500	-0.1074	.0780	.3182
PSCOA	.0444	.1300	-0.2050	.1251	.3085	.1344	-0.1590	.1860	-0.1900	.0713	-0.0213
PSCOP	.2504	.1183	.3588	.4117*	-0.2039	-0.0692	.4149*	.0664	.0378	-0.0465	-0.2650
EM	.2773	.1669	.2058	.4797***	-0.2593	.0970	.5614**	.3848*	-0.0006	-0.3688*	-0.1704
DG	.0313	.0258	.0812	-0.2782	.1348	-0.1866	.0287	-0.1396	.1772	.3290	.1826
AL	.2344	.1088	.1462	.4206*	-0.2777	-0.0455	.2000	.2983	-0.1920	-0.4071*	-0.2174
AU	.1262	-0.0066	.0850	.2222	-0.1811	-0.1284	.2466	.0449	.0042	.0670	-0.1825
RO	1.0000	.1394	.1025	.2615	-0.1658	-0.0420	.2632	.2277	-0.0414	.0633	-0.1185
A	.1394	1.0000	.0878	.2304	.0044	.4289*	-0.0630	.5673**	-0.0821	-0.1784	-0.2537
B	.1025	.0878	1.0000	.1495	-0.1276	.0523	.3438	.0989	.1556	-0.1925	-0.1268
C	.2615	.2304	.1495	1.0000	-0.3644*	.1115	.4167*	.3056	-0.0710	-0.0372	-0.0014
E	-0.1658	.0044	-0.1276	-0.3644*	1.0000	.1186	-0.3336	-0.0580	.2525	.1649	-0.1399
F	-0.0420	.4289*	.0523	.1115	.1186	1.0000	-0.2308	.3619	-0.0600	-0.0122	-0.1731
G	.2632	-0.0630	.3438	.4167*	-0.3336	-0.2308	1.0000	.0003	.0767	-0.1103	-0.2410
H	.2277	.5673**	.0989	.3056	-0.0580	.3619	.0003	1.0000	-0.0624	-0.0348	-0.0612
I	-0.0414	-0.0821	.1556	-0.0710	.2525	-0.0600	.0767	-0.0624	1.0000	-0.0195	.1881
L	.0633	-0.1784	-0.1925	-0.0372	.1649	-0.0122	-0.1103	-0.0348	-0.0195	1.0000	.2571
M	-0.1185	-0.2537	-0.1268	-0.0014	-0.1399	-0.1731	-0.2410	-0.0612	.1881	.2571	1.0000
N	.3098	.0149	.0018	.0446	-0.2538	.1236	.0739	.3124	-0.2236	-0.0340	-0.1555
O	-0.3389	-0.0256	-0.1587	-0.4469*	.1422	-0.0001	-0.2349	-0.2265	.1305	.3050	.1749
Q1	.0375	-0.1980	.0867	.1586	-0.2329	-0.2358	.1633	-0.0171	-0.0033	.0333	-0.1739
Q2	.0867	-0.1895	-0.0326	-0.0531	-0.0756	-0.0962	-0.1457	-0.2460	-0.2979	.1793	.1598
Q3	.2549	-0.1882	.0969	.2816	-0.2447	-0.1461	.2566	.0925	-0.0286	-0.3455	-0.1027
Q4	-0.2945	-0.0141	-0.1997	-0.3657*	.0687	.0935	-0.3871*	-0.2702	-0.0139	.3997*	.1378
DOMINO	-0.0918	.1025	.1551	-0.0134	-0.2462	.2821	.1635	.0523	-0.2432	-0.3003	-0.2562
TITOESCO	.0418	.2038	.2789	.3712*	-0.1433	.0395	.4885**	.3381	.0143	-0.1966	-0.0363

Correlations:	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4	DOMINO	TITOESCO
TC	.1638	-0.3502	.0352	-0.1088	.2083	-0.3532	.2738	.0577
OI	.0801	-0.4406*	-0.1192	.0722	.1166	-0.3137	.3163	.1968
SAV	.2094	-0.3021	.0073	-0.0914	.2185	-0.3419	.2748	.2122
EX	.3856*	-0.3489	.1561	-0.0981	.2858	-0.2426	.3004	.1604
FR	-0.1618	-0.1935	-0.0313	.0704	-0.0315	-0.1906	.2361	.2418
S	-0.0849	-0.2618	-0.0836	-0.0126	-0.0023	-0.1223	.1729	.2282
SR	.1639	-0.5767**	-0.1034	.0574	.2318	-0.4701**	.1153	.3704*
SA	.1352	-0.0910	-0.1791	.1001	.0134	-0.1273	.3734*	-0.3229
NC	-0.1132	-0.2749	-0.1904	-0.1674	.2925	-0.2626	-0.0251	.2396
SY	.2353	-0.0893	.1856	-0.1777	.3735*	-0.2378	.1846	.1603
AG	.0603	-0.1157	.2471	-0.0048	.1371	-0.1277	.1535	.0161
CC	-0.0850	-0.4642*	-0.0288	-0.1186	.1775	-0.4077*	.3175	.2507
BI4	.0258	-0.1062	.1075	-0.0517	.3439	-0.1870	-0.0199	.4137*
BI2	.0089	-0.0052	.0769	-0.0453	.2559	-0.1188	.0771	.1729
PSCO2	-0.0364	.3070	.2107	-0.0917	-0.1675	.0941	-0.1185	-0.0589
PSCO34	-0.0258	.3680*	-0.2971	.1303	-0.1169	.2580	-0.2368	-0.4561*
PSCOA	-0.2175	-0.2624	.1269	-0.1402	.1094	-0.1655	.0213	.2221
PSCOP	.0675	-0.4072*	.1838	-0.0189	.1689	-0.2662	.2463	.3965*
EM	.1312	-0.4622*	.1005	-0.3026	.4660*	-0.5526**	.2208	.5810**
DG	-0.1233	.1699	-0.1025	.2672	-0.4010*	.2337	-0.2748	-0.1285
AL	.2893	-0.6202**	.3430	-0.1752	.5012**	-0.5765**	-0.0326	.2896
AU	.0833	-0.3516	.5272**	-0.0243	.3564	-0.0952	-0.0808	.3405
RO	.3098	-0.3389	.0375	.0867	.2549	-0.2945	-0.0918	.0418
A	.0149	-0.0256	-0.1980	-0.1895	-0.1882	-0.0141	.1025	.2038
B	.0018	-0.1587	.0867	-0.0326	.0969	-0.1997	.1551	.2789
C	.0446	-0.4469*	.1586	-0.0531	.2816	-0.3657*	-0.0134	.3712*
E	-0.2538	.1422	-0.2329	-0.0756	-0.2447	.0687	-0.2462	-0.1433
F	.1236	-0.0001	-0.2358	-0.0962	-0.1461	.0935	.2821	.0395
G	.0739	-0.2349	.1633	-0.1457	.2566	-0.3871*	.1635	.4885**
H	.3124	-0.2265	-0.0171	-0.2460	.0925	-0.2702	.0523	.3381
I	-0.2236	.1305	-0.0033	-0.2979	-0.0286	-0.0139	-0.2432	.0143
L	-0.0340	.3050	.0333	.1793	-0.3455	.3997*	-0.3003	-0.1966
M	-0.1555	.1749	-0.1739	.1598	-0.1027	.1378	-0.2562	-0.0363
N	1.0000	-0.2457	.2699	.2262	.3112	-0.1501	.1138	-0.0525
O	-0.2457	1.0000	-0.1365	-0.2211	-0.4849**	.5414**	-0.0977	-0.4253*
Q1	.2699	-0.1365	1.0000	-0.0517	.5159**	-0.1530	-0.0417	.1583
Q2	.2262	-0.2211	-0.0517	1.0000	-0.1083	.1514	-0.1018	-0.2635
Q3	.3112	-0.4849**	.5159**	-0.1083	1.0000	-0.4509*	-0.0256	.2703
Q4	-0.1501	.5414**	-0.1530	.1514	-0.4509*	1.0000	-0.1693	-0.3278
DOMINO	.1138	-0.0977	-0.0417	-0.1018	-0.0256	-0.1693	1.0000	.0672
TITOESCO	-0.0525	-0.4253*	.1583	-0.2635	.2703	-0.3278	.0672	1.0000

Табела 11. Матрица на интеркорелации за студентите од Факултетот за музичка уметност

Correlations:	TC	OI	SAV	EX	FR	S	SR	SA	NC	SY	AG
TC	1.0000	.6808*	.5585	.5598	.4421	.5257	.5647	.6080	.5979	.4505	-0.1003
OI	.6808*	1.0000	.8452**	.8235**	.6880*	.8193**	.8330**	.8267**	.7168*	.6251	.4129
SAV	.5585	.8452**	1.0000	.4628	.5788	.7564*	.7292*	.5920	.5619	.6761*	.4044
EX	.5598	.8235**	.4628	1.0000	.3956	.6187	.5833	.7774*	.6629*	.5038	.2290
FR	.4421	.6880*	.5788	.3956	1.0000	.6662*	.6448	.4302	.7391*	.5766	.4130
S	.5257	.8193**	.7564*	.6187	.6662*	1.0000	.5328	.5688	.6112	.5048	.3610
SR	.5647	.8330**	.7292*	.5833	.6448	.5328	1.0000	.6114	.6597*	.4066	.2378
SA	.6080	.8267**	.5920	.7774*	.4302	.5688	.6114	1.0000	.4090	.3695	.1812
NC	.5979	.7168*	.5619	.6629*	.7391*	.6112	.6597*	.4090	1.0000	.7636*	.0956
SY	.4505	.6251	.6761*	.5038	.5766	.5048	.4066	.3695	.7636*	1.0000	.3768
AG	-0.1003	.4129	.4044	.2290	.4130	.3610	.2378	.1812	.0956	.3768	1.0000
CC	.7024*	.8996**	.6109	.8161**	.6248	.5487	.8423**	.8503**	.6222	.4558	.3276
BI4	.1085	.3218	.5123	.1733	.0192	.5719	.1979	.0573	.0695	.1747	.1794
BI2	.1551	.1710	.1295	.2059	-0.0664	-0.2230	.2291	.2110	-0.0683	.2144	.3498
PSCO2	-0.1641	-0.6157	-0.6634*	-0.4136	-0.3569	-0.6627*	-0.4326	-0.6698*	-0.2376	-0.2658	-0.1292
PSCO34	-0.5212	-0.2569	-0.0900	-0.3585	-0.3101	-0.1214	-0.2278	-0.1781	-0.5327	-0.4153	.0721
PSCOA	.2976	.3319	.0383	.6005	.2745	.2326	.1391	.4605	.4635	.4359	-0.0414
PSCOP	.6089	.5131	.3716	.4733	.4946	.2740	.4345	.5255	.6039	.5215	-0.0000
EM	.2777	.3471	.1054	.3358	.6486	.3570	.3089	.0716	.5657	.2703	.2338
DG	-0.3893	-0.0753	-0.0569	-0.1182	.2834	.3037	-0.1648	-0.2421	.0290	-0.0880	.1676
AL	.6226	.5138	.2488	.5426	.3062	.3584	.2617	.5916	.1906	.1818	.2429
AU	.2123	.2779	-0.0151	.3405	.1233	.1551	.1321	.3282	-0.1669	-0.1439	.5399
RO	.2196	.1004	-0.1724	.4638	-0.0081	-0.0920	-0.0045	.0335	.3349	.3723	.1217
A	.1775	.1748	-0.0144	.3325	.4508	.4432	.0356	.0468	.6048	.3253	-0.2364
B	-0.1710	-0.4320	-0.4817	-0.0626	-0.6729*	-0.5016	-0.5127	-0.1183	-0.4014	-0.1758	-0.2814
C	.3589	.2284	.1533	.2759	-0.1792	-0.1195	.1076	.5804	-0.1094	.0309	-0.1226
E	-0.4890	-0.1370	-0.2653	.0537	.2021	-0.0243	-0.1029	-0.2304	.1458	.1340	.1945
F	.1955	.3036	.0330	.4574	.5101	.4584	.1557	.0847	.6569	.3837	.0493
G	.3619	.0296	-0.0602	.1784	-0.0647	.0654	.0202	.2377	.2394	.0045	-0.7827*
H	.4418	.6338	.2655	.8174**	.3312	.4550	.2539	.7378*	.3954	.4331	.3678
I	-0.0695	.1128	.1861	.1824	-0.0321	-0.1986	.3458	-0.0068	.3929	.4334	-0.0926
L	-0.4048	.0224	.0727	.1111	-0.0543	.2334	-0.1930	-0.0471	-0.0308	.1886	.4111
M	.3287	.1316	.3835	-0.2718	.4068	.2013	.3114	-0.1832	.3234	.2607	.0711
N	-0.2429	-0.0409	.3012	-0.1426	-0.3686	.1709	-0.0621	-0.1323	-0.2180	.0062	-0.0671
O	.0788	-0.0924	.0319	-0.1109	.1455	.1364	-0.0841	-0.2225	.3412	.3125	-0.2989
Q1	-0.0049	-0.0570	.2330	-0.4983	.3379	.0714	.0978	-0.2549	-0.1195	.0262	.3306
Q2	-0.2247	.0364	.0960	-0.1641	.1626	-0.0907	.3533	-0.2139	.1191	-0.1373	.1687
Q3	.3924	.2261	.2988	.2025	-0.2593	-0.0560	.2561	.2074	-0.0860	.1797	.1436
Q4	-0.1496	-0.0779	.1157	-0.2878	.2618	.4137	-0.2658	-0.1457	.0230	.0402	-0.0399
DOMINO	.2715	.3820	.3924	.4089	-0.1310	.2037	.1535	.3779	-0.0678	.3141	.4121
TITESCO	.4014	.7569*	.7222*	.4201	.7350*	.5256	.6874*	.5685	.4755	.5296	.6349

Correlations:	CC	BI4	BI2	PSCO2	PSCO34	PSCOA	PSCOP	EM	DG	AL	AU
TC	.7024*	.1085	.1551	-0.1641	-0.5212	.2976	.6089	.2777	-0.3893	.6226	.2123
OI	.8996**	.3218	.1710	-0.6157	-0.2569	.3319	.5131	.3471	-0.0753	.5138	.2779
SAV	.6109	.5123	.1295	-0.6634*	-0.0900	.0383	.3716	.1054	-0.0569	.2488	-0.0151
EX	.8161**	.1733	.2059	-0.4136	-0.3585	.6005	.4733	.3358	-0.1182	.5426	.3405
FR	.6248	.0192	-0.0664	-0.3569	-0.3101	.2745	.4946	.6486	.2834	.3062	.1233
S	.5487	.5719	-0.2230	-0.6627*	-0.1214	.2326	.2740	.3570	.3037	.3584	.1551
SR	.8423**	.1979	.2291	-0.4326	-0.2278	.1391	.4345	.3089	-0.1648	.2617	.1321
SA	.8503**	.0573	.2110	-0.6698*	-0.1781	.4605	.5255	.0716	-0.2421	.5916	.3282
NC	.6222	.0695	-0.0683	-0.2376	-0.5327	.4635	.6039	.5657	.0290	.1906	-0.1669
SY	.4558	.1747	.2144	-0.2658	-0.4153	.4359	.5215	.2703	-0.0880	.1818	-0.1439
AG	.3276	.1794	.3498	-0.1292	.0721	-0.0414	-0.0000	.2338	.1676	.2429	.5399
CC	1.0000	.0153	.3879	-0.3882	-0.3722	.4054	.6003	.3948	-0.2419	.6546	.4685
BI4	.0153	1.0000	-0.1049	-0.4782	.3581	-0.1801	-0.4113	-0.1157	.1717	-0.0366	.0228
BI2	.3879	-0.1049	1.0000	.2059	-0.3918	.2753	.3464	-0.0563	-0.3305	.4381	.4913
PSCO2	-0.3882	-0.4782	.2059	1.0000	-0.3110	-0.0978	-0.0982	.0458	-0.2470	-0.1325	.1092
PSCO34	-0.3722	.3581	-0.3918	-0.3110	1.0000	-0.6843*	-0.8351**	-0.2778	.0933	-0.3367	-0.0480
PSCOA	.4054	-0.1801	.2753	-0.0978	-0.6843*	1.0000	.5888	.0600	-0.0516	.2509	.0730
PSCOP	.6003	-0.4113	.3464	-0.0982	-0.8351**	.5888	1.0000	.3436	-0.0525	.4933	.0081
EM	.3948	-0.1157	-0.0563	.0458	-0.2778	.0600	.3436	1.0000	.4845	.4984	.2824
DG	-0.2419	.1717	-0.3305	-0.2470	.0933	-0.0516	-0.0525	.4845	1.0000	-0.0091	-0.0635
AL	.6546	-0.0366	.4381	-0.1325	-0.3367	.2509	.4933	.4984	-0.0091	1.0000	.7336*
AU	.4685	.0228	.4913	.1092	-0.0480	.0730	.0081	.2824	-0.0635	.7336*	1.0000
RO	.2619	-0.2127	.5782	.4807	-0.7176*	.6633*	.4185	.2431	-0.1842	.3325	.3057
A	.0570	.0963	-0.4379	-0.1324	-0.3834	.6109	.2321	.3880	.4094	-0.0614	-0.2725
B	-0.3004	-0.2385	.3697	.3949	-0.3001	.4530	.0204	-0.6304	-0.3997	-0.1177	-0.0023
C	.3926	-0.3351	.4455	-0.2159	-0.1693	.1207	.5088	-0.1131	-0.3523	.5812	.2072
E	-0.1404	.0103	.0398	.0621	-0.1203	.4980	-0.1113	.1338	.4371	-0.3236	-0.0652
F	.2119	.1334	-0.4554	-0.0531	-0.1188	.3705	-0.0046	.5260	.1895	-0.0064	-0.0321
G	.0255	.0513	-0.4385	-0.2257	-0.0204	.3047	.0365	-0.1836	-0.2938	-0.1179	-0.4343
H	.6752*	-0.0070	.1572	-0.3062	-0.1279	.4774	.2943	.3053	-0.1992	.6444	.5326
I	.1132	-0.0667	.2895	.0272	-0.2661	.2919	.2250	-0.2253	-0.3267	-0.4592	-0.5167
L	-0.1949	.2214	.0073	-0.1535	-0.0999	.3724	-0.0510	-0.3349	.2887	-0.3381	-0.0875
M	.0216	-0.0013	-0.1182	.1856	-0.3525	-0.1586	.2635	.0104	-0.1180	-0.2517	-0.2866
N	-0.3480	.7818*	-0.1545	-0.4168	.4551	-0.2220	-0.4987	-0.6138	.0207	-0.4957	-0.3952
O	-0.2638	.1333	-0.3959	.0832	-0.2619	.3583	.0012	-0.2558	-0.0953	-0.5661	-0.5895
Q1	-0.1038	.0529	.1811	.1305	-0.1651	-0.2025	.0916	-0.0239	.1918	-0.0845	.0603
Q2	.0314	-0.1344	0.2504	.0430	.3356	-0.6403	-0.1726	.2861	.0871	-0.3099	-0.1775
Q3	.3054	.3319	.7179*	.1280	-0.1498	.0565	.0175	-0.3762	-0.6798*	.2645	.3622
Q4	-0.3886	.2945	-0.7817*	-0.3629	.3003	-0.1080	-0.2569	-0.0572	.4639	-0.3622	-0.3975
DOMINO	.3662	.4887	.6633*	-0.2116	.0542	.0828	-0.0100	-0.0892	-0.2620	.5478	.5388
TITOTESCO	.7234*	.0814	.2219	-0.4516	.0144	-0.0915	.3631	.5117	.0389	.4941	.3412

Correlations: RO	A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	
TC	.2196	.1775	-0.1710	.3589	-0.4890	.1955	.3619	.4418	-0.0695	-0.4048	.3287
OI	.1004	.1748	-0.4320	.2284	-0.1370	.3036	.0296	.6338	.1128	.0224	.1316
SAV	-0.1724	-0.0144	-0.4817	.1533	-0.2653	.0330	-0.0602	.2655	.1861	.0727	.3835
EX	.4638	.3325	-0.0626	.2759	.0537	.4574	.1784	.8174**	.1824	.1111	-0.2718
FR	-0.0081	.4508	-0.6729*	-0.1792	.2021	.5101	-0.0647	.3312	-0.0321	-0.0543	.4068
S	-0.0920	.4432	-0.5016	-0.1195	-0.0243	.4584	.0654	.4550	-0.1986	.2334	.2013
SR	-0.0045	.0356	-0.5127	.1076	-0.1029	.1557	.0202	.2539	.3458	-0.1930	.3114
SA	.0335	.0468	-0.1183	.5804	-0.2304	.0847	.2377	.7378*	-0.0068	-0.0471	-0.1832
NC	.3349	.6048	-0.4014	-0.1094	.1458	.6569	.2394	.3954	.3929	-0.0308	.3234
SY	.3723	.3253	-0.1758	.0309	.1340	.3837	.0045	.4331	.4334	.1886	.2607
AG	.1217	-0.2364	-0.2814	-0.1226	.1945	.0493	-0.7827*	.3678	-0.0926	.4111	.0711
CC	.2619	.0570	-0.3004	.3926	-0.1404	.2119	.0255	.6752*	.1132	-0.1949	.0216
BI4	-0.2127	.0963	-0.2385	-0.3351	.0103	.1334	.0513	-0.0070	-0.0667	.2214	-0.0013
BI2	.5782	-0.4379	.3697	.4455	.0398	-0.4554	-0.4385	.1572	.2895	.0073	-0.1182
PSCO2	.4807	-0.1324	.3949	-0.2159	.0621	-0.0531	-0.2257	-0.3062	.0272	-0.1535	.1856
PSCO34	-0.7176*	-0.3834	-0.3001	-0.1693	-0.1203	-0.1188	-0.0204	-0.1279	-0.2661	-0.0999	-0.3525
PSCOA	.6633*	.6109	.4530	.1207	.4980	.3705	.3047	.4774	.2919	.3724	-0.1586
PSCOP	.4185	.2321	.0204	.5088	-0.1113	-0.0046	.0365	.2943	.2250	-0.0510	.2635
EM	.2431	.3880	-0.6304	-0.1131	.1338	.5260	-0.1836	.3053	-0.2253	-0.3349	.0104
DG	-0.1842	.4094	-0.3997	-0.3523	.4371	.1895	-0.2938	-0.1992	-0.3267	.2887	-0.1180
AL	.3325	-0.0614	-0.1177	.5812	-0.3236	-0.0064	-0.1179	.6444	-0.4592	-0.3381	-0.2517
AU	.3057	-0.2725	-0.0023	.2072	-0.0652	-0.0321	-0.4343	.5326	-0.5167	-0.0875	-0.2866
RO	1.0000	.2627	.5055	.0693	.3582	.2526	-0.1075	.3706	.3287	.1888	-0.1579
A	.2627	1.0000	-0.0803	-0.4655	.5614	.8019**	.4860	.1715	.0505	.2241	.0524
B	.5055	-0.0803	1.0000	.2257	.1466	-0.3070	.1329	-0.0297	.2203	.3674	-0.2721
C	.0693	-0.4655	.2257	1.0000	-0.5857	-0.5430	.0549	.3533	-0.0336	-0.3219	-0.3285
E	.3582	.5614	.1466	-0.5857	1.0000	.4479	-0.0958	-0.0301	.2989	.5376	-0.1880
F	.2526	.8019**	-0.3070	-0.5430	.4479	1.0000	.3580	.4494	.0129	.0571	-0.0172
G	-0.1075	.4860	.1329	.0549	-0.0958	.3580	1.0000	.1098	.1050	-0.3159	-0.1113
H	.3706	.1715	-0.0297	.3533	-0.0301	.4494	.1098	1.0000	-0.1456	.0095	-0.4281
I	.3287	.0505	.2203	-0.0336	.2989	.0129	.1050	-0.1456	1.0000	.2049	.1299
L	.1888	.2241	.3674	-0.3219	.5376	.0571	-0.3159	.0095	.2049	1.0000	.0043
M	-0.1579	.0524	-0.2721	-0.3285	-0.1880	-0.0172	-0.1113	-0.4281	.1299	.0043	1.0000
N	-0.3554	-0.0854	.1124	-0.2490	.0232	-0.1958	.1269	-0.3356	.2342	.4126	-0.0050
O	.0683	.6367	.1905	-0.5825	.3637	.4565	.4900	-0.2340	.3296	.3317	.4964
Q1	-0.2190	-0.1511	-0.2011	-0.2816	.0420	-0.3268	-0.4748	-0.5116	-0.1658	.1227	.7212*
Q2	-0.3955	-0.3153	-0.6381	-0.1833	-0.1810	-0.0083	-0.3220	-0.2653	.1889	-0.2669	.2519
Q3	.3541	-0.4630	.3730	.2852	-0.2860	-0.3597	-0.0790	.1273	.2414	-0.0776	.0513
Q4	-0.5675	.4690	-0.3090	-0.5006	.1394	.3382	.2337	-0.1708	-0.3722	.2924	.2769
DOMINO	.3194	-0.3697	.1671	.3952	-0.1765	-0.2248	-0.2286	.4604	-0.0154	.0276	-0.3688
TITOESCO	-0.1274	-0.1736	-0.7061*	.2459	-0.2089	.1021	-0.3378	.4697	-0.0427	-0.2271	.1574

Correlations:	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4	DOMINO	TITOESCO
TC	-0.2429	.0788	-0.0049	-0.2247	.3924	-0.1496	.2715	.4014
OI	-0.0409	-0.0924	-0.0570	.0364	.2261	-0.0779	.3820	.7569*
SAV	.3012	.0319	.2330	.0960	.2988	.1157	.3924	.7222*
EX	-0.1426	-0.1109	-0.4983	-0.1641	.2025	-0.2878	.4089	.4201
FR	-0.3686	.1455	.3379	.1626	-0.2593	.2618	-0.1310	.7350*
S	.1709	.1364	.0714	-0.0907	-0.0560	.4137	.2037	.5256
SR	-0.0621	-0.0841	.0978	.3533	.2561	-0.2658	.1535	.6874*
SA	-0.1323	-0.2225	-0.2549	-0.2139	.2074	-0.1457	.3779	.5685
NC	-0.2180	.3412	-0.1195	.1191	-0.0860	.0230	-0.0678	.4755
SY	.0062	.3125	.0262	-0.1373	.1797	.0402	.3141	.5296
AG	-0.0671	-0.2989	.3306	.1687	.1436	-0.0399	.4121	.6349
CC	-0.3480	-0.2638	-0.1038	.0314	.3054	-0.3886	.3662	.7234*
BI4	.7818*	.1333	.0529	-0.1344	.3319	.2945	.4887	.0814
BI2	-0.1545	-0.3959	.1811	-0.2504	.7179*	-0.7817*	.6633*	.2219
PSCO2	-0.4168	.0832	.1305	.0430	.1280	-0.3629	-0.2116	-0.4516
PSCO34	.4551	-0.2619	-0.1651	.3356	-0.1498	.3003	.0542	.0144
PSCOA	-0.2220	.3583	-0.2025	-0.6403	.0565	-0.1080	.0828	-0.0915
PSCOP	-0.4987	.0012	.0916	-0.1726	.0175	-0.2569	-0.0100	.3631
EM	-0.6138	-0.2558	-0.0239	.2861	-0.3762	-0.0572	-0.0892	.5117
DG	.0207	-0.0953	.1918	.0871	-0.6798*	.4639	-0.2620	.0389
AL	-0.4957	-0.5661	-0.0845	-0.3099	.2645	-0.3622	.5478	.4941
AU	-0.3952	-0.5895	.0603	-0.1775	.3622	-0.3975	.5388	.3412
RO	-0.3554	.0683	-0.2190	-0.3955	.3541	-0.5675	.3194	-0.1274
A	-0.0854	.6367	-0.1511	-0.3153	-0.4630	.4690	-0.3697	-0.1736
B	.1124	.1905	-0.2011	-0.6381	.3730	-0.3090	.1671	-0.7061*
C	-0.2490	-0.5825	-0.2816	-0.1833	.2852	-0.5006	.3952	.2459
E	.0232	.3637	.0420	-0.1810	-0.2860	.1394	-0.1765	-0.2089
F	-0.1958	.4565	-0.3268	-0.0083	-0.3597	.3382	-0.2248	.1021
G	.1269	.4900	-0.4748	-0.3220	-0.0790	.2337	-0.2286	-0.3378
H	-0.3356	-0.2340	-0.5116	-0.2653	.1273	-0.1708	.4604	.4697
I	.2342	.3296	-0.1658	.1889	.2414	-0.3722	-0.0154	-0.0427
L	.4126	.3317	.1227	-0.2669	-0.0776	.2924	.0276	-0.2271
M	-0.0050	.4964	.7212*	.2519	.0513	.2769	-0.3688	.1574
N	1.0000	.2841	.0143	-0.1129	.2714	.3109	.2636	-0.2715
O	.2841	1.0000	.1654	-0.2787	-0.1085	.5356	-0.4193	-0.4009
Q1	.0143	.1654	1.0000	.0332	.0781	.2554	-0.1281	.1771
Q2	-0.1129	-0.2787	.0332	1.0000	-0.2961	-0.0993	-0.3740	.3682
Q3	.2714	-0.1085	.0781	-0.2961	1.0000	-0.5796	.7617*	.0611
Q4	.3109	.5356	.2554	-0.0993	-0.5796	1.0000	-0.4404	-0.0963
DOMINO	.2636	-0.4193	-0.1281	-0.3740	.7617*	-0.4404	1.0000	.3120
TITOESCO	-0.2715	-0.4009	.1771	.3682	.0611	-0.0963	.3120	1.0000

Табела 12. Матрица на интеркорелации за студентите од Факултетот за физичка култура

Correlations:	TC	OI	SAV	EX	FR	S	SR	SA	NC	SY	AG
TC	1.0000	.4139*	.2025	.2974	-0.0188	.2489	.5857**	.4910*	.0277	.1387	-0.1089
OI	.4139*	1.0000	.2344	.7268**	.3727	.3508	.4303*	.7798**	.1004	.0639	.5399**
SAV	.2025	.2344	1.0000	.1376	-0.3090	.1517	.1714	.1415	.2302	.5142*	-0.0007
EX	.2974	.7268**	.1376	1.0000	.2226	.3150	.1754	.5360**	-0.0697	.3046	.3912
FR	-0.0188	.3727	-0.3090	.2226	1.0000	.1137	.0114	.3289	-0.4355*	-0.3773	.6156**
S	.2489	.3508	.1517	.3150	.1137	1.0000	.0073	.2543	-0.1255	.1528	.1957
SR	.5857**	.4303*	.1714	.1754	.0114	.0073	1.0000	.3337	.0922	-0.0726	.0670
SA	.4910*	.7798**	.1415	.5360**	.3289	.2543	.3337	1.0000	-0.0963	-0.0868	.5327**
NC	.0277	.1004	.2302	-0.0697	-0.4355*	-0.1255	.0922	-0.0963	1.0000	.4410*	-0.1495
SY	.1387	.0639	.5142*	.3046	-0.3773	.1528	-0.0726	-0.0868	.4410*	1.0000	-0.1898
AG	-0.1089	.5399**	-0.0007	.3912	.6156**	.1957	.0670	.5327**	-0.1495	-0.1898	1.0000
CC	.3756	.7144**	-0.0505	.6803**	.5128*	.2420	.3869	.5138*	-0.1333	-0.1205	.4984*
BI4	.0519	.1427	-0.1280	.4316*	-0.1485	-0.0001	.0758	.1686	-0.1590	.0665	.1974
BI2	-0.0654	.0821	.1564	.3944	.2698	.1965	.0237	-0.0173	-0.1587	.0746	.3084
PSCO2	-0.1345	.0823	-0.1902	.0587	.3587	-0.1801	.0473	.0995	-0.1464	-0.1448	.0878
PSCO34	.3914	.2086	.3492	.0848	-0.2562	.1057	.1776	.2560	.0726	.3413	-0.1187
PSCOA	-0.4711*	-0.2369	-0.2100	-0.1166	.1610	-0.0368	-0.3152	-0.2830	-0.1459	-0.1463	.2100
PSCOP	-0.1614	-0.1562	-0.0994	-0.0157	-0.0520	.0098	-0.1345	-0.2492	.1223	-0.1934	.0116
EM	.0018	-0.0716	.2225	-0.1366	.0274	.0821	-0.0158	-0.1923	.2221	.3445	-0.1116
DG	-0.4658*	-0.2736	-0.2444	-0.3196	-0.0722	-0.3105	-0.2092	-0.2719	.0421	-0.1610	.1147
AL	.5364**	-0.0544	.2526	.0063	-0.1774	.3374	.2704	.0418	.0234	.4239*	-0.2957
AU	-0.3016	-0.1832	-0.0020	-0.1991	.2098	.1097	-0.3477	-0.3273	-0.0886	-0.1624	.0337
RO	.2186	.2427	.3442	.1977	.0368	.2080	.1720	.1772	-0.2202	-0.1009	-0.0024
A	.0213	.2678	-0.0256	.4024	.1381	.2525	.0402	.1864	-0.1521	.0317	.2831
B	-0.0243	.0913	-0.1587	-0.1803	.2300	.0945	.0616	.0608	-0.2082	-0.3547	.3287
C	.4740*	-0.0297	.0409	-0.1266	.2329	.1645	.2794	.0212	.0381	.1034	-0.0071
E	-0.0271	-0.1296	-0.1981	-0.3130	.2150	-0.0273	-0.0027	.0006	-0.2054	-0.3607	.1930
F	.2142	.2118	.0170	.1446	.2138	-0.1554	.1695	.1743	.0628	-0.0596	.0696
G	-0.1365	-0.0102	-0.1149	-0.0867	.0181	.1236	.0918	-0.1348	-0.0598	-0.0328	.2823
H	.2444	-0.1993	-0.1928	-0.1085	.1079	-0.1123	-0.0173	-0.1536	.0462	.0846	-0.2254
I	-0.3053	.0268	.1322	.1323	-0.0668	-0.0471	-0.3062	.0711	-0.1496	-0.1421	.0372
L	-0.0617	.0006	-0.4545*	-0.0633	.1620	.0390	-0.0674	.0699	-0.1872	-0.6608**	.0088
M	.0401	.0160	.0002	.0628	.1306	-0.1283	-0.1958	.0406	-0.0646	-0.1356	.0089
N	.1394	.0637	.0618	.0557	-0.0063	.0623	.0623	.1488	.1773	.1573	-0.0372
O	-0.2707	.1482	-0.0937	.0907	.0422	-0.0929	-0.1368	.0361	-0.2382	-0.4314*	.1009
Q1	.2162	.1637	.4111*	.2176	.1704	.2098	.0798	.0874	.0336	.3221	.2812
Q2	-0.1201	.2132	-0.1139	.0033	.0350	-0.1760	.0074	.1849	-0.0508	-0.4148*	.2046
Q3	.2716	.2382	.0715	.0245	.3867	.2832	.1695	.1498	.0952	.0425	.2689
Q4	-0.3496	-0.1800	-0.1227	.0447	-0.2833	-0.2018	-0.1892	-0.1103	-0.2958	-0.3742	-0.1151
DOMINO	-0.3648	-0.0795	-0.2206	.1989	.2512	-0.0763	-0.5532**	-0.1470	-0.1740	.0016	.1218
TITOESCO	-0.1785	.1744	.1619	.0883	.3398	.0009	-0.0046	-0.2193	.0409	-0.0091	.1456

Correlations:	CC	BI4	BI2	PSCO2	PSCO34	PSCOA	PSCOP	EM	DG	AL	AU
TC	.3756	.0519	-0.0654	-0.1345	.3914	-0.4711*	-0.1614	.0018	-0.4658*	.5364**	-0.3016
OI	.7144**	.1427	.0821	.0823	.2086	-0.2369	-0.1562	-0.0716	-0.2736	-0.0544	-0.1832
SAV	-0.0505	-0.1280	.1564	-0.1902	.3492	-0.2100	-0.0994	.2225	-0.2444	.2526	-0.0020
EX	.6803**	.4316*	.3944	.0587	.0848	-0.1166	-0.0157	-0.1366	-0.3196	.0063	-0.1991
FR	.5128*	-0.1485	.2698	.3587	-0.2562	.1610	-0.0520	.0274	-0.0722	-0.1774	.2098
S	.2420	-0.0001	.1965	-0.1801	.1057	-0.0368	.0098	.0821	-0.3105	.3374	.1097
SR	.3869	.0758	.0237	.0473	.1776	-0.3152	-0.1345	-0.0158	-0.2092	.2704	-0.3477
SA	.5138*	.1686	-0.0173	.0995	.2560	-0.2830	-0.2492	-0.1923	-0.2719	.0418	-0.3273
NC	-0.1333	-0.1590	-0.1587	-0.1464	.0726	-0.1459	.1223	.2221	.0421	.0234	-0.0886
SY	-0.1205	.0665	.0746	-0.1448	.3413	-0.1463	-0.1934	.3445	-0.1610	.4239*	-0.1624
AG	.4984*	.1974	.3084	.0878	-0.1187	.2100	.0116	-0.1116	.1147	-0.2957	.0337
CC	1.0000	.2555	.2583	-0.0578	.0342	-0.1900	.0673	-0.1400	-0.3243	-0.0099	.0183
BI4	.2555	1.0000	.1469	-0.1347	.0791	-0.1292	.0758	-0.4035*	.0369	.0257	-0.0897
BI2	.2583	.1469	1.0000	-0.0427	-0.1833	.1400	.2227	.1220	-0.2712	-0.0179	.2799
PSCO2	-0.0578	-0.1347	-0.0427	1.0000	-0.4481*	.0446	-0.2642	-0.1185	.0303	-0.1189	-0.1653
PSCO34	.0342	.0791	-0.1833	-0.4481*	1.0000	-0.4602*	-0.6210**	.0311	-0.0489	.2289	-0.1909
PSCOA	-0.1900	-0.1292	.1400	.0446	-0.4602*	1.0000	.0692	.0303	.3486	-0.0641	.3569
PSCOP	.0673	.0758	.2227	-0.2642	-0.6210**	.0692	1.0000	.0088	-0.0310	-0.2185	.1791
EM	-0.1400	-0.4035*	.1220	-0.1185	.0311	.0303	.0088	1.0000	-0.0034	.3571	.1777
DG	-0.3243	.0369	-0.2712	.0303	-0.0489	.3486	-0.0310	-0.0034	1.0000	-0.2350	-0.1213
AL	-0.0099	.0257	-0.0179	-0.1189	.2289	-0.0641	-0.2185	.3571	-0.2350	1.0000	.0248
AU	.0183	-0.0897	.2799	-0.1653	-0.1909	.3569	.1791	.1777	-0.1213	.0248	1.0000
RO	.1612	-0.0994	-0.0025	-0.0319	.0376	.0076	.0007	-0.3603	-0.3522	.0285	-0.0931
A	.2211	.3227	.3397	.1727	-0.1165	-0.3873	.2323	.1330	-0.1752	-0.1402	-0.0498
B	.2646	.0645	-0.1996	-0.1207	.0570	.0640	-0.0584	-0.1005	.2790	-0.0843	-0.0132
C	.0640	-0.0896	.1718	.0161	.0399	-0.1049	-0.0656	.3820	-0.1945	.5979**	.0824
E	.1165	-0.1235	-0.1690	.0585	-0.1862	.3720	-0.0445	-0.2531	.2360	.0371	.2916
F	.2515	-0.2067	.1906	.3656	-0.0424	-0.1002	-0.2304	.1418	-0.1205	-0.0216	-0.2286
G	-0.0824	.1612	.0467	-0.0989	-0.1047	.2758	.0625	.1932	.3214	-0.0164	-0.0663
H	-0.0176	-0.2002	.0951	-0.0674	.0102	.0862	-0.0501	.5215**	-0.0229	.4095*	-0.0341
I	.0949	.1558	.0451	.1032	-0.0236	-0.2964	.1343	-0.4832*	-0.0297	-0.5293**	-0.0171
L	.1080	.1204	.1202	.1312	-0.1875	.0687	.0965	-0.4172*	.0256	-0.3415	.1477
M	.0579	-0.2179	.0984	.3155	-0.3247	.0801	.0952	-0.0525	-0.2440	-0.1478	.1701
N	-0.0340	-0.1890	-0.0929	.1370	.0394	.0300	-0.1048	-0.0137	.0458	.1955	-0.0827
O	.0983	-0.0403	-0.0864	.1484	-0.1374	.0142	.1116	-0.2217	.0622	-0.6467**	.1847
Q1	.1975	-0.0408	.3423	-0.0249	.0445	-0.0047	.0286	-0.0627	-0.2096	.0771	.1276
Q2	.2923	-0.0344	-0.2590	-0.1483	-0.0505	.0538	.1543	-0.3903	.0526	-0.6021**	.0016
Q3	.3245	-0.3201	.0630	-0.0984	.0938	-0.2528	.0177	.5382**	-0.3095	.1677	.2356
Q4	-0.1094	.2521	.1618	.0835	-0.2230	.0473	.2096	-0.4633*	.0372	-0.5073*	-0.0442
DOMINO	.0351	-0.0030	.1021	.2250	-0.3669	.4766*	.0614	.0515	.1651	-0.1025	.1250
TITOESCO	.2584	-0.1814	.3091	-0.1956	-0.1280	.1718	.3165	.3142	-0.0576	-0.1206	.4805*

Correlations: RO	A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	
TC	.2186	.0213	-0.0243	.4740*	-0.0271	.2142	-0.1365	.2444	-0.3053	-0.0617	.0401
OI	.2427	.2678	.0913	-0.0297	-0.1296	.2118	-0.0102	-0.1993	.0268	.0006	.0160
SAV	.3442	-0.0256	-0.1587	.0409	-0.1981	.0170	-0.1149	-0.1928	.1322	-0.4545*	.0002
EX	.1977	.4024	-0.1803	-0.1266	-0.3130	.1446	-0.0867	-0.1085	.1323	-0.0633	.0628
FR	.0368	.1381	.2300	.2329	.2150	.2138	.0181	.1079	-0.0668	.1620	.1306
S	.2080	.2525	.0945	.1645	-0.0273	-0.1554	.1236	-0.1123	-0.0471	.0390	-0.1283
SR	.1720	.0402	.0616	.2794	-0.0027	.1695	.0918	-0.0173	-0.3062	-0.0674	-0.1958
SA	.1772	.1864	.0608	.0212	.0006	.1743	-0.1348	-0.1536	.0711	.0699	.0406
NC	-0.2202	-0.1521	-0.2082	.0381	-0.2054	.0628	-0.0598	.0462	-0.1496	-0.1872	-0.0646
SY	-0.1009	.0317	-0.3547	.1034	-0.3607	-0.0596	-0.0328	.0846	-0.1421	-0.6608**	-0.1356
AG	-0.0024	.2831	.3287	-0.0071	.1930	.0696	.2823	-0.2254	.0372	.0088	.0089
CC	.1612	.2211	.2646	.0640	.1165	.2515	-0.0824	-0.0176	.0949	.1080	.0579
BI4	-0.0994	.3227	.0645	-0.0896	-0.1235	-0.2067	.1612	-0.2002	.1558	.1204	-0.2179
BI2	-0.0025	.3397	-0.1996	.1718	-0.1690	.1906	.0467	.0951	.0451	.1202	.0984
PSCO2	-0.0319	.1727	-0.1207	.0161	.0585	.3656	-0.0989	-0.0674	.1032	.1312	.3155
PSCO34	.0376	-0.1165	.0570	.0399	-0.1862	-0.0424	-0.1047	.0102	-0.0236	-0.1875	-0.3247
PSCOA	.0076	-0.3873	.0640	-0.1049	.3720	-0.1002	.2758	.0862	-0.2964	.0687	.0801
PSCOP	.0007	.2323	-0.0584	-0.0656	-0.0445	-0.2304	.0625	-0.0501	.1343	.0965	.0952
EM	-0.3603	.1330	-0.1005	.3820	-0.2531	.1418	.1932	.5215**	-0.4832*	-0.4172*	-0.0525
DG	-0.3522	-0.1752	.2790	-0.1945	.2360	-0.1205	.3214	-0.0229	-0.0297	.0256	-0.2440
AL	.0285	-0.1402	-0.0843	.5979**	.0371	-0.0216	-0.0164	.4095*	-0.5293**	-0.3415	-0.1478
AU	-0.0931	-0.0498	-0.0132	.0824	.2916	-0.2286	-0.0663	-0.0341	-0.0171	.1477	.1701
RO	1.0000	-0.1682	.0196	-0.1370	-0.0581	-0.0675	-0.2573	-0.2870	.1489	-0.1013	.0119
A	-0.1682	1.0000	-0.0086	.0077	-0.4723*	.1266	.3398	-0.1059	.1438	-0.0187	-0.0205
B	.0196	-0.0086	1.0000	.0667	.2807	.0876	.4199*	.0066	.0294	.1698	-0.2976
C	-0.1370	.0077	.0667	1.0000	.0818	.2682	.0905	.5886**	-0.5625**	-0.1099	-0.0647
E	-0.0581	-0.4723*	.2807	.0818	1.0000	-0.1242	-0.1368	-0.1688	-0.0489	.1947	.1671
F	-0.0675	.1266	.0876	.2682	-0.1242	1.0000	.0545	.4500*	-0.0367	.1729	.3574
G	-0.2573	.3398	.4199*	.0905	-0.1368	.0545	1.0000	.1163	-0.4076*	-0.1379	-0.2515
H	-0.2870	-0.1059	.0066	.5886**	-0.1688	.4500*	.1163	1.0000	-0.4465*	.0477	.0402
I	.1489	.1438	.0294	-0.5625**	-0.0489	-0.0367	-0.4076*	-0.4465*	1.0000	.2967	.1309
L	-0.1013	-0.0187	.1698	-0.1099	.1947	.1729	-0.1379	.0477	.2967	1.0000	.0804
M	.0119	-0.0205	-0.2976	-0.0647	.1671	.3574	-0.2515	.0402	.1309	.0804	1.0000
N	-0.0728	-0.2098	-0.3829	.0234	.1435	-0.0164	-0.2391	.1015	-0.1035	.0217	.3579
O	.0643	.3539	.1710	-0.5432**	-0.0495	.0564	.0840	-0.3402	.4919*	.3501	.1940
Q1	.2253	-0.0020	-0.0627	.0129	.1696	-0.0895	-0.1461	-0.1830	.1313	-0.1689	-0.0801
Q2	.0181	-0.1073	.3989	-0.5022*	.2534	.0970	.0310	-0.3184	.4551*	.3209	.0684
Q3	-0.1519	.2439	.0523	.5157*	.0063	.1237	-0.0679	.2347	-0.2990	-0.2115	.1127
Q4	.0780	.2132	-0.0107	-0.5702**	-0.0081	.0410	-0.0066	-0.4291*	.5049*	.4112*	.1560
DOMINO	.0855	-0.0795	.1141	.0387	.0217	.1170	-0.0628	.2795	.0497	.0013	.2509
TITOESCO	.1416	.0507	.1476	.0207	-0.1321	-0.0446	.1350	-0.0422	-0.0748	-0.2221	-0.0501

Correlations:	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4	DOMINO	TITOESCO
TC	.1394	-0.2707	.2162	-0.1201	.2716	-0.3496	-0.3648	-0.1785
OI	.0637	.1482	.1637	.2132	.2382	-0.1800	-0.0795	.1744
SAV	.0618	-0.0937	.4111*	-0.1139	.0715	-0.1227	-0.2206	.1619
EX	.0557	.0907	.2176	.0033	.0245	.0447	.1989	.0883
FR	-0.0063	.0422	.1704	.0350	.3867	-0.2833	.2512	.3398
S	.0623	-0.0929	.2098	-0.1760	.2832	-0.2018	-0.0763	.0009
SR	.0623	-0.1368	.0798	.0074	.1695	-0.1892	-0.5532**	-0.0046
SA	.1488	.0361	.0874	.1849	.1498	-0.1103	-0.1470	-0.2193
NC	.1773	-0.2382	.0336	-0.0508	.0952	-0.2958	-0.1740	.0409
SY	.1573	-0.4314*	.3221	-0.4148*	.0425	-0.3742	.0016	-0.0091
AG	-0.0372	.1009	.2812	.2046	.2689	-0.1151	.1218	.1456
CC	-0.0340	.0983	.1975	.2923	.3245	-0.1094	.0351	.2584
BI4	-0.1890	-0.0403	-0.0408	-0.0344	-0.3201	.2521	-0.0030	-0.1814
BI2	-0.0929	-0.0864	.3423	-0.2590	.0630	.1618	.1021	.3091
PSCO2	.1370	.1484	-0.0249	-0.1483	-0.0984	.0835	.2250	-0.1956
PSCO34	.0394	-0.1374	.0445	-0.0505	.0938	-0.2230	-0.3669	-0.1280
PSCOA	.0300	.0142	-0.0047	.0538	-0.2528	.0473	.4766*	.1718
PSCOP	-0.1048	.1116	.0286	.1543	.0177	.2096	.0614	.3165
EM	-0.0137	-0.2217	-0.0627	-0.3903	.5382**	-0.4633*	.0515	.3142
DG	.0458	.0622	-0.2096	.0526	-0.3095	.0372	.1651	-0.0576
AL	.1955	-0.6467**	.0771	-0.6021**	.1677	-0.5073*	-0.1025	-0.1206
AU	-0.0827	.1847	.1276	.0016	.2356	-0.0442	.1250	.4805*
RO	-0.0728	.0643	.2253	.0181	-0.1519	.0780	.0855	.1416
A	-0.2098	.3539	-0.0020	-0.1073	.2439	.2132	-0.0795	.0507
B	-0.3829	.1710	-0.0627	.3989	.0523	-0.0107	.1141	.1476
C	.0234	-0.5432**	.0129	-0.5022*	.5157*	-0.5702**	.0387	.0207
E	.1435	-0.0495	.1696	.2534	.0063	-0.0081	.0217	-0.1321
F	-0.0164	.0564	-0.0895	.0970	.1237	.0410	.1170	-0.0446
G	-0.2391	.0840	-0.1461	.0310	-0.0679	-0.0066	-0.0628	.1350
H	.1015	-0.3402	-0.1830	-0.3184	.2347	-0.4291*	.2795	-0.0422
I	-0.1035	.4919*	.1313	.4551*	-0.2990	.5049*	.0497	-0.0748
L	.0217	.3501	-0.1689	.3209	-0.2115	.4112*	.0013	-0.2221
M	.3579	.1940	-0.0801	.0684	.1127	.1560	.2509	-0.0501
N	1.0000	-0.1147	.0022	-0.2419	.0740	-0.3182	-0.0409	-0.3684
O	-0.1147	1.0000	-0.1424	.6412**	-0.0752	.5465**	.0570	.0845
Q1	.0022	-0.1424	1.0000	-0.0320	.1044	-0.2736	-0.2651	.1023
Q2	-0.2419	.6412**	-0.0320	1.0000	-0.1325	.4117*	-0.1159	.0939
Q3	.0740	-0.0752	.1044	-0.1325	1.0000	-0.5616**	-0.0860	.1804
Q4	-0.3182	.5465**	-0.2736	.4117*	-0.5616**	1.0000	.0596	-0.1096
DOMINO	-0.0409	.0570	-0.2651	-0.1159	-0.0860	.0596	1.0000	.1248
TITOESCO	-0.3684	.0845	.1023	.0939	.1804	-0.1096	.1248	1.0000

Табела 13. Матрица на интеркорелации за студентите од Педагошките академии

Correlations:	TC	OI	SAV	EX	FR	S	SR	SA	NC	SY	AG
TC	1.0000	.4930**	.4457**	.4431**	.2522**	.3477**	.4109**	.4135**	.1327	.2886**	.1233
OI	.4930**	1.0000	.6134**	.7097**	.5289**	.6269**	.4557**	.6596**	.1960*	.3209**	.5001**
SAV	.4457**	.6134**	1.0000	.3426**	.2174*	.4768**	.5005**	.2187*	.3904**	.5502**	.2904**
EX	.4431**	.7097**	.3426**	1.0000	.3037**	.4914**	.1975*	.4881**	.0203	.3698**	.2508**
FR	.2522**	.5289**	.2174*	.3037**	1.0000	.3707**	-0.0116	.2434*	-0.0266	.1742	.4730**
S	.3477**	.6269**	.4768**	.4914**	.3707**	1.0000	.3850**	.2994**	.0442	.2732**	.2725**
SR	.4109**	.4557**	.5005**	.1975*	-0.0116	.3850**	1.0000	.1263	.2550**	.1450	.0834
SA	.4135**	.6596**	.2187*	.4881**	.2434*	.2994**	.1263	1.0000	-0.0884	.0636	.3162**
NC	.1327	.1960*	.3904**	.0203	-0.0266	.0442	.2550**	-0.0884	1.0000	.3217**	-0.0992
SY	.2886**	.3209**	.5502**	.3698**	.1742	.2732**	.1450	.0636	.3217**	1.0000	.1810
AG	.1233	.5001**	.2904**	.2508**	.4730**	.2725**	.0834	.3162**	-0.0992	.1810	1.0000
CC	.4809**	.7139**	.3990**	.6270**	.3845**	.5054**	.3363**	.3893**	.0485	.2409*	.3782**
BI4	.2369*	.2401*	.0824	.2525**	.1518	.2440*	.0314	.2074*	.0054	.0648	.0406
BI2	.0847	.0261	.0157	.0551	.1160	-0.0077	-0.0636	-0.0073	.0923	.0054	.0349
PSCO2	-0.1332	-0.0009	-0.1122	-0.0004	-0.0479	-0.0957	-0.0222	.1604	-0.1207	-0.1502	.0103
PSCO34	-0.1048	-0.1483	-0.0893	-0.2032*	.0393	-0.1844	-0.1116	-0.1250	.0369	-0.1204	-0.1343
PSCOA	.0312	.1178	.0277	.1432	.0390	.0947	-0.0779	.0934	-0.0628	.1389	.1103
PSCOP	.2077*	.1308	.1567	.1706	-0.0069	.2212*	.2203*	.0233	.1110	.1515	.0852
EM	.1557	.1319	.2113*	.1283	.1493	.0573	.0688	.0345	.1450	.2543**	-0.0236
DG	-0.2752**	-0.1095	-0.0480	-0.0576	-0.0151	-0.0338	-0.0885	-0.1582	-0.0424	-0.0666	.0620
AL	.4654**	.4073**	.2086*	.3431**	.0605	.3304**	.4771**	.2530**	.1311	.1149	-0.0159
AU	.2533**	.2568**	.0892	.3332**	.1779	.1623	-0.0355	.2444*	-0.0936	.1875	.1404
RO	.1432	.2186*	.1293	.1084	.1465	.1043	.1506	.1482	.0465	.1132	.1096
A	.0284	.1038	.0917	.0964	-0.0031	.0497	.1482	-0.0219	.0719	.0690	.0915
B	.1882*	.2897**	.2317*	.1164	.0482	.2085*	.2913**	.1463	.0777	.0416	.1737
C	.2524**	.1217	.1935*	.0292	-0.0699	.1472	.3557**	-0.0220	.1730	.1802	-0.0692
E	-0.1407	.1210	-0.0528	.1256	.0965	.0424	-0.0640	.1011	-0.1995*	.0083	.2725**
F	.0924	.1702	.0576	.0714	.3743**	.1516	.0726	.0208	.0042	.0329	.1823
G	.2666**	.1868	.1913*	.0772	-0.0638	.0853	.3142**	.1213	.2342*	.1175	-0.0049
H	.1769	.3202**	.2081*	.1638	.1629	.3238**	.3310**	.0851	.0948	.1320	.1190
I	.0046	-0.0132	.0804	-0.0527	.0367	.0298	-0.0386	-0.0402	.0779	.0912	-0.0308
L	-0.0485	-0.0598	-0.1323	.0372	.0763	-0.0937	-0.2110*	-0.0254	-0.1693	-0.0438	.1988*
M	-0.0422	-0.1096	-0.0396	-0.0827	.0024	.0754	-0.0608	-0.0709	.0024	.0686	-0.1011
N	-0.0083	-0.0256	-0.0902	-0.0155	.0388	-0.0520	.0812	.0752	-0.1715	.0053	.0070
O	-0.2949**	-0.2028*	-0.2630**	-0.1600	.0273	-0.1236	-0.3759**	-0.0415	-0.2121*	-0.0075	.1337
Q1	.1813	.1806	.1023	.0687	.1439	.0001	.0437	.2117*	.0747	.0104	.0796
Q2	.1552	.0507	.0477	.0718	.0392	.0405	.0134	.0720	-0.0040	-0.0264	-0.0362
Q3	.0990	.0650	.1601	-0.0283	-0.0288	.0303	.1698	-0.0354	.2117*	.1876	-0.0284
Q4	-0.2078*	-0.0734	-0.1407	-0.0543	.1358	-0.1432	-0.3363**	.0529	-0.2025*	-0.0809	.1479
DOMINO	.1190	.2792**	.1517	.1490	.1785	.1881*	.1979*	.1864	.1003	-0.0019	.1211
TITOESCO	.0801	.1276	.2530**	.0919	.1712	.1060	.0811	-0.1103	.0579	.1609	.0827

Correlations:	CC	BI4	BI2	PSCO2	PSCO34	PSCOA	PSCOP	EM	DG	AL	AU
TC	.4809**	.2369*	.0847	-0.1332	-0.1048	.0312	.2077*	.1557	-0.2752**	.4654**	.2533**
OI	.7139**	.2401*	.0261	-0.0009	-0.1483	.1178	.1308	.1319	-0.1095	.4073**	.2568**
SAV	.3990**	.0824	.0157	-0.1122	-0.0893	.0277	.1567	.2113*	-0.0480	.2086*	.0892
EX	.6270**	.2525**	.0551	-0.0004	-0.2032*	.1432	.1706	.1283	-0.0576	.3431**	.3332**
FR	.3845**	.1518	.1160	-0.0479	.0393	.0390	-0.0069	.1493	-0.0151	.0605	.1779
S	.5054**	.2440*	-0.0077	-0.0957	-0.1844	.0947	.2212*	.0573	-0.0338	.3304**	.1623
SR	.3363**	.0314	-0.0636	-0.0222	-0.1116	-0.0779	.2203*	.0688	-0.0885	.4771**	-0.0355
SA	.3893**	.2074*	-0.0073	.1604	-0.1250	.0934	.0233	.0345	-0.1582	.2530**	.2444*
NC	.0485	.0054	.0923	-0.1207	.0369	-0.0628	.1110	.1450	-0.0424	.1311	-0.0936
SY	.2409*	.0648	.0054	-0.1502	-0.1204	.1389	.1515	.2543**	-0.0666	.1149	.1875
AG	.3782**	.0406	.0349	.0103	-0.1343	.1103	.0852	-0.0236	.0620	-0.0159	.1404
CC	1.0000	.1961*	.0091	-0.1027	-0.1957*	.0868	.2321*	.1801	-0.1291	.3516**	.3108**
BI4	.1961*	1.0000	.3274**	.0856	-0.2014*	-0.0590	.2022*	.1153	-0.0814	.0542	.1139
BI2	.0091	.3274**	1.0000	.0390	-0.1316	-0.0019	.1604	.1824	.0100	-0.0690	.1787
PSCO2	-0.1027	.0856	.0390	1.0000	-0.2051*	-0.1843	-0.2341*	-0.0788	-0.0060	-0.0019	.0944
PSCO34	-0.1957*	-0.2014*	-0.1316	-0.2051*	1.0000	-0.2813**	-0.7364**	-0.1286	.0913	-0.1136	-0.2338*
PSCOA	.0868	-0.0590	-0.0019	-0.1843	-0.2813**	1.0000	-0.1000	.0184	-0.0895	-0.1251	.1976*
PSCOP	.2321*	.2022*	.1604	-0.2341*	-0.7364**	-0.1000	1.0000	.1806	-0.0792	.2453*	.1537
EM	.1801	.1153	.1824	-0.0788	-0.1286	.0184	.1806	1.0000	.0243	.2208*	.2516**
DG	-0.1291	-0.0814	.0100	-0.0060	.0913	-0.0895	-0.0792	.0243	1.0000	-0.2050*	-0.2286*
AL	.3516**	.0542	-0.0690	-0.0019	-0.1136	-0.1251	.2453*	.2208*	-0.2050*	1.0000	.1971*
AU	.3108**	.1139	.1787	.0944	-0.2338*	.1976*	.1537	.2516**	-0.2286*	.1971*	1.0000
RO	.2234*	-0.0130	.0166	-0.0727	-0.1574	.0451	.2085*	.0997	-0.0014	.1506	.2125*
A	.0849	-0.0014	-0.0202	-0.0554	-0.0229	-0.0719	.0877	.1635	.0616	.1802	.0304
B	.2673**	.2224*	-0.0020	.0210	-0.1791	-0.1692	.2921**	.1374	-0.1608	.2538**	.1397
C	.0807	.0091	-0.1145	-0.1507	-0.1820	-0.0732	.3142**	.0464	-0.2146*	.4834**	-0.1128
E	.1232	.0359	.1153	-0.0057	-0.1384	.0759	.0777	.1814	.1011	.0154	.1273
F	.0882	.0228	-0.0960	.0565	.1637	-0.1602	-0.1443	.1161	.1810	.1536	.1350
G	.1910*	.0718	-0.0392	-0.2182*	-0.0618	-0.0275	.2377*	.0771	-0.0572	.2403*	.0626
H	.2143*	.0616	.0066	-0.0735	-0.1783	.0071	.2273*	.1831	-0.0629	.3767**	.0097
I	.0469	-0.0365	-0.0480	-0.2267*	.0414	.0651	.0295	.0837	-0.0303	-0.1453	-0.1199
L	-0.0316	.0806	.0674	-0.0091	.1031	.0661	-0.1711	-0.1348	.1082	-0.3277**	-0.0241
M	-0.1074	.0855	-0.1129	-0.1371	.0947	.0298	-0.0532	-0.0887	-0.0178	-0.1250	-0.1413
N	-0.0940	-0.0170	.0153	-0.0120	.0648	.0622	-0.1107	.0336	-0.0746	.0213	-0.1621
O	-0.1803	-0.1015	-0.0820	-0.0117	.0405	.1605	-0.1824	-0.1880*	.1057	-0.4879**	-0.0254
Q1	.2617**	.1395	.0440	-0.0142	-0.0684	-0.0510	.1447	.2291*	-0.0269	.2330*	.1549
Q2	.0558	-0.0031	-0.0691	-0.1017	.0317	-0.0146	.0424	-0.0948	-0.0407	.0548	-0.0990
Q3	.0491	-0.0461	-0.1896**	-0.1653	.0237	-0.1426	.1209	.1790	-0.1075	.2982**	.0038
Q4	-0.1085	.0864	.1462	.1003	.0116	.1488	-0.1869	.1000	.1774	-0.4021**	.1124
DOMINO	.0891	.2553**	.2030*	.0087	-0.0717	-0.0921	.1027	.1260	.0505	.1560	.0214
TITOESCO	.2105*	.0040	-0.0901	-0.1196	-0.1986*	-0.0294	.2412*	.3918**	.1160	.0653	.0912

Correlations:	RO	A	B	C	E	F	G	H	I	L	M
TC	.1432	.0284	.1882*	.2524**	-0.1407	.0924	.2666**	.1769	.0046	-0.0485	-0.0422
OI	.2186*	.1038	.2897**	.1217	.1210	.1702	.1868	.3202**	-0.0132	-0.0598	-0.1096
SAV	.1293	.0917	.2317*	.1935*	-0.0528	.0576	.1913*	.2081*	.0804	-0.1323	-0.0396
EX	.1084	.0964	.1164	.0292	.1256	.0714	.0772	.1638	-0.0527	.0372	-0.0827
FR	.1465	-0.0031	.0482	-0.0699	.0965	.3743**	-0.0638	.1629	.0367	.0763	.0024
S	.1043	.0497	.2085*	.1472	.0424	.1516	.0853	.3238**	.0298	-0.0937	.0754
SR	.1506	.1482	.2913**	.3557**	-0.0640	.0726	.3142**	.3310**	-0.0386	-0.2110*	-0.0608
SA	.1482	-0.0219	.1463	-0.0220	.1011	.0208	.1213	.0851	-0.0402	-0.0254	-0.0709
NC	.0465	.0719	.0777	.1730	-0.1995*	.0042	.2342*	.0948	.0779	-0.1693	.0024
SY	.1132	.0690	.0416	.1802	.0083	.0329	.1175	.1320	.0912	-0.0438	.0686
AG	.1096	.0915	.1737	-0.0692	.2725**	.1823	-0.0049	.1190	-0.0308	.1988*	-0.1011
CC	.2234*	.0849	.2673**	.0807	.1232	.0882	.1910*	.2143*	.0469	-0.0316	-0.1074
BI4	-0.0130	-0.0014	.2224*	.0091	.0359	.0228	.0718	.0616	-0.0365	.0806	.0855
BI2	.0166	-0.0202	-0.0020	-0.1145	.1153	-0.0960	-0.0392	.0066	-0.0480	.0674	-0.1129
PSCO2	-0.0727	-0.0554	.0210	-0.1507	-0.0057	.0565	-0.2182*	-0.0735	-0.2267*	-0.0091	-0.1371
PSCO34	-0.1574	-0.0229	-0.1791	-0.1820	-0.1384	.1637	-0.0618	-0.1783	.0414	.1031	.0947
PSCOA	.0451	-0.0719	-0.1692	-0.0732	.0759	-0.1602	-0.0275	.0071	.0651	.0661	.0298
PSCOP	.2085*	.0877	.2921**	.3142**	.0777	-0.1443	.2377*	.2273*	.0295	-0.1711	-0.0532
EM	.0997	.1635	.1374	.0464	.1814	.1161	.0771	.1831	.0837	-0.1348	-0.0887
DG	-0.0014	.0616	-0.1608	-0.2146*	.1011	.1810	-0.0572	-0.0629	-0.0303	.1082	-0.0178
AL	.1506	.1802	.2538**	.4834**	.0154	.1536	.2403*	.3767**	-0.1453	-0.3277**	-0.1250
AU	.2125*	.0304	.1397	-0.1128	.1273	.1350	.0626	.0097	-0.1199	-0.0241	-0.1413
RO	1.0000	-0.0650	.1229	.1570	.1092	-0.0376	.0212	.1142	.0273	-0.2123*	-0.2147*
A	-0.0650	1.0000	.2435*	.1018	.0357	.0977	.2920**	.2901**	.0548	-0.0152	.0369
B	.1229	.2435*	1.0000	.2230*	.0581	.1292	.2617**	.2021*	-0.0054	-0.1173	-0.1545
C	.1570	.1018	.2230*	1.0000	-0.0403	-0.0925	.2596**	.3772**	-0.0088	-0.3444**	.0536
E	.1092	.0357	.0581	-0.0403	1.0000	-0.0983	-0.2321*	.0684	-0.1546	.2033*	-0.1055
F	-0.0376	.0977	.1292	-0.0925	-0.0983	1.0000	.0081	.1702	-0.1747	.0936	-0.0546
G	.0212	.2920**	.2617**	.2596**	-0.2321*	.0081	1.0000	.2056*	.1166	-0.2083*	.1711
H	.1142	.2901**	.2021*	.3772**	.0684	.1702	.2056*	1.0000	-0.0002	-0.1873	-0.0064
I	.0273	.0548	-0.0054	-0.0088	-0.1546	-0.1747	.1166	-0.0002	1.0000	-0.1332	.1325
L	-0.2123*	-0.0152	-0.1173	-0.3444**	.2033*	.0936	-0.2083*	-0.1873	-0.1332	1.0000	-0.0094
M	-0.2147*	.0369	-0.1545	.0536	-0.1055	-0.0546	.1711	-0.0064	.1325	-0.0094	1.0000
N	-0.0121	.0238	-0.1185	-0.0563	.0332	-0.0045	-0.1100	-0.0092	.1412	.0261	.0903
O	-0.0216	-0.0335	-0.1660	-0.4118**	.0363	-0.0078	-0.1200	-0.3176**	.0778	.2354*	.0746
Q1	.0467	-0.1107	.0860	.0899	-0.0187	.0849	.0412	.0206	-0.0222	-0.1859	-0.0275
Q2	.0416	.0130	.1433	.1517	-0.0645	-0.1193	.2276*	.0875	.2498**	-0.2939**	.0774
Q3	.0564	.0426	.2878**	.2310*	-0.1880*	.0985	.2454*	.1766	.0927	-0.2656**	-0.1126
Q4	-0.0501	-0.0615	-0.1505	-0.5992**	.2055*	.0467	-0.3362**	-0.3289**	.0085	.3383**	-0.1954*
DOMINO	.2723**	.0633	.3087**	.1977*	.0861	.1536	.0735	.1960*	-0.1694	-0.0796	-0.1198
TITOESCO	.1580	-0.0384	.0174	.0512	.0713	.1352	-0.0716	.0972	.0700	-0.0395	.0069

Correlations:	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4	DOMINO	TITOESCO
TC	-0.0083	-0.2949**	.1813	.1552	.0990	-0.2078*	.1190	.0801
OI	-0.0256	-0.2028*	.1806	.0507	.0650	-0.0734	.2792**	.1276
SAV	-0.0902	-0.2630**	.1023	.0477	.1601	-0.1407	.1517	.2530**
EX	-0.0155	-0.1600	.0687	.0718	-0.0283	-0.0543	.1490	.0919
FR	.0388	.0273	.1439	.0392	-0.0288	.1358	.1785	.1712
S	-0.0520	-0.1236	.0001	.0405	.0303	-0.1432	.1881*	.1060
SR	.0812	-0.3759**	.0437	.0134	.1698	-0.3363**	.1979*	.0811
SA	.0752	-0.0415	.2117*	.0720	-0.0354	.0529	.1864	-0.1103
NC	-0.1715	-0.2121*	.0747	-0.0040	.2117*	-0.2025*	.1003	.0579
SY	.0053	-0.0075	.0104	-0.0264	.1876	-0.0809	-0.0019	.1609
AG	.0070	.1337	.0796	-0.0362	-0.0284	.1479	.1211	.0827
CC	-0.0940	-0.1803	.2617**	.0558	.0491	-0.1085	.0891	.2105*
BI4	-0.0170	-0.1015	.1395	-0.0031	-0.0461	.0864	.2553**	.0040
BI2	.0153	-0.0820	.0440	-0.0691	-0.1896*	.1462	.2030*	-0.0901
PSCO2	-0.0120	-0.0117	-0.0142	-0.1017	-0.1653	.1003	.0087	-0.1196
PSCO34	.0648	.0405	-0.0684	.0317	.0237	.0116	-0.0717	-0.1986*
PSCOA	.0622	.1605	-0.0510	-0.0146	-0.1426	.1488	-0.0921	-0.0294
PSCOP	-0.1107	-0.1824	.1447	.0424	.1209	-0.1869	.1027	.2412*
EM	.0336	-0.1880*	.2291*	-0.0948	.1790	.1000	.1260	.3918**
DG	-0.0746	.1057	-0.0269	-0.0407	-0.1075	.1774	.0505	.1160
AL	.0213	-0.4879**	.2330*	.0548	.2982**	-0.4021**	.1560	.0653
AU	-0.1621	-0.0254	.1549	-0.0990	.0038	.1124	.0214	.0912
RO	-0.0121	-0.0216	.0467	.0416	.0564	-0.0501	.2723**	.1580
A	.0238	-0.0335	-0.1107	.0130	.0426	-0.0615	.0633	-0.0384
B	-0.1185	-0.1660	.0860	.1433	.2878**	-0.1505	.3087**	.0174
C	-0.0563	-0.4118**	.0899	.1517	.2310*	-0.5992**	.1977*	.0512
E	.0332	.0363	-0.0187	-0.0645	-0.1880*	.2055*	.0861	.0713
F	-0.0045	-0.0078	.0849	-0.1193	.0985	.0467	.1536	.1352
G	-0.1100	-0.1200	.0412	.2276*	.2454*	-0.3362**	.0735	-0.0716
H	-0.0092	-0.3176**	.0206	.0875	.1766	-0.3289**	.1960*	.0972
I	.1412	.0778	-0.0222	.2498**	.0927	.0085	-0.1694	.0700
L	.0261	.2354*	-0.1859	-0.2939**	-0.2656**	.3383**	-0.0796	-0.0395
M	.0903	.0746	-0.0275	.0774	-0.1126	-0.1954*	-0.1198	.0069
N	1.0000	.0381	.1074	-0.0006	-0.0453	.0176	.0182	-0.1192
O	.0381	1.0000	-0.1832	-0.0525	-0.2389*	.4481**	-0.1402	-0.1127
Q1	.1074	-0.1832	1.0000	-0.0012	.0959	-0.0815	.0424	.1434
Q2	-0.0006	-0.0525	-0.0012	1.0000	.0931	-0.1535	-0.1279	-0.1773
Q3	-0.0453	-0.2389*	.0959	.0931	1.0000	-0.1791	.0922	.1553
Q4	.0176	.4481**	-0.0815	-0.1535	-0.1791	1.0000	-0.0078	.0507
DOMINO	.0182	-0.1402	.0424	-0.1279	.0922	-0.0078	1.0000	.0566
TITOESCO	-0.1192	-0.1127	.1434	-0.1773	.1553	.0507	.0566	1.0000

Табела 14. Матрица на главните компоненти (за сите студенти)

	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3	FACTOR 4	Communality
TC	.60404	-.13429	.05465	.05879	.38934
OI	.81712	.29217	.35020	-.14581	.89696
SAV	.63442	.08972	.11166	-.39765	.58113
EX	.61322	.25874	.27792	.05333	.52306
FR	.48972	.45564	.19779	-.12331	.50176
S	.60241	.21079	.25935	-.20696	.51742
SR	.59536	-.30659	.16760	-.15302	.49996
SA	.40212	.26550	.31506	.15717	.35616
NC	.29994	-.25249	-.01266	-.35270	.27827
SY	.47599	.13443	-.07776	-.30008	.34073
AG	.42168	.54422	.22527	.00020	.52473
CC	.71627	.23863	.19715	-.02068	.60929
BI4	.25049	.21136	-.30846	.20176	.24327
BI2	.15373	.23445	-.38027	.25681	.28916
PSCO2	-.09580	.08833	.21784	.31715	.16502
PSCO34	-.27944	-.32893	.56075	-.18021	.53320
PSCOA	-.01803	.18022	.04768	-.03345	.03620
PSCOP	.36283	.20148	-.68820	.04543	.64792
EM	.39403	-.16922	-.35796	.08309	.31893
DG	-.28262	.00756	.21881	-.11295	.14056
AL	.56876	-.50968	.02193	.13472	.60189
AU	.35911	.29321	-.41009	.29477	.46999
RO	.31867	.07637	-.12813	.27110	.19730
A	.12872	-.15901	.19344	.17179	.10878
B	.36275	.04329	-.16772	.25342	.22582
C	.42384	-.58176	-.09307	.06616	.53113
E	.04941	.26856	.05983	.17883	.11013
F	.16646	-.05158	.36406	.37157	.30097
G	.23763	-.35362	-.17890	-.06265	.21744
H	.43688	-.32603	.09736	.20688	.34943
I	-.05163	.18137	-.34806	-.36898	.29286
L	-.23450	.39156	.24652	.07837	.27523
M	-.04671	.16276	-.19125	-.46901	.28522
N	.01778	-.10990	.07491	.13979	.03755
O	-.45104	.49182	.01529	-.13056	.46260
Q1	.23078	.07830	-.21299	.00941	.10484
Q2	.06193	.12785	-.12573	-.20184	.07673
Q3	.28102	-.46850	-.02815	-.08125	.30586
Q4	-.33912	.62554	.07266	.11498	.52480
DOMINO	.27114	.08955	-.00898	.38298	.22830
TITOESCO	.35807	.13897	-.42683	-.23734	.38604
Латентен корен	6.35374	3.49784	2.70918	1.92519	
% на варијанса	15.5	8.5	6.6	4.7	
Кум % на вар.	15.5	24.0	30.6	35.3	

Табела 15. Матрица на главни компоненти за студентите од Филозофски факултет

	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3	Communality
TC	.51005	.36180	.09087	.39931
OI	.82014	.05995	.38875	.82736
SAV	.66825	.04082	.19180	.48501
EX	.53401	.02048	.34968	.40786
FR	.77921	-.19238	.10200	.65458
S	.68359	-.04902	.30138	.56053
SR	.36295	.63762	.05826	.54169
SA	.19723	-.17195	.41376	.23966
NC	.00493	.38216	.25280	.20998
SY	.56580	-.08497	.09879	.33711
AG	.72538	-.34368	.26265	.71327
CC	.73610	.12005	.27323	.63091
BI4	.35952	-.11212	-.36631	.27601
BI2	.45305	-.14486	-.32655	.33287
PSCO2	-.09376	-.13365	.43244	.21366
PSCO34	-.43403	.31853	.42780	.47285
PSCOA	-.11637	-.12995	.04548	.03250
PSCOP	.49734	-.16567	-.57124	.60111
EM	.23479	.46950	.03283	.27664
DG	-.38741	-.04867	.18179	.18550
AL	.21425	.77481	-.10029	.65629
AU	.59254	-.04970	-.43241	.54056
RO	.44893	.22073	.19914	.28992
A	-.23296	.22140	.45051	.30624
B	.44060	-.14333	-.03242	.21572
C	.06316	.78625	-.09110	.63048
E	.39489	-.21353	-.10130	.21179
F	-.03537	.19849	.29454	.12740
G	-.20926	.52093	-.21365	.36081
H	.22276	.55488	.15692	.38214
I	.17549	-.15503	-.42623	.23650
L	.01594	-.51742	.15189	.29105
M	.37702	-.12528	-.20273	.19893
N	.00995	.22080	-.16420	.07581
O	-.23763	-.63256	.14861	.47868
Q1	.36103	.07912	-.02217	.13710
Q2	.41112	-.08594	-.07122	.18147
Q3	-.17026	.51683	-.03089	.29706
Q4	.02937	-.66061	.32704	.54422
DOMINO	.24209	.01513	.10256	.06936
TITOESCO	.50354	.07504	-.38081	.40420
Латентен корен	7.26823	4.80082	2.96510	
% на варијанса	17.7	11.7	7.2	
Кум % на вар.	17.7	29.4	36.7	

Табела 16. Матрица на главни компоненти за студентите од Филолошки факултет

	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3	FACTOR 4	Communality
TC	.40453	.20481	-.35702	.18424	.36700
OI	.88330	.02873	.31652	-.13037	.89822
SAV	.67610	-.07871	.38614	-.03511	.61364
EX	.68253	.16661	.04086	-.25635	.56099
FR	.47813	-.03326	.67650	-.06395	.69146
S	.50882	-.21418	.27009	.16932	.40639
SR	.73708	-.31580	.11358	.14895	.67811
SA	.38161	.38087	-.26937	-.31566	.46289
NC	.52897	.05303	.19503	-.04277	.32248
SY	.57454	.34827	.23274	-.18153	.53851
AG	.47662	.07157	.50435	-.24967	.54900
CC	.68487	-.11008	.32153	.02011	.58494
BI4	.10857	.64201	-.13701	.01791	.44306
BI2	-.07105	.48445	.11544	-.00526	.25309
PSCO2	.14144	-.18712	.28789	-.45742	.34713
PSCO34	.03640	-.71988	-.33742	-.14881	.65554
PSCOA	-.11802	.13737	-.07361	-.27292	.11270
PSCOP	-.04636	.73910	.15083	.37581	.71240
EM	.22154	.46576	-.11738	.61720	.66073
DG	-.18263	-.49178	.28443	-.10004	.36611
AL	.43044	-.26676	-.45522	.29156	.54867
AU	.26845	.71308	-.39726	.00757	.73842
RO	.09728	.53555	-.21147	-.33778	.45509
A	.45180	-.14348	-.12465	.24261	.29911
B	.53939	.34269	-.13390	-.12387	.44165
C	.61055	-.10740	-.30787	.18479	.51325
E	.16813	-.20039	-.28201	.27540	.22380
F	.39286	-.08685	-.15265	-.29439	.27185
G	.27454	.02432	.06289	.21018	.12409
H	.57345	-.14715	-.05694	.26054	.42163
I	-.30185	.00099	.18824	.35949	.25578
L	-.10038	-.01868	.20325	-.34217	.16882
M	-.31583	-.00547	.48640	.36606	.47037
N	-.02061	.12671	-.46217	-.14251	.25039
O	-.52958	.07702	.46787	-.04992	.50778
Q1	-.10987	.39135	.27955	.38651	.39276
Q2	-.21124	.12277	-.24799	.09575	.13036
Q3	.52209	-.30187	-.43287	-.02597	.55176
Q4	-.28502	.54415	.32395	-.39066	.63489
DOMINO	.13324	.61066	-.16890	-.25724	.48536
TITOESCO	.15157	.22636	.38393	.63407	.62366
Латентен корен	7.14055	4.82179	3.79789	2.97364	
% на варијанса	17.4	11.8	9.3	7.3	
Кум % на вар.	17.4	29.2	38.4	45.7	

Табела 17. Матрица на главни компоненти за студентите од Природноматематички факултет

	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3	Communality
TC	.53059	.01568	-.43209	.46847
OI	.62303	.70168	.11656	.89411
SAV	.58039	.31592	.15066	.45936
EX	.59400	.44778	-.19189	.59016
FR	.39160	.67873	.34152	.73066
S	.43130	.62801	.06486	.58462
SR	.59182	.14273	.18254	.40394
SA	.25347	.55304	-.31479	.46919
NC	.42818	.08342	.47712	.41794
SY	.47357	.05685	.23599	.28319
AG	.29829	.47257	.19137	.34892
CC	.62911	.49748	-.11239	.65590
BI4	.30400	-.33904	.11780	.22124
BI2	.21824	-.46703	-.26243	.33462
PSCO2	-.14213	.02224	-.19857	.06013
PSCO34	-.50262	.32868	-.35242	.48485
PSCOA	.17951	.12778	.07483	.05415
PSCOP	.51574	-.32953	.40789	.54095
EM	.67299	-.42179	-.15745	.65561
DG	-.37297	.15388	.30047	.25307
AL	.69472	-.02355	-.25557	.54851
AU	.42601	-.28193	.26293	.33010
RO	.23734	-.42496	-.19123	.27349
A	.12194	-.19483	-.44486	.25073
B	.29489	-.29193	.13253	.18975
C	.52436	-.39910	-.03592	.43553
E	-.32878	.24082	.19814	.20535
F	.12473	.21036	-.41908	.23544
G	.50469	-.33612	.27771	.44481
H	.37958	-.19452	-.38017	.32645
I	-.13643	-.25022	.43119	.26714
L	-.39579	.04452	.32941	.26714
M	-.22078	.06275	.24333	.11189
N	.26365	-.08778	-.34825	.19849
O	-.72528	.03976	-.03365	.52874
Q1	.23998	-.29445	.12857	.16082
Q2	-.17343	.14819	.04027	.05366
Q3	.56651	-.27936	.01741	.39927
Q4	-.67765	.10534	.02150	.47077
DOMINO	.35455	.22682	-.25555	.24246
TITOESCO	.57593	-.28357	.25939	.47939
Латентен корен	8.07316	4.42691	2.83094	
% на варијанса	19.7	10.8	6.9	
Кум % на вар.	19.7	30.5	37.4	

Табела 18. Матрица на главните компоненти за студентите од Факултетот за музичка уметност

	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3	Communality
TC	.74807	-.07052	.09295	.57323
OI	.94727	.12101	-.16959	.94072
SAV	.71864	.20308	-.38828	.70845
EX	.84855	-.04270	.24009	.77951
FR	.71305	.52267	-.13666	.80030
S	.71033	.48497	-.21453	.78579
SR	.75782	.11016	-.23575	.64201
SA	.81160	-.15656	-.04233	.68499
NC	.75291	.47643	.25986	.86138
SY	.67798	.24727	.20072	.56109
AG	.38876	-.05580	-.39157	.30758
CC	.93811	-.15553	-.05137	.90689
BI4	.13344	.25187	-.33875	.19600
BI2	.31513	-.74603	.13315	.67360
PSCO2	-.44040	-.29958	.37462	.42403
PSCO34	-.44404	.06341	-.65377	.62861
PSCOA	.46863	.04087	.80060	.86225
PSCOP	.66247	-.07237	.35035	.56686
EM	.48897	.26688	-.08575	.31767
DG	-.09606	.51722	-.19023	.31293
AL	.67961	-.45169	-.07836	.67203
AU	.37772	-.53086	-.19449	.46232
RO	.32185	-.32923	.73158	.74719
A	.22380	.72153	.56653	.89166
B	-.33947	-.50364	.68922	.84392
C	.32215	-.69460	-.04262	.58806
E	-.09311	.38635	.45624	.36609
F	.33554	.64055	.33001	.63180
G	.01807	.26348	.41677	.24344
H	.71948	-.17911	.13894	.56904
I	.08672	.03332	.39108	.16157
L	-.08011	.23915	.25214	.12718
M	.07119	.38700	-.11426	.16789
N	-.28200	.18491	-.20014	.15377
O	-.13970	.64198	.52798	.71042
Q1	-.07904	.15487	-.30655	.12420
Q2	-.08191	.19594	-.56350	.36263
Q3	.23932	-.64474	.02921	.47382
Q4	-.21480	.79489	-.16309	.70459
DOMINO	.41330	-.59170	-.14924	.54320
TITOESCO	.75025	.02681	-.54692	.86271
Латентен корен	10.99676	6.60974	5.33492	
% на варијанса	26.8	16.1	13.0	
Кум % на вар.	26.8	42.9	56.0	

Табела 19. Матрица на главните компоненти за студентите од Факултетот за физичка култура

	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3	FACTOR 4	Communality
TC	.67617	.33599	-.18751	-.34947	.72738
OI	.30233	.82526	.00054	-.02627	.77314
SAV	.41484	.09486	-.36661	.40994	.48355
EX	.22352	.72421	-.04877	.27190	.65075
FR	-.00272	.46213	.72717	-.14327	.76287
S	.33324	.31764	.09003	.20314	.26132
SR	.44199	.34829	-.14729	-.32166	.44182
SA	.26097	.73991	-.10576	-.30722	.72114
NC	.28046	-.25101	-.24020	.13942	.21880
SY	.58954	-.20518	-.32226	.44284	.68962
AG	-.05174	.61533	.42788	.05569	.56750
CC	.18044	.79881	.24964	-.04376	.73489
BI4	-.09658	.29746	-.23356	.11381	.16531
BI2	.09389	.26833	.34073	.50977	.45678
PSCO2	-.16487	.11442	.19415	-.29150	.16294
PSCO34	.43196	.07296	-.50428	-.13474	.46437
PSCOA	-.33581	-.29179	.50007	.07072	.45298
PSCOP	-.26765	-.00982	.18686	.44646	.30598
EM	.50974	-.36774	.38856	.27713	.62284
DG	-.37770	-.37331	.08727	-.18048	.32221
AL	.75399	-.25871	.01253	-.10784	.64721
AU	-.15665	-.13246	.45800	.37091	.38942
RO	.02334	.32157	-.21880	.08624	.15926
A	.02726	.43098	.08961	.37964	.33864
B	-.19283	.18877	.27122	-.26386	.21600
C	.65795	-.15541	.44842	-.21617	.70486
E	-.22927	-.04259	.26651	-.43583	.31536
F	.13442	.20899	.24851	-.30315	.21541
G	-.02654	-.06961	.28797	.09390	.09729
H	.40661	-.34892	.43503	-.23533	.53171
I	-.55177	.34635	-.38180	.18775	.60543
L	-.49148	.21368	.11449	-.37102	.43798
M	-.14699	.08667	.19515	-.07886	.07342
N	.22289	-.08998	-.07116	-.27678	.13945
O	-.63532	.35660	-.03976	.08126	.53898
Q1	.25162	.26364	-.03263	.30342	.22595
Q2	-.57033	.38696	-.10904	-.15435	.51072
Q3	.50959	.15702	.44415	.02917	.48246
Q4	-.74015	.15326	-.28873	.12078	.66926
DOMINO	-.24748	-.10016	.46110	.11113	.29624
TITOESCO	.00614	.09671	.41148	.55082	.48211
Латентен корен	6.00481	5.17187	3.87941	3.00724	
% на варијанса	14.6	12.6	9.5	7.3	
Кум % на вар.	14.6	27.3	36.7	44.1	

Табела 20. Матрица на главните компоненти за студентите од Педагошките академии

	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3	Communality
TC	.66499	.01212	.16217	.46866
OI	.82285	.35878	.24795	.86729
SAV	.65488	.01515	.26146	.49746
EX	.63178	.38023	.13315	.56145
FR	.38335	.48581	.24075	.44093
S	.63780	.19774	.21655	.49279
SR	.59704	-.28846	.08617	.44709
SA	.47147	.38117	.13540	.38591
NC	.27327	-.32674	.11202	.19399
SY	.43613	.06128	.20918	.23772
AG	.34107	.52178	.14794	.41047
CC	.71237	.29551	.11650	.60837
BI4	.28640	.21707	-.22022	.17764
BI2	.06122	.22559	-.37637	.19629
PSCO2	-.11432	.18454	-.24709	.10818
PSCO34	-.32741	-.09479	.58538	.45885
PSCOA	.02210	.27478	.09592	.08519
PSCOP	.44604	-.16158	-.52489	.50058
EM	.32750	.05135	-.30770	.20457
DG	-.20872	.13810	.01036	.06274
AL	.64363	-.29909	-.11067	.51596
AU	.33027	.35636	-.26830	.30806
RO	.30854	.05602	-.22707	.14989
A	.19700	-.12207	.03402	.05487
B	.45756	-.11981	-.20824	.26708
C	.43381	-.58462	-.11876	.54408
E	.04834	.39555	-.32014	.26129
F	.16319	.17802	.15161	.08131
G	.37135	-.39283	.16439	.31924
H	.49342	-.21635	-.05513	.29331
I	.00074	-.14031	.30932	.11537
L	-.26710	.49856	.08777	.32760
M	-.09974	-.16672	.35224	.16181
N	-.06837	.03915	.14887	.02837
O	-.43922	.40692	.17662	.38969
Q1	.27092	.01310	-.14290	.09399
Q2	.11384	-.24860	.25932	.14201
Q3	.27538	-.40542	.00766	.24026
Q4	-.33577	.65074	-.09731	.54567
DOMINO	.33712	.07030	-.25790	.18510
TITOESCO	.24187	.06867	-.20419	.10491
Латентен корен	6.71598	3.61426	2.20579	
% на варијанса	16.4	8.8	5.4	
Кум % на вар.	16.4	25.2	30.6	